UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris
CZU: 342.41:342.53(478)(043.3)

CUCIURCA DOINA

FUNDAMENTE CONSTITUȚIONALE ALE PARLAMENTARISMULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA. EXPERIENȚA ISTORICĂ, ACTUALITATE ȘI PERSPECTIVE

552.01. – DREPT CONSTITUȚIONAL

Teză de doctor în drept

Conducător științific: **Ion GUCEAC,** academician,
doctor habilitat în drept,
profesor universitar

Autor:

CHIȘINĂU, 2025

© CUCIURCA Doina, 2025

CUPRINS:

ADNOTARE.....4
ANNOTATION.....5
АННОТАЦИЯ……...6
LISTA ABREVIERILOR.....7
INTRODUCERE.....8
1. ANALIZA EMPIRICĂ A GRADULUI DE CERCETARE A PARLAMENTARISMULUI ÎN DOCTRINĂ ŞI A PARADIGMEI DE MANIFESTARE ÎN LEGISLAȚIA CONSTITUȚIONALĂ
1.1. Aspecte ale procesului de evoluție a parlamentarismului în doctrina juridică indigenă și de peste hotare.....15
1.2. Principiile parlamentarismului în conținutul izvoarelor formale de drept din Republica Moldova.....33
1.3. Concluzii la Capitolul 1.....40
2. FUNDAMENTE TEORETICE ŞI PRACTICE ALE PARLAMENTARISMULUI CA VALOARE DE SORGINTE EUROPEANĂ
2.1. Esența parlamentarismului.....43
2.2. Dimensiunea constituțională a parlamentarismului contemporan.....54
2.3. Geneza parlamentarismului în Republica Moldova.....67
2.4. Concluzii la Capitolul 2 82
3. RAȚIONALIZAREA FUNCȚIONĂRII PARLAMENTULUI REPUBLICII MOLDOVA
3.1. Avantaje și dezavantaje ale parlamentarismului în Republica Moldova 85
3.2. Perspective de raționalizare a activității Parlamentului Republicii Moldova.....110
3.3. Rolul Parlamentului Republicii Moldova în procesul de integrare în Uniunea Europeană..122
3.4. Concluzii la Capitolul 3.....134
CONCLUZII GENERALE ŞI RECOMANDĂRI 137
BIBLIOGRAFIE 143
DECLARAȚIE PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII 170
CV-ul AUTORULUI.....171

ADNOTARE

Cuciurca Doina, *Fundamente constituționale ale parlamentarismului în Republica Moldova. Experiența istorică, actualitate și perspective,*
teză de doctor în drept, specialitatea 552.01 – Drept constituțional, Chișinău, 2025

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 330 de titluri, 141 de pagini de text de bază. Rezultatele obținute sunt publicate în 12 lucrări științifice (8 articole și 4 rezumate).

Cuvinte-cheie: parlamentarism, parlament, reprezentare, principiile parlamentarismului, elementele definitorii ale parlamentarismului, raționalizare, integrare europeană.

Scopul lucrării: cercetarea multiaspectuală a genezei parlamentarismului în Republica Moldova, identificarea principiilor parlamentarismului și formelor de instituționalizare, fundamentarea științifică a unui eventual model al parlamentarismului indigen (autohton), având la bază realitățile actuale și ținând cont de avantajele și dezavantajele acestuia.

Obiectivele propuse spre realizare: evaluarea gradului de cercetare a conceptului de parlamentarism în doctrină; stabilirea particularităților consacrării parlamentarismului ca element-cheie al constituționalismului european; identificarea și analiza principiilor parlamentarismului în legislația Republicii Moldova; consemnarea esenței parlamentarismului, în contextul abordărilor doctrinare existente, precum și amplificarea acestora cu noi aspecte corelate cu factorii actuali de configurare a dreptului; stabilirea elementelor definitorii ale parlamentarismului european și evidențierea impactului acestora asupra structurii parlamentarismului în Republica Moldova; analiza avantajelor și dezavantajelor parlamentarismului în Republica Moldova; proiectarea unei paradigme privind evoluția parlamentarismului în Republica Moldova; identificarea perspectivelor de raționalizare a activității Parlamentului Republicii Moldova în contextul consolidării instituționale; formularea recomandărilor pentru întărirea rolului Legislativului în procesul de integrare în Uniunea Europeană.

Noutatea și originalitatea științifică: cu titlu de noutate, rezultatele științifice obținute în urma cercetărilor efectuate și înaintate spre susținere constau în: definirea parlamentarismului ca sistem de instituții, norme și practici care facilitează reprezentarea intereselor diverselor grupuri sociale în organele legislative; elucidarea esenței parlamentarismului și elementelor sale definitorii; conceptualizarea parlamentarismului autohton; demonstrarea necesității raționalizării activității Parlamentului Republicii Moldova în contextul consolidării instituționale, având în vedere carențele legislative ce îi afectează funcționarea; precum și argumentarea soluțiilor adecvate pentru optimizarea cadrului juridico-constituțional în domeniu, în contextul procesului de integrare europeană.

Rezultatul obținut care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante: fundamentarea unor recomandări de raționalizare a activității Parlamentului Republicii Moldova, având ca efect sporirea capacităților instituționale ale acestuia, ceea ce va permite alinierea Republicii Moldova la standardele europene.

Semnificația teoretică: s-a realizat prin analiza comparativă, istorică și integrată, având ca scop conceptualizarea parlamentarismului autohton și identificarea perspectivelor de raționalizare a activității Parlamentului Republicii Moldova.

Valoarea aplicativă: se concretizează prin oferirea unei viziuni critice asupra parlamentarismului autohton și prin formularea unor soluții de consolidare a rolului acestuia în vederea edificării unui stat aliniat celor mai înalte standarde europene.

Implementarea rezultatelor științifice: principalele rezultate științifice pot fi utilizate la revizuirea legislației în domeniu, inclusiv la nivel constituțional, precum și la optimizarea funcționării Parlamentului Republicii Moldova.

ANNOTATION

Cuciurca Doina, *Constitutional Foundations of Parliamentarism in the Republic of Moldova. Historical Experience, Contemporary Realities, and Perspectives*

PhD thesis in law, specialty 552.01 – Constitutional law, Chisinau, 2025

Structure of the thesis: introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography comprising 330 titles, and 141 pages of core text. The results obtained have been published in 12 scientific works (8 articles and 4 conference abstracts).

Key words: parliamentarism, parliament, representation, principles of parliamentarism, defining elements of parliamentarism, rationalization, European integration.

Purpose of the research: to conduct a multi-faceted study of the genesis of parliamentarism in the Republic of Moldova, to identify its foundational principles and forms of organization, and to scientifically substantiate a possible model of indigenous parliamentarism, based on current realities and considering its strengths and weaknesses.

Objectives: to assess the degree to which parliamentarism has been researched in constitutional legal doctrine; to determine the specific features of its recognition as a core component of European constitutionalism; to identify and analyze the principles of parliamentarism reflected in the legislation of the Republic of Moldova; to clarify the essence of parliamentarism based on existing doctrinal approaches, supplemented with new aspects informed by contemporary legal developments; to establish the defining elements of European parliamentarism and evaluate their impact on Moldova's parliamentary practice; to analyze the advantages and shortcomings of parliamentarism in Moldova; to develop a conceptual framework for the evolution of parliamentarism in Moldova; to identify the prospects for rationalizing the activity of the Parliament of the Republic of Moldova in the context of institutional consolidation; to propose recommendations aimed at strengthening the Parliament's role in the process of European integration.

Scientific novelty and originality: The scientific contribution lies in defining parliamentarism as a system of institutions, norms, and practices that ensure representation of diverse social groups in legislative bodies; in elucidating the core elements and internal logic of parliamentarism; in conceptualizing a Moldovan model of parliamentarism; demonstrating the need to rationalize the activity of the Parliament of the Republic of Moldova, in the context of legislative deficiencies that affect its functioning; and in justifying appropriate solutions to optimize the legal and constitutional framework in line with the goals of European integration.

Scientific result addressing a major research problem: The thesis formulates a set of recommendations for rationalizing the activity of the Parliament of the Republic of Moldova, aimed at enhancing its institutional capacity, thereby facilitating Moldova's alignment with European standards.

Theoretical significance: Achieved through comparative, historical, and integrated analysis, the research advances the conceptual understanding of local parliamentarism and outlines directions for improving parliamentary efficiency.

Applicative value: The work offers a critical view of national parliamentarism and proposes concrete solutions to strengthen its role in building a democratic state aligned with the highest European standards.

Implementation of scientific results: The findings may be used to revise relevant legislation, including at the constitutional level, and to improve the operational mechanisms of the Parliament of the Republic of Moldova.

АННОТАЦИЯ

Кучурка Дойна, *Конституционные основы парламентаризма в Республике Молдова. Исторический опыт, современность и перспективы*,
диссертация на соискание научной степени доктора права по специальности: 552.01 – Конституционное право, Кишинев, 2025 г.

Структура диссертации: Работа включает введение, три главы, выводы и рекомендации, библиографию из 330 источников и 141 страницу основного текста. Результаты опубликованы в 12 научных работах (8 статей и 4 тезисах).

Ключевые слова: парламентаризм, парламент, представительство, принципы парламентаризма, рационализация, европейская интеграция.

Целью настоящего исследования является всесторонний анализ генезиса парламентаризма в Республике Молдова, выявление форм его институционализации и основополагающих принципов, а также научное обоснование возможной модели национального парламентаризма с опорой на современные реалии, его преимущества и существующие недостатки.

В рамках исследования были поставлены следующие задачи: оценить степень разработанности парламентаризма в конституционно-правовой доктрине; выявить особенности его закрепления как элемента европейского конституционализма; проанализировать принципы парламентаризма в законодательстве Республики Молдова; уточнить его сущность на основе доктринальных подходов с учётом современных правовых тенденций; определить элементы европейской модели и их влияние на национальную практику; выявить преимущества и недостатки молдавского парламентаризма; разработать концептуальную парадигму развития парламентаризма в Молдове; определение перспектив рационализации деятельности Парламента Республики Молдова в контексте институциональной консолидации; сформулировать рекомендаций по усилению роли Законодательного собрания в контексте европейской интеграции.

Научная новизна и оригинальность. Новизна заключается в научных результатах, полученных в ходе проведённой работы и представленных на защиту, а именно: определение парламентаризма как системы институтов, норм и практик, обеспечивающих представительство интересов различных социальных групп в законодательных органах; выяснение сущности парламентаризма и его определяющих элементов; концептуализация автохтонной модели парламентаризма; рационализация деятельности Парламента Республики Молдова в контексте институциональной консолидации с учётом законодательных недостатков, влияющих на его функционирование; обоснование путей оптимизации нормативно-правовой базы парламентаризма в контексте европейской интеграции.

Достигнутый результат, способствующий решению важной научной проблемы, заключается в обосновании рекомендаций по рационализации деятельности Парламента, направленных на укрепление его институционального потенциала, что, в свою очередь, позволит обеспечить соответствие Республики Молдова европейским стандартам.

Теоретическая значимость: концептуализация автохтонного парламентаризма и определение перспектив рационализации деятельности Парламента Республики Молдова осуществлены на основе сравнительного, исторического и комплексного анализа, что способствует углублению научного понимания сущности и эволюции парламентаризма в условиях трансформации конституционного строя.

Прикладное значение исследования проявляется в критическом осмыслении сущности и функционирования парламентаризма в Республике Молдова, а также в разработке практико-ориентированных решений, направленных на усиление его роли в построении правового и демократического государства, соответствующего высоким европейским стандартам.

Применение научных результатов. Полученные научные результаты могут быть использованы при пересмотре законодательства в сфере парламентаризма, включая возможные изменения на конституционном уровне, а также для совершенствования структуры и механизмов функционирования Парламента Республики Молдова.

LISTA ABREVIERILOR

AA – Acordul de Asociere

alin. – aliniat

art. – articol

BCS – Blocul Comuniștilor și Socialiștilor

CGIE – Comisia guvernamentală pentru integrare europeană

CNIE – Comisia națională pentru integrare europeană

dr. hab. – doctor habilitat

ex. – exemplu

HCC – Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova

p./pp. – pagina/paginile

PAS – Partidul Acțiune și Solidaritate

PCRM – Partidul Comuniștilor din Republica Moldova

pct. – punct

prof. univ. – profesor universitar

RM – Republica Moldova

RSSM – Republica Sovietică Socialistă Moldovenească

sec. – secol

SUA – Statele Unite ale Americii

UE – Uniunea Europeană

UPI – Uniunea Parlamentară Internațională

URSS – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

vol. – volum

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța problemei abordate. Dezvoltarea istorică a instituțiilor democratice în statele lumii a contribuit, în mod indiscutabil, la configurarea unui fenomen politic și juridic complex – parlamentarismul –, perceput actualmente ca un element integrant al realității politice și juridice din Republica Moldova. Difuzarea ideii de parlamentarism și transpunerea acesteia în conștiința socială și în cultura juridică, precum și încercările de a stabili locul și rolul Parlamentului în arhitectura autorităților publice au generat, în mod firesc, necesitatea fundamentării doctrinare și crearea unui cadru normativ compatibil cu modelele statelor cu tradiții consolidate în domeniu. Considerăm acest proces ca fiind unul logic și necesar, întrucât orice categorie de relații sociale fundamentale cercetate de știința dreptului constituțional implică inevitabil structurarea cunoștințelor acumulate și transpunerea acestora în conținutul legislației naționale.

În pofida eforturilor înregistrate, doctrina dreptului constituțional din Republica Moldova nu a reușit, deocamdată, să elaboreze o concepție explicită și general acceptată privind interpretarea, conținutul și caracteristicile acestei realități politico-juridice.

Studiul unor lucrări științifice din domeniul vizat relevă faptul că majoritatea autorilor își concentrează atenția asupra instituției parlamentului privită în ansamblu, accentuând locul și rolul acestui organ reprezentativ în sistemul autorităților publice naționale.

Această stare de fapt justifică necesitatea unei cercetări consacrate problematicii în cauză, mai cu seamă că procesul de consolidare și evoluție a parlamentarismului contemporan înregistrează constant noi abordări, deseori „controversate”, atât în plan științific, cât și în discursul politic.

Relevanța subiectului cercetat în prezenta lucrare este susținută și de contextul statelor aflate în faza de tranziție, inclusiv al Republicii Moldova, în care problematica parlamentarismului capătă o importanță tot mai pronunțată. Organele reprezentative, a căror funcție de bază este legiferarea, devin adesea atât platforme de cooperare între diverși actori politici, cât și paliere de confruntare, articulând, în consecință, interesele pluraliste ale societății și contribuind astfel la elaborarea unor decizii raționale.

Totodată, instabilitatea instituțiilor politice din Republica Moldova, provocată în mare parte de lipsa unor tradiții și practici de interacțiune într-un mediu socio-politic polarizat, ar trebui să devină subiectul unor dezbateri științifice privind instituțiile sociale și juridice capabile să asigure caracterul democratic al procesului de exercitare a suveranității.

În cadrul unui astfel de demers științific, este necesară orientarea atenției atât asupra eficienței modelului constituțional al parlamentarismului autohton, cât și asupra impactului acestuia în procesul de democratizare consecventă a relațiilor sociale.

Scopul lucrării. Scopul prezentului studiu constă în cercetarea multiaspectuală a genezei parlamentarismului în Republica Moldova, identificarea principiilor parlamentarismului și formelor de instituționalizare, fundamentarea științifică a unui eventual model al parlamentarismului autohton, având la bază realitățile actuale și ținând cont de avantajele și dezavantajele acestuia.

În perspectiva atingerii acestui scop, ne-am propus cercetarea următoarelor **obiective**:

– evaluarea gradului de cercetare a conceptului de parlamentarism în doctrină;

– stabilirea particularităților consacrării parlamentarismului ca element-cheie al constituționalismului european;

– identificarea și analiza principiilor parlamentarismului în legislația Republicii Moldova;

– consemnarea esenței parlamentarismului, în contextul abordărilor doctrinare existente, precum și amplificarea acestora cu noi aspecte corelate cu factorii actuali de configurare a dreptului;

– stabilirea elementelor definitorii ale parlamentarismului european și evidențierea impactului acestora asupra structurii parlamentarismului în Republica Moldova;

– analiza avantajelor și dezavantajelor parlamentarismului în Republica Moldova;

– proiectarea unei paradigme privind evoluția parlamentarismului în Republica Moldova;

– identificarea perspectivelor de raționalizare a activității Parlamentului Republicii Moldova în contextul consolidării instituționale;

– formularea recomandărilor pentru întărirea rolului Legislativului în procesul de integrare în Uniunea Europeană.

Identificarea problemei științifice. Problema științifică propusă spre examinare în prezenta lucrare constă în fundamentarea unor recomandări de raționalizare a activității Parlamentului Republicii Moldova având ca efect sporirea capacităților instituționale ale acestuia, fapt care va permite racordarea Republicii Moldova la standardele europene.

Ipoteza de cercetare. Ca urmare a formulării problemei științifice supuse examinării, propunem spre verificare următoarea ipoteză de cercetare: raționalizarea activității și consolidarea rolului Parlamentului constituie factori determinanți pentru performanța democratică a Republicii Moldova, așa cum demonstrează multiple cercetări cantitative și calitative relevante. Acest proces ar plasa țara noastră printre statele care adoptă paradigma europeană de dezvoltare în domeniu.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese. În vederea realizării scopului propus și obiectivelor trasate, a fost utilizată, în principal, abordarea sistemică, luând în considerare contextul proceselor de funcționare și interacțiune dintre stat și societate, dintre structurile statale și straturile sociale, precum și dintre partidele și mișcările politice. O astfel de abordare permite o mai bună elucidare a procesului de constituire a parlamentarismului, privit ca rezultat al modificării sistemului politic și a raporturilor sociale.

Referitor la obiectivul ce vizează analiza formelor parlamentarismului, în special a instituției parlamentare, este deosebit de importantă utilizarea abordării instituționale, deoarece aceasta permite identificarea elementelor definitorii și caracteristicilor parlamentarismului.

În contextul obiectivelor stabilite în lucrare, un rol distinct îl are utilizarea abordării comparative, care face posibilă analiza diferitelor modele de parlamentarism (este analizată experiența parlamentară a statelor membre ale Uniunii Europene). Aceasta contribuie la o mai bună înțelegere a carențelor ce împiedică consolidarea parlamentarismului în Republica Moldova și oferă premisele elaborării unor recomandări pentru depășirea acestora.

Totodată, în cadrul cercetării este utilizată metoda istorică, care facilitează analiza parlamentarismului în contextul evoluției istorice, ținând cont de legitățile și tradițiile dezvoltării societății moldovenești la diferite etape ale formării sale. De asemenea, sunt utilizate metodele deductivă și inductivă în vederea formulării unor teze noi ce țin de esența, premisele istorice și factorii de configurare a parlamentarismului.

Noutatea și originalitatea științifică. În pofida numărului mare de lucrări consacrate problematicii parlamentarismului, subiectul nu poate fi considerat suficient de elucidat. În acest studiu se realizează o încercare de a aborda conceptual parlamentarismul, de a analiza dificultățile consolidării parlamentarismului contemporan în Republica Moldova, precum și de a identifica trăsăturile și tendințele sale de evoluție ulterioară. Astfel, cu titlu de noutate, rezultatele științifice obținute în urma cercetărilor efectuate şi înaintate spre susținere constau în:

– definirea parlamentarismului ca sistem de instituții, norme și practici ce permit reprezentarea intereselor diverselor grupuri sociale în organele legislative;

– elucidarea esenței parlamentarismului și a elementelor sale definitorii;

– conceptualizarea parlamentarismului autohton;

– evidențierea caracterului formal al parlamentarismului autohton, instituționalizat, dar lipsit de conținut funcțional, în special în ceea ce privește interacțiunea dintre stat, societate și individ;

– evaluarea potențialului Parlamentului Republicii Moldova de a asigura funcția de reprezentare, în contextul lipsei consensului real dintre partidele politice de guvernământ și cele de opoziție;

– argumentarea importanței comunicării eficiente a Parlamentului Republicii Moldova cu cetățenii și cu părțile interesate în vederea asigurării transparenței procesului decizional;

– identificarea principalelor carențe legislative care afectează funcționarea Legislativului și prezentarea unor recomandări de raționalizare a funcționării acestuia în vederea consolidării capacităților sale instituționale;

– argumentarea soluțiilor corespunzătoare pentru optimizarea cadrului juridico-constituțional în contextul procesului de integrare europeană.

Semnificația teoretică şi valoarea aplicativă. Rezultatele investigațiilor sunt valoroase pentru dezvoltarea continuă a teoriei dreptului constituțional, a dreptului parlamentar, precum şi a dreptului public în ansamblu. Teza reprezintă o sursă monografică relevantă pentru cercetătorii din domeniul dreptului public, interesați de problematica parlamentarismului și de raționalizarea funcționării Parlamentului. Rezultatele studiului pot servi drept repere orientative în cercetările ulterioare în domeniul respectiv.

Concluziile şi recomandările formulate în ceea ce privește raționalizarea funcționării Parlamentului și consolidarea rolului acestuia în procesul de integrare europeană pot fi valorificate pe larg atât de teoreticienii care vor continua cercetările, cât şi de către practicieni, întrucât acestea au un caracter aplicabil și se bazează pe experiența pozitivă a statelor europene. Totodată, rezultatele obținute pot fi folosite în procesul didactic, constituind un suport teoretic şi practic valoros în cadrul cursurilor de specialitate.

Implementarea rezultatelor științifice. În scopul valorificării aplicative a rezultatelor științifice obținute în cadrul cercetării, sub semnătura autorului prezentei lucrări, Cuciurca D., au fost publicate 8 articole științifice relevante pentru tematica tezei și 4 teze incluse în materialele conferințelor științifice, după cum urmează (în ordinea apariției): *Reflecţii privind suveranitatea poporului* (2013); *Problematica identificării regimurilor democratice reprezentative* (2013); *Aspecte teoretico-practice privind evoluția și esența parlamentarismului* (2014); *Caracteristica parlamentarismului contemporan* (2019); *Aspecte conceptuale privind esența parlamentarismului ca fenomen politico-juridic* (2019); *Repere conceptuale privind parlamentarismul. Critica naturii parlamentarismului* (2020); *Type of parliamentarism and its political consequences* (2022); *Integrarea europeană – prioritatea majoră a Parlamentului Republicii Moldova* (2022); *Raționalizarea activității Parlamentului Republicii Moldova: obiectiv iminent în perspectiva*

integrării europene (2023); *Constituţionalizarea opoziţiei parlamentare în Republica Moldova. Realităţi, provocări şi perspective* (2023); *Echitatea socială – obiectiv primordial al Parlamentului Republicii Moldova* (Guceac I., Cuciurca D., 2024); *Alternative ale parlamentarismului în Republica Moldova. Aspecte de ordin teoretic şi practic* (2024).

Aprobarea rezultatelor. Concepțiile și concluziile de bază ale prezentei teze de doctorat au fost puse în discuție la ședința Departamentului Drept Public al Universității de Stat din Moldova. Totodată, o serie de idei ce reflectă rezultatele investigațiilor au fost prezentate și discutate în cadrul diferitelor manifestări științifice și științifico-practice naționale și internaționale.

Sumarul capitolelor tezei. Lucrarea de față este structurată în conformitate cu scopul cercetării şi cu obiectivele trasate şi cuprinde următoarele compartimente:

Introducerea include motivarea alegerii temei şi actualitatea acesteia, definirea scopului şi obiectivelor cercetării, precum și suportul metodologic, teoretico-ştiinţific şi baza normativ-juridică ale lucrării. De asemenea, sunt argumentate noutatea științifică, semnificația teoretică şi valoarea aplicativă ale cercetării, fiind precizate tezele propuse spre susținere, dar și aprobată structura lucrării.

Capitolul 1, ***Analiza empirică a gradului de cercetare a parlamentarismului în doctrină și a paradigmei de manifestare în legislația constituțională,*** oferă o analiză amplă a conceptului de parlamentarism, evaluând gradul de cercetare a acestuia în doctrina juridică autohtonă și internațională, precum și reflectarea sa în legislația constituțională. Accentul este pus pe evoluția parlamentarismului, principiile sale fundamentale și modalitățile de manifestare în diverse sisteme constituționale, cu accent pe contextul Republicii Moldova. Totodată, se constată că în literatura de specialitate, conceptul de parlamentarism autohton nu este suficient analizat și se subliniază necesitatea aprofundării cercetării pentru a identifica factorii care influențează funcționarea acestuia în condițiile tranziției democratice și integrării europene. Analiza propusă servește drept fundament pentru elaborarea unui model coerent și eficient de parlamentarism, adaptat realităților contemporane. Prima parte este dedicată evoluției istorice a parlamentarismului, de la originile europene la adaptarea în spațiul românesc și în Republica Moldova. Sunt evidențiate contribuțiile gânditorilor clasici (Montesquieu, Weber sau Tocqueville), alături de cele ale doctrinarilor autohtoni (Constantin Stere și Constantin Dissescu). Este subliniată, de asemenea, dezvoltarea parlamentarismului după 1989, în contextul renașterii naționale și al integrării europene.

În capitolul dat, sunt examinate inclusiv principiile de bază ale parlamentarismului – separația puterilor, suveranitatea națională, pluralismul politic, legalitatea și garantarea drepturilor fundamentale – prin prisma cadrului constituțional al Republicii Moldova. Sunt reliefate atât

continuitățile istorice, cât și provocările actuale, inclusiv lipsa consensului doctrinar în definirea acestor principii.

În **Capitolul 2,** ***Fundamente teoretice și practice ale parlamentarismului ca valoare de sorginte europeană,*** este analizată esența și dimensiunea constituțională a parlamentarismului, integrând perspective istorice, juridice și politice asupra acestui concept fundamental al constituționalismului european. Parlamentarismul este prezentat atât ca instituție a democrației, cât și ca formă de guvernământ, sistem politic și regim juridic, fiind evidențiate elementele definitorii, precum separarea puterilor, supremația legii și legitimitatea organelor reprezentative. Sunt analizate viziuni clasice (Rousseau, Montesquieu, Mill), cât și contribuții contemporane, cu accent pe evoluția istorică și funcțiile Parlamentului: legiferare și control.

Dimensiunea constituțională este analizată în contextul Republicii Moldova, unde, potrivit Legii Supreme ce consacră suveranitatea poporului, parlamentarismul reflectă aspirația națională de a edifica un stat de drept și de a se integra în Uniunea Europeană. În acest sens, este argumentată necesitatea adaptării modelului parlamentarismului la specificul național, în concordanță cu bunele practici europene.

Geneza parlamentarismului în Republica Moldova reflectă o evoluție complexă, marcată de influențe istorice, politice și sociale. Această evoluție este analizată în cinci etape distincte: (1) etapa incipientă, caracterizată de germenii reprezentativității în context medieval; (2) transformările din Basarabia sub Imperiul Rus (1812–1917), când autonomia locală a fost treptat erodată; (3) consolidarea parlamentarismului în perioada interbelică (1917–1940), marcată de unirea cu România; (4) suprimarea parlamentarismului clasic sub regimul sovietic (1940–1989), care a instaurat structuri legislative subordonate partidului unic; (5) renașterea parlamentarismului în perioada contemporană (1989–prezent), prin instituirea pluralismului politic și a unui cadru legislativ democratic.

Studiul scoate în evidență relația dintre tradiția istorică și imperativele democratizării, subliniind contribuția Republicii Moldova la patrimoniul parlamentar european, precum și provocările actuale generate de procesul de integrare în Uniunea Europeană.

Capitolul 3*, Raționalizarea funcționării Parlamentului Republicii Moldova,* este dedicat analizei funcționării Parlamentului Republicii Moldova, cu accent pe identificarea avantajelor și dezavantajelor parlamentarismului autohton și pe explorarea perspectivelor de raționalizare a activității acestuia în contextul integrării europene.

Este subliniată importanța parlamentarismului în Republica Moldova ca mecanism esențial de reprezentare democratică și transpunere a voinței poporului în politici publice într-un stat aflat în tranziție postsovietică.

Sunt evidențiate avantajele parlamentarismului, precum promovarea pluralismului politic, consolidarea reprezentativității cetățenești și garantarea echilibrului dintre puterile statului, alături de provocările actuale: polarizarea politică, traseismul politic, deficitul de reprezentare și lipsa unei opoziții constructive. Se analizează totodată măsuri și concepte de optimizare și raționalizare a activității parlamentare, inclusiv prin utilizarea expertizei interne și externe, consolidarea mecanismelor de transparență decizională, tehnologizarea avansată și promovarea unei culturi a dezbaterii deschise.

O atenție aparte este dedicată rolului Legislativului în procesul de integrare europeană, subliniindu-se responsabilitățile acestuia privind armonizarea legislației naționale, monitorizarea implementării reformelor și cooperarea interinstituțională. Sunt identificate și lacunele care limitează implicarea efectivă a Parlamentului în acest proces.

Lucrarea culminează cu compartimentul **Concluzii generale și recomandări,** în care sunt sintetizate concluziile cercetării, formulate în baza ipotezei științifice enunțate inițial. Concluziile respective reflectă analiza complexă din teza de doctorat și fundamentează o serie de propuneri pentru soluționarea problemelor identificate, precum și pentru optimizarea cadrului normativ în domeniul parlamentarismului.

Având în vedere complexitatea parlamentarismului ca formă de organizare a puterii în stat și importanța funcției reprezentative într-un regim democratic, această cercetare își propune să examineze, într-o manieră sistematică și critică, evoluția, particularitățile și perspectivele fenomenului respectiv în contextul Republicii Moldova. Lipsa unei conceptualizări clare în doctrina juridică autohtonă, fragilitatea instituțională și provocările tranziției postsovietice subliniază necesitatea unei abordări științifice aprofundate.

Prin definirea obiectivelor, formularea ipotezei și fundamentarea metodologică, cercetarea pune bazele unui demers analitic coerent. Acesta va permite, în continuare, investigarea etapelor de constituire a parlamentarismului în Republica Moldova, a principiilor care îl definesc și a impactului acestuia asupra procesului de democratizare și integrare europeană.

1. ANALIZA EMPIRICĂ A GRADULUI DE CERCETARE A PARLAMENTARISMULUI ÎN DOCTRINĂ ȘI A PARADIGMEI DE MANIFESTARE ÎN LEGISLAȚIA CONSTITUȚIONALĂ

1.1. Aspecte ale procesului de evoluție a parlamentarismului în doctrina juridică indigenă și de peste hotare

Printre noțiunile-cheie ale terminologiei juridice contemporane, parlamentarismul ocupă un loc tot mai important, pe fondul crizelor de ordin economic, politic și social care afectează deopotrivă guvernele, parlamentele și societățile. În acest context, disputele privind rolul adunărilor reprezentative și raporturile acestora cu executivele și cu cetățenii conferă parlamentarismului o relevanță sporită.

În limbajul juridic și în discursul politic din Republica Moldova, noțiunea de *parlamentarism* a început să fie utilizată abia după 1989, în contextul mișcării de renaștere națională și al orientării spre un model democratic autentic, eficient și stabil, inspirat din parlamentarismul european tradițional. Acest fapt generează necesitatea unei cercetări aprofundate a conceptului, care să vizeze esența și natura sa juridică, principiile fundamentale, formele de instituționalizare, mecanismele constituționale, avantajele și dezavantajele, tendințele de dezvoltare contemporană ș.a.

Parlamentarismul, ca unul dintre conceptele centrale ale doctrinei constituționale, desemnează modalitățile de exercitare a regimului reprezentativ, unde Parlamentul deține un rol esențial. Acesta are ca fundament principii consfințite în textele constituționale, precum democrația, suveranitatea, separarea puterilor, reprezentativitatea etc.

Pentru o abordare multiaspectuală a fenomenului parlamentarismului contemporan, cercetarea propune, ca primă direcție, analiza acestuia sub aspect istoric. Aplicarea metodei istorice permite examinarea și valorificarea surselor doctrinare relevante – atât directe, cât și tangențiale – care contribuie la înțelegerea plenară a conceptului, a mecanismelor de funcționare și a evoluției sale.

Dacă în alte state există lucrări fundamentale și studii consacrate evoluției parlamentarismului și principiilor acestuia, începând cu Huber, Burke, Weber, Mill, Tocqueville, care s-au manifestat în abordări critice asupra teoriilor lui Montesquieu privind necesitatea instituirii unui sistem de frâne și balanțe pentru asigurarea unei constituții britanice echilibrate și insistau pe necesitatea înființării unei adunări reprezentative puternice, care oglindește voința poporului, doctrina rezultată a devenit ulterior „paradigma dominantă a statului liberal european”

[288, p. 9]. În schimb, în spațiul românesc, reflecția asupra acestui concept a început să prindă contur abia la începutul sec. XX, prin contribuțiile cercetătorilor notorii Constantin Stere și Constantin Dissescu.

Făcând trimitere la cugetătorul francez Baudaine, Constantin Stere afirma, în *Cursul de drept constituțional ținut la Facultatea de Drept a Universității din Iași în anii 1910-1911*, că în fiecare stat există o putere și o autoritate supremă în fața căreia se înclină toți membrii statului și din care izvorăsc toate puterile organelor statului – suveranitatea statului. Formele de stat sunt determinate în funcție de atribuirea acesteia unei singure persoane (monarhie) sau poporului (republica) [239, p. 44].

Totodată, în analiza tipurilor de monarhii, C. Stere se oprește asupra celor constituționale, și nu în mod general, ci doar asupra acelora care sunt recunoscute ca expresie a voinței poporului și consfințite expres prin Constituție. În viziunea sa, în astfel de monarhii, suveranitatea aparține exclusiv națiunii, pe care o exercită prin intermediul monarhului și Parlamentului. C. Stere accentuează necesitatea ca această realitate să fie consacrată constituțional, prin mecanisme clare care să reglementeze exercitarea și limitele puterilor deținute de monarh și Parlament pentru a putea lua decizii în numele națiunii [239, pp. 45–48]. Referindu-se la art. 31 din Constituția României din 1866, care statua: „Toate puterile statului emană de la națiune care nu le poate exercita decât numai prin delegațiune” [101, p. 192], C. Stere afirmă că, pentru asigurarea reprezentativității în drept și în fapt, organele reprezentative nu neapărat trebuie să fie formate în urma alegerilor [239, p. 259]. În opinia sa, chiar și în republici, unde reprezentanții sunt desemnați prin alegeri, aceasta poate avea un caracter convențional, delegatul nefiind ales de națiune în întregimea sa, ci grație principiului majorității. Astfel, calificativul „stat democratic” nu poate fi asociat exclusiv republicilor, fiecare popor fiind în drept să își aleagă forma de guvernământ.

Cu referire la principiul separării puterilor, C. Stere aduce nuanțarea că adevărata doctrină constă nu în separația puterilor în stat, ci în coordonarea acestora.

În rezumat, C. Stere asociază parlamentarismul, pe care îl mai numește „sistem parlamentar”, cu ideea unui guvernământ de partid [239, p. 331]. În opinia sa, funcționarea acestui sistem presupune existența a cel puțin două partide, care exprimă curente distincte ale opiniei publice. Savantul precizează că formarea executivului trebuie să respecte trei condiții (numite „uzanțe” la acel moment): să fie format din șefii partidului care deține majoritatea în Parlament, să fie omogen (să existe acord deplin între membrii guvernului în ce privește programul de guvernământ) și să răspundă politic în fața Parlamentului în mod solidar.

Constantin Dissescu, în discursul său despre regimul parlamentar, formulează un șir de critici relevante în contextul crizei parlamentare de la sfârșitul sec. XIX: a) răsfrângerea

conflictelor dintre grupurile parlamentare asupra întregii națiuni, afectând inclusiv viața familială, acolo unde membrii susțin grupuri politice diferite; b) încurajarea corupției, întrucât menținerea guvernului depinde de susținerea majorității parlamentare, ceea ce determină negocierea influenței și cultivarea relațiilor dintre guvern, deputați și electorat; c) mobilitatea și instabilitatea guvernelor, lipsa viziunii unitare asupra programului guvernamental, incapacitatea promovării reformelor care necesită timp îndelungat, lupta pentru portofoliu etc., generate de mobilitatea parlamentului ca corp electiv și de cea a opiniei publice; d) incapacitatea exercitării funcției legislative, deoarece atenția parlamentului este consumată de depășirea crizelor guvernamentale și de discursuri [95, pp. 721–723]. Totuși, C. Dissescu subliniază că aceste critici nu sunt îndreptate împotriva principiului reprezentativității, ci nu sunt altceva decât un „reflex al moravurilor" vremii.

În perioada sovietică, doctrina juridică autohtonă lasă uitării noțiunea de parlamentarism, dezvoltând concepte precum statalitatea, eligibilitatea, reprezentativitatea, separarea puterilor în stat, legalitatea, drepturile omului, interpretate în cheia metodei materialismului istoric și ideologiei marxist-leniniste [329, p. 19]. Bunăoară, Surilov A.V., în *История государства и права Молдавской ССР* [329], se rezumă la caracteristica organizării și funcționării sistemului autorităților centrale și locale în RASSM și RSSM, prin prisma textelor constituționale și a rolului sovietelor în reprezentarea poporului. În aceeași manieră era tratată materia și de profesorul Vladimir Ivanov [150].

Unii autori contemporani califică această perioadă drept una a instituirii modelului limitat al parlamentarismului (*quasi parlamentarism*), caracterizat prin monopolul ideologic al partidului unic și „dictatura" unui singur grup social – *proletariatul* [304, p. 134].

Începând cu anul 1989, situația a cunoscut o schimbare treptată. Deși fondul bibliografic autohton consacrat apariției și evoluției parlamentarismului în Republica Moldova este relativ modest comparativ cu alte state, contribuțiile existente s-au dovedit utile pentru fundamentarea demersului științific. Parlamentarismul, sub diferite aspecte, a fost abordat – direct sau tangențial – în lucrările autorilor Alexandru Arseni, Ion Guceac, Gheorghe Costachi, Elena Aramă, Victor Popa, Teodor Cârnați, Igor Bantuș, Marcel Cușmir și alții.

În scopul elucidării complexe a temei lucrării, cercetarea include o retrospectivă a celor mai recente lucrări doctrinare, atât naționale, cât și internaționale, care oferă repere teoretice relevante.

O contribuție valoroasă în tratarea genezei și evoluției parlamentarismului autohton a adus-o monografia *Istoria dreptului românesc* [6] de Elena Aramă și Valentina Coptileț. Pornind de la formele incipiente de reprezentare a poporului în organele de conducere din Țara Moldovei și până la formarea Sfatului Țării (organul reprezentativ suprem al Basarabiei), proclamarea independenței

Republicii Democratice Moldovenești, unirea necondiționată din 27 martie 1918 a Basarabiei cu România, păstrarea Sfatului Țării și asigurarea reprezentării basarabenilor în Parlamentul României [6, pp. 211–215], autoarele evidențiază spiritul progresist specific națiunii de pe acest teritoriu. O asemenea perspectivă confirmă că parlamentarismul în Republica Moldova are rădăcini istorice profunde, care nu se rezumă doar la cele realizate post-1989, dar este rezultatul unui parcurs istoric complex.

Academicianul Ion Guceac, în *Tratat elementar de drept constituțional (vol.2)* [113, p. 336], polemizează cu privire la interpretarea insuficientă a conceptului de parlamentarism în literatura de specialitate, evidențiind caracterul lax al unor tentative doctrinare, care, în opinia sa, sunt lipsite de capacitatea de a surprinde importanța politico-juridică a fenomenului pus în discuție. Autorul atrage atenția asupra riscului de a asocia eronat parlamentarismul exclusiv cu ideea supremației Parlamentului, evidențiind totodată că o diminuare a rolului forului legislativ în cadrul sistemului de autorități publice este inadmisibilă. Lucrarea analizată prezintă un interes deosebit pentru cercetarea noastră, în special prin prisma abordării etapelor evoluției parlamentarismului și, implicit, a regimului reprezentativ în rolul său de „matriță a parlamentarismului" [113, p. 337], oferind repere valoroase pentru înțelegerea formării și consolidării acestuia în cadrul actual modern.

În lucrarea *Evoluția constituționalismului în Republica Moldova,* I. Guceac, pornind de la concepte generale precum constituționalism, stat de drept, constituție etc., analizează și caracterizează etapele dezvoltării constituționale și ale parlamentarismului în Republica Moldova. Autorul demonstrează că constituționalismul și parlamentarismul sunt concepte indisolubile procesului de formare a statalității moldovenești (așa cum e înțeleasă Republica Moldova la etapa actuală) [109, p. 30]. În aceeași ordine de idei, în monografia *Constituția la răscruce de milenii*, I. Guceac examinează, într-o manieră ştiinţifico-analitică, tentativele de reformă constituțională din anii 2000, 2003, 2009, precum și proiectele de revizuire a Constituției referitoare la modul de formare a Parlamentului, statutul deputaților în Parlament, rolul forului legislativ etc. [110, pp. 306–338]

Profesorul Alexandru Arseni, în monografia *Drept Parlamentar* [10], analizează concepțiile generale privind dreptul parlamentar în contextul suveranității, abordând particularitățile acestuia, subiecții dreptului parlamentar, mandatul parlamentar, corpul electoral, procedura legislativă, actele Parlamentului etc. Deși autorul operează, în monografie, cu termeni precum regim reprezentativ [10, p. 43], democrație parlamentară [10, p. 73], libertate parlamentară, democrație reprezentativă, „manifestarea voinței generale într-o democrație semi-

directă” [10, p.75], care, în viziunea noastră, pot fi calificate drept trăsături specifice parlamentarismului, acesta nu utilizează noțiunea de parlamentarism.

În aceeași ordine de idei, în lucrarea *Legitimitatea puterii de stat – principiu edificator al statului de drept și democratic contemporan* [12], aparținând aceluiași autor, Parlamentul este examinat sub aspectul poziției sale în cadrul sistemului separației puterilor. Utilizând expresia „sistem parlamentar” [12, pp. 190–191], A. Arseni califică Parlamentul „[...] nu ca o „părticică” din suveranitatea a națiunii, ci însăși această suveranitate [...]” Totodată, acesta constată că „împotriva „parlamentarismului” au fost formulate fel și fel de critici [...]”, fără a descrie însă conținutul acestui fenomen.

Într-o altă lucrare de certă valoare științifică, *Drept constituțional și instituții politice, vol. II* [9], profesorul A. Arseni examinează puterea legislativă în integralitatea sa dialectică, pornind de la interpretarea sintagmei „Parlamentul – sediul suveranității naționale”, argumentând rolul și locul său în sistemul autorităților publice. O atenție sporită este acordată mandatului parlamentar și semnificației acestuia în exercitarea puterii de stat prin reprezentare, structurii interne a Parlamentului, raportului dintre majoritate și opoziție, funcționării forului legislativ, accentul fiind pus pe funcția sa principală – legiferarea.

Într-o altă lucrare, de această dată colectivă, același autor analizează în plan comparativ sistemele parlamentare și prezidențiale. Deși nu utilizează explicit termenul *parlamentarism*, se remarcă folosirea alternativă a noțiunilor „sistem parlamentar” și „regim parlamentar”, fără a preciza dacă între ele există vreo distincție conceptuală [16, p. 87].

Aceeași poziție este observată și în alte lucrări. Bunăoară, profesorul Victor Popa, în *Drept parlamentar* [213] și în *Tratat de drept constituțional și instituții politice* [215], examinând evoluția instituțiilor dreptului parlamentar, principiile dreptului parlamentar, organizarea și funcționarea Parlamentului, apelează la conceptele „democrație reprezentativă” și „regim reprezentativ” [213, 22–24]. Deși este convins că geneza Parlamentului ca „[...] corp reprezentativ împuternicit să exercite puterea, drept expresie a voinței poporului” se regăsește în „reprezentare” [213, p. 23; 215, p.704], autorul evită să invoce legătura dintre această stare și parlamentarismul propriu-zis.

Profesorul Teodor Cârnaț, în monografia *Drept constituțional și instituții politice (partea a 2-a)* [31], acordă o atenție sporită instituției Parlamentului ca organ reprezentativ al poporului, funcțiilor și organizării acestuia, precum și mandatului parlamentar. Totodată, autorul trece în revistă principiile dreptului parlamentar, atenționând asupra faptului că parlamentarismul și activitatea parlamentară, având un caracter politic, sunt influențate într-o manieră decisivă de pluralismul politic [31, p. 39] și împărtășește opinia profesorului Ioan Muraru [194, p. 49],

calificând această influență ca având un caracter de izvor de drept în sens material, ce privește nu atât ideologiile politice de care se conduc partidele politice în activitatea lor, cât cristalizarea fenomenului politic propriu-zis.

În lucrarea *Rolul justiției în edificarea statului de drept,* profesorul Gheorghe Costachi, pe lângă identificarea conținutului și exigențelor statului de drept și rolul justiției în edificarea acestuia, într-un compartiment dedicat valorii și necesității culturii juridice în activitatea legislativă, opinează: „[...] legiuitorul trebuie să dispună de cunoștințe profunde și complexe, permanent să le actualizeze și din dialogul continuu cu poporul să-și consolideze „înțelepciunea". Totodată, pentru a transpune toate acestea în limbajul legii, el trebuie să dispună și de măiestria (arta) legiferării, folosirea profesională a procedeelor de tehnică legislativă." [62, p.164] La fel, constată: „cu regret, nivelul actual al culturii juridice a unei bune părți din deputați adeseori devine o cauză a generării și acutizării instabilităților politice, economice și juridice, împiedicând desfășurarea normală a reformelor inițiate, prin aceasta condiționând și o reducere a încrederii cetățenilor în organele democratice ale puterii. În ultimul timp, este tot mai accentuat nivelul scăzut al profesionalismului reprezentanților poporului în adoptarea legilor, incapacitatea lor de a prevedea consecințele hotărârilor adoptate, ne dorința de a promova și a realiza interesele majorității cetățenilor etc." [312, p.166–167] Autorul, în concluzie, pledează pentru un nivel înalt al culturii juridice a reprezentanților poporului, privit drept „o garanție pentru desfășurarea civilizată și cu succes a transformărilor sociale și politice în interesul majorității cetățenilor statului, a edificării și consolidării statului de drept." [62, p. 167]

Monografia *Organizarea și funcționarea puterii în statul de drept* [63], semnată de Gheorghe Costachi şi Petru Hlipcă, reprezintă o analiză comparată a factorilor de configurare a statului de drept în România și în Republica Moldova prin prisma proceselor integraționiste şi a parlamentarismului contemporan. Autorii subliniază că funcția de legiferare rămâne primordială, alături de cele de informare, control, desemnare prin învestire etc., deoarece prin aceasta se materializează dezbaterile politice generate de voința poporului. Atunci când procesul legislativ este realizat ținând cont de interesele sociale, se poate afirma că are loc consolidarea rolului Parlamentului ca exponent al suveranității naționale [63, pp. 480–481].

În cadrul cercetării principiului pluralismului politic ca element definitoriu al parlamentarismului contemporan, un aport semnificativ l-a avut lucrarea *Cetățeanul și puterea în statul de drept* [59], în care profesorul Costachi oferă o analiză amplă și argumentată asupra acestui principiu sub aspectul său multidimensional. Autorul subliniază că pluralismul politic „[...] implică nu doar rolul partidelor, ci și cel al societății civile [...]" care se manifestă prin diversitatea formelor de asociere a indivizilor (sindicate, patronate, asociații obștești etc.) și, pe bună dreptate, îl califică

drept „o condiție și o garanție a democrației constituționale” [59, pp. 390–396], făcând trimitere expresă la Constituția României din 1991 [57, art. 8 alin. (1)].

Igor Bantuș, în monografia *Protecția mandatului parlamentar – mecanism inerent în realizarea suveranității naționale*, analizează originile organelor reprezentative drept manifestare a exigențelor dictate de evoluția firească a statelor bazate pe principiile democrației. În lucrare sunt tratate, de asemenea, formele de realizare a suveranității naționale prin autorități reprezentative, precum și particularitățile principiului autonomiei parlamentului. Deși accentul este pus pe mandatul parlamentar, inclusiv pe formele sale de realizare, garanțiile constituționale și răspunderea juridică a parlamentarilor, autorul conturează și câteva idei care au stat la baza dezvoltării parlamentarismului contemporan, printre care se remarcă ideea potrivit căreia: „[...] parlamentul este organul reprezentativ suprem al suveranității naționale care s-a afirmat pe planul dezvoltării istorice ca urmare a apariției unor adunări formate din delegați ai unor categorii sociale mai mult sau mai puțin largi, menite să constituie o stavilă împotriva absolutismului monarhic” [19, p. 28], totodată, „[...] titularul suveranității este națiunea, privită ca unitate colectivă și abstractă, individului nu îi revine nici o cotă-parte de suveranitate, deoarece aceasta este indivizibilă și nu poate fi fragmentată în parcele egale. Prin urmare, este imposibilă autoguvernarea de către popor, astfel, fiind necesară desemnarea reprezentanților pe calea sufragiului universal, pentru ca aceștia să exercite suveranitatea în numele națiunii.” [19, p. 18]

Victor Micu, în monografia *Răspunderea parlamentară: teorie și practică* [188], își începe analiza prin abordarea teoriei reprezentării ca fundament al răspunderii parlamentare, punând un accent deosebit pe aspectele teoretice și practice ale reprezentării în organizarea statelor contemporane. Autorul examinează statutul parlamentului ca organ reprezentativ suprem și unică autoritate legislativă, precum și caracteristicile mandatului parlamentar reprezentativ. Totodată, V. Micu subliniază că apariția parlamentului ca instituție este legată de constituirea raporturilor de reprezentare și, deși anterior nu și-a propus definirea conceptului de parlamentarism, încheie monografia concluzionând că parlamentarismul, în forma sa actuală, este un „[...] fenomen politic și instituțional strâns legat de statul de drept, de democrația constituțională, de ideea reprezentării politice și de căutarea celor mai eficiente metode de guvernare în cadrul democrației reprezentative.” [188, p. 22]

Aliona Gumenco, în lucrarea *Drept constituțional: Note de curs* [116], referindu-se la apariția conceptului de reprezentare ca mijloc de exercitare a puterii, îl leagă de apariția instituției parlamentului și definește regimul reprezentativ ca fiind „[…] formă de executare indirectă a suveranității de către popor prin intermediul reprezentanților săi aleși” [116, p. 199]. Deși nu utilizează explicit noțiunea de parlamentarism, autorul analizează aspectele evolutive ale organului

reprezentativ suprem din Republica Moldova, de la declanșarea procesului de renaștere națională, consemnând semnificația „Parlamentului Independenței" ca prim Parlament democratic, precum și criza parlamentară din 1993, încheiată cu autodizolvarea acestuia, până la scurte caracteristici ale legislaturilor ce au urmat [116, p. 190].

În eforturile noastre de a cerceta diversitatea opiniilor doctrinare, o contribuție semnificativă au avut-o și articolele științifice care abordează direct sau tangențial problematica cercetată.

Un articol de o valoare aparte este *Republica Moldova: de la parlamentarism la prezidențialism* [60], semnat de profesorul Gheorghe Costachi. Autorul pune în discuție un subiect de o importanță majoră, și anume configurația regimului politic din Republica Moldova, scopul enunțat fiind elucidarea particularităților tipurilor de sisteme (regimuri) politice, cu accent pe avantajele și dezavantajele acestora, precum și pe identificarea regimului politic din Republica Moldova [60, p. 4]. Pornind de la elucidarea conceptelor de formă de guvernământ, regim politic, sistem politic, profesorul Costachi conchide că „[...] parlamentarismul, prezidențialismul și semi-prezidențialismul reprezintă adevărate sisteme politice, care întrunesc atât elemente ce țin de forma de guvernământ, de regimul politic, cât și alte elemente inerente organizării și funcționării puterii în stat." Această concluzie contribuie la clarificarea confuziilor frecvente dintre acești termeni.

Totodată, autorul elucidează dezavantajele regimului parlamentar, subliniind condițiile esențiale ale „vitalității" sale. Printre acestea, un rol central îl ocupă instituția partidelor politice, considerate piloni, „instituții centrale ale democrației reprezentative". Totuși, criza profundă cu care se confruntă partidele contemporane ridică semne de întrebare asupra capacității acestora de a-și menține statutul actual. În contextul dat, autorul identifică drept pericol major nu relația dintre legislativ și executiv, ci relațiile dintre partide: un sistem de partide „fărâmițat" complică formarea guvernului și declanșează crize politice recurente. În această ordine de idei, parlamentarismul în statele postsovietice este interpretat de autor ca un „mecanism de menținere a puterii", și nu ca legitate în parcursul democratic al acestora [60, p. 8]. Considerăm această poziție relevantă pentru a fi analizată în cadrul prezentei teze de doctorat.

Același autor, în articolul *Tranziția societăților contemporane: particularități și perspective* [61], își propune să identifice trăsăturile generale ale societăților și statelor aflate în tranziție și să argumenteze corelația dintre stat, societate și drept în perioada de tranziție [61, p.17]. Concluzia formulată este că perioada de tranziție pentru Republica Moldova nu poate fi considerată ca încheiată. Autorul subliniază că, în această etapă, este strict „[…] necesar să se urmărească construirea unei societăți care să întrunească cele mai înalte standarde

ale lumii civilizate […]", precum garantarea reprezentativității, separația puterilor, pluralismul politic, multipartidismul etc. [61, pp. 19–22]

O altă dimensiune a parlamentarismului contemporan este abordată în articolul *Rolul și valoarea democrației în exercitarea puterii de stat* [64], semnat de Gheorghe Costachi, Matei Lazar și Iurie Cernean. Autorii reiterează importanța democrației reprezentative în edificarea statului de drept și în promovarea principiilor democrației contemporane, printre care se numără: pluralismul politic, separația puterilor în stat, parlamentarismul, eligibilitatea demnitarilor de stat etc. Este subliniat că principalele instrumente prin care se realizează reprezentativitatea sunt partidele politice și scrutinele. Totodată, autorii constată o criză profundă a democrației reprezentative și, implicit, a parlamentarismului contemporan, cauzată de ruperea legăturii dintre cetățeni și putere. În acest context, se discută emergența conceptului de democrație participativă, în care cetățeanul nu doar deleagă reprezentați cu abilitatea de a lua decizii, dar și participă activ la procesul decizional. Distincția dintre aceste două forme este consemnată de procesul de luare a deciziei de către reprezentanți, realizat numai după consultarea prealabilă a factorilor interesați [64, pp. 19–20].

Elena Moraru și Ecaterina Baltaga, în articolul *Răspunderea juridică a statului prin prisma dreptului constituțional* [190], deși nu se referă nemijlocit la esența parlamentarismului, abordează un aspect important pentru consolidarea acestuia în contextul actual. Autorii examinează problema răspunderii parlamentului în situațiile care conduc la declanșarea procedurii de dizolvare, fie ca urmare a imposibilității formării guvernului, fie din cauza blocării procedurii de adoptare a legilor. În acest sens, răspunderea parlamentului este una nu doar politică, ci și constituțională, ce are drept scop „stabilizarea și normalizarea momentelor organizatorice ale puterii publice și prevenirea survenirii unor consecințe mai grave pentru stat și societate" [190, pp. 76–77].

Profesorul Alexandru Arseni, în articolul recent *Separația puterilor – spiritul exercitării suveranității naționale prin reprezentare* [15], aduce în discuție și demonstrează importanța aplicării principiului separației puterilor într-o societate care își exercită suveranitatea prin intermediul organelor reprezentative. Potrivit autorului, poporul are nu doar dreptul, ci și obligația să supravegheze, în mod special, intangibilitatea atributelor suveranității naționale (unitatea și indivizibilitatea, imprescriptibilitatea și inalienabilitatea), precum și legitimitatea autorităților reprezentative. Această legitimitate, susține profesorul, este valabilă doar dacă „reflectă voința poporului" și doar cu condiția determinării statutului juridic și răspunderii personale a exponenților puterii. Doar aplicarea autentică a mecanismului statului în exercitarea suveranității naționale prin reprezentare, reiterează profesorul Arseni, poate împiedica concentrarea puterii în mâinile unei singure persoane sau instituții, situație ce poate degenera în dictatură și despotism [15, p. 27].

Același autor, în articolul științific *Răspunderea constituțională a guvernanților – legitimitate şi oportunitate* [14], printre formele generale de răspundere a guvernanților, analizează reglementările constituționale ale răspunderii deputaților pentru faptele săvârșite în procesul exercitării funcțiilor și atribuțiilor lor. O atenție sporită este acordată răspunderii politice a parlamentarilor, pe care autorul o scindează în două categorii: politico-morală și constituțional-politică. Răspunderea politico-morală, cu caracter etic, se rezumă la „sancțiunea electorală", adică nealegerea pentru un nou mandat. În acest proces, opoziția parlamentară are un rol esențial, care, „în condițiile parlamentarismului contemporan, constituie un instrument eficient de control asupra strategiei de conducere a majorității parlamentare şi a guvernului şi, în același timp, ca o alternativă la guvernare." [14, p. 7] Răspunderea constituțional-politică se declanșează prin procedura de dizolvare a Parlamentului în condițiile prevăzute de art. 85 din Constituția Republicii Moldova [53]. Acest tip de răspundere, impregnat cu răspunderea juridică a parlamentarilor, conchide profesorul Arseni, se încadrează în principiul legitimității și facilitează activitatea întregului mecanism statal [14, p. 8] și, în mod esențial, contribuie la creșterea încrederii cetățenilor în Parlament ca organ reprezentativ. În opinia noastră, acest proces este important pentru consolidarea instituției parlamentare.

În demersul nostru de a analiza opiniile doctrinare privind evoluția parlamentarismului din perspectiva integrării europene, am identificat o abordare episodică, dar valoroasă, precum cea exprimată de Ion Guceac și Ina Vîrtosu în articolul *Suveranitatea partajată: schimbare şi continuitate a instituției suveranității în cadrul Uniunii Europene*. Autorii constată că „[...] suveranitatea partajată presupune crearea unor instituții specifice în care statele împărtășesc în mod voluntar autoritatea cu instituțiile suprastatale, această structură fiind creată de aceleași state parte la pact care însă capătă o personalitate juridică distinctă, fiind considerat un subiect nou de drept internațional. Elaborarea normelor noi de drept implică fixarea tehnico-juridică a acestora, cu transpunerea ulterioară în conținutul actelor legislative cu o forță juridică atenuată." [115, p. 132] În opinia noastră, acest fenomen va produce inevitabil un impact considerabil asupra parlamentarismului, în general, și asupra Parlamentului, ca organ reprezentativ, în particular.

Victor Rusu, în *Rolul decisiv al Parlamentului în promovarea vectorului European* [232], referindu-se la implementarea Acordului de asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, accentuează rolul esențial al Parlamentului Republicii Moldova ca exponent al intereselor întregii națiuni în acest proces [232, p. 142]. Această idee întărește și mai mult convingerea noastră privind necesitatea cercetării mecanismelor de consolidare a parlamentarismului autohton și de raționalizare a activității legislativului, cu atât mai mult

în circumstanțele actuale, când Republica Moldova deține statutul de țară candidată la aderare la Uniunea Europeană.

În sprijinul obiectivelor propuse pe dimensiunea parlamentarismului autohton vin și mai multe teze de doctorat și de doctor habilitat, care constituie un suport teoretic și practic considerabil.

O lucrare relevantă în acest sens este teza de doctorat *Caracteristica constituțională a parlamentarismului din Republica Moldova: studiu juridico-comparativ* [322], elaborată de Serghei Mișin, care își propune să elucideze specificul parlamentarismului de la începutul sec. XXI, cu accent pe experiența Republicii Moldova și a altor state din spațiul postsovietic. Autorul abordează parlamentarismul ca fundament al unui stat democratic contemporan, identificând condițiile dezvoltării parlamentarismului autohton. Printre acestea, evidențiază în mod deosebit controlul constituțional, tratând într-o manieră secundară geneza și evoluția parlamentarismului autohton, factorii specifici de configurare a acestuia – dimensiuni pe care ne propunem să le dezvoltăm și să le racordăm la noua conjunctură creată de procesul de integrare europeană.

Un alt aspect al parlamentarismului autohton este abordat de Victor Rusu, în lucrarea *Statutul și profesionalizarea activității deputatului în contextul parlamentarismului contemporan* [233], unde sunt examinate trăsăturile definitorii ale parlamentarismului contemporan prin prisma statutului deputatului în raport cu modul în care acesta își exercită mandatul. Autorul atribuie importanță profesionalizării activității parlamentare, considerând că aceasta reprezintă un factor esențial pentru sporirea responsabilității și eficienței deputaților în calitatea lor de reprezentanți ai poporului.

O contribuție valoroasă în literatura de specialitate o constituie cercetările dedicate analizei comparate a sistemelor constituționale parlamentare și prezidențiale în spațiul european. Astfel, Marcel Cușmir, în teza de doctor habilitat *Sisteme constituționale europene (concepte şi practică juridico-politică)* [77], dedică un compartiment acestei problematici, concentrându-se pe identificarea avantajelor şi dezavantajelor diverselor tipuri de sisteme constituționale. Este subliniat rolul factorilor care au influențat opțiunile constituționale ale statelor postcomuniste din Europa, precum și tendințele actuale în evoluția sistemelor constituționale europene. La fel, se axează pe fenomenul instaurării și menținerii regimului personalist în fostele state sovietice europene, regim care a condus la declanșarea crizei parlamentarismului.

În aceeași direcție se înscrie și teza de doctorat *Aspecte ale modului de organizare a puterii de stat în Republica Moldova din perspectiva integrării europene (studiu comparativ)* [118], elaborată de Petru Hlipcă, care oferă o amplă cercetare sub aspect comparat a aspectelor ce țin de

instituționalizarea puterilor în stat și a principiilor organizării acestora în perspectivă europeană, utilizând ca studii Republica Moldova și România.

Alexandru Arseni, în teza de doctor habilitat *Legitimitatea puterii de stat – fenomen complex și indispensabil societății umane contemporane,* cu titlu de noutate științifică, formulează și argumentează principiul legitimității puterii de stat, pe care îl consideră o condiție imanentă a statului de drept, democratic și reprezentativ. Acest principiu, „împletit" cu cel al separației puterilor, este esențial pentru delimitarea regimurilor politice democratice de cele nedemocratice. Autorul dedică un paragraf poziției parlamentului în cadrul sistemului separației puterilor, accentuând că „forța sistemului parlamentar constă în principiul suveranității naționale", aceasta neputând fi „naționalizată" de către parlamentari și folosită la discreția personală [11, pp. 23–24], fapt ce reconfirmă necesitatea elaborării și aplicării unor mecanisme eficiente de control și echilibru în vederea valorificării principiului reprezentativității, ca element definitoriu al parlamentarismului contemporan.

În teza *Consolidarea regimului de guvernare prin prisma constituționalismului contemporan din Republica Moldova* [212], Cristina Popa realizează o cercetare amplă a raporturilor dintre Parlament, Guvern și Președinție din perspectiva consolidării constituționale a mecanismelor de colaborare instituțională. Un element de noutate îl constituie introducerea în limbajul juridic a conceptului de *regim de guvernare*, definit ca „[...] sistem de organizare și exercitare a puterii de stat prin intermediul căruia se realizează distribuirea puterii între diferite categorii de organe și care asigură independența, colaborarea și controlul reciproc al instituțiilor politice" [212, p. 53]. Autorul identifică patru tipuri de regimuri de guvernare: prezidențial, parlamentar, mixt (semiprezidențial) și mixt (semiparlamentar). În opinia noastră, această abordare riscă să genereze confuzii terminologice, întrucât în doctrină conceptele de *sistem politic* sau *regim politic* sunt frecvent utilizate pentru a desemna aceste categorii. Considerăm, prin urmare, oportună revenirea la acest subiect pe parcursul cercetării noastre.

Referindu-ne la funcțiile Parlamentului ca organ reprezentativ, în special la cea de legiferare, o importanță deosebită prezintă cercetarea *Procesul legislativ: reglementări naționale şi aspecte de drept comparat* [7] de Veronica Arnăut. Cu titlu de noutate, autorul delimitează funcția legislativă și competența legislativă a parlamentului, realizează un studiu comparat al bunelor practici din alte state, formulând propuneri pentru optimizarea, eficientizarea şi armonizarea procesului legislativ, astfel încât acestea să se alinieze standardelor europene și internaționale, constituind un demers indispensabil în procesul de raționalizare a funcționării Parlamentului în contextul integrării europene.

În același context, teza de doctorat *Reglementarea constituțională a delegării legislative în Republica Moldova şi România (studiu juridico-comparat)* [185], semnată de Lungeanu Neculai, analizează condițiile care determină aplicarea principiului separației puterilor în stat, accentuând indispensabilitatea acestuia în procesul delegării legislative în cadrul parlamentarismului contemporan, prin prisma experienței Republicii Moldova și României.

În continuarea ideii *democrației participative,* lansate de profesorul Costachi, un interes aparte prezintă lucrarea *Asigurarea juridică a implicării cetățeanului în procesul decizional al autorităților de guvernare și reprezentative* [210] de Tudor Pînzaru. Stabilind drept scop analiza implicării cetățeanului în procesul decizional al autorităților reprezentative, autorul urmărește consolidarea spiritului participativ cetățenesc – element esențial al democrațiilor contemporane și al statului de drept în Republica Moldova. Studiul vizează cadrul constituțional național ce ține de participarea cetățenilor la luarea deciziilor, evaluează mecanismele de asigurare a transparenței decizionale în activitatea Parlamentului Republicii Moldova și propune o serie de recomandări pentru eficientizarea acestora, fapt ce ar duce la consolidarea rolului organului reprezentativ al poporului.

Pe același făgaș de idei se înscrie cercetarea realizată de Cuculescu Andrei, *Principiile constituționale aplicabile accesului la putere în stat* [75], în care este analizată corelația dintre principiile constituționale aplicabile accesului la putere, modalitățile de accedere la putere și instrumentele de care dispune poporul în formarea organelor de conducere în stat. Autorul subliniază că eficientizarea acestor mecanisme poate spori gradul de responsabilitate a aleșilor și impulsiona alinierea Republicii Moldova la standardele statelor democratice.

Urmând logica cercetării propuse, am acordat o deosebită atenție tezei de doctorat a doamnei Lilia Bordei, *Principiile democrației pluraliste în organizarea şi funcționarea Parlamentului Republicii Moldova* [28], care oferă o abordare sistemică a principiilor pluralismului politic şi transparenței, analizate din perspectiva influenței acestora asupra dezvoltării democrației pluraliste şi a consolidării statului de drept. Ca element de noutate, sunt elucidate avantajele și dezavantajele pe care aceste principii le produc în procesul de organizare și funcționare a Parlamentului.

Pe baza analizei lucrărilor examinate, constatăm că o parte considerabilă dintre autorii autohtoni preocupați de cercetarea mecanismului de stat evită utilizarea conceptului de parlamentarism. Cu toate acestea, studiile lor se axează pe aspecte legate de activitatea Parlamentului, mandatul parlamentar, principiile democrației reprezentative, pluralismul politic și alte elemente definitorii.

O situație similară este atestată și în literatura juridică românească de după revoluția din decembrie 1989. Autori precum Vasile Gionea și Nicolae Pavel [106, pp. 180–193], Ioan Muraru și Mihai Constantinescu [196], Mihai Bădescu [22], Mihai Constantinescu și Marius Amzulescu [40] se rezumă la analiza cadrului legislativ, structurii, funcțiilor parlamentului, mandatului parlamentar, procedurii de legiferare, fără a aborda explicit parlamentarismul.

Totuși, Ioan Muraru și Simina Tănăsescu, în *Drept constituțional și instituții politice* [195], definesc „parlamentul, ca instituție politico-juridică fundamentală într-o societate organizată în stat", apărută ca reacție „firească împotriva despotismului și tiraniei specifice absolutismului feudal" și ca expresie a „[...] cerinței umane de participare la *facerea legilor* [...]", care, în opinia autorilor, este „prima dintre legile democrației" [195, pp. 447–448]. Chiar dacă nu discută direct parlamentarismul, evidențiază principiul autonomiei parlamentului în sistemul autorităților statale, pe care îl poziționează între independență în exercitarea puterilor sale și contrapondere eficientă față de guvern.

Constatăm că această manieră de abordare se păstrează și în lucrările doctrinare mai recente. Astfel, în *Tratat de drept constituțional contemporan* [146], profesorul Cristian Ionescu tratează subiecte specifice parlamentarismului, cum ar fi: structura organului legislativ, statutul parlamentarilor, organizarea și funcționarea Parlamentului etc., fără a utiliza în mod constant noțiunea de parlamentarism. În schimb, utilizează noțiunile de *tradiție parlamentară românească* și *regim parlamentar* [146, pp. 1006–1007].

O contribuție valoroasă în domeniu o oferă și lucrarea *Teoria și practica dreptului parlamentar: examen de practică jurisdicțională a Curții Constituționale* [145], elaborată de C. Ionescu. Autorul reflectă asupra locului și rolului parlamentului în arhitectura constituțională și plasează apariția parlamentarismului în contextul afirmării adunărilor reprezentative. Parlamentarismul este definit ca „[...] o tactică politică bazată pe utilizarea formelor parlamentare în lupta politică" [145, p. 8], reliefând tensiunea pentru puterea politică și complementaritatea dintre majoritatea parlamentară și opoziție. Opoziția este considerată un veritabil indicator al funcționalității democrației parlamentare, idee fundamentată pe raționamentele clasice ale lui John Locke și Montesquieu privind necesitatea separației puterilor: „[...] o putere care nu este îngrădită de o altă putere, va fi tentată să guverneze tiranic [...]" [145, pp. 76–80]

Un aport considerabil în aprofundarea temei cercetate l-au adus lucrările dedicate analizei actelor cu caracter constituțional din România. Printre acestea se numără: monografia *Libertate, lege și drept: o istorie a constituționalismului românesc* [238] de Ioan Stanomir, în care sunt examinate nu doar textele cu caracter constituțional din perioada 1774–2003, dar și conjunctura politică și socială care a marcat procesele de elaborare, adoptare și modificare a acestora;

Constituția României: decizii ale Curții Constituționale, hotărâri CEDO, hotărâri CJUE, legislație conexă (ediția a IV-a) [244], îngrijită și adnotată de Tudorel Toader și Marieta Safta – comentariu de o mare valoare al textului constituțional cu trimiteri la cele mai importante acte conexe (hotărâri, decizii) și *Constituții și alte texte de drept public* [247] de dr. Ovidiu Ținca – culegere ce reproduce textele originale ale textelor Constituțiilor României din 1866, 1923, 1938 aplicate și în spațiul nostru.

Florian Tănăsescu, în *Parlamentul și viața parlamentară din România (1930-1940)* [243], realizează o analiză amplă a factorilor și mecanismelor care au contribuit la erodarea imaginii Parlamentului României în perioada interbelică, justificând existența acestora prin moștenirea percepției negative specifice poporului român, atât în epoca respectivă, cât și în prezent.

Marian Enache, în monografiile *Renașterea parlamentarismului în România* [101] și *Democrația parlamentară* [102], include compartimente consacrate cercetării reperelor istorice privind apariția parlamentelor și parlamentarismului în unele state europene, explicând tendințele evolutive ale acestuia în condițiile democrației constituționale contemporane. Un compartiment distinct este rezervat parlamentarismului din România, cu evidențierea etapelor acestui proces: perioada monarhiei constituționale, timpul regimurilor dictatoriale, renașterea parlamentarismului de după 1989 etc. [102, pp. 42–49]

În articolul *Regimul parlamentar* [103], autorul relevă că expansiunea pe scară largă a parlamentarismului ca regim politic se datorează „plasticității" sale. Transformările substanțiale ale acestui regim, sub influența introducerii votului universal și pluralismului politic, au contribuit la diversificarea formelor de manifestare a parlamentarismului. M. Enache subliniază că, în contemporaneitate, nu există un model universal al parlamentarismului, ci modele adaptate fiecărui stat, influențate de nivelul de dezvoltare a statului, cultura politică și conștiința civică, nemaivorbind de istoricul și tradițiile instituționale ale acestuia [103, p. 20]. În concluzie se afirmă că „[...] parlamentarismul a devenit o condiție *sine qua non* […]" [103, p. 27] a societăților democratice contemporane, în special în cazul țărilor ce au trecut prin experiențe de mimare a instituțiilor democratice, iar parlamentului, prin structura sa pluralistă, revenindu-i un rol esențial.

Mihai Lupu, în *Constituționalizarea dreptului* [186], acordă o atenție deosebită funcției de legiferare a organelor reprezentative. Referindu-se la crizele de la începutul secolului al XX-lea (prăbușirea marilor imperii urmată de apariția unor noi state, cele două conflagrații mondiale, instaurarea regimurilor autoritare în unele state etc.), autorul constată că lumea s-a divizat în state care au mimat instituțiile democratice și în cele care le-au fortificat. Parlamentului îi revine un rol decisiv, fiind considerat „structură unitară alcătuită din majoritate și opoziție", în care organizarea internă este irelevantă, având doar un rol tehnic, dictat de prevederile Constituției, iar legea este

definită ca rezultat al activității de legiferare, „rodul colaborării dintre puterea executivă și organul legislativ” [186, pp. 80–82]. Totodată, autorul avertizează că, în lipsa aplicării principiilor stricte ale democrației reprezentative, acest „fruct” al activității legiuitorului poate fi viciat de modificarea frecventă a ideologiilor promovate de partidele politice majoritare, generând instabilitate, iar ultima declanșând crize profunde ale parlamentarismului.

Deși unele lucrări poartă titluri sugestive pentru cercetătorii interesați de problematica parlamentarismului, conținutul acestora nu reflectă întotdeauna subiectul enunțat. În lucrarea *Parlamentarismul în societatea internațională* [149], autorul își concentrează analiza asupra dreptului ca „componentă” a democrației, precum și asupra principalelor democrații și sisteme parlamentare, diplomației parlamentare etc., fără a dezvolta conceptul de parlamentarism menționat în titlu. Cu toate acestea, autorul subliniază că lucrarea analizează o „[...] temă centrată pe regimul juridic al parlamentarismului” [149, p.13]. În *Cuvânt înainte*, profesorul Adrian Năstase menționează: „Parlamentarismul este o alegere cu adevărat incitantă [...] ca subiect de explorat [...]” și constată că lucrarea abordează o temă „[...] mai puțin examinată, dar nu mai puțin interesantă care ține de parlamentarism” [149, p. 9], deși termenul propriu-zis lipsește atât din cuprins, cât și din conținutul lucrării.

Pentru dezvoltarea obiectivelor cercetării sub aspect comparat, un sprijin valoros l-au oferit studiile elaborate de cercetătorii din universități de prestigiu internațional.

În monografia *Beyond Presidentialism and Parliamentarism: Democratic Design and the Separation of Powers* [262], Steffen Ganghof abordează parlamentarismul și prezidențialismul ca sisteme politice pure din perspectiva principiului separării și colaborării puterilor în democrațiile contemporane, explicând circumstanțele în care statele aleg formele mixte (făcând distincție între cele semiparlamentare și cele semiprezidențiale), dar și care sunt avantajele și dezavantajele acestor alegeri, bazându-se pe experiența unor state precum Germania, Elveția, Danemarca, Italia, Israel, Australia, Japonia etc.

Douglas V. Verney, în *Analysis of political systems*, afirmă că parlamentarismul poate fi asociat cu un regim de guvernare în care „[…] parlamentul ca un tot întreg deține supremația asupra părților sale componente (guvernului și adunării), dintre care nici una nu o poate domina pe cealaltă” [292, p. 32–33] – teză ce este discutabilă astăzi, deoarece parlamentarismul se caracterizează printr-un proces de reconfigurare instituțională, iar puterea executivă joacă un rol tot mai important în activitatea legislativă.

De asemenea, o serie de articole științifice au oferit direcții noi de cercetare pentru teza de doctorat. Bunăoară, articolul *Beyond Presidentialism and Parliamentarism* [263], de Ginsburg T., Cheibub J.A. și Elkins Z., propune o reconceptualizare a criteriilor de clasificare a sistemelor

politice în prezidențiale și parlamentare. Pe lângă criteriile clasice legate de coraportul dintre executiv și legislativ, autorii includ factori precum: respectarea principiilor democrației, politica economică, deficitul bugetar, dezvoltarea economică, managementul clivajului politic și social, conflictele etnice, conjunctura și cooperarea internațională, pluralismul politic și pluripartidismul, dezvoltarea umană și responsabilitatea statului față de individ și a individului față de stat. Această viziune este inspirată din lucrările renumitului profesor Juan J. Linz, unul dintre cei mai influenți doctrinari contemporani în analiza sistemelor politice, care, deși s-a concentrat în mare parte pe sistemele prezidențiale, oferă și evaluări relevante cu privire la parlamentarism. În articolul de referință *Presidents vs. Parliaments: The Virtues of Parliamentarism* [271], autorul analizează dezavantajele sistemelor prezidențiale comparativ cu cele parlamentare, atenționând totodată necesitatea evaluării acestora, în funcție de factori de ordin material (istorie, tradiții) și formal (modul de învestire a guvernelor), pentru a putea aprecia corect avantajul fiecărui sistem.

Autorii cercetării *Investiture rules and formation of minority governments in European parliamentary democracies* [254], Cheibub J. A., Martin S. și Rasch B., alături de cercetătorul de la Universitatea din Dublin, Tom Louwerse, în *Unpacking 'positive' and 'negative' parliamentarism* [272], analizează viabilitatea guvernelor minoritare în contextul a două forme de parlamentarism: pozitiv (atunci când guvernul pentru a fi învestit trebuie să primească votul de încredere parlamentar majoritar) și negativ (situația când guvernul urmează a fi doar „tolerat" de adunarea reprezentativă). Autorii subliniază că, în cazul parlamentarismului pozitiv, probabilitatea declanșării unei crize sistemice guvernamental-parlamentare este mai înaltă. Astfel, ținând cont de experiența Republicii Moldova din anul 2021, se conturează necesitatea cercetării unor mecanisme pentru prevenirea unor astfel de situații, obiectiv trasat în lucrarea noastră.

O altă lucrare valoroasă în analiza evoluției parlamentarismului în contextul european aparține doamnei Teija Helena Tiilikainen – *The concepts of parliamentarism in the EU's political system: approaching the choice between two models* [291] – care, pornind de la cele două accepțiuni clasice ale parlamentarismului – ca formă de control asupra executivului și ca sistem de separare a puterilor –, deduce o a treia accepțiune – ca politică de comunicare între parlamentele naționale și Parlamentul European. Această abordare se bazează pe funcția deliberativă a legislativului, îndreptată spre binele comun. Totodată, autorul evaluează parlamentarismul, la nivelul Uniunii Europene, ca fiind la răscruce de drumuri, ca urmare a hibridizării acestuia. Îmbinând forma de control și cea de separație a puterilor, sistemul politic european obscurizează imaginea Parlamentului European, limitând eficiența politicilor europene.

În literatura rusă, în pofida accesului limitat la surse recente din cauza conjuncturii politice, conceptul de parlamentarism este interpretat diferit, însă cu tendința generală de a-l asocia cu

organizarea și funcționarea sistemului de stat pe baza separației puterilor, în special a funcțiilor legislative și executive. Se evidențiază diverse polemici asupra rolului și locului parlamentului în sistemul puterii de stat și asupra principiilor parlamentarismului în diferite sisteme politice.

De exemplu, profesorul Roman Romașov [326], în monografia colectivă *Парламентаризм. История, теория, технология*, definește parlamentarismul ca o formă de reprezentare a poporului, care trebuie înțeleasă, mai degrabă, prin funcționalitate și conținut, decât prin structuri sociale birocratizate. Autorul evidențiază trei elemente: reprezentarea efectivă a intereselor anumitor grupuri sociale, legiferarea și adoptarea deciziilor colective pe probleme de importanță națională, considerând apariția parlamentarismului simultană cu apariția statalității naționale [326, p. 6]. Această opinie este pasibilă de a fi supusă criticii în contextul parlamentarismului mimat și din considerentul concepției complexe a parlamentarismului, care presupune nu doar existența parlamentului, ca adunare reprezentativă, ci și mecanisme de echilibrare și control care nu admit abuzuri.

Valerii Bakușev, în monografia *Парламентаризм,* abordează parlamentarismul sub aspect interdisciplinar, îmbinând perspectiva dreptului constituțional – unde parlamentarismul este legat de dualismul puterii executive (răspunderea limitată a șefului statului, răspunderea miniștrilor în fața legislativului în pofida existenței dreptului șefului statului de a dizolva legislativul), cu perspectiva politologiei, axată pe analiza sistemului politic, fenomenelor politice, elitei politice, grupurilor parlamentare etc. [304, pp. 124–125]

Iurii Șuljenko [330], în *Понятие «Парламентаризм» в современной отечественной науке,* și Alexandr Kerimov, într-o serie de articole dedicate studiului parlamentarismului [312, 313, 314], caracterizează apariția parlamentarismului ca răspuns la nevoia unui model nou de dezvoltare socială, bazat pe eficiență, corectitudine, echitate și coeziunea socială. Accentul este pus pe convergența dintre stat și societate, în care puterea acționează ca o instituție responsabilă social-politic și reflectă interesele majorității cetățenilor. Cu toate acestea, autorul constată că prezența parlamentului, deși obligatorie, nu este suficientă pentru a constata existența parlamentarismului într-o societate. În linii generale, susținem afirmațiile date, pe care le vom dezvolta în capitolele următoare.

Examinarea literaturii de specialitate, atât autohtone, cât și internaționale, evidențiază necesitatea și actualitatea analizei temei propuse. Remarcăm că, în doctrina juridică din Republica Moldova, conceptul de parlamentarism nu a beneficiat de o cercetare autonomă, fiind tratat, mai curând, tangențial și în contexte conexe. În acest sens, considerăm că dezvoltarea subiectului privind evoluția parlamentarismului în Republica Moldova, alături de identificarea

particularităților și tendințelor parlamentarismului contemporan, reprezintă un demers științific necesar și util în cadrul prezentei lucrări.

1.2. Principiile parlamentarismului în conținutul izvoarelor formale de drept din Republica Moldova

Literatura de specialitate nu oferă un răspuns unitar cu privire la principiile parlamentarismului, doctrinarii exprimând poziții diferite. Astfel, o parte dintre autori pledează pentru principii proprii ale parlamentarismului, conferindu-le un caracter distinct, alții formulează o diferență între principiile parlamentarismului și cele ale activității parlamentare, iar o a treia categorie pun în discuție o sinteză a acestora, incluzându-le sub denumirea de principii ale dreptului parlamentar. Lipsa unui consens asupra conținutului și delimitării acestora confirmă caracterul complex al subiectului în chestiune.

Pornind de la ipoteza apariției parlamentarismului ca parte componentă a constituționalismului european, în contextul luptei necontenite pentru idealul de libertate și demnitate umană [250, p.15], guvernată de doctrina liberală, se conturează câteva principii specifice ale parlamentarismului: principiul separației puterilor în stat, proclamarea și garantarea drepturilor fundamentale, statul de drept și modelul european de control al constituționalității legilor [101, p. 15]. Profesorul Ștefan Deaconu [78, pp. 38–39] menționează ca principii ale parlamentarismului: suveranitatea națională, autonomia și reprezentativitatea – principii care, în viziunea profesorului Alexandru Arseni [10, pp. 14–20], sunt încadrate în sfera mai largă a dreptului parlamentar.

Academicianul Ion Guceac [113, pp. 356–358], în cadrul cercetării sale dedicate parlamentarismului, identifică următoarele principii: principiul continuității istorice, principiul democrației, principiul separației puterilor, principiul pluralismului politic și ideologic, principiul legalității, principiul realizării drepturilor și libertăților omului și cetățeanului. Argumentarea principiului continuității istorice se bazează pe ideea continuității, perpetuității și conexiunii unui lucru sau fenomen [113, p. 356].

Într-o altă ordine de idei, este de remarcat că parlamentarismul, încă de la origini, coexistă cu conceptele de democrație și pluralism politic, ambele fiind elemente definitorii ale constituționalismului european. În acest sens, unii autori interpretează parlamentarismul drept o concepție generală, potrivit căreia acțiunile guvernanților în exercitarea politicilor se întemeiază pe principiile democrației, precum: separarea puterilor, proclamarea și garantarea drepturilor fundamentale, statul de drept, suveranitatea națională, eligibilitatea, reprezentativitatea, pluralismul politic, pluripartidismul, principiul majorității în activitatea deliberativă a autorităților

colegiale și controlul constituționalității legilor [215, p. 267]. În opinia noastră, această concepție este prea generală și poate conduce la confuzii, căci parlamentarismul constituie un domeniu de cercetare mai restrâns decât democrația, dar totodată mai cuprinzător decât dreptul parlamentar, care se axează preponderent pe cercetarea conținutului mandatului parlamentar în vederea realizării suveranității naționale conform procedurii parlamentare [10, p. 14].

Astfel, identificăm următoarele principii ale parlamentarismului contemporan: *principiul continuității istorice, principiul democrației, principiul separației puterilor, principiul pluralismului politic și ideologic, principiul legalității, principiul realizării drepturilor și libertăților omului și cetățeanului.*

În continuare, vom realiza o retrospectivă a principalelor evenimente și acte care evidențiază continuitatea fenomenului parlamentarismului în spațiul românesc, chiar dacă acesta a cunoscut și perioade de mimare a funcționalității sale.

Principiile definitorii ale parlamentarismului se regăsesc, sub o formă sau alta, în izvoarele formale ale dreptului constituțional modern, cum ar fi: Declarația de independență a coloniilor engleze din America de Nord (1776), Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului (1789), Constituția Statelor Unite ale Americii (1787), Constituția Franței (1791). Aceste documente cuprindeau o „latură programatică de reforme" [101, p. 19] și nu s-au limitat doar la drepturile individuale, dar au oferit o privire de ansamblu asupra organizării statului, prin consacrarea unor principii, precum: suveranitatea și modurile de exercitare a acesteia, separația puterilor în stat, răspunderea politică și juridică a guvernanților etc.

Un exemplu elocvent în conturarea bazelor democrației moderne îl constituie *Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului* (1789), considerată, pe bună dreptate, o cartă fundamentală care proclamă libertatea şi egalitatea în drepturi ale oamenilor, afirmă suveranitatea poporului, subliniind că aceasta nu poate fi exercitată decât prin reprezentanți aleși, iar nicio altă autoritate/persoană nu are putere politică într-un stat dacă nu emană de la popor (art. III); principiul supremației legii și al reprezentării: „[…] Legea este o expresie a voinței generale. Toți cetățenii au dreptul de a participa personal sau prin reprezentanții lor la formarea sa" (art. IV). Se mai regăsesc principiile: libertatea opiniei (art. XI); garantarea drepturilor omului și cetățeanului (art. XII); răspunderea funcționarilor publici în fața societății (implicit în fața reprezentanților acestora) (art. XV).

Astfel, Parlamentul, deși în unele state precum Anglia și Franța a precedat proclamarea oficială a principiilor democratice, a fost consolidat ca organ suprem de legiferare, dobândind un rol preeminent în realizarea aspirațiilor și idealurilor populației la nivel global.

Revenind la istoria noastră, ne concentrăm asupra schimbărilor survenite în conștiința națională după Revoluția rusă din februarie 1917, când a fost creat Partidul Național, ale cărui revendicări prevedeau, printre altele, autonomie pentru Basarabia în domeniile administrativ, economic, cultural; alegerea puterii supreme în ținut – Sfatul Țării; introducerea limbii materne a populației drept limbă oficială în administrație și justiție etc.

Acest program a fost susținut la Congresul militarilor moldoveni, convocat la Chișinău (20–27 octombrie 1917), ce a culminat cu proclamarea autonomiei teritoriale și politice a Basarabiei. Sfatul Țării urma să devină organul reprezentativ – un parlament revoluționar al Basarabiei [109, p. 41]. Prima ședință a avut loc pe 21 noiembrie 1917.

Mișcarea de autodeterminare națională a condus, la 24 ianuarie 1918, la proclamarea Republicii Democratice Moldovenești independente, iar la 27 martie 1918 – la unirea Basarabiei cu Regatul României. Conform actului de unire, Basarabia își păstra autonomia provincială, având un Sfat al Țării format în baza principiului eligibilității organelor reprezentative (cu competențe strict locale) și un organ executiv și de administrație propriu. Sfatul Țării delega în Parlamentul român un număr de reprezentanți proporțional cu numărul populației aleși în baza votului universal, egal, direct și secret. Totodată, actul prevedea garantarea unui șir de drepturi, precum libertatea personală, libertatea presei, a cuvântului, a întrunirilor etc.

În perioada 1918–1940, Basarabia, ca parte componentă a României, a fost guvernată de Constituțiile României din 1866, 1923, 1938.

Constituția României din 1866 consfințea principiile democrației și reprezentării naționale (art. 31), echilibrului dintre principalele puteri ale statului, deși regele era parte și din puterea legislativă, alături de Adunarea reprezentativă bicamerală (art. 32), și din puterea executivă (art. 35), se sublinia totodată răspunderea ministerială (art.101). Constituția consacră garantarea drepturilor şi libertăților cetățenești și individuale (Titlul II), statutul deputaților și senatorilor (art. 41, 49, 51, 54, 55), ocuparea tronului pe cale ereditară (art. 82), principiul eligibilității Adunării reprezentative (art. 66, 78, 79), cu excepția membrilor de drept ai Senatului – Moștenitorul tronului, mitropoliții și episcopii eparhioți (art. 76) [101, pp. 189–201]. Această Constituție a creat premise favorabile pentru instaurarea sistemului parlamentar în spațiul românesc, deși inițial îi lipsea o caracteristică esențială – răspunderea Guvernului față de Parlament [99, p. 209] (o lege în acest sens urmând a fi adoptată la cea mai apropiată sesiune a Parlamentului).

În ceea ce privește exercitarea puterii în România în acea perioadă, Constantin Stere a descris-o ca un *parlamentarism real*, caracterizat prin colaborarea dintre opinia publică organizată și Coroană. Executivul servea drept intermediar, iar procesul decizional începea de la rege, care

desemna persoana însărcinată cu formarea guvernului; guvernul, la rândul său, decidea cine să ajungă în Parlament, iar opinia publică aproba ulterior rezultatul alegerilor [239, p. 346].

Constituția României din 1923 a consacrat ca formă de guvernământ monarhia constituțională și a păstrat caracterul parlamentar al regimului politic, întărind principiile fundamentale consfințite în Constituția din 1866, bazându-se inclusiv pe principiul potrivit căruia „regele domnește, dar nu guvernează". Articolul 33 prevedea că toate puterile în stat emană în exclusivitate de la națiune prin „delegațiune" [101, p. 42] și a reconfirmat rolul Parlamentului ca instituție fundamentală. Constituția prevedea și înființarea unui Consiliu Legislativ, cu rol consultativ în procesul de elaborare și „coordonare" a legilor, emanând fie de la puterea executivă, fie de la cea legislativă, precum și în cazul regulamentelor generale de aplicare a legilor, consultarea având un caracter obligatoriu [98, p. 68]. Totuși, Constituția din 1923 a favorizat întărirea poziției Guvernului în raporturile cu Parlamentul, prin creșterea numărului de membri de drept ai Senatului și limitarea dreptului cetățenilor de a-și alege reprezentanții (excluderea unei părți a Camerei legiuitoare de sub „controlul și voința alegătorilor") [101, p. 42]. Caracterizând raporturile dintre cetățean, Parlament și Guvern din perioada interbelică, Mattei Dogan [96, p. 143] considera democrația drept o „democrație mimată", întrucât nici Guvernul și nici majoritatea parlamentară nu reflectau voința poporului, ci mai curând a regelui.

Ulterior, ca urmare a eșecului Conferinței de la Viena din 1923–1924 în privința Basarabiei, schimbările politice au continuat. Crearea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (29 septembrie 1924) în stânga Nistrului, la inițiativa Moscovei, și intrarea în componența RSS Ucrainene au fost urmate de prăbușirea regimului parlamentar și instaurarea dictaturii de către regele Carol al II-lea. Aceste schimbări, alături cu evenimentele din 1940, condiționate de Protocolul adițional-secret Molotov–Ribbentrop, au condus la cedări teritoriale din partea României, inclusiv a Basarabiei și Nordului Bucovinei. Cedările teritoriale au fost urmate de constituirea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești și de instaurarea regimului comunist, ceea ce a declanșat o perioadă îndelungată de involuție politică și social-economică.

Deși Constituțiile sovietice din 1925, 1938, 1941, 1978 consacrau, în formă, anumite instituții democratice, precum principiul reprezentativității și eligibilității organelor puterii de stat, monopartidismul și ideologia oficială marxist-leninistă, ele anihilau orice posibilitate reală a exercitării puterii în mod suveran. De exemplu, Constituția RASSM din 1938 [109, pp. 227–242], deși prevedea principiul eligibilității și reprezentării Sovietului Suprem, condiționa acest drept de afilierea la Partidul Comunist. Constituția RSSM din 1941 [109, pp. 243–264] proclama, în mod declarativ, suveranitatea statului, dar o subordona respectării art. 14 din Constituția URSS, care practic o reducea la zero, făcând aproape imposibilă separația și colaborarea puterilor, specifice

pentru exercitarea puterii în mod suveran. Constituția RSSM din 1978 [109, pp. 265–296], adoptată după condamnarea cultului personalității lui Stalin, se dorea o reflecție a „evoluției democrației socialiste, particularităților de bază ale societății sovietice” și a drepturilor cetățenești, dar prevederile sale au rămas doar declarative, fără a fi însoțite de mecanisme care să asigure funcționarea instituțiilor reprezentative în acord cu principiile organizării și scopurile statului socialist (numit stat „al întregului popor”).

Procesele ireversibile declanșate în întreaga URSS începând cu anul 1985 au generat în lanț procese de autodeterminare a statelor din componența acesteia.

În Republica Moldova, primul pas în această direcție a fost declanșat în contextul procesului de restructurare demarat de către conducerea comunistă de la Moscova. Acesta a favorizat apariția unui număr mare de formațiuni „obștești” pe teritoriul Uniunii Sovietice, care, prin influența lor crescândă asupra societății au impus adoptarea unui cadru juridic adecvat noilor realități. Astfel, la 25 august 1989, a fost semnat *Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al RSS Moldovenești cu privire la modul provizoriu de înregistrare a asociațiilor obștești ale cetățenilor în RSS Moldovenească* [88]. Acesta a marcat, în premieră, reglementarea pluralismului socio-politic în societatea moldovenească, permițând asociațiilor obștești să participe la viața politică a statului și să înainteze candidați la alegeri [30, p. 4].

Un pas în consolidarea identității naționale a fost adoptarea, la 1 septembrie 1989, a *Legii cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSS Moldovenești* [155]. Referindu-se la preambulul acestei legi și, în special, la textul „existenței națiunii moldovenești în cadrul formației sale național-statale suverane”, profesorul Victor Popa o evaluează drept „prima cărămidă în pilonul viitoarei statalități suverane și independente a Republicii Moldova” [215, p. 204].

La 23 noiembrie 1989, a fost adoptată *Legea cu privire la alegerile de deputați ai poporului ai RSS Moldovenești* [183], punându-se astfel bazele pluralismului politic și alegerilor libere. În baza acestei legi, în februarie–martie 1990, a fost ales Sovietul Suprem al RSS Moldovenești, cunoscut și ca Parlamentul Suveranității și Independenței.

Ulterior, au fost adoptate un șir de acte legislative care au contribuit la realizarea aspirațiilor de autodeterminare națională și la reafirmarea principiilor parlamentarismului pe acest teritoriu.

Un pas esențial a fost adoptarea *Legii cu privire la introducerea unor modificări în art. 6, 7 și 49 din Constituția (Legea Fundamentală) a R.S.S. Moldovenești* [157]. Aceste modificări au marcat sfârșitul monopolului Partidului Comunist al URSS, prin anularea art. 6 care se referea la rolul de „forță conducătoare și îndrumătoare a societății”, înlocuind-o cu textul: „Partidele politice, alte organizații obștești și mișcări de masă participă la elaborarea politicii republicii, la conducerea treburilor de stat și obștești prin reprezentanții lor, aleși în sovietele de deputați ai poporului

precum și sub alte forme.” Totodată, art. 7 consfințea libertatea partidelor politice, fără dreptul de a uzurpa puterea, iar art. 49 garanta cetățenilor dreptul de asociere liberă în partide politice.

Un moment definitoriu în procesul de afirmare a suveranității a fost adoptarea *Declarației Suveranității RSS Moldova din 23 iunie 1990* [81] – document de o importanță istorică și cu putere constituțională, stabilind baza viitoarei statalități suverane și independente a Republicii Moldova [215, p. 204]. Deși formal RSS Moldova era parte a URSS, declarația nu conținea nicio referință la aceasta. În schimb, se proclamau *suveranitatea și principiul reprezentării*, fixând că unicul izvor și purtător al acesteia este poporul, care o exercită prin organul reprezentativ suprem al puterii de stat a republicii (art.2); *supremația Constituției* și *principiul supremației legii* (art. 5); *principiul separării puterii legislative, executive și celei judiciare,* ca principiu de bază al funcționării RSS Moldova (art. 10); *principiul democrației bazate pe drept* (art.10). În pofida art.13 în care se menționa că declarația servea drept „poziție a R.S.S. Moldova pentru pregătirea şi încheierea Tratatului unional în cadrul comunității statelor suverane”, conținutul său subliniază cu fermitate că aceasta constituia una dintre pietrele de temelie ale construcției unui stat democratic – Republica Moldova.

În vederea consolidării principiilor statuate în Declarația Suveranității RSS Moldova, la 27 iulie 1990, Sovietul Suprem adoptă *Decretul cu privire la puterea de stat* [82]. Valoarea acestuia rezultă din detalierile privind interpretarea principiilor de construcție a viitorului stat democratic. Sovietul Suprem a fost declarat organul suprem al puterii legislative și unicul exponent al voinței întregului popor. Totodată, principiul separației puterilor a fost suplimentat cu o serie de interdicții și incompatibilități: inadmisibilitatea amestecului în înfăptuirea justiției, interzicerea cumulării funcțiilor de conducere în organele puterii de stat cu orice alt post etc. Chiar dacă terminologia utilizată devia de la percepțiile clasice ale principiului separației puterilor, afirmă profesorul Victor Popa, acest decret oricum poate fi evaluat ca unul dintre cele mai importante acte ce au contribuit la scoaterea principalelor instituții democratice de sub influența ideologiei comuniste [215, pp. 205–206].

După schimbarea denumirii statului din RSS Moldova în Republica Moldova şi, respectiv, a Sovietului Suprem în Parlamentul Republicii Moldova [161], modificarea art. 10 din Constituție (Legea Fundamentală) [159] consfințea funcționarea sistemului economic în baza economiei de piață și adoptarea Legii cu privire la cetățenia Republicii Moldova [153], care a stabilit cetățenia unică și a interzis cetățenia URSS, acești pași realizând ruptura completă a Republicii Moldova de vechea orânduire statală [215, p. 208] și creând premisele pentru adoptarea *Declarației de Independență a Republicii Moldova* [175]. La 27 august 1991, Republica Moldova a fost

proclamată stat suveran, independent și democratic, fiindu-i stabilită orientarea proeuropeană și a fost recunoscută de comunitatea internațională ca subiect de drept internațional.

Având ca scop formarea unui Parlament în baza principiilor *pluralismului* și *pluripartidismului* consacrate anterior, la 12 octombrie 1993, Parlamentul de legislatura a XII-a s-a autodizolvat. Alegerile anticipate au fost fixate pentru data de 27 februarie 1994 și s-au desfășurat în temeiul *Legii privind alegerea Parlamentului* [173]. Parlamentul nou-ales a adoptat, la 29 iulie 1994, Constituția Republicii Moldova [53].

În Preambulul său, Legea Supremă evocă „aspirațiile seculare ale poporului de a trăi într-o țară suverană" și consfințește drept valori supreme: statul de drept, democrația, drepturile și libertățile omului, dreptatea și pluralismul politic, reflectând aspirațiile poporului moldav de a se alinia standardelor democratice unanim recunoscute. În acest context, profesorul Ion Guceac a propus includerea *principiului continuității istorice* în categoria principiilor parlamentarismului contemporan, care, de rând cu celelalte, asigură menținerea valorilor supreme în funcționarea statului [113, pp. 356–358].

Principiul democrației, ca garanție fundamentală a parlamentarismului, este afirmat în art. 2 din Constituție [53]. Articolul prevede că poporul exercită puterea în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Legea Supremă. Articolul 5 consfințește că democrația se exercită în condițiile pluralismului politic, incompatibil cu dictatura și cu totalitarismul, și reprezintă o valoare supremă garantată [art. 1 alin. (3) din Constituție], a cărui aplicare consecventă sporește importanța societății civile și a grupurilor de presiune.

Principiul separației puterilor este consfințit în art. 6 din Constituție [53]. Potrivit acestuia, „în Republica Moldova puterea legislativă, executivă și judecătorească sunt separate și colaborează în exercitarea prerogativelor ce le revin, potrivit prevederilor Constituției." Având o conotație semnificativă în parcursul democratic prin Declarațiile de Suveranitate și de Independență, principiul respectiv constituie garanția esențială a securității individului în raporturile lui cu puterea [54, p. 41]. Totodată, legiuitorul constituțional statuează echilibrul puterilor în stat, prin sintagma *colaborării puterilor*, sub aspectul interacțiunii acestora în activitate, ceea ce presupune un sistem de frâne și balanțe [215, p. 196].

Principiul pluralismului politic și ideologic, un element definitoriu al parlamentarismului, se regăsește în art. 5 din Constituție [53]. Acesta statuează că democrația în Republica Moldova se exercită în condițiile pluralismului politic, fiind incompatibil cu dictatura și totalitarismul, și interzice instituirea unei ideologii oficiale. Democrația, concept și fenomen integrator, înglobează ansamblul de valori morale, politice și juridice ale societății într-un context istoric, precum: suveranitatea poporului, reprezentativitatea și eligibilitatea organului legislativ, garantarea

drepturilor și libertăților fundamentale, supremația legii etc., toate acestea fiind posibil de garantat doar în condițiile pluralismului politic și ideologic [54, pp. 37–38].

Principiul legalității (denumit și *principiul supremației legii*) este considerat „nucleul" statului de drept [113, p. 358]. Deși nu este menționat expres în textul Constituției, acesta derivă din art. 1, care statuează că „Republica Moldova este stat de drept... […]" și din art. 7, care consacră supremația Constituției, precizând că „nici o lege şi nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică." [53] În contextul dat, legalitatea presupune respectarea exactă a Constituției și a legilor – cerințe indispensabile asigurării ordinii publice, echității și echilibrului social, o necesitate imanentă pentru punerea în aplicare a modelului de parlamentarism consacrat în Legea Supremă a Republicii Moldova.

Principiul realizării drepturilor şi libertăților omului şi cetățeanului, întâlnit adesea și sub denumirea *principiul garantării drepturilor omului*, are o formulare pe care o considerăm prea generală pentru a fi atribuită categoriei de principii ale parlamentarismului. Esența sa constă în faptul că instituția parlamentarismului are rolul de a servi societatea, protejând drepturile și interesele legitime ale fiecărui individ, în special cele legate de participarea acestuia la exercitarea puterii, a cărei sursă rezidă în individ [113, p. 358]. Aceste drepturi și libertăți sunt consacrate în Constituția Republicii Moldova, după cum urmează: organizarea alegerilor democratice [art. 38 alin. (1)]; dreptul de a alege și a fi ales [art. 38 alin. (2)]; soluționarea celor mai importante probleme ale vieții societății prin referendum (art. 75); libertatea opiniei și exprimării (art. 32); libertatea întrunirilor (art. 40); libertatea partidelor și altor organizații social politice (art. 41) etc. Realizarea acestor drepturi contribuie direct la consolidarea și dezvoltarea parlamentarismului.

Principiile *eligibilității, reprezentativității, autonomiei Parlamentului, pluripartidismului, majorității în activitatea deliberativă a autorităților colegiale* vor fi tratate în capitolele următoare, ca principii specifice activității Parlamentului.

1.3. Concluzii la Capitolul 1

Acest capitol a avut ca obiectiv analiza fundamentelor teoretico-juridice ale parlamentarismului, urmărind, pe de o parte, procesul de constituire și evoluție a conceptului în doctrina de specialitate autohtonă și internațională, iar pe de altă parte, reflectarea principiilor sale în cadrul normativ al Republicii Moldova. Această abordare a permis conturarea unor repere conceptuale clare și a unui cadru juridic relevant pentru înțelegerea specificului parlamentarismului în context constituțional național. Pe baza analizei respective, putem desprinde următoarele concluzii:

1. În doctrina juridică din Republica Moldova, parlamentarismul este invocat frecvent în discursul normativ, politic și instituțional, însă fără a beneficia de o conceptualizare unitară și aprofundată. Noțiunea este adesea abordată indirect, în conexiune cu teme precum regimul politic, mandatul parlamentar, organizarea și funcționarea Parlamentului sau suveranitatea națională. Această abordare fragmentară a scos în evidență necesitatea unei reflecții critice asupra cadrului metodologic actual și a unei reconceptualizări riguroase, care să fundamenteze o înțelegere clară a regimului parlamentar.

2. În plan istoric, cercetarea a evidențiat faptul că reflecția asupra parlamentarismului în spațiul românesc s-a conturat relativ târziu, în prima jumătate a secolului al XX-lea, prin contribuțiile unor autori precum Constantin Dissescu și Constantin Stere, care au pus bazele unei doctrine adaptate contextului social-politic național. Această evoluție a fost întreruptă în perioada regimului sovietic, când discursul constituțional a fost substituit cu unul ideologic, iar dezvoltarea firească a concepției despre regimul parlamentar a fost blocată. Ruptura respectivă a creat dificultăți în reconectarea, după 1991, la valorile și tradițiile democratice europene.

3. După destrămarea URSS și reinstaurarea pluralismului politic, alături de organizarea alegerilor libere, s-a remarcat o reînnoire a interesului doctrinar pentru analiza regimului parlamentar. Cu toate acestea, reflecția teoretică s-a menținut, în mare parte, într-o formă fragmentară. Deși contribuțiile autohtone au valoare incontestabilă (Ion Guceac, Alexandru Arseni, Gheorghe Costachi, Victor Rusu, Teodor Cârnaț), acestea nu au fost însoțite de o delimitare clară a parlamentarismului ca regim constituțional de sine stătător. În schimb, s-a observat o concentrare pe aspectele instituționale și procedurale ale activității parlamentare, în detrimentul unei analize sistemice a principiilor, funcțiilor și finalităților regimului parlamentar.

4. Literatura internațională de specialitate oferă un cadru analitic avansat pentru înțelegerea parlamentarismului, evidențiind atât avantajele acestuia în raport cu alte regimuri (ex. prezidențialismul), cât și dificultățile funcționale ce pot apărea, mai ales în contextul sistemelor politice hibride. Autori consacrați, precum Juan Linz, Steffen Ganghof, Tom Louwerse, Ginsburg sau Cheibub, au propus modele de clasificare și evaluare a regimurilor parlamentare, contribuind la dezvoltarea unei metodologii comparatiste aplicabile inclusiv în spațiul est-european. Integrarea acestor perspective în cercetarea autohtonă este esențială pentru modernizarea cadrului de guvernare din Republica Moldova.

5. Analiza izvoarelor formale ale dreptului, în special a Constituției Republicii Moldova și a actelor normative istorice și contemporane, a permis identificarea unui set de principii fundamentale ale parlamentarismului: principiul continuității istorice, principiul democrației, principiul separației și colaborării puterilor, principiul pluralismului politic și ideologic, principiul

legalității și principiul garantării și realizării drepturilor și libertăților fundamentale. Deși unele dintre acestea nu sunt formulate explicit în textul constituțional, ele pot fi deduse logic din ansamblul normelor și din jurisprudența constituțională, constituind astfel un veritabil „schelet normativ" al parlamentarismului autohton.

6. Principiile identificate își găsesc atât reflectarea în Constituția din 1994, cât și justificarea în parcursul istoric al parlamentarismului din spațiul românesc, inclusiv în activitatea Sfatului Țării, în constituțiile României din perioada interbelică, precum și în eforturile de reconstrucție democratică post-1989. Această dimensiune istorică consolidează ideea că parlamentarismul nu reprezintă o novație impusă de tranziția postsovietică, ci o formă de organizare politică cu semnificație profundă în tradiția afirmării suveranității și reprezentativității naționale.

7. Analiza efectuată evidențiază necesitatea unei abordări unitare, sistemice și interdisciplinare a conceptului de parlamentarism, care să îl integreze în mecanismul constituțional al exercitării suveranității populare prin reprezentare. Parlamentarismul trebuie tratat nu doar ca un ansamblu de proceduri legislative, ci și ca o expresie a democrației constituționale și a statului de drept. În acest context, alinierea cadrului constituțional al Republicii Moldova la valorile și standardele europene sunt esențiale pentru consolidarea legitimității și eficienței instituțiilor parlamentare într-un regim democratic funcțional.

2. FUNDAMENTE TEORETICE ȘI PRACTICE ALE PARLAMENTARISMULUI CA VALOARE DE SORGINTE EUROPEANĂ

2.1. Esența parlamentarismului

Analiza esenței parlamentarismului constituie un demers esențial pentru înțelegerea acestui fenomen complex, întrucât implică o incursiune în evoluția sa istorică, în identificarea trăsăturilor definitorii și în evidențierea rolului său în consolidarea democrației și a statului de drept.

Prezentul subcapitol urmărește să exploreze dimensiunile conceptuale ale parlamentarismului, punând accent pe natura sa intrinsecă și pe scopurile, principiile și funcțiile fundamentale care îi conferă identitate în cadrul organizării și funcționării societății democratice. Clarificarea esenței parlamentarismului presupune formularea unei definiții cuprinzătoare, care să reflecte toate aspectele relevante ale acestui concept.

Parlamentarismul s-a afirmat, în timp, ca una dintre instituțiile centrale ale constituțiilor democratice scrise, fiind consacrat formal în Constituția Statelor Unite ale Americii, dar având rădăcini și în tradiția constituțională nescrisă, precum cea a Marii Britanii. Acest cadru istoric a suscitat interesul unui număr considerabil de cercetători, pe fondul extinderii influenței globale a parlamentarismului și al complexității structurii și modului său de funcționare. Cu toate acestea, opiniile referitoare la definirea și esența parlamentarismului sunt diverse și adesea divergente, fără a se ajunge la un consens.

Bunăoară, Carl Schmitt constata că literatura critică asupra parlamentarismului a apărut odată cu instituționalizarea parlamentelor, manifestându-se inițial ca o reacție din partea celor care pierduseră puterea. Ulterior, pe măsura acumulării experienței, criticile au devenit sofisticate, vizând neajunsurile activității parlamentare. Pe fundalul acestor critici s-au conturat treptat tendințele de dreapta și de stânga, dar și argumente conservatoare, sindicaliste și anarhiste, poziții aristocratice și democratice etc. [287, pp. 34–36]

Pentru a înțelege mai profund aceste perspective, este esențial să ne concentrăm atenția asupra conceptului de reprezentare, care constituie fundamentul parlamentarismului. Evoluția istorică a reprezentării a modelat principiile-cheie ale acestuia și a influențat direct structura și modul de exercitare a puterii de stat. Prin urmare, analiza reprezentării devine crucială pentru a înțelege nu doar originea parlamentarismului, ci și rolul său în susținerea democrației și a statului de drept. În continuare, vom explora legătura dintre reprezentare și parlamentarism, subliniind relația lor esențială în cadrul sistemelor politice moderne.

Este incontestabil faptul că puterea aparține poporului, însă modul în care aceasta poate fi realizată rămâne subiect de discuții. În viziunea lui Jean-Jacques Rousseau, poporul trebuie să exercite în mod direct puterea care îi aparține [230, pp. 41–42] și, în acest sens, lansă apelul revoluționar de adaptare a tuturor formelor de guvernământ la principiul suveranității poporului, fundamentat pe dreptul natural inalienabil. El susținea că statul are personalitate morală și suveranitate întemeiată pe voința generală, iar regulile de drept stabilite – adică legile – își vor afla puterea în aceeași voință [230, pp. 11–12]. În concepția sa, poporul este purtătorul voinței generale, spre deosebire de individ, care poate deține o voință particulară. Numai voința generală este capabilă să guverneze puterile statului, iar aceasta nu poate fi înstrăinată niciodată. Suveranul, care este o ființă colectivă, nu poate fi reprezentat decât prin sine însuși: puterea se poate transmite ușor, dar voința nu [230, p. 41].

Charles Montesquieu, aflat în completă antiteză față de Jean-Jacques Rousseau, argumenta în favoarea democrației reprezentative, justificând necesitatea existenței parlamentului prin imposibilitatea poporului de a-și exercita suveranitatea în mod direct. Fără a nega idealurile democratice, potrivit cărora deciziile ar trebui luate de întregul popor, cercetătorul observa că, atât în statele mari, cât și în cele mici, acest lucru era irealizabil. Astfel, Montesquieu considera că participarea poporului la guvernare ar trebui să se limiteze la alegerea reprezentanților, iar adunarea reprezentativă se rezumă la adoptarea legilor și la supravegherea aplicării acestora [276, p. 160].

Analizând aceste două puncte de vedere, constatăm un caracter complementar: atât democrația directă, cât și cea reprezentativă își au originea în voința poporului.

Discuțiile despre natura guvernării reprezentative, fundament esențial al parlamentarismului, dezvăluie o diversitate de perspective, uneori complementare, asupra modului în care reprezentarea poporului este integrată în funcționarea statului modern.

John Stuart Mill accentuează importanța implicării directe a cetățenilor în procesul legislativ, considerând principiul reprezentativ ca pe o soluție alternativă la modelul birocratic [275, p. 38–40]. În tradiția liberală, guvernarea reprezentativă este strâns legată de dezvoltarea parlamentarismului, conferindu-i Parlamentului prerogativa de a exercita supravegherea publică asupra organelor guvernamentale.

Într-o abordare istorico-tipologică, profesorul Nicolai Korkunov clasifică reprezentarea poporului în trei forme: reprezentarea personală, reprezentarea prin numirea guvernului și reprezentarea electivă. Deși primele două forme au avut relevanță în anumite perioade istorice, reprezentarea electivă este cea mai eficientă. Ea asigură un cadru prin care interesele generale și

aspirațiile societății sunt reflectate în mod autentic în politicile publice și în structura instituțiilor statului [315, p. 420].

Această viziune este extinsă de profesorul Pavel Mijuev, care identifică reprezentarea electivă drept fundamentul sistemului parlamentar contemporan, în special al celui de partid. Potrivit lui Mijuev, reprezentanții aleși au autoritatea și pregătirea necesare pentru a înțelege și a soluționa problemele statului, contribuind în mod direct la consolidarea sistemului parlamentar. Mai mult, aceștia sunt responsabili pentru identificarea și susținerea persoanelor competente în administrarea afacerilor publice, ceea ce asigură o guvernare eficientă și responsabilă [319, p. 4].

În accepțiune contemporană, profesorul Victor Popa subliniază că, într-un stat de drept, asigurarea reprezentării impune îmbinarea a două forme: prin organizarea referendumurilor, în vederea luării deciziilor pentru chestiuni de maximă importanță asupra cărora poporul se pronunță în mod nemijlocit (ca manifestare a democrației directe), și prin activitatea Parlamentului, ca organ reprezentativ ales pentru a soluționa problemele publice cotidiene, exercitând suveranitatea în numele titularului (ca manifestare a democrației reprezentative) [215, p. 705]. Interacțiunea acestor forme de exprimare a voinței populare facilitează atingerea unor compromisuri în confruntările dintre diverse grupuri interesate.

În lumina acestor opinii, rezultă că reprezentarea electivă constituie nucleul parlamentarismului, funcționând ca un mecanism esențial pentru consolidarea democrației și pentru reflectarea autentică a voinței populare în procesul decizional.

O primă perspectivă asupra esenței parlamentarismului îl plasează ca element-cheie al constituționalismului european [101, p. 15]. Acesta este un fenomen istoric definit de convingerea că bunăstarea și dreptatea pot fi atinse exclusiv prin autoguvernare socială, bazată pe principii precum: democrația, exercitarea suveranității naționale prin intermediul organelor reprezentative, constituite pe baza votului universal, egal, direct, secret și liber exprimat, supremația legii, separația puterilor, pluralismul politic ș.a. [111, p. 43]

Conform profesorului Marian Enache, parlamentarismul se integrează organic în constituționalismul european, fiind susceptibil de analiză atât prin prisma instituției parlamentului, cât și a idealurilor democratice pe care acesta le reflectă. Parlamentul devine astfel un mijloc esențial de realizare a principiilor constituționalismului, într-un regim politic în care: rolul determinant al Parlamentului, cu toate implicațiile aferente, este recunoscut inclusiv din punct de vedere juridic; legiscentrismul este accentuat; iar în cadrul procesului de guvernare, Guvernul este responsabil politic față de Parlament [101, p. 15].

Primul punct de vedere exprimat de autor se bazează pe un criteriu formal, axat exclusiv pe analiza parlamentului ca autoritate publică. În contrast, cel de-al doilea punct de vedere derivă

dintr-un criteriu material (substanțial), care pune accentul pe rațiunea de a fi a parlamentului și pe rolul său esențial în cadrul regimului politic [101, p. 16]. În opinia noastră, aceste două perspective nu ar trebui tratate separat, ci concepute și implementate într-o relație de interdependență.

Această constatare deschide calea unei analize mai profunde a evoluției și rolului Parlamentului, temă care rămâne centrală în literatura de specialitate. Divergențele dintre autori în privința esenței și funcționalității parlamentului reflectă complexitatea acestei instituții, dar și diversitatea modelelor democratice contemporane. O atare pluralitate nu este un impediment, dimpotrivă, o expresie a dinamicii și importanței parlamentului.

Într-o primă direcție, există opinia conform căreia Parlamentul, ca organ reprezentativ, înzestrat cu rolul de a delibera asupra unor probleme, s-a format ca rezultat al reflecției politice și al experienței sociale, neavând rolul de organ legislativ, ci, mai curând, a unui grup reprezentativ de consultare în vederea luării unor decizii prin care conducătorul legitim conferea autoritate și forță acestei decizii [102, pp. 26–27]. Evoluția istorică a determinat transformarea parlamentului într-un for destinat dezbaterii deciziilor de natură politică, chiar și în contexte în care acestea erau inițiate de o autoritate centralizată și unică (împărat, rege, despot, țar etc.). Ulterior, sub influența votului universal, a dezvoltării pluralismului politic și a partidismului, Parlamentul a dobândit un caracter specializat și distinct, consolidându-se într-un organ reprezentativ care deliberează în numele poporului.

În sprijinul acestei viziuni vine și cercetătorul englez Albert V. Dicey, care sublinia rolul central al Parlamentului în sistemului constituțional englez. Potrivit acestuia, Parlamentul deține autoritatea supremă de a adopta și abroga orice tip de lege, fără ca vreo persoană sau instituție să fie înzestrată, conform dreptului englez, cu prerogativa de a sfida sau de a refuza aplicarea actelor sale legislative. Totuși, această autoritate extinsă a parlamentului este limitată doar de două elemente fundamentale: „legea morală și opinia publică” [308, p. 45].

Viziunea susținută în analiza istorică este întărită de profesorul Attila Varga, care explică faptul că tranziția de la reprezentarea stărilor sociale la reprezentarea întregului popor a făcut posibilă transformarea parlamentarismului într-un sistem bazat pe separarea puterilor și pe supremația legii [249, p. 25].

O poziție distinctă asupra parlamentarismului este oferită de cercetătorul german Georg Jellinek, care, deși recunoaște că parlamentul este elementul central al parlamentarismului, nu îl consideră o instituție vitală pentru funcționarea statului. În viziunea sa, existența sau dispariția parlamentului nu afectează fundamental structura statului, întrucât acesta nu este un organism independent, iar actele sale de voință nu au efect direct asupra cetățenilor. Pentru Jellinek, prerogativa conducerii reale aparține executivului și șefului statului (monarhului) [310, p. 30–33].

Într-un contrast marcant cu pozițiile anterioare, Georges Burdeau oferă o perspectivă echilibrată asupra parlamentarismului, fundamentându-l pe trei principii esențiale: egalitatea dintre autoritățile executive și legislative, cooperarea dintre acestea și influența lor reciprocă. În viziunea sa, nici guvernul, nici parlamentul nu ar trebui să dețină o supremație categorică, echilibrul dintre ele fiind menținut prin controlul exercitat de opinia publică. Astfel, sistemul parlamentar este conceput ca o manifestare a opiniei publice. Cu toate acestea, Burdeau evidențiază că un asemenea echilibru este mai ușor de teoretizat decât de realizat efectiv în practică [293, p. 28].

Pe baza acestor interpretări, se conturează abordarea potrivit căreia parlamentarismul, ca expresie a opiniei publice, capătă un rol central în analiza sa conceptuală.

Într-o direcție similară, dar mai tranșantă, Ivor Jennings susține că esența parlamentarismului nu rezidă în actul guvernării, ci în critica exercitată asupra acesteia. Scopul criticii nu este doar influențarea politicilor guvernamentale, ci și formarea opiniei publice. În opinia sa, valoarea principală a parlamentului constă în dezbaterile care au loc în cadrul său, acestea generând reacții în întreaga societate. Prin urmare, adevărata putere a Parlamentului nu se regăsește atât în funcțiile sale propriu-zise, cât în capacitatea de a influența opinia publică prin intermediul pledoariilor parlamentarilor [269, p. 472]. În acest context, John Mill recunoștea democrația reprezentativă drept forma ideală de guvernământ, pe care o asocia cu un grad înalt de cultură al poporului reprezentat [275, p. 36].

Din analiza acestor perspective reiese că esența parlamentarismului nu poate fi redusă la funcția de legiferare sau deliberare a parlamentului, ci include o dimensiune mai profundă, legată de influența asupra opiniei publice și de rolul său în consolidarea democrației reprezentative.

Așa cum am enunțat și în capitolul anterior, de-a lungul timpului, mai ales începând cu sec. XX, conceptul de parlamentarism a fost interpretat variat în literatura de specialitate. Această diversitate de abordări oferă atât oportunități, cât și provocări pentru înțelegerea sa, precum și reflectă modul în care conceptul s-a adaptat la diferite contexte istorice, politice și culturale. Astfel, literatura de specialitate evidențiază mai multe trăsături definitorii ale parlamentarismului, printre care se numără sistemul de guvernare al societății [267, p. 23], forma democrației reprezentative [285, p. 47], mecanismele democratice pentru realizarea intereselor anumitor grupuri sociale, natura reprezentativă a guvernării, precum și formele de activitate ale organelor reprezentative de stat și relația lor cu alte autorități publice [274, p. 79].

Astfel, o primă abordare, exprimată de Boris Strașun, definește parlamentarismul ca un sistem de guvernare în care Guvernul este responsabil politic față de Parlament sau față de camera inferioară a acestuia [328, p. 6–7]. Deși definiția respectivă este pertinentă din punct de vedere

juridic, ea prezintă anumite limite: omite dimensiunile sociale și culturale care contribuie la consolidarea unui sistem parlamentar funcțional.

Într-o perspectivă mai largă, Constantin Sokolov definește acest sistem prin conceptul de stat reprezentativ, în care șeful statului, în exercitarea atribuțiilor sale reprezentative, este constrâns de normele constituționale, iar guvernul trebuie să reflecte constant voința majorității parlamentare. În această interpretare, sunt considerate parlamentare acele state „în care normele parlamentarismului sunt integrate în dreptul constituțional" [327, p. 411]. Totuși, și această abordare rămâne ancorată pe latura formală a relațiilor instituționale, fără a integra complet rolul și dinamica participării civice în definirea parlamentarismului.

Profesorul Oleg Mironov oferă una dintre cele mai ample interpretări, descriind parlamentarismul ca un fenomen complex și multilateral. În viziunea sa, acesta reprezintă o expresie a valorilor sociale, în care legea prevalează, principiile statului de drept și separarea puterilor sunt stabilite, iar societatea civilă se distinge printr-un nivel ridicat de democrație și o cultură politică și juridică avansată [320, p. 100]. Deși abordarea respectivă surprinde caracterul normativ al parlamentarismului, riscul unei astfel de generalizări este pierderea specificității instituționale și juridice, ceea ce poate crea dificultăți în aplicarea conceptului.

În același context, profesorul Juan J. Linz consideră parlamentarismul drept o formă de reprezentare a poporului, manifestată printr-o adunare aleasă care dispune de drepturi și competențe specifice în procesul decizional, în funcție de sistemul de guvernare și structura statului [271, p. 85]. Potrivit acestei perspective, parlamentarismul reprezintă un regim în care parlamentul este singura instituție democratică, iar guvernul își exercită atribuțiile exclusiv pe baza votului de încredere al acestuia.

După cum se poate observa, doctrina oferă o varietate de abordări asupra conceptului de parlamentarism, acesta fiind, în linii generale, asociat cu un sistem special de organizare a puterii de stat, structural și funcțional, bazat pe principiile separației puterilor, supremației legii, în temeiul rolului predominant al Parlamentului în realizarea echității sociale și ordinii publice. Deși aceste interpretări evidențiază aspecte esențiale ale parlamentarismului, fiecare contribuție doctrinară enunțată tinde să accentueze anumite dimensiuni în detrimentul altora.

Abordările prezentate în doctrină sunt susținute și de definițiile lexicografice consacrate. Marele dicționar juridic rusesc definește parlamentarismul ca un sistem de guvernare caracterizat prin separarea clară a funcțiilor legislative și executive, sub autoritatea supremă a organismului reprezentativ – parlamentul. În acest sistem, guvernul este format de către parlament și își desfășoară activitatea sub responsabilitatea față de acesta [306], ceea ce evidențiază rolul central al organului legislativ ales în cadrul puterii și administrației statale.

În aceeași direcție, *Dicționarul enciclopedic* [91] oferă o abordare generalizatoare a parlamentarismului, definindu-l în mai multe accepțiuni: a) „sistem de guvernare propriu statelor parlamentare”; b) „regim politic în care guvernul răspunde față de parlament” (votul de neîncredere al acestuia duce la demisia guvernului); c) „tactică bazată pe folosirea formelor parlamentare în lupta politică”.

După cum observăm, aceste definiții reiau idei formulate în doctrină și reflectă inclusiv distincția dintre sensul larg și cel îngust al conceptului.

Pentru a depăși limitele acestor interpretări, considerăm că parlamentarismul trebuie analizat ca un sistem coerent de organizare și funcționare a puterii de stat, în care parlamentul nu este doar o instituție juridică, ci și un catalizator al interacțiunii dintre autorități, societate civilă și cultura politică. O astfel de abordare ar permite o înțelegere mai completă a parlamentarismului ca expresie a valorilor democratice în evoluția societății.

Aceste accepțiuni sunt preluate din multitudinea abordărilor doctrinare a parlamentarismului în sens larg și îngust.

În sens îngust, termenul de „parlamentarism” este definit de Albert V. Dicey, prin supremația și poziția privilegiată a parlamentului, considerat expresia intereselor poporului, precum și prin responsabilitatea guvernului față de acesta [308, p. 45]. Totuși, o astfel de abordare, așa cum s-a subliniat anterior, este insuficientă, deoarece nu reflectă parlamentarismul în complexitatea sa, ca fenomen politic, juridic și social. Această perspectivă limitată omite multiplele dimensiuni și interacțiuni care definesc în mod cuprinzător funcționarea unui sistem parlamentar.

În sens larg, parlamentarismul este asociat cu extinderea conceptului asupra întregului sistem politic într-o societate. Știința dreptul constituțional contemporan, ținând cont de apariția unor fenomene și instituții noi (pluripartidism, votul universal, eligibilitatea organelor reprezentative, modificarea statutului deputaților și creșterea dependenței acestora de partide, creșterea rolului mass-mediei etc.), lărgește semnificativ abordările ce țin de acest concept, fapt ce permite tratarea extinsă a parlamentarismului din perspectiva rolului parlamentului în raport cu alte instituții publice și cu societatea în ansamblu.

Astfel, se evidențiază rolul primordial al parlamentului, conceput ca un organ reprezentativ și legislativ care își desfășoară activitatea într-un mod normal și eficient, având, totodată, competențe semnificative de control. Parlamentarismul, constată profesorul Romanov, trebuie înțeles ca „abilitatea unui organism reprezentativ de a discuta liber și de a adopta decizii politice sub formă de legi” [325, p. 225], presupunând, în același timp, că acest organism reprezintă

democratic și în mod legitim voința poporului, operând în cadrul unui sistem bazat pe separarea puterilor.

Mai mult, parlamentarismul implică existența unui sistem complex de interacțiuni între diverse instituții și structuri sociale, fundamentate pe o cultură socio-politică specifică. Acest cadru subliniază dificultatea transferului unei forme de parlamentarism către alte societăți, fără a ține cont de particularitățile culturale, tradițiile și forma de guvernământ ale acestora [317, p. 51]. Astfel, se conturează o relație de interdependență între parlamentarism și regimul democratic, în care reprezentarea autentică a voinței poporului este esențială. În lipsa acesteia, pot apărea forme de autoritarism sau chiar ceea ce unii autori definesc drept „parlamentarism totalitar" [302, p. 22]. Această legătură evidențiază necesitatea unui cadru democratic în care funcționarea parlamentului să nu înregistreze devieri de la principiile democratice.

Abordarea parlamentarismului în sens larg facilitează înțelegerea particularităților acestuia atât în statele dezvoltate, cât și în cele posttotalitare. Aceasta permite o analiză nuanțată, raportată la condiționările istorice, tradiționale și instituționale proprii fiecărui stat, precum și la experiențele, inclusiv negative, ale acestora.

În această ordine de idei, parlamentarismul trebuie înțeles nu doar ca instituție politico-juridică, dar și ca ansamblu de idei și practici care susțin realizarea democrației reprezentative prin intermediul parlamentului. El formează astfel o dimensiune teoretico-ideologică, devenind un reper conceptual pentru existența parlamentului.

Diversitatea aspectelor parlamentarismului fac imposibilă o abordare uniformă a acestuia. Ele trebuie analizate atât din perspectivă ideologică, cât și în raport cu sistemul de valori consacrat într-o societate.

Într-o primă abordare, parlamentarismul este definit ca o *formă de guvernământ* [316, p. 3], bazată pe principiile separației puterilor enunțate de John Locke. În această concepție, Parlamentul, învestit cu autoritatea de a legifera pentru întreaga comunitate, ocupă o poziție dominantă, ceea ce conduce la asocierea parlamentarismului cu concepte, precum regimul reprezentativ, statul parlamentar, supremația politică a Parlamentului și subordonarea puterii executive față de legislativ, în cadrul unei egalități juridice formale între acestea [318, p. 350]. Totuși, această abordare poate fi considerată limitativă, întrucât organe reprezentative există în toate statele, indiferent de forma lor de guvernământ (monarhie sau republică). Prin urmare, parlamentarismul poate fi înțeles, mai degrabă, ca o modalitate specifică de organizare a puterii de stat în cadrul diferitelor forme de guvernământ, decât ca o formă autonomă de guvernare [66, p. 237].

O a doua perspectivă, centrată pe analiza politico-juridică, tratează parlamentarismul drept un *sistem de organizare și funcționare a puterii de stat*, fundamentat pe separația puterilor, pluralismul politic, interesele diverse ale grupurilor sociale din societatea civilă, precum și pe respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor [309, pp. 646–647]. Această abordare, deși mai amplă, dar totodată mai exactă, este susținută de majoritatea doctrinarilor contemporani, poziție pe care o împărtășim și noi.

O altă definiție prezintă parlamentarismul drept un *sistem politic* în care voința suverană a poporului se întruchipează în organul suprem reprezentativ care exercită activitatea legislativă și controlul asupra autorităților executive, garantează protecția intereselor tuturor cetățenilor, ales în baza votului universal, secret și liber exprimat, în condițiile pluralității politice și a separării puterilor [301, p.12].

Într-o formulare diferențiată, dar complementară, parlamentarismul, în sens larg, este definit ca *regim politic* democratic, bazat pe separația și echilibrul puterilor în stat, cu predominarea parlamentului ales de popor. În sens restrâns, acesta este perceput ca expresie a ordinii și rezultat al activității autorităților publice reprezentative care formează puterea legislativă [321, p. 122].

În aceeași direcție, profesorul Boris Strașun, asociază parlamentarismul cu un *regim de guvernare* în care funcțiile legislative și executive sunt distribuite clar, iar parlamentul, ca organ reprezentativ și legislativ suprem, deține o poziție formal superioară în raport cu alte organe ale statului [328, p. 447].

Alți autori resping interpretările parlamentarismului ca formă de guvernământ sau regim politic, considerându-l, mai degrabă, o *„metodă de exercitare a puterii de stat”* sau un *„regim special”* care se stabilește între legislativ și executiv, în care rolul primordial este atribuit Parlamentului. În acest caz, parlamentarismul este abordat din perspectiva unei separații „blânde” a puterilor (*soft separation of powers*), specifice statelor parlamentare, în care legislativul și executivul sunt independente. Parlamentul nu exercită puterea executivă în mod direct, dar poate influența guvernul prin mecanisme garantate legal [323, pp. 26–27].

În această ordine de idei, parlamentarismul există doar atunci când parlamentul își păstrează atribuțiile de natură legislativă, dar și competența de a numi, demite și controla activitatea guvernului și a altor autorități publice, chiar și a demiterii șefului statului (sau a monarhului, în cazul monarhiilor parlamentare, unde monarhul este ales prin acordarea votului de către parlament sau popor) [324].

Doctrina constituțională contemporană, în pofida cerințelor clar definite pentru atribuțiile parlamentului, dezvoltă o polemică vastă asupra rolului și locului parlamentului în cadrul instituțional al statului.

Unii autori subliniază că trăsătura definitorie a parlamentarismului, care pune capăt rivalității dintre puterea executivă și legislativă, este preeminența Parlamentului. Doar în astfel de cazuri pot fi asigurate principiile democrației reprezentative la cel mai înalt nivel [307, p. 24; 303, p. 488–450].

Cu toate acestea, există și o opinie alternativă, pe care o împărtășim plenar, potrivit căreia parlamentarismul nu implică neapărat un rol prioritar al organului legislativ [215, p. 193]. În accepțiunea noastră, parlamentarismul este de neconceput fără existența parlamentului, această relație fiind axiomatică. Chiar dacă Parlamentul, în calitate de organ suprem reprezentativ, reglementează prin lege funcționarea puterilor executivă și judecătorească, nu i se atribuie în mod absolut o poziție dominantă. Din contra, accentul se mută asupra echilibrului dintre puteri, astfel încât nicio autoritate publică să nu poată abuza de alta.

Parlamentul joacă un rol fundamental în definirea regimului politic, rol care derivă, în principal, din poziția sa ca organ legiuitor și din atribuțiile legate de controlul activității Guvernului și angajarea răspunderii politice a acestuia. Totuși, importanța reală nu rezidă în supremația sa formală, ci în modul în care este constituit și funcționează, în conformitate cu principiul constituțional al separației puterilor. Astfel, se reduce relevanța determinării locului legislativului în sistemul autorităților publice.

Parlamentul contemporan se caracterizează prin trăsături precum reprezentativitatea, profesionalizarea deputaților, statutul acestora, cercul de funcții și atribuții (adoptarea legilor, stabilirea sistemului de impunere, aprobarea bugetelui de stat, stabilirea politicii interne și externe, formarea unui șir de autorități publice, controlul parlamentar etc.) și structura sa. Aceste caracteristici subliniază faptul că parlamentul nu constituie un scop în sine, natura sa fiind strâns legată de îndeplinirea unor obiective complexe. Prin urmare, conceptul de parlamentarism nu poate fi asociat oricărui tip de reprezentanță națională. O asemenea reprezentanță nu poate fi considerată parte a unui regim parlamentar dacă premisele sale contravin principiilor fundamentale care au stat la baza afirmării parlamentarismului în sec. XIX, în paralel cu dezvoltarea constituționalismului european.

În consecință, reprezentanțele naționale dintr-un stat dictatorial sau dintr-un regim autocratic, chiar dacă își asumă formal denumirea de parlament, nu pot fi încadrate în conceptul de parlamentarism astfel cum a fost acesta conturat. Structurilor respective le lipsesc esența, respectiv, finalitatea pentru care parlamentul, ca autoritate publică, reprezintă doar un mijloc

instituționalizat de realizare a democrației [101, p. 16]. În același sens, adunările reprezentative din Evul Mediu, precum dietele, cortesurile sau adunările generale, nu pot fi incluse în sfera parlamentarismului, chiar dacă unele dintre ele au supraviețuit formal până în epoca modernă [74, p. 224].

Analiza esenței parlamentarismului presupune, de asemenea, examinarea relației dintre acest concept și formele de guvernământ. În funcție de sursa formală a puterii, de structura organizatorică a acesteia și de statutul juridic al șefului statului, se pot identifica două forme fundamentale de guvernământ: monarhia și republica. În cadrul monarhiei se disting forme precum monarhia absolută și constituțională (dualã sau parlamentară) [32, pp. 228–230; 215, pp. 253–254], iar în republici se diferențiază formele prezidențială, parlamentară și mixtă [215, pp. 255–256; 270, p. 203].

Cu toate acestea, nu toți cercetătorii aderă la această clasificare. Un exemplu notabil este Teodor Cârnaț, care susține că, din perspectiva terminologiei științifice, ar fi mai adecvată utilizarea termenilor de regimuri de guvernare prezidențiale, semiprezidențiale, semiparlamentare și parlamentare. Această opinie reflectă tendința doctrinară contemporană de a pune accent pe modul concret de funcționare a instituțiilor, nu doar pe forma constituțională formală [32, pp. 236–237]. Din perspectivă integratoare, pe care o împărtășim, formele de guvernământ republicană și monarhică ar trebui considerate drept categorii generale, în timp ce sistemele parlamentare, prezidențiale și mixte ar fi interpretate ca variante specifice ale formei republicane de guvernământ [66, p. 245], relația dintre acestea fiind similară raportului general–particular.

În cadrul relației dintre *parlamentarism* și *forma de guvernământ*, aceasta din urmă (monarhia sau republica) deține un rol determinant. Sistemul parlamentar, cunoscut în literatura occidentală și sub denumirea de „parlamentarism”, reprezintă una dintre manifestările particulare ale acestor forme de guvernământ. Este remarcabil faptul că, în anumite state, sistemul parlamentar se dovedește perfect compatibil cu forma monarhică de guvernământ, generând conceptul de monarhie parlamentară [215, p. 254].

Totuși, limitarea parlamentarismului la statutul de simplă varietate a formelor de guvernământ nu surprinde întreaga sa complexitate. Parlamentarismul este un concept cu structură internă sofisticată și multiple dimensiuni, în cadrul căruia se regăsesc elemente interconectate precum pluralismul, ordinea publică, protecția avansată a drepturilor și libertăților cetățenilor și un grad ridicat de democratizare a societății. Astfel, parlamentarismul poate fi corect înțeles doar în cadrul unei guvernări democratice, deși parlamentele pot exista și în regimuri autoritare, cum ar fi cele din Uganda sau Indonezia.

În consecință, reducerea parlamentarismului la o simplă formă de guvernământ, definită prin relațiile de subordonare dintre parlament, guvern și șeful statului, este insuficientă. De fapt, natura sa universală și adaptabilă permite manifestarea acestuia sub diverse forme, în funcție de specificul național, dinamica social-politică și condițiile economice ale fiecărui stat.

În această logică, deși recunoaștem că valorile democratice universale reprezintă fundamentul conceptual al parlamentarismului, considerăm că acesta trebuie privit, în mod prioritar, ca un fenomen concret al realității sociale din numeroase state contemporane, și nu doar ca un ansamblu abstract de concepte sau teorii. Prin urmare, în viziunea noastră, *parlamentarismul reprezintă un sistem de organizare și funcționare a puterii publice, bazat pe principiile democrației reprezentative și separației puterilor, în care parlamentul, ales liber în condițiile pluralismului ideologic și politic, exercită funcții de reprezentare a titularului suveranității naționale, cele mai importante fiind legiferarea și controlul asupra executivului.*

2.2. Dimensiunea constituțională a parlamentarismului contemporan

Parlamentarismul în Republica Moldova depășește dimensiunea strict formal-juridică, devenind un instrument de echilibrare a puterilor și un garant al pluralismului politic. Funcționalitatea sa este însă influențată de particularitățile naționale, cum ar fi tranziția de la un regim autoritar la unul democratic, provocările legate de consolidarea statului de drept și evoluția culturii politice. În acest cadru, Parlamentul se afirmă ca instituția centrală a procesului legislativ și de control asupra executivului, având un rol determinant în menținerea stabilității politice și democratice.

În continuare, ne propunem să analizăm dimensiunea constituțională a parlamentarismului în Republica Moldova, concentrându-ne asupra principiilor fundamentale, mecanismelor juridice și particularităților naționale care definesc acest sistem.

Constituția Republicii Moldova [53] consacră principiile unui stat democratic de drept. Cu toate acestea, odată cu obținerea statutului de țară candidată la aderarea la Uniunea Europeană, se conturează tot mai clar necesitatea unor reforme profunde. În context, se impune valorificarea bunelor practici ale statelor europene în procesul de afirmare a parlamentarismului. Totodată, trebuie să ținem cont și de expansiunea vertiginoasă a parlamentarismului la nivel global, ca fenomen politico-juridic, favorizat de flexibilitatea și adaptabilitatea sa la diferite contexte politice, juridice și culturale.

În vederea identificării unui model autohton de afirmare a parlamentarismului în condițiile Republicii Moldova, este esențial să recunoaștem că, în pofida influențelor exercitate de introducerea votului universal, pluralismul politic și multipartidism, nu există astăzi un model

unic de parlamentarism. Fiecare stat democratic își edifică propriul model, care, deși poartă amprenta unor trăsături generale, prezintă și particularități naționale generate de factori interni, precum: nivelul de dezvoltare a societății, cultura politico-juridică, tradiții democratice privind formarea sistemului instituțional al puterii de stat, respectarea principiului separației puterilor, asigurarea supremației legii, existența parlamentului format în urma alegerilor democratice, activitate transparentă a organelor reprezentative, dezvoltarea unui sistem de partide, specificul relațiilor dintre Parlament și alte autorități publice, consfințite în Legea Fundamentală etc.

Pornind de la definiția parlamentarismului formulată în subcapitolul 2.1 – ca *sistem de organizare și funcționare a puterii publice, bazat pe principiile democrației reprezentative și separației puterilor, în care parlamentul, ales liber în condițiile pluralismului ideologic și politic, exercită funcții de reprezentare a titularului suveranității naționale, cele mai importante fiind legiferarea și controlul asupra executivului* – ne propunem, în cele ce urmează, în baza *elementelor definitorii* desprinse din definiție, să identificăm dimensiunile optime ale parlamentarismului contemporan.

Exercitarea suveranității naționale prin intermediul Parlamentului în calitate de organ reprezentativ suprem și unică autoritate legislativă

Termenul „suveranitate" este abordat în literatura de specialitate sub diferite accepțiuni. În viziunea lui Constantin Stere, suveranitatea constituie o autoritate supremă, un „principiu viu al națiunii", fără de care nu ar exista nici popor, nici națiune, ci numai „o masă amorfă de indivizi" [240, p. 87]. Totodată, autorul susține că un stat nu poate exista fără ca această autoritate supremă, care nu are putere decât în propria sa esență, să fie recunoscută, ridicată asupra tuturor și, la necesitate, să asigure prin forță respectarea dispozițiilor sale [239, pp. 44–45].

Într-o analiză sistematică, Alexandru Arseni [10, p. 27] identifică trei concepții fundamentale privind suveranitatea, fiecare creând o teorie distinctă: suveranitatea poporului, suveranitatea națională și suveranitatea de stat.

Teoria suveranității poporului, elaborată de Jean-Jacques Rousseau, este fundamentată pe ideea universalismului cetățenesc, poporul fiind privit ca o „o entitate concretă, un ansamblu de indivizi care locuiesc pe un teritoriu determinat, asociați în stat", cu drepturi egale, iar suveranitatea, care este împărțită pe cote-părți egale tuturor, „trebuie exercitată de toți în ansamblu, ea constituind suma voințelor tuturor" [230, p. 34–36].

Teoria suveranității naționale, elaborată de Charles Montesquieu, deși pornește de la aceeași accepțiune că suveranitatea aparține poporului, înțelege poporul „ca o entitate colectivă și abstractă, numită *națiune*, ce are o personalitate distinctă de indivizii care o compun" [189, p. 13].

Teoria suveranității de stat, introdusă de Jean Bodin, care a luat amploare la începutul sec. XX, este susținută de autori precum Constantin Dissescu. Acesta consideră că suveranitatea este inerentă oricărui stat, exercitată oriunde există o societate politică, atât în monarhii absolute, cât și în țările cu „guvernământ constituțional parlamentar" [95, p. 281].

Unii autori [101, 253] împărtășesc coexistența celor trei concepții asupra suveranității, aducând argumente de rigoare. Alții, dimpotrivă, consideră că „suveranitatea este o trăsătură generală a puterii de stat" [193, p. 160] sau a puterii politice [213, p. 54], iar în statul în care puterea cu adevărat aparține poporului (națiunii), suveranitatea poporului sau „suveranitatea națională se identifică cu suveranitatea de stat" (puterea politică) și se manifestă prin „dreptul poporului de a decide asupra propriului destin", prin stabilirea liniei politice a statului, definirea componenței organelor acestuia, precum controlul activității lor [193, p. 161].

Pentru a evita confuziile și a preveni riscul „confiscării" suveranității de către guvernanți [251, p. 11], majoritatea constituțiilor statelor membre ale Uniunii Europene, precum și ale altor state, consacră expres calitatea poporului ca deținător al suveranității naționale: Constituția Republicii Austria, art. 1 [44]; Constituția Regatului Belgiei, art. 33 [42]; Constituția Republicii Cehe, art. 2 alin. (1) [45]; Constituția Republicii Croația, în preambul [46]; Constituția Republicii Elene, art. 1 alin. (3) [47]; Constituția Republicii Estonia, art. 1 alin. (1) [48]; Constituția Republicii Franceze, în preambul [49]; Legea Fundamentală a Republicii Federale Germania, art. 20 alin. (2) [162]; Constituția Republicii Letonia, art. 2 [51]; Constituția Republicii Lituania, art. 2 [52]; Constituția Republicii Portugheze, art. 2 [55]; Constituția Republicii Slovace, art. 2 alin. (1) [56]; Constituția Regatului Suediei, art. 1 [43]; Constituția României, art. 2 alin. (1) [57] și, mai mult decât atât, stabilesc formele de exercitare a suveranității și caracterul mandatului parlamentar.

Conform Declarației suveranității Republicii Moldova (RSSM la momentul adoptării), „izvorul și purtătorul suveranității este poporul" [81]. Această concepție este consacrată și în Constituția Republicii Moldova [53], care, la art. 2 alin. (1), statuează: „Suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție."

Pe această bază, profesorul Arseni, opinie pe care o împărtășim și noi, susține că suveranitatea implică câteva „consecințe constituționale": „poporul este unicul deținător al suveranității naționale"; suveranitatea națională este exercitată fie în mod direct de către popor, fie prin organele sale (alese de popor) reprezentative; ambele forme de exercitare sunt stabilite prin Constituție [10, p. 27].

În contextul dat, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a formulat o serie de

precizări privind suveranitatea națională. Astfel, aceasta este definită prin caracterul său subiectiv și volițional, reflectând faptul că dreptul de a exercita puterea supremă aparține poporului [122, §17]; este „puterea absolută și perpetuă a poporului", exercitată prin intermediul organelor reprezentative ale puterii de stat; este inalienabilă, organelor reprezentative li se transmite doar dreptul de a exercita această putere, nu suveranitatea propriu-zisă [120, §3]; se manifestă prin dreptul poporului de a decide în mod necondiționat asupra intereselor sale și de a le promova prin formele stabilite în Constituție [127, §38]; are drept condiție esențială stabilitatea autorităților reprezentative, asigurată de Legea Fundamentală [126, §5]. Astfel, suveranitatea națională reunește voința poporului, structura reprezentativă și respectarea cadrului constituțional – elemente indispensabile funcționării unui stat de drept [73, pp.171-173].

Constituția Republicii Moldova [53] reglementează două forme de exercitare directă a suveranității naționale:

– alegeri generale (art. 38 alin. (1) conform căruia „voința poporului constituie baza puterii de stat" ce „se exprimă prin alegeri libere, care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret şi liber exprimat");

– referendum (art. 75 alin. (1) care prevede că „cele mai importante probleme ale societăţii şi ale statului sînt supuse referendumului").

Deși vom reveni, într-o etapă ulterioară a lucrării, asupra formei directe de exercitare a suveranității naționale, în continuare ne vom referi la cea de-a doua formă – exercitarea suveranității naționale prin organele reprezentative.

În ceea ce privește conceptul de reprezentare, doctrina utilizează mai mulți termeni, precum democrație reprezentativă, regim reprezentativ, sistem reprezentativ – ultimele două exprimând, în esență, același conținut [215, 102].

Democrația reprezentativă este abordată din multiple aspecte. Pe de o parte, este definită ca sistem politic în care „guvernanții fiind aleși de cetățeni sunt considerați reprezentanții acestora" [295, p. 92]; pe de altă parte, este înțeleasă ca „exercitarea puterii de către reprezentanți aleși prin sufragiu universal, împuterniciți să decidă în numele națiunii" [298, p. 90].

În opinia noastră, democrația reprezentativă are un înțeles mai larg decât regimul reprezentativ, deși ambele concepte pornesc de la aceeași axiomă – că puterea aparține poporului și este exercitată prin reprezentanți.

Delegarea puterii de către popor unor reprezentanți aleși a apărut ca o necesitate inevitabilă în exercitarea efectivă a suveranității. Charles Montesquieu afirma: „[...] poporul trebuie să facă prin reprezentanții săi tot ce nu poate face el însuși." [276, pp. 10–11]

Samuel P. Huntington susține că instituția politică ce reflectă natura și esența democrației

reprezentative este parlamentul, în contextul în care pluralitatea forțelor politice se poate manifesta liber. Potrivit lui Huntington, „cei mai puternici factori de decizie sunt selectați prin alegeri periodice, în care se concurează liber pentru voturi și în care populația adultă este în întregime virtual eligibilă.” [268, p. 239]

În aceeași direcție, academicianul Ion Guceac susține că apariția parlamentului a fost condiționată de o serie de factori, printre care: „revolta poporului împotriva absolutismului monarhic”, dorința maselor de a se implica activ în procesul de guvernare, fundamentarea principiului suveranității populare și recunoașterea dreptului exclusiv al acestora de a adopta legi, precum și dificultatea practicării directe a actului legislativ pe teritorii vaste și în societăți cu populații numeroase [112, p. 327].

Profesorul Alexandru Arseni subliniază că parlamentul își are originea în libera exprimare a voinței corpului electoral, acesta fiind exponentul suveranității naționale și având menirea de a exercita puterea legislativă [9, p. 183].

Astfel, geneza parlamentului este strâns legată de conceptul de reprezentare, acesta fiind împuternicit să exercite puterea ca expresie a voinței poporului. În opinia profesorului Victor Popa, acest drept nu poate fi delegat niciunei alte instituții, formațiuni politice sau grup social [215, p. 704].

Constituantul național, în redactarea Legii Fundamentale, a ținut cont de principiul fundamental conform căruia suveranitatea națională aparține poporului. În acest sens, art. 2 din Constituția Republicii Moldova [53] prevede că poporul Republicii Moldova își exercită suveranitatea atât în mod direct, cât și prin organele sale reprezentative, în conformitate cu formele stabilite de Legea Supremă.

Constituția Republicii Moldova califică Parlamentul drept „organ reprezentativ *suprem* al poporului” [53, art. 60], poziționându-l în vârful ierarhiei autorităților publice reprezentative. Dacă analizăm ansamblul autorităților desemnate de către popor pentru exercitarea suveranității naționale, constatăm că acestea sunt, în principal, Parlamentul (art. 60–76) și șeful statului (art. 77–95), aleși prin sufragiu universal (în unele state, prin electori).

Deși Constituția Republicii Moldova califică Parlamentul ca „organ reprezentativ suprem”, considerăm că atributul de autoritate „supremă” este discutabil. Acest punct de vedere este împărtășit și de alți autori. De exemplu, profesorul Victor Popa constată lipsa unor explicații clare privind motivul pentru care Parlamentul este desemnat de Constituție ca organ reprezentativ suprem [215, p.705].

În ceea ce privește calitatea de *unică autoritate legislativă* a statului, constatăm că, în practică, această competență nu aparține exclusiv Parlamentului. De exemplu, Constituția prevede

posibilitatea delegării competenței legislative Guvernului: „o lege specială de abilitare a Guvernului pentru a emite ordonanțe în domenii care nu fac obiectul legilor organice” [53, art. 106^2 alin. (1)] la propunerea acestuia. Ordonanțele astfel emise au putere de lege ordinară, cu efecte juridice asimilate.

Acest act este calificat de unii autori drept o abatere de la principiul separației puterilor, prin care Parlamentul împuternicește Guvernul cu atribuții de a adopta acte normative cu putere de lege, în perioade și condiții stabilite prin lege [148]. Ne exprimăm acordul cu acest punct de vedere, întrucât, conform Legii Fundamentale, funcția principală a Parlamentului în sistemul bazat pe separația puterilor este exercitarea puterii legislative. Opinia respectivă este susținută și de alți cercetători, care afirmă că „legiferarea este o prerogativă a Parlamentului, cu sensul de împuternicire, privilegiu acordat în exclusivitate” [7, p. 30].

Totodată, remarcăm că nu toate constituțiile consacră în mod expres funcția legislativă a Parlamentului ca fiind una aparținându-i în exclusivitate. De exemplu, Constituția Republicii Franceze [49, art. 24] se limitează la a preciza că „Parlamentul votează legile”.

După cum am observat, analiza normelor constituționale din diverse state relevă caracterul dual al Parlamentului: organ reprezentativ și autoritate legislativă. Ambele caracteristici sunt interdependente, deoarece rezultă din libera expresie de voință a corpului electoral, ca titular al suveranității, și îi permite Parlamentului să legifereze și să exercite alte funcții [9, p. 183].

Astfel, *Parlamentul, ca reprezentanță supremă și directă a poporului, titular al suveranității, având competențe largi de legiferare, poate fi identificat drept singura instituție care reprezintă poporul, totodată, fiind un organism complex multifuncțional și având diverse conexiuni și relații cu alte instituții ale statului și ale societății, constituie unul dintre elementele-cheie ale parlamentarismului contemporan.*

Alegeri libere ca mijloc de formare a Parlamentului în calitate de instituție reprezentativă

Deși majoritatea constituțiilor moderne recunosc că poporul este unicul titular și deținător al suveranității, exercitarea acesteia se realizează fie direct (în condițiile democrației directe), fie prin reprezentanți aleși. Potrivit literaturii de specialitate, alegerile reprezintă procedura de formare a organelor reprezentative, realizată prin intermediul votului acordat de persoane autorizate, în condițiile în care pentru obținerea mandatului respectiv sunt propuse două sau mai multe candidaturi. Astfel, alegerile devin „ca instrument de formare a organelor puterii publice, legitimează puterea” [113, pp. 227–228]. În același context, profesorul Jean-Claude Masclet consideră că sunt legitimi doar guvernanții aleși prin alegeri libere și democratice [297, p. 6].

Articolul 38 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova [53], precum și preambulul

Codului Electoral [35] prevăd că la baza puterii de stat stă voința poporului, exprimată „prin alegeri libere, care au loc periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat” și garantată de stat prin mecanisme de apărare a principiilor democratice și a normelor dreptului electoral. În conformitate cu art. 2 alin. (1) din Constituție și cu art. 2 din Codul Electoral (principiile participării la alegeri), se stabilește că participarea la alegeri trebuie să fie liberă și voluntară, iar orice formă de presiune asupra alegătorilor, fie pentru a-i constrânge să participe, fie pentru a-i descuraja, precum și asupra exprimării libere a voinței acestora este interzisă. Acest principiu subliniază faptul că, în Republica Moldova, alegerile reprezintă mecanismul fundamental și „principalul mijloc juridic prin care se constituie instituțiile și organele statului, precum și prin care se acordă mandate persoanelor oficiale cu funcții publice”.

Curtea Constituțională a Republicii Moldova afirmă că alegerile nu reprezintă doar un instrument prin care cetățenii își exercită drepturile politice garantate de Constituție, ci și un mijloc esențial pentru consolidarea instituțiilor unui stat democratic. Prin alegeri se asigură o capacitate coerentă de exprimare a acestora, permițând organizarea unor centre de decizie politică eficiente, capabile să ofere activității statului o direcție unitară și nefragmentată [127, §1].

În lumina celor relatate, constatăm că *alegerile libere, oneste, echitabile, organizate periodic reprezintă unicul mijloc de legitimare a Parlamentului în calitate de organ reprezentativ, fapt ce corespunde trăsăturilor parlamentarismului contemporan.*

Pluralismul ideologic și politic – principiu al guvernării democratice

Un alt element definitoriu al parlamentarismului contemporan îl constituie pluralismul ideologic și politic – principiu fundamental al statului de drept. În accepțiunea sa generală, pluralismul se referă la existența unei diversități de factori echivalenți, care nu pot fi uniți într-o singură entitate unanim acceptată. Astfel, pluralismul se opune oricărei forme de uniformizare.

În sistemele constituționale democratice, un principiu la fel de important este teoria neutralității serviciilor publice, care presupune independența funcționarilor publici (sau a unor categorii) de opțiunile politice. Acest principiu constituțional garantează accesul egal la funcția publică tuturor cetățenilor care îndeplinesc cerințele legale de competență și integritate.

Pluralismul se manifestă și prin acceptarea și funcționarea unei rețele largi de organizații nonguvernamentale, care exprimă interesele societății.

În literatura de specialitate [215], dar și în actele constituționale și normative, termenul *pluralism* este frecvent folosit pentru a desemna, în special, aspecte legate de politică, partide, libertate de exprimare, opinii și presă. Această utilizare extinsă a noțiunii reflectă un principiu al democrației [107, p. 90], iar în unele cazuri, a evoluat într-un concept mai amplu – *democrația pluralistă* [215 p. 270; 31, p. 79]. În contextul menționat, profesorul Victor Popa definește

democrația pluralistă atât ca *pluralismul de opinii,* în general, reprezentând diversitatea de opinii în diferite domenii, cât și ca *pluralismul politic*, care derivă din pluralismul de opinii și se referă la opiniile exprimate despre guvernare, la calitatea guvernării și la condițiile de viață impuse de guvernare [215, p. 272].

Pe lângă opiniile expuse anterior, există și viziunea care asociază pluralismul politic exclusiv cu multipartidismul, adică cu existența mai multor partide [147, p. 81]. Această abordare este însă considerată restrictivă de către unii autori [27, p. 44; 215, p. 272], care susțin că pluralismul politic nu poate fi redus la un singur element constitutiv.

O opinie pertinentă, cu care suntem de acord, este cea a lui Cristian Ionescu, care afirmă că pluralismul politic poate fi înțeles ca diversitatea structurilor politice și a organizațiilor sociale, fiecare reprezentând interese și valori specifice [143, p. 135].

Pluralismul politic este consfințit în art. 1 alin. (3) și art. 5 din Constituția Republicii Moldova. În art. 1 alin. (3), pluralismul este consacrat ca valoare supremă a statului, garantată de rând cu astfel de valori precum statul de drept, democrația, pacea civică, demnitatea omului, dezvoltarea personalității umane, dreptatea [121].

O abordare mai detaliată se regăsește în art. 5, care statuează că „democrația în Republica Moldova este exercitată în condițiile pluralismului politic, care este incompatibil cu dictatura şi cu totalitarismul.” [53] Astfel, constituantul consacră pluralismul în sens restrâns, definindu-l ca pluralism politic, ceea ce presupune existența în societate a unei pluralități politice, interpretată de Curtea Constituțională ca posibilitatea oferită cetățenilor de a-și exercita dreptul la libertatea opiniilor politice prin participarea și asocierea în cadrul formațiunilor politice [130]. Aceasta presupune existența mai multor partide sau formațiuni politice care au viziuni și concepții diferite și care beneficiază de condiții egale de tratament din partea statului. Pentru fiecare forță politică pluralismul apare ca o garanție că niciun alt partid nu își va impune ilegal și nelegitim influența sa asupra procesului politic.

Reglementări similare se regăsesc doar în unele constituții europene, precum: Constituția României [art. 1 alin. (3), art. 8] [57], Constituția Republicii Franceze (art. 4) [49], Constituția Republicii Elene (art. 5) [47]. În celelalte, inclusiv în Constituția Republicii Lituania [art. 35 alin. (1)] [52], Constituția Republicii Letonia (art. 102) [51], Constituția Republicii Estonia (art. 48) [48], deși nu este indicat direct pluralismul, consfințesc libertatea asocierii în societăți, partide politice și asociații ale cetățenilor.

În vederea asigurării pluralismului în statele contemporane, se stabilesc următoarele garanții de ordin juridic, politic și economic ce urmează a fi consfințite în constituții și legi:

– principiul pluralismului;

– principiul separării puterilor (și, implicit, al raporturilor dintre exponenții puterii publice; codificarea raporturilor dintre majoritate și opoziție, garantând opoziției instrumente democratice de critică a guvernului și de a propune programe alternative de guvernare, astfel încât să fie evitate crizele parlamentare și guvernamentale);

– independența puterii judecătorești;

– consfințirea unor drepturi, precum: înființarea liberă a partidelor politice și a altor asociații, dreptul de asociere a cetățenilor, libertatea gândirii, exprimării opiniilor, conștiinței și cultelor religioase, drepturile electorale, accesul liber la justiție, dreptul la petiționare;

– principiul alternanței la guvernare și transferul pașnic al puterii în urma voinței suverane exprimate de electorat în cadrul alegerilor libere;

– instituirea unor forme de control asupra instituțiilor politice care exercită puterea și transparența actului de guvernare;

– adoptarea unui model de conduită pluralistă la nivelul instituțiilor politice, bazat pe dialog, negociere, compromis, toleranță și respect reciproc între forțele politice și grupurile de putere legitimate prin alegeri [143, pp. 157–158].

Privitor la conceptul de *ideologie,* constatăm că acesta se referă la un sistem de idei, concepții și noțiuni care se manifestă în diverse forme ale conștiinței sociale, precum politica, morala, știința, arta sau religia. Sistemul respectiv este influențat de condițiile materiale ale societății și, la rândul său, joacă un rol activ în dezvoltarea acesteia. Abordările progresiste contribuie la dezvoltarea socială, în timp ce cele reacționare îl pot împiedica [92].

Conform art. 5 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova [53], „nicio ideologie nu poate fi instituită ca ideologie oficială a statului.” Astfel, statul nu poate acorda prioritate unei ideologii anume, permițând doar ideologiile partidelor și organizațiilor social-politice care respectă pluralismul politic, principiile statului de drept, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova. Ideologiile care contravin acestor principii sunt interzise.

Astfel, *parlamentarismul, ca sistem de organizare și funcționare a puterii publice, bazat pe principiile democrației reprezentative și separației puterilor, este direct alimentat de principiile pluralismului ideologic și politic, recunoscându-se diversitatea politică, economică, culturală, etnică, ideologică și religioasă.*

Poziția deosebită a Parlamentului în cadrul mecanismului de stat

Principiul separației puterilor în stat este un element fundamental în statele democratice contemporane. Mai mult decât atât, nu se poate concepe un stat democratic și de drept dacă

puterile legislativă, executivă și judecătorească nu sunt separate, asigurându-se un mecanism de control și echilibru.

Importanța Parlamentului în mecanismul de stat, în contextul parlamentarismului contemporan, poate fi înțeleasă doar prin analiza relațiilor acestuia cu executivul și alte autorități publice, relații influențate, în mare parte, de forma de guvernământ.

Principiul separației puterilor stă la baza identificării formelor de guvernământ moderne. Acesta este consacrat în majoritatea constituțiilor statelor lumii și determină caracterul relațiilor dintre instituțiile care exercită puterea [215, p. 252]. În doctrina constituțională, conceptul de *formă de guvernământ* nu beneficiază de o abordare unitară. Uneori, este utilizat sinonim cu *regim politic* [296, p. 240], alteori, fiind tratate ca gen și specie [299, p.274], ambele referindu-se la formele de organizare a puterilor în stat [215, p. 245]. În viziunea noastră, este mai clară distincția dintre cele două forme de guvernământ: *monarhia* și *republica*.

O discuție științifică este purtată în mediul academic cu referire la abordarea tipurilor formelor de guvernământ parlamentare, prezidențiale, semiprezidențiale etc. O mare parte dintre autori – Arseni A. [9], Guceac I. [113], Muraru I. [196], Drăganu T. [99], Ionescu C. [146] – le asociază cu conceptul de formă de guvernământ. În contrast, Cușmir M., în lucrarea sa, utilizează noțiunea de *sistem constituțional*, văzut ca o sinteză a instituțiilor și organizațiilor politice într-un stat și a normelor și principiilor constituționale care au o legătură organică cu procesul de guvernare, precum: sistemul electoral, sistemul de partid, normele ce consacră drepturile și libertățile fundamentale ale omului [76, p. 18], clasificând sistemele constituționale în parlamentare și prezidențiale [76, p. 29].

În republicile parlamentare, Parlamentul joacă un rol central, fiind principalul for politic de guvernare, datorită modului specific de constituire a guvernului, format, de obicei, de partidul majoritar sau de o coaliție majoritară.

Caracteristicile de bază ale formei de guvernământ parlamentare derivă din flexibilitatea organică și funcțională a principiului separării puterilor și din echilibrul dintre Parlament și Guvern. Astfel, Teodor Cârnaț definește acest model ca regim de colaborare și dependență reciprocă între Guvern și Parlament, sub arbitrajul șefului statului. Deși organul legislativ și cel executiv sunt distincte, acestea dețin mijloace politice de control reciproc [32, p. 242].

Generalizând și având în vedere specificul principiului separației puterilor, în special al echilibrului dintre puterea legislativă și cea executivă și existența unor mecanisme de control reciproc, considerăm că rolul Parlamentului în republicile parlamentare se rezumă la următoarele:

a) adoptarea legilor;

b) alegerea șeful statului, care este iresponsabil în fața Parlamentului și care nu poate fi

revocat de acesta;

c) formarea Guvernului, acordând votul de încredere, acesta devine responsabil politic și colectiv în fața Parlamentului. La rândul său, Guvernul are dreptul de a dizolva legislativul (fie prin inițiativă proprie (regim parlamentar monist), fie prin intermediul șefului statului (regim parlamentar dualist). Totodată, Guvernul este responsabil indirect pentru activitatea șefului statului, deoarece actele acestuia trebuie contrasemnate de prim-ministru (miniștri în cazul regimului dualist) în mod obligatoriu.

Un aspect problematic al republicilor parlamentare constă în faptul că Guvernul, prin modul său de formare, își bazează activitatea pe sprijinul majorității parlamentare provenite din interiorul propriului partid sau dintr-o coaliție parlamentară [12, pp. 161–163]. Deoarece membrii guvernului sunt, de regulă, liderii partidelor politice aflate la guvernare, pierderea încrederii parlamentului poate conduce la colapsul mecanismului de stat. Mai mult decât atât, în republicile cu regim parlamentar imperfect (confuz), unde principiul separației puterilor nu este respectat, șeful statului poate subordona atât legislativul, cât și executivul [191, p. 90].

În *republicile prezidențiale,* separarea organică a puterilor are un caracter pronunțat [12]. În această situație este esențial regimul politic aplicat: democratic sau nedemocratic. Dacă republica prezidențială respectă principiul separației puterilor în mod consecvent și constituțional consacrat, unde Parlamentul este organul legislativ și reprezentativ suprem, avem toate temeiurile să afirmăm că și în forma de guvernământ prezidențială se regăsesc principalele elemente ale parlamentarismului [273].

În acest model de guvernare, separația puterilor se manifestă prin egalitatea juridică a fiecăreia dintre cele trei ramuri ale puterii și prin independența lor reciprocă. Cu toate acestea, independența nu echivalează cu separarea completă a acestora. În practică, o atare abordare ar putea conduce la incoerență și confruntare. Puterea reală este posibilă numai prin interacțiunea efectivă dintre ramurile puterii. Astfel, după cum se menționează în literatura de specialitate, în republica prezidențială este instituit, în mod obligatoriu, un mecanism de cooperare, restricții (frâne) și balanțe reciproce, menit să asigure independența și interacțiunea dintre ramurile puterii [263, p. 521].

Din analiza celor expuse, constatăm că, din perspectiva parlamentarismului, abordarea separării puterilor în republicile prezidențiale prezintă multiple fațete. Pe de o parte, legitimitatea organului legislativ și reprezentativ este fortificată, deoarece acesta acționează independent, fără a fi supus mecanismelor de presiune (amenințări cu demisia Guvernului sau dizolvarea Parlamentului). Astfel, Parlamentul își poate exercita pe deplin funcțiile de legiferare și reprezentare. Pe de altă parte, absența unor instrumente de echilibru și control reciproc poate

conduce la instaurarea regimurilor autarhice, prin monopolizarea puterii de către executiv (de șeful statului). Totodată, în cazul în care șeful statului și majoritatea parlamentară aparțin unor forțe politice opuse, iar electoratul este esențialmente diferit, pot apărea la disonanțe în societate.

În republicile semiprezidențiale, care îmbină elemente ale republicii parlamentare și ale celei prezidențiale [89, p. 175], mecanismul separării puterilor este îndreptat, în principal, spre eficientizarea activității aparatului de stat. Aceasta este posibilă datorită cooperării dintre puterea legislativă și cea executivă, pe fundalul consolidării instituției șefului statului (în comparație cu republica parlamentară), fără a atinge nivelul republicilor prezidențiale.

Termenul de *republică semiprezidențială* a fost introdus în limbajul juridic de Maurice Duverger, în urma reformei constituționale din Franța (1962), prin care s-a decis alegerea Președintelui Republicii prin sufragiu universal. Această modificare a necesitat și o reconceptualizare doctrinară pentru a reflecta noile realități politico-juridice [12, p. 166]. În literatura de specialitate, printre caracteristicile republicilor semiprezidențiale sunt menționate: alegerea directă a Parlamentului și Președintelui (aflate pe poziții egale) de corpul electoral; Președintele nu are nevoie de contrasemnătură pentru a adopta măsuri, în cazul în care sunt amenințate grav și imediat independența națiunii, integritatea teritorială sau angajamentele internaționale; existența mijloacelor de presiune asupra Parlamentului prin instituirea drepturilor Președintelui de a recurge la referendum sau de a dizolva legislativul; Guvernul este bicefal, format din Președinte (iresponsabil în fața Parlamentului) și Guvern (responsabil politic în fața Parlamentului); Parlamentul acordă votul de încredere Guvernului desemnat de Președinte [231, p. 3].

Constatăm că și în cadrul forme de guvernământ semiprezidențiale pot apărea disfuncționalități care afectează echilibrul puterilor. Astfel, dat fiind caracterul bicefal al executivului (Președinte și Guvern), în situațiile în care Președintele și Prim-ministrul fac parte din diferite partide politice, tensiunile politice devin reale și semnificative, ceea ce poate conduce la crize guvernamentale, soldate uneori cu dizolvarea Parlamentului. O dificultate similară poate apărea și în contextul structurii bicamerale a Parlamentului, unde un act legislativ este considerat adoptat atunci când este aprobat în aceeași formă de ambele camere. Dacă pe marginea actului legislativ nu se ajunge la consens, proiectul de lege este respins.

De-a lungul istoriei, statele au căutat în mod constant formule optime de organizare și guvernare. Asemenea căutări continuă și în prezent, în forme variate. În același timp, ar fi nerezonabil să afirmăm că un anumit regim este „bun”, iar altul este „rău”. Fiecare formă – monarhică, prezidențială, parlamentară sau socialistă – are imperfecțiunile sale, însă fiecare dintre ele deține un potențial semnificativ de a contribui constructiv. Totul depinde de condițiile istorice

concrete, de voința politică a poporului – suveranul puterii, precum și de profesionalismul și preferințele morale și politice ale elitei de la guvernare.

Așadar, *poziția deosebită a Parlamentului derivă din funcțiile sale esențiale în procesul de guvernare și echilibrare a puterilor. În toate formele de guvernământ, Parlamentul rămâne un pilon central al mecanismului de stat, asigurând respectarea principiilor democratice și promovarea intereselor cetățenilor. Chiar dacă fiecare sistem prezintă imperfecțiuni, Parlamentul continuă să fie o expresie a suveranității poporului și un garant al stabilității constituționale.*

Controlul parlamentar

Generalizând opiniile mai multor autori [90, p. 641; 113, p. 394; 10, p. 187], constatăm că, în exercitarea suveranității naționale, Parlamentul nu îndeplinește doar funcția legislativă, ci și controlul parlamentar. În acest sens, Parlamentul deține o serie de instrumente prin care poate controla executivul, ca organ responsabil de conducerea generală a societății, constituind o forță de contrapondere „față de orice tentativă de a diminua drepturile democratice și valoarea instituțiilor statului de drept" [63, p. 503].

Fundamentul conceptual al controlului parlamentar constă în rolul Parlamentului de organ reprezentativ suprem al poporului, învestit de națiune cu exercițiul puterii. Această poziție îi oferă legitimitatea de a supraveghea activitatea celorlalte autorități, în special a Guvernului, pentru a se asigura că gestionarea statului reflectă aspirațiile majorității cetățenilor [10, p. 159] și, ca rezultat, menținând conexiunea politică dintre popor și autoritățile pe care le-a desemnat în mod indirect.

Această funcție de control își are rădăcinile în aplicarea principiului separației puterilor în statul democratic contemporan, care nicidecum nu implică exclusivismul, ci, dimpotrivă, prezumă colaborarea şi controlul lor mutual. O putere viguroasă şi stabilă este de neconceput fără control, disciplină şi responsabilitate [75, p. 73]. În lipsa unui control parlamentar activ, se poate ajunge la scăderea accentuată a încrederii populației nu doar în guvernanți, ci și în sistemul democrației reprezentative [10, p. 159].

Profesorul Teodor Cârnaț definește controlul parlamentar ca o necesitate stringentă, prin care se evaluează cum opțiunea politică este transpusă într-o decizie normativă, aplicabilă imediat sau gradual în viața socială [31]. Controlul parlamentar, în opinia academicianului Ion Guceac, se întemeiază pe necesitatea ca Parlamentul, în calitatea sa de organ reprezentativ, să fie informat cu privire la modul în care sunt implementate actele sale, la activitatea organelor pe care le-a constituit și la exercitarea atribuțiilor de către demnitarii de stat numiți prin proceduri parlamentare, conform prevederilor Constituției și altor legi [113, p. 402].

Controlul parlamentar, având un caracter cuprinzător, se extinde asupra tuturor domeniilor vieții sociale reglementate de Constituție și alte legi. Utilitatea sa constă în asigurarea protecției,

dezvoltării și garantării „valorilor publice ale statului de drept” [78, p. 153].

În literatura de specialitate [10; 113; 90; 31] sunt abordate diverse proceduri și mijloace de control parlamentar. De exemplu, profesorul Ion Deleanu subliniază următoarele mecanisme: înștiințarea; consultarea prealabilă; aprobarea (prealabilă sau ulterioară); acceptarea programului de guvernare; interpretarea; angajarea răspunderii Guvernului asupra unui program, unei declarații de politică generală sau unui proiect de lege; suspendarea șefului statului; punerea acestuia sub acuzare etc. [90, p. 648–663]. La rândul său, profesorul Ioan Muraru propune o clasificare a controlului parlamentar, evidențiind următoarele forme: prin dări de seamă, mesaje, rapoarte și programe; prin comisiile parlamentare; prin dreptul deputaților de a solicita și obține informațiile necesare; prin soluționarea petițiilor cetățenilor; prin intermediul instituției Ombudsmanului [193, p. 109; 22, p. 297].

Prevederi similare, cu unele excepții legate de forma de guvernământ și structura legislativului (unicameralã sau bicameralã), se regăsesc în majoritatea statelor europene. Obiect al controlului parlamentar, pe lângă executiv, poate fi șeful statului, puterea judecătorească, administrația publică locală, precum și activitatea întreprinderilor de stat și private. În unele cazuri, parlamentul se află el însuși sub controlul guvernului sau suportă presiuni semnificative. Alteori, parlamentul nu deține competențe reale de control, limitându-se la rolul de for pentru exprimarea criticilor guvernului și condamnarea abuzurilor, cum se întâmplă în Marea Britanie.

În republicile parlamentare, guvernul este responsabil în fața parlamentului și este obligat să demisioneze dacă acesta din urmă exprimă un vot de neîncredere sau în cazul în care uzează de dreptul de dizolvare a parlamentului ori în cazul înfrângerii în urma unor noi alegeri. Același principiu se aplică în România și în Franța. În Germania, parlamentul poate demite guvernul doar prin alegerea unui nou cancelar, ceea ce limitează considerabil responsabilitatea guvernului în fața organului legislativ.

Evaluările constructive privind aceste aspecte vor fi expuse în capitolul trei al lucrării.

Astfel, *funcția de control a Parlamentului, ca element definitoriu al parlamentarismului, constă în supravegherea activității Guvernului și a altor autorități, prin intermediul unor mecanisme constituționale, asigurând echilibrul puterilor, protejarea statului de drept și reflectarea aspirațiilor cetățenilor în actul de guvernare.*

2.3. Geneza parlamentarismului în Republica Moldova

Apariția parlamentului în lume este un subiect amplu tratat în literatura de specialitate [113, p. 337]. Deși Anglia este frecvent menționată ca fiind locul de origine a acestei instituții, profesorii Ioan Muraru și Simina Tănăsescu afirmă că este totuși inexact să se considere Marea Britanie

„mama parlamentului", întrucât Islanda deține prioritate istorică, iar Polonia revendică simultaneitate. Cu toate acestea, autorii recunosc că modelul britanic a avut un impact semnificativ, iar fascinația observatorilor continentali pentru acesta nu este nejustificată [195, p. 447]. Totodată, Enciclopedia Britannica atestă existența unor adunări încă înainte de anul 1000 în Islanda, urmată de Sicilia în 1130 și Anglia în 1300 – forme incipiente care aveau să devină, în secolul următor, un model pentru adunările deliberative moderne [100, p. 29].

În contrast cu democrațiile occidentale, care au cunoscut o dezvoltare graduală, Republica Moldova a introdus brusc instituțiile democratice, fără „a beneficia de pregătire, de integrare treptată și naturală" [5, p. 5]. Aceste considerente particulare fac necesară evaluarea factorilor care au influențat geneza acestora, pentru a da o apreciere obiectivă eforturilor depuse de predecesorii noștri în promovarea valorilor democratice și general umane, evidențiind valența tradiției în timp și în spațiu [113, p. 343].

Este însă cert că parlamentul, ca instituție politico-juridică fundamentală într-o societate organizată în stat, „și-a stabilit certificatul său de naștere" în perioada medievală. Apariția sa a fost condiționată de **două cauze**: pe de o parte, de reacția împotriva despotismului și tiraniei, exprimând nevoia de a elabora legi; pe de altă parte, de necesitatea de a realiza dreptul de legiferare în statele cu teritorii vaste și populație numeroasă [117, p. 7].

Importanța majoră a parlamentului în viața societății, locul său central între instituțiile puterii de stat justifică studierea acestei instituții și a etapelor sale de evoluție.

În ceea ce privește Republica Moldova, considerăm că evoluția parlamentarismului poate fi împărțită în cinci etape, pe care le vom analiza în cele ce urmează:

1) etapa incipientă, începând cu crearea primelor organe reprezentative și până în 1812;
2) organele reprezentative în Basarabia aflată în componența Imperiului Rus (1812–1917);
3) consolidarea parlamentarismului (1917–1940);
4) parlamentarismul în RSSM (1940–1989);
5) parlamentarismul contemporan în Republica Moldova (1989–prezent).

Etapa incipientă

Este evident că primele organe reprezentative apărute în Țara Moldovei în perioada medievală cu greu pot fi asociate cu instituția parlamentului propriu-zis și nici măcar cu cele din Anglia (1265), Franța (1302) ș.a. Exemple relevante în acest sens sunt Marea Adunare a Țării (1421) și Adunarea din „Câmpia Dreptății" (1457), care erau convocate cu diverse ocazii formale, precum întronarea sau abdicarea domnitorului [242, p. 324]. Într-o opinie [233, p. 47], specificul

evoluției istorico-juridice a Moldovei este faptul că țara, timp îndelungat, a fost condusă potrivit *obiceiului pământului*, sistem bazat pe regulile nescrise de conviețuire, transmise din veac în veac. Legea codificată în Ţara Moldovei apare abia în secolul al XVII-lea – *Pravila lui Vasile Lupu*, tipărită la Iași în 1646 [6, p. 82].

În structura puterii se regăseau, pe lângă domnitori, mai multe organe, precum Marea Adunare a Țării, Adunarea Domnească, Sfatul domnesc, Divanul (unii istorici [206] consideră că Sfatul domnesc și Divanul ca noțiuni sunt identice, alții susțin că Divanul era sfatul domnesc constituit cu funcții judecătorești [29, p. 136]). Potrivit profesorului Elena Aramă, în prima jumătate a sec. XVII, Sfatul Domnesc și Divanul reprezentau aceeași instituție, dar abia în a doua jumătate a secolului, Divanul se separă de Sfatul domnesc ca structură de sine stătătoare cu atribuții judecătorești [6, p. 75].

În cronicile vremii regăsim sintagme, precum: „ales de boieri din toată țara" [24, p. 561], unde termenul „țara" avea două accepțiuni: una largă, incluzând toate categoriile sociale, şi una restrânsă care subînțelegea toate categoriile sociale, în afară de boieri [slujitorii, curtenii (oştenii), mai rar unii proprietari, ţăranii liberi, orăşenii]. Țăranii aserviți nu participau la adunările de stări [233, p. 48].

O confuzie des întâlnită în literatura istorică privește componența și competențele acestor organe „reprezentative". Una dintre cele mai răspândite erori constă în confundarea Adunării de stări cu Marea Adunare a Țării. Adunarea de stări, cunoscută și ca Sfat de obște, includea stările privilegiate și era, de fapt, un Sfat domnesc lărgit, convocat cu ocazia unor evenimente importante când boierilor din divan li se adăugau boieri şi clerici care nu făceau parte din divan [33, p. 23]. Marea Adunare a Țării avea o componență socială mai largă, incluzând stările neprivilegiate fiscal (mici proprietari din sate devălmașe, orășeni etc.), acestea nu alegeau domnii, ci doar îi întâmpinau la intrarea lor în reședința domnească [227, p. 560].

Într-o altă opinie, Sfatul de obște era o instituţie intermediară între Sfatul obişnuit şi Marea Adunare a Țării. Astfel, Sfatul domnesc era un organ prin care domnitorul trata treburile publice obișnuite, iar Sfatul de obște era un sfat lărgit și includea, pe lângă membrii sfatului restrâns, şi reprezentanţi ai uneia sau ai mai multor categorii privilegiate. Marea Adunare a Țării era un „organ superior sfatului, cu caracter consultativ şi deliberativ, având atribuţii de politică internă şi externă de interes general" [108, p. 237].

Deși unii autori [209, p. 7] consideră Sfatul domnesc „organ reprezentativ prin excelență" și îl asociază actului de conducere, datorită participării boierimii la guvernare – privită ca un drept (privilegiu), alții constată că deși adunările din acea perioadă „au stat la baza parlamentarismului românesc modern, [...] acestea nu dispuneau de prerogative deliberative şi mai ales de control al

aplicării hotărârilor, fiind percepute mai curând, organe consultative menite să „[...] dea greutate hotărârilor domnești dinainte stabilite” [227, p. 562].

În concluzie, această primă etapă mai poate fi numită *protoparlamentarism,* căci nicidecum nu putem caracteriza modul de organizare și funcționare a puterilor prin parlamentarism, dar putem vorbi despre germeni ai reprezentării populare, puterea efectivă fiind exercitată de domnitor.

Organele reprezentative în Basarabia în componența Imperiului Rus (1812–1917)

Această etapă este marcată de semnarea, la 16 mai 1812, a actului de cesiune de către reprezentanții Porții și Rusiei, prin care Principatul Moldovei a fost sfâșiat și, ca urmare, o parte a lui – o bună parte din teritoriul de astăzi al Republicii Moldova – a fost plasat sub o nouă dominație – față de Imperiul Rus, lipsind-o de o dezvoltare politică și economică independentă.

Inițial, Basarabia a fost pusă sub supraveghere specială din partea persoanelor confidente ale împăratului rus, provincia primind la început o administrație specială autonomă, statutul acesteia fiind prevăzut în Legea cu privire la „Înființarea administrației provizorii în Oblastea Basarabiei” [109, p. 34]. Potrivit acestei legi, conducerea Basarabiei era încredințată unui „guvern provizoriu” constituit din două departamente: unul administrativ-cultural, în competența căruia intrau legile, afacerile religioase, executarea hotărârilor judecătorești, poliția; unul economico-financiar, responsabil pentru statistică, drepturile și obligațiile populației, venituri, vămi, industrie și comerț. Ambele se subordonau unui guvernator civil, însă schimbările radicale au venit rapid. Revocarea guvernatorului civil Scarlat Sturdza și încredințarea atribuțiilor generalului-maior Harting au dus la excluderea treptată a elementelor băștinașe de la administrarea treburilor publice [199, p. 182].

Un punct notabil în această perioadă a fost promulgarea, în aprilie 1818, a *Așezământului organizării Oblastei Basarabiei* [109, p. 34] – document numit și *Regulament organic*, pentru noua orânduire administrativă a Basarabiei. Acest act a avut un caracter mai curând administrativ și conținea prevederi cu privire la structura administrativ-teritorială și crearea unui organ reprezentativ – Sfatul Suprem (numit și Înaltul Sfat). Deși a fost învestit cu atribuții vaste în domeniul administrației și judecății, funcția de legiferare a acestuia rămâne controversată: o parte dintre cercetători susțin că Sfatul Suprem avea funcții legislative [199, p. 186], alții [25, p. 328] consideră că Sfatul nu dispunea nici de dreptul de legiferare și nici de dreptul de inițiativă legislativă. Limbajul arhaic al documentului, spre regret, face dificilă o concluzie definitivă în acest sens.

Sfatul avea un grad de reprezentare redus, fiind format prioritar din boierimea băștinașă (11 la număr). Hotărârile Sfatului se adoptau în baza principiului majorității, cu un cvorum de cel puțin șase membri prezenți, nu puteau fi atacate și se executau imediat [109, p. 37].

În 1828, *Aşezământul organizării oblastei Basarabia* a fost abrogat și înlocuit cu Legea *Instituție pentru conducerea regiunii Basarabia* [6, p. 131], numită și *Regulamentul lui Voronțov* (guvernator general al Novorosiei 1823–1844). Acesta practic desființă autonomia Basarabiei. Sfatul Suprem și-a pierdut caracterul „reprezentativ", membrii lui fiind numiți de către guvernatorul general, cu excepția mareșalului nobilimii, care era ales și deținea un loc de drept în Sfat. În competența Sfatului au rămas în exclusivitate atribuții în domeniul administrativ, economic și financiar [109, p. 34].

Prezența organelor reprezentative dispare odată cu pierderea statutului de provincie și transformarea Basarabiei în gubernie.

Etapa consolidării parlamentarismului (1917–1940)

Vom analiza această etapă pe două paliere: pe de o parte, *parlamentarismul în Basarabia parte componentă a României (1918–1940)* și, pe de altă parte, *parlamentarismul în RASSM (1924–1940).*

Parlamentarismul în Basarabia parte componentă a României (1918–1940)

Această etapă este determinată de evenimentele ce s-au desfășurat pe teritoriul statului nostru după Revoluția rusă din februarie 1917, care a provocat o trezire rapidă a conștiinței naționale a populației. Drept consecință, este creat Partidul Național, al cărui program prevedea un șir de revindecări: autonomie administrativă, economică și culturală pentru Basarabia; alegerea puterii supreme în ținut (Sfatul Țării); introducerea limbii materne ca limbă oficială etc. Un pas decisiv a fost făcut în cadrul Congresului militarilor moldoveni, desfășurat la Chișinău la 20–27 octombrie 1917, care a proclamat autonomia teritorială și politică a Basarabiei, acest act fiind motivat de trecutul istoric al regiunii, principiile libertății și dreptului națiunii la autodeterminare [25, p. 499].

Ulterior, la 21 noiembrie 1917, a fost creat Sfatul Țării, care și-a început lucrările în calitate de organ suprem reprezentativ și legislativ al Basarabiei [6, p. 212]. Acesta a fost constituit pe baza principiului reprezentativității și a structurii naționale (în total nu mai mult de 150 de membri: 70% dintre locuri reveneau moldovenilor, 30% celorlalte etnii), precum și unei reprezentări largi a curentelor politice, profesorilor și instituțiilor existente pe acest teritoriu.

Un act fundamental, adoptat de Sfatul Țării și considerat primul document istoric care a reglementat administrarea Basarabiei autonome, a fost *Regulamentul organizării ocârmuirii*

Basarabiei. Acesta consfinţea următoarele: puterea supremă în Basarabia, responsabilă de legiferare, era încredinţată Sfatului Ţării (art.1); „toată puterea executivă din Basarabia" aparţinea Consiliului Directorilor Generali, care activa pe baza regulamentelor întărite de Sfatul Ţării şi era responsabil în faţa Sfatului Ţării (art.3); erau reglementate structura şi activitatea Prezidiului Sfatului Ţării şi a Consiliului Directorilor Generali, alături de structura şi sarcinile altor organe guvernamentale [113, pp. 344–345].

În opinia academicianului Ion Guceac, pe care o împărtăşim pe deplin, deşi *Regulamentul organizării ocârmuirii Basarabiei* nu întrunea toate caracteristicile unei constituţii, acesta este considerat o adevărată constituţie provizorie care reglementa cele mai importante relaţii sociale din Republica Democratică Moldovenească [113, p. 345]. Documentul reflecta şi unele principii ale parlamentarismului ca sistem de organizare şi funcţionare a puterilor în stat, fiind construit pe principiul separării şi colaborării puterilor, legalităţii, pluralismului politic, precum şi pe recunoaşterea rolului şi locului organului suprem reprezentativ şi legislativ (Sfatul Ţării), ales prin vot liber şi în faţa căruia executivul purta răspundere.

După unirea cu România (1918) şi unificarea legislaţiei pe teritoriile unificate (un proces care a durat aproximativ doi ani, timp în care au fost adoptate zeci de decrete-legi care reglementau noua ordine [6, p. 215], iar conducerea serviciilor publice era realizată de organe numite Directorate), relaţiile politice, social-economice şi culturale de pe întreg teritoriul statului românesc erau reglementate unitar de normele *Constituţiei României din 1866* [109, p. 43].

Din analiza textului constituţional [101, pp. 189–201] reiese că forma de guvernământ instituită era monarhia parlamentară, în care „toate puterile statului emană de la naţiune, care **nu** le poate exercita decât numai prin delegaţiune" (art. 31). *Puterea legislativă* se exercita în mod colectiv de către Rege şi Reprezentanţa naţională, compusă din două camere: Adunarea deputaţilor şi Senatul (art. 32). Dreptul de iniţiativă legislativă era recunoscut Regelui, precum şi celor două camere (art. 33). Ambele camere erau alese de colegii electorale formate în judeţe în baza censului venitului funciar rural sau urban sau contribuţiei plătite la stat. *Puterea executivă* se încadra în paradigma unui *guvern monist* [101, p.17], fiind încredinţată Regelui, care deţinea puteri practic nelimitate, cu excepţia puterii judecătoreşti. Regele făcea parte atât din puterea legislativă (art.32), cât şi din puterea executivă, fiind şeful executivului (art.35), având dreptul de numire şi demitere a miniştrilor (art.93) şi de numire sau confirmare a tuturor funcţiilor publice (art. 93). Totodată, avea dreptul de a dizolva camerele Reprezentanţei naţionale. Un aspect important este dreptul de veto absolut pe care îl avea Regele. Potrivit art. 32, orice lege trebuie să fie aprobată de toate trei ramuri ale puterii legislative (legea fiind votată în ambele camere ale Reprezentanţei naţionale cu majoritate de voturi, ulterior, era aprobată de Rege). Un interes aparte prezintă răspunderea

executivului: deși regele, ca șef al executivului, era iresponsabil, toate actele trebuiau contrasemnate de un ministru, iar acesta devenea responsabil pentru acel act (art. 92).

Constituția României din 1923 [109, pp. 174–195], după cum am remarcat în capitolul anterior, consacra forma de guvernământ monarhia parlamentară, caracterizată printr-o delimitare teoretică a puterilor în stat. Se manifestau două tendințe: una venită din dreapta eșichierului politic, care urmărea înlăturarea acestui regim parlamentar pe care-l considera un obstacol real, și a doua, a forțelor democratice, care luptau pentru a-i spori eficiența. Regele ocupa o poziție centrală, cu atribuții suficient de largi. Legea Fundamentală avea la bază principiul potrivit căruia „regele domnește, dar nu guvernează".

Cu titlu de noutate, Constituția din 1923 prevedea: obligativitatea publicării legilor pentru a avea efecte juridice (art. 38), durata mandatului parlamentar de patru ani (art. 62), eliminarea censului financiar și introducerea criteriului de vârstă (40 ani) pentru alegerea membrilor Senatului (art. 67). În ceea ce privește Adunarea deputaților, pentru aceasta puteau vota cetățenii majori, alegerile desfășurându-se pe circumscripții electorale (art. 64, 65). Introducerea votului universal a condus la o creștere semnificativă a numărului de alegători, schimbând radical dinamica vieții electorale prin deplasarea accentului de pe orașe către mediul rural și transformând modul de desfășurare a luptei politice [109, p. 55]. De asemenea, Constituția stipula crearea unui Consiliu Legislativ (art. 76), cu rol consultativ în procesul de elaborare și coordonare a legilor, consultarea acestui organism fiind obligatorie.

Constituția din 1923 a pus bazele politico-juridice ale monarhiei parlamentare. Astfel, se stabilea o legătură directă între parlamentarism și democrație, pornindu-se de la premisa că suveranitatea națională atribuită națiunii nu poate fi exercitată direct, ci este delegată organelor statului, devenite personificarea juridică a națiunii și realizată de parlament. Reprezentând elementul constitutiv al democrației interbelice, trebuie subliniat faptul că, dincolo de unele limite ce i-au fost caracteristice, parlamentarismul a rămas o instituție definitorie a democrației românești, a cărei realitate nu poate fi ignorată.

Puternica criză economică din perioada 1929–1933 a atras și o criză de autoritate. În acest context, ca structură a unui nou regim se prefigura *corporatismul politic parlamentar*. Concepția respectivă a fost promovată de Partidul Poporului încă în 1923 și era considerată de teoreticieni de prestigiu ai democrației occidentale ca singura alternativă între fascism și comunism [216, p.105].

Constituția României din 1938 [109, pp. 196–213], spre deosebire de cea din 1923, a fost emisă sub forma unui statut, ceea ce o distinge fundamental nu doar prin formă, ci și prin conținut, concepție și ideologie. Deși păstra multe articole din constituția precedentă, noua Lege Fundamentală (în Capitolul II) reflecta raporturile dintre Rege, Parlament și organul reprezentativ.

Elementele noi se refereau și la competențele Regelui, care devenea un actor politic activ, declarat „capul statului” și învestit cu puterea legislativă pe care o exercita prin Reprezentanța națională (art.31), precum și cu puterea executivă, exercitată prin guvern, văzut drept organ consultativ și executiv al voinței sale (art.32). Astfel, era încălcat principiul separării puterilor. Regimul parlamentar democrat în care miniștrii erau considerați și reprezentanți ai majorității parlamentare, bucurându-se de protecție parlamentară, a fost înlocuit cu reprezentarea simplă [6, p. 220], unde miniștrii erau recrutați de Rege fără să se țină cont de încrederea parlamentului și fără ca cel din urmă să poată aplica mecanisme de control [198, p. 198].

Reprezentanța națională își păstra structura bicamerală, cu diferențieri ale modului de alegere a celor două Camere, fiind introduse o serie de criterii profesionale și corporative, de exemplu, puteau vota cetățeni care practicau anumite activități (agricultura, munca manuală, comerțul, industria, profesiuni intelectuale) și aveau cel puțin de 30 de ani, erau alfabetizați, deci, electoratul era drastic restrâns, ceea ce ducea la reprezentativitatea lor redusă [6, p. 220].

Deși Constituția menținea unele principii, precum: suveranitatea națională, separarea puterilor în stat, responsabilitatea ministerială, acestea aveau doar un caracter declarativ. Printre derapajele majore se numără restrângerea dreptului la vot prin censuri introduse, limitarea Reprezentanței naționale de a propune legi numai în interesul obștesc, separarea teoretică a puterilor, dreptul de veto absolut al Regelui, dreptul acestuia de a dizolva Adunările și de a adopta orice decrete cu putere de lege, atât în timpul disoluției adunărilor, cât și între sesiuni, cu simpla obligație de a le supune ratificării. Apogeul concentrării puterii în mâinile Regelui a fost atins prin decretul-lege din 30 martie 1938 pentru dizolvarea tuturor asociațiilor, grupărilor sau partidelor politice [234], creând-se un singur partid care determina candidații pentru alegerile parlamentare. Astfel, a fost desființat pluralismul politic și parlamentarismul, instaurându-se dictatura regală.

Parlamentarismul în RASSM (1924–1940)

În cadrul RASSM, puterea legislativă era exercitată de trei organe supreme legislative: Congresul general al Sovietelor din toată Moldova; Comitetul Executiv Central (CEC); Prezidiul CEC.

Deși regimul bolșevic promova ideea suveranității și plenitudinii de puteri a acestor organe, în realitate, conform constatărilor Elenei Aramă, în contextul sistemului monopartid, Sovietele erau structuri imperfecte și neevoluate, create pentru a masca dominația absolută a partidului unic de guvernare – Partidul Comunist [6, p. 252].

Congresele Sovietelor din toată Moldova, deși dețineau atribuții de legiferare, de coordonare a activității guvernului, de aprobare a bugetului republicii, aveau un caracter decorativ,

întrunindu-se o singură dată pe an, apoi și mai rar (la 2, 4 ani), sesiunile erau scurte și ineficiente. Actele normative erau doar aprobate de organele supreme ale RASSM, iar sancționarea acestora revenea organelor puterii supreme din Ucraina. În intervalele dintre congrese, organul suprem al puterii de stat, care avea și atribuții legislative, era Comitetul Executiv Central al RASSM, ales de delegații Congresului. Acesta se întrunea de trei ori pe an, în sesiuni de scurtă durată. Între sesiuni, puterea era exercitată de Prezidiul CEC al RASSM, care avea atribuții legislative și supraveghea executarea deciziilor Congresului Sovietelor și ale CEC-ului RASSM.

Potrivit lui Andrei Smochină, Constituția RASSM din 1925 a instaurat, din punct de vedere legislativ, o dictatură a proletariatului, bazată pe comuniunea dintre clasa muncitoare și țărănime, și a decretat rolul primordial de conducere a Partidului Comunist [236, p. 11].

Constituția RASSM din 1938 a modificat structura puterii de stat. Astfel, puterea legislativă revenea Sovietului Suprem al RASSM, care se întrunea în sesiuni de două ori pe an (art. 27), iar puterea executivă era exercitată de Sovietul Comisarilor Norodnici (SNC), considerat organ executiv directiv (de dispoziție) (art. 38).

În pofida reprezentării masive a poporului în Congrese și Soviete, acestea s-au dovedit ineficiente în exercitarea puterii statului de către muncitori, țărani și militari. Censul apartenenței la partid pentru accederea în funcții publice limita accesul cetățenilor la guvernare. Mai mult, rolul Partidului Comunist în formarea organelor de conducere (CEC, Prezidiu și SCN), centralismul excesiv și lipsa unor mecanisme de control transparente excludeau cetățenii de la guvernare, reducându-i la o simplă unealtă de promovare a propagandei comuniste.

Prin instituirea monopartidismului și impunerea unei ideologii unice, pluralismul politic a fost complet eliminat, ceea ce a condus la desființarea parlamentarismului ca sistem real de organizare și funcționare a puterilor în stat.

Etapa parlamentarismului în RSSM (1940–1989)

După alegerea noului Soviet Suprem al RSSM, în perioada 8–10 februarie 1941 a fost adoptată noua Constituție a RSSM (o copie fidelă a Constituției URSS) [208, p. 61]. Aceasta a definit cu rigurozitate sistemul mecanismului de stat, desemnând ca organe supreme ale puterii de stat Sovietul Suprem şi Prezidiul Sovietului Suprem (ambele având putere legislativă şi, parţial, executivă). Totodată, Sovietul Comisarilor Norodnici era desemnat ca organ suprem executiv directiv (de dispoziție) al puterii de stat, format și subordonat Sovietului Suprem al RSSM [229, p. 248].

Limitele competenței de legiferare erau strict stabilite: Sovietul Suprem avea dreptul să adopte legi doar în domenii, precum: muncă, folosirea subsolurilor, pădurilor, apelor, învățământ

mediu, familie, căsătorie şi stare civilă. Ulterior, competența a fost extinsă nesemnificativ, prin obținerea dreptului de a adopta legi despre planul anual de stat al republicii (1957) și despre planuri bugetare (1961) [8].

Fără a insista asupra procedurii de adoptare, Constituția din 1978 [109, pp. 265–302] aduce unele noutăți, precum sublinierea că puterea aparține poporului, caracteristica statutului deputaților, responsabilitatea mai sporită a organelor executive etc.

Totuși, constituțiile din această perioadă păstrează esența dictaturii proletariatului, caracterizată prin stricta centralizare a puterii de stat de sus în jos, monopartidism și subordonarea totală a ramurilor puterii Partidului Comunist și ideologia marxistă. În pofida proclamării unei game largi de drepturi și libertăți, acestea rămân declarative, în circumstanțele politico-juridice create, orice abatere era pedepsită cu sancțiuni penale aspre, fapt ce denotă lipsa elementelor definitorii ale parlamentarismului și în această perioadă.

Etapa parlamentarismului contemporan în Republica Moldova (1989–prezent)

Parlamentarismul contemporan în Republica Moldova s-a conturat în contextul mișcării de autodeterminare națională și al procesului de democratizare a vieții politice, demarat la sfârșitul anilor ’80 ai sec. XX. Procesul politic și juridic de redescoperire și renaștere a parlamentarismului în Republica Moldova s-a derulat pe mai multe dimensiuni esențiale: asigurarea pluralismului socio-politic și ideologic, instituționalizarea pluripartidismului și alegerilor libere, instituirea unui sistem electoral prin care s-ar asigura reprezentativitatea în organele reprezentative de toate nivelurile, constituirea grupurilor parlamentare ca expresie a pluralismului politic în structura Parlamentului, consolidarea rolului Parlamentului în sistemul autorităților publice și, mai nou, afirmarea rolului Parlamentului ca actor în procesul de integrare în Uniunea Europeană etc.

Un prim pas în acest sens a fost realizat în cadrul procesului de restructurare promovat de conducerea comunistă de la Moscova. Astfel, la 25 august 1989, a fost adoptat *Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al RSS Moldovenești cu privire la modul provizoriu de înregistrare a asociațiilor obștești ale cetățenilor în RSS Moldovenească* [88]. Acesta a consacrat, în premieră, pluralismul socio-politic în societatea moldovenească, asociațiile obștești având dreptul să participe la viața politică a statului și să înainteze candidați la alegeri [30, p. 4]. Ulterior, la 26 octombrie 1989, Consiliul de Miniștri al RSS Moldovenești a înregistrat o multitudine de asociații obștești, inclusiv primele trei formațiuni politice: Frontul Popular din Moldova, Mișcarea Internaționalistă în Apărarea Restructurării „Unitate – Единство” și Mișcarea Populară „Gagauz Halkî”. Acestea au reprezentat opoziția reală a Partidului Comunist la primele alegeri parlamentare pluripartite [207].

Un alt act normativ de importanță istorică a fost *Legea cu privire la alegerile de deputați ai poporului ai RSS Moldovenești* [183], adoptată la 23 noiembrie 1989, care a pus bazele principiului pluralismului politic și alegerilor libere, în baza căruia, în februarie–martie 1990, a fost ales Sovietul Suprem al RSS Moldovenești (numit și „Parlamentul Suveranității și Independenței"). Această lege a stabilit un șir de norme cu privire la organizarea alegerilor, stabilind sistemul electoral de tip majoritar (art. 47) și a instituit alegeri în baza votului universal, egal, direct, liber și secret în circumscripții electorale uninominale (art.1). De asemenea, legea stipula formarea a 380 de circumscripții, din partea fiecărei circumscripții fiind ales un deputat (art.15). În urma scrutinului din februarie–martie 1990, au fost aleși 377 de deputați (din varii motive în unele circumscripții nu s-a putut identifica un câștigător nici după două tururi) și validate 371 de mandate (șase candidați nu s-au prezentat).

Această lege a fost urmată de *Declarația Suveranității RSS Moldova* din 23 iunie 1990 [81] și *Decretul cu privire la puterea de stat* din 27 iulie 1990 [82], documente de valoare istorică incontestabilă, care au consacrat principiile suveranității poporului și reprezentării în exercitarea acesteia, separării puterilor, democrației, supremației legii etc.

Pentru a consolida ordinea constituțională și a îmbunătăți colaborarea organelor puterii de stat, pe 3 septembrie 1990, Sovietul Suprem al RSS Moldova a adoptat *Legea cu privire la instituirea funcției de Președinte al RSS Moldova* [156], care a modificat Constituția RSSM din 1978 prin introducerea capitolului 12^1 care reglementa instituția șefului statului. Legea preciza că instituția prezidențială este una dintre organismele fundamentale ale puterii executive, căreia îi revine un rol de frunte în procesul de guvernare a unei societăți, președintele urma să fie ales prin vot universal, secret și liber exprimat pe un termen de cinci ani. Totuși, în contextul politic complicat, Victor Popa subliniază că primul președinte urma să fie ales pe un termen de cinci ani, prin votul majorității simple a deputaților poporului din RSS Moldova [215, p. 258], pentru a evita conflictele politice interne.

Adoptarea *Declarației de Independență a Republicii Moldova* la 27 august 1991 [175] a marcat începutul unui proces îndelungat de creare a bazei juridice a noului stat numit Republica Moldova. Aceste transformări vizau trecerea de la regimul politic totalitar la cel democratic; de la sistemul administrativ centralizat de comandă la relațiile de piață; de la o parte a statului centralizat la constituirea unui stat suveran independent [237, p. 123].

În acest context, atenția s-a orientat spre asigurarea mecanismelor de exercitare a suveranității naționale de către titularul acesteia – poporul. Un pas important a fost reglementarea accesului cetățenilor în Parlament, dar nu înainte de a se instituționaliza partidele politice. În acest scop, la 17 septembrie 1991, a fost adoptată *Legea cu privire la partidele politice și alte organizații*

social-politice [160], care prevedea dreptul de asociere a cetățenilor (art.2) și reglementa activitatea partidelor politice, definindu-le ca „asociații benevole ale cetățenilor constituite pe baza comunității de concepții, idealuri și scopuri care contribuie la realizarea voinței politice a unei anumite părți a populației prin cucerire, în mod legal, a puterii de stat şi participare la exercitarea ei" (art.1). Legea prevedea și modul de înregistrare, activitate și finanțare a partidelor etc. Un aspect semnificativ a fost cerința de a înregistra un partid cu un număr minim de 300 de membri (art. 5 alin. 8). Această reglementare, considerată insuficient de riguroasă, a condus rapid la înregistrarea a peste 60 de formațiuni politice în Republica Moldova, fenomen care a generat o fragmentare politică considerabilă [30, pp. 6–7].

Primul Parlament al Republicii Moldova de după independență a fost ales conform *Legii privind alegerea Parlamentului* [173], adoptată la 14 octombrie 1993, care a adaptat procesul electoral la noile realități. Legea modifica sistemul electoral, trecând de la cel majoritar în două tururi la unul proporțional, cu alegeri desfășurate în circumscripții electorale cu mai multe mandate, pe bază de scrutin de liste din partea formațiunilor politice și de candidaturi independente. În realitate, a fost stabilită o singură circumscripție națională, căci nu fusese implementată încă noua organizare a unităților administrativ-teritoriale de nivelul doi necesară pentru formarea circumscripțiilor.

Noua ordine de formare a organului suprem reprezentativ introdusă prin *Legea privind alegerea Parlamentului* [173], cu toate imperfecțiunile ei, a devenit un adevărat „catalizator al pluripartidismului în plin proces de edificare" [151, p. 11], după care a urmat o perioadă de optimizare a suportului legislativ. Validarea alegerilor în Parlament a evidențiat rolul esențial al partidelor în procesul electoral, dar și anumite caracteristici comportamentale ale elitei politice, printre cele mai evidente fiind: supraviețuirea și adaptarea intereselor proprii la noua conjunctură politică a vechii nomenclaturi devenită neocomunistă și imitarea modelelor de partide din țări cu tradiții democratice [104, p.61].

Adoptată la 29 iulie 1994, Constituția Republicii Moldova [53] consfințește pluralismul politic ca valoare supremă garantată [art.1 alin (3)] și libertatea partidelor și a altor organizații social-politice (art.41), astfel fundamentând rolul partidelor și altor organizații sociale la „definirea și la exprimarea voinței politice a cetățenilor". Aceasta a fost urmată de un șir de acte normative care reglementau modul de organizare și desfășurare a alegerilor la toate nivelurile, constituindu-se o bază legislativă deplină ce permitea funcționarea partidelor politice, generând totodată necesitatea unificării într-un singur act normativ.

Unificarea a fost realizată prin adoptarea Codului electoral [34], la 21 noiembrie 1997. Acesta conținea aspecte privind organizarea și desfășurarea alegerilor și instituia Comisia

Electorală Centrală, organ cu statut permanent, responsabil de realizarea „politicii electorale în scopul bunei desfășurări a alegerilor". De-a lungul timpului, codul a fost modificat, pentru: modernizarea procesului electoral, racordarea la exigențele timpului, asigurarea exprimării corecte a voinței alegătorilor, garantând astfel dreptul constituțional de a alege.

Un moment important în istoria politică a Republicii Moldova a fost conflictul instituțional din 2000, declanșat între Parlament și Președintele Republicii Moldova [110, p. 307]. În urma acestuia, șeful statului, folosindu-se de competențele prevăzute la art. 88 lit. f) din Constituție [53], a inițiat, pe 23 mai 1999, un referendum național consultativ, propunând schimbarea formei de guvernământ de la cea semiprezidențială la cea prezidențială. Propunerea a fost aprobată cu 64,2% din votul alegătorilor. A urmat înaintarea a două proiecte de lege cu privire la modificarea Constituției: unul propus de Președinte pentru o formă de guvernământ prezidențială și altul de Parlament pentru o formă de guvernământ parlamentară. În final, proiectul propus de Președinte a fost respins, iar cel susținut de Parlament a fost adoptat prin *Legea nr. 1115/2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova* [158], care a transformat Republica Moldova într-o republică parlamentară. De remarcat că modificarea a vizat doar procedura de alegere a șefului statului, nu și statutul acestuia de garant al suveranității naționale, independenței naționale, unității și integrității teritoriale a țării sau de comandant suprem al forțelor armate – funcție nespecifică pentru țările cu forma de guvernare parlamentară [214, p. 17].

După modificările constituționale operate, art. 78 alin. (3) din Constituție [53] prevedea că Președintele Republicii Moldova urma să fie ales cu voturile a 3/5 dintre deputații aleși, iar dacă niciun candidat nu întrunea numărul necesar de voturi, se organiza al doilea tur de scrutin între primii doi candidați stabiliți în ordinea numărului descrescător de voturi obținute în primul tur în aceleași condiții – candidatul trebuie să obțină 3/5 din voturi. Articolul 78 alin. (4) prevedea că, în caz de eșec și în turul doi, se organizează alegeri repetate. În condițiile în care majoritatea deținea doar 51 de mandate, era imposibil de ales președintele. După mai multe tentative eșuate, criza politică a atins un punct critic și, la 31 decembrie 2000, Parlamentul a fost dizolvat prin Decretul Președintelui Republicii Moldova [86].

O criză similară s-a declanșat și în 2009, din aceleași motive: incapacitatea Parlamentului de a alege Președintele. De această dată, Parlamentul a fost dizolvat prin Decretul Președintelui Republicii Moldova din 28 septembrie 2010 [87]. În această perioadă, funcția de Președinte a fost exercitată prin interimat, în condițiile art. 91 din Constituție [53]. Un nou Președinte a fost ales abia în martie 2012 [119].

În urma crizei din 2009, au fost întreprinse mai multe încercări de reformă constituțională pentru a soluționa problemele legate de alegerea Președintelui. Una dintre principalele inițiative a

fost constituirea Comisiei pentru reforma constituțională în vederea elaborării proiectului unei noi Constituții, prin Decretul Președintelui interimar al Republicii Moldova din 1 decembrie 2009 [84]. Proiectul păstra unele norme constituționale în redacția veche, dar modifica semnificativ alte articole (79). Printre modificările cele mai importante se numărau: revenirea la alegerea Președintelui direct de către popor (art. 83 din proiect), dizolvarea de drept a Parlamentului, în cazul în care Președintele RM nu este demis prin referendum [art. 80 alin. (3) din proiect] [110, pp. 315–324]. În pofida faptului că proiectul urma să fie adoptat de Parlament și aprobat de către popor prin referendum, procesul nu a mai avut loc.

Frecvența și amploarea crizelor politice din perioada de după declararea independenței au generat mobilizarea mecanismelor pentru aplanarea acestora. O importanță semnificativă în soluționarea divergențelor dintre puterile statului, în special dintre legislativ și executiv, îl are controlul constituționalității.

Astfel, la 12 noiembrie 2015, 18 deputați au sesizat Curtea Constituțională pentru a verifica constituționalitatea unor prevederi din Legea nr. 1115/2000 [158], care modifica modalitatea de alegere a Președintelui Republicii Moldova. Aceștia au susținut că proiectul inițial, avizat de Curte, a fost modificat semnificativ de Parlament în a doua lectură, fără avizare repetată și fără respectarea procedurilor constituționale.

Curtea a constatat că modificarea textului proiectului de revizuire a Constituției după avizul său este inadmisibilă și poate duce la nulitatea modificărilor. Prin urmare, a declarat neconstituționale prevederile privind alegerea Președintelui de către Parlament cu votul a 3/5 dintre deputați, restabilind forma inițială a art. 78 și 89. Totodată, Înalta Curte a subliniat că modificările din 2000 au generat blocaje politice, inclusiv scrutine anticipate frecvente, interimat prelungit al Președintelui Parlamentului și dificultăți în alegerea Președintelui RM [133].

Această decizie evidențiază un aspect esențial: provocările constante ale Republicii Moldova de la obținerea independenței nu sunt cauzate în mod direct de forma de guvernământ sau de mecanismul de alegere a președintelui, ci de aplicarea parțială sau incoerentă a modificărilor legislative, în special a Constituției. În contextul dat, abordările incomplete pot duce la sisteme de guvernare defectuoase, favorizând conflicte între autorități și, în absența unor mecanisme eficiente de corectare, alimentează crize politice majore.

De asemenea, procesul democratic de exercitare a puterii politice nu depinde doar de instituțiile prin care se exercită puterea, ci și de un șir de factori și proceduri prin care aceste instituții se formează. După cum am menționat, procesul de democratizare în Republica Moldova a început cu instituirea unui cadru juridic ce ar permite exercitarea suveranității în condițiile

pluralismului politic și ideologic, pluripartidismului și alegerilor libere – alegerile, la rândul lor, fiind organizate în baza principiilor stabilite de sistemul electoral [67, p. 225].

Academicianul Ion Guceac subliniază că sistemele electorale nu reprezintă doar mecanisme pentru transformarea voturilor în mandate, ci și aranjamente instituționale complexe, ale căror componente influențează natura competiției politice [112, p. 258]. Iar cercetătorii Veaceslav Ungureanu și Diana Vrăjitoru observă că întemeierea și reformarea sistemelor de recrutare a clasei politice depind de abilitatea partidelor de a se adapta, de a-și restructura organizația și de a înțelege, în mod corect și responsabil, rolul lor central în societate [248, p. 90].

În Republica Moldova, începând cu alegerile parlamentare din 1993, s-a aplicat sistemul proporțional cu liste închise de partid, care presupunea distribuirea mandatelor între partide în circumscripțiile electorale în corespundere cu numărul de voturi acumulate de fiecare partid în parte [151, p. 23]. Deși se consideră că acest sistem asigură o reprezentare fidelă a tuturor segmentelor de electorat, o rată înaltă de participare la vot și o bună disciplină de partid, acesta implică un șir de dezavantaje, cum ar fi fragmentarea spectrului parlamentar, proceduri greoaie de funcționare a parlamentului în cazul lipsei partidului majoritar, corupție, traseism politic etc. [112, pp. 276–277]

În acest context, pentru a răspunde provocărilor și pentru a atrage elitele politice locale, în 2017, a fost modificat sistemul electoral, Parlamentul adoptând amendamente la Codul Electoral [34] prin Legea nr.154/2017 [168], care prevedea că alegerile parlamentare se efectuează în baza unui sistem de vot mixt (proporțional și majoritar), într-o circumscripție națională fiind aleși „50 de deputați în baza votului reprezentării proporționale și în circumscripții uninominale se aleg 51 de deputați în baza votului majoritar, câte unul de la fiecare circumscripție.” (art. 73)

Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția) și Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului, într-un Aviz comun, au exprimat îngrijorări privind implementarea unui sistem electoral cu o componentă majoritară semnificativă în Republica Moldova, având în vedere contextul politic al țării [17, par. 33]. Semnatarii avizului au subliniat riscurile ca astfel de sisteme să faciliteze influența necorespunzătoare a unor oameni de afaceri locali sau a altor actori cu interese particulare. În contextul dat, Comisia de la Veneția și OSCE recomandă adoptarea unui sistem electoral proporțional pe circumscripții sau preferențial, precum și reducerea pragurilor electorale.

Rezultatele alegerilor din 24 februarie 2019, organizate în baza sistemului electoral mixt, și evenimentele ulterioare au demonstrat calitatea clasei politice, inclusiv prin recrutarea elitelor locale, rezultatele au fost mai puțin favorabile decât se aștepta. Fragmentarea Parlamentului a fost mai accentuată decât în trecut, nemaivorbind de tipul majoritar, iar în urma scrutinului, mandatele

au fost împărțite între patru partide politice și trei candidați independenți [3]. Această situație a condus la lipsa unei majorități în Parlament, iar Republica Moldova s-a pomenit într-o criză politică dintre cele mai profunde de la independență încoace.

Revenirea la sistemul proporțional în august 2019, *prin Legea nr. 122/2019 pentru modificarea unor acte legislative* [169], a fost o reacție la dificultățile sistemului mixt. Au fost introduse modificări pentru îmbunătățirea sistemului electoral, transparentizarea finanțării partidelor, facilitarea exercitării votului pentru persoanele aflate în afara statului. În paralel, au demarat lucrările pentru elaborarea unui nou Cod electoral [35], care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2023, menținând sistemul electoral proporțional pentru „alegerea Parlamentului efectuată într-o singură circumscripție electorală națională, în care se aleg 101 deputați".

Ținând cont de ipoteza că Parlamentul este reflecția partidelor politice parlamentare [93, p. 76], susținem ideea conform căreia calitatea activității acestuia este determinată de calitatea reprezentanților selectați de partide și aleși de cetățeni pentru a realiza reprezentarea intereselor diverse ale societății la nivel național. Prin raportare la relația de putere dintre executiv şi legislativ, constatăm că o majoritate stabilă în Parlament asigură un guvern stabil și eficient, în timp ce o componență a organului reprezentativ polarizată și fragmentată poate provoca instabilitate, riscul fiind dizolvarea legislativului [71, p.175].

Constituția și alte acte normative nu pot reglementa moravurile societății [245, p. 316], dar pot fixa un cadru pentru acțiunea instituțiilor care să genereze predictibilitate, stabilitate şi eficiență. În acest sens, perioada actuală a parlamentarismului în Republica Moldova poate fi văzută ca o succesiune de încercări, unele eșuate sau doar mimate, care au influențat negativ calitatea guvernării și funcționării instituțiilor, inclusiv a forului reprezentativ suprem.

În contextul procesului de integrare europeană, în urma semnării Acordului de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană și obținerii statutului de țară candidată, Republica Moldova trebuie să se concentreze pe consolidarea mecanismului de exercitare a puterii de stat, pentru a face față provocărilor externe și interne și pentru a asigura stabilitatea și progresul în drumul său european.

2.4. Concluzii la Capitolul 2

Analizând fundamentele teoretice și practice ale parlamentarismului ca valoare de inspirație europeană, punând în evidență relația sa cu principiile democrației reprezentative, suveranității populare și pluralismului politic și examinând dimensiunea constituțională și geneza instituțională în Republica Moldova într-un context comparativ, am ajuns la următoarele concluzii relevante:

1. Parlamentarismul nu trebuie privit doar ca o formă de guvernământ, ci ca un sistem de organizare și funcționare a puterii publice, bazat pe principiile democrației reprezentative și separării puterilor, în care parlamentul liber ales, în condițiile pluralismului ideologic și politic, deține funcții de reprezentare a titularului suveranității naționale, cele mai importante fiind legiferarea și controlul asupra executivului.

2. Evoluția istorică a parlamentarismului reflectă un proces continuu de maturizare a relației dintre stat și societate, în care reprezentarea politică, responsabilitatea autorităților și garantarea drepturilor fundamentale au devenit elemente centrale ale ordinii constituționale moderne.

3. În doctrina contemporană, parlamentarismul este caracterizat printr-un set de elemente definitorii – alegeri libere, pluralism politic, responsabilitate guvernamentală și rolul central al Parlamentului în arhitectura instituțională – care fundamentează legitimitatea democratică a guvernării.

4. Constituția Republicii Moldova consacră premisele unui parlamentarism autentic, prin recunoașterea suveranității poporului, consacrarea pluralismului politic și instituirea unui Parlament unicameral, cu funcții distincte și fundamentale în sistemul politic.

5. Deși cadrul constituțional al Republicii Moldova este, în principiu, compatibil cu valorile constituționalismului european, aplicarea acestuia rămâne afectată de instabilitatea politică, fragmentarea excesivă a spectrului parlamentar și lipsa unor mecanisme eficiente de control și echilibru instituțional.

6. Evoluția parlamentarismului în spațiul moldovenesc relevă un traseu discontinuu și complex, marcat de alternanțe între momente de afirmare a reprezentativității și perioade de regres autoritar. De la formele incipiente de organizare consultativă medievală, precum Sfatul Domnesc sau Marea Adunare a Țării, până la etapa instituționalizării pluralismului politic în epoca postsovietică, geneza parlamentarismului reflectă o adaptare graduală la valorile democrației constituționale, în pofida influențelor externe și a contextelor istorice nefavorabile.

7. Etapa contemporană, începută în 1989, marchează un proces de reconstrucție a parlamentarismului pe baze democratice, în care se îmbină experiențele istorice, aspirațiile proeuropene și provocările tranziției. Reformele legislative, pluralismul politic, alternanța la guvernare și consolidarea cadrului constituțional au permis afirmarea Parlamentului ca instituție-cheie în mecanismul democratic, însă instabilitatea politică, fragmentarea și deficitul de cultură democratică rămân obstacole semnificative în dezvoltarea sa durabilă.

8. Experiența Republicii Moldova arată că eficiența parlamentarismului depinde nu doar de arhitectura constituțională, ci și de calitatea procesului electoral, maturitatea forțelor politice și

cultura constituțională a actorilor implicați în exercitarea puterii.

9. Compararea diverselor regimuri de guvernământ relevă că republicile parlamentare oferă un grad mai ridicat de adaptabilitate la dinamica democratică, datorită relațiilor flexibile dintre legislativ și executiv, în timp ce modelele prezidențiale accentuează riscul concentrării puterii și al blocajelor instituționale.

10. Consolidarea parlamentarismului în Republica Moldova reclamă o abordare sistemică, care să includă nu doar întărirea rolului legislativ și a funcției de control, ci și modernizarea mecanismelor electorale, dezvoltarea partidelor politice și promovarea unei culturi politice bazate pe responsabilitate, dialog și respectarea normelor constituționale.

3. RAȚIONALIZAREA FUNCȚIONĂRII PARLAMENTULUI REPUBLICII MOLDOVA

3.1. Avantaje și dezavantaje ale parlamentarismului în Republica Moldova

După cum am demonstrat în subcapitolul 2.1, parlamentarismul joacă un rol esențial în consolidarea democrației și edificarea statului de drept în Republica Moldova. Acesta este un sistem de organizare și funcționare a puterii publice, bazat pe principiile reprezentativității, care oferă cadrul necesar pentru transpunerea voinței cetățenilor în legi și politici publice. Totuși, în cazul Republicii Moldova, noțiunile de *parlamentarism*, *constituționalism* și *stat de drept* au pătruns relativ târziu în vocabularul juridic, spre deosebire de democrațiile occidentale. După cum remarcă profesorul Elena Aramă, Republica Moldova a experimentat o tranziție bruscă și lipsită de o etapă de pregătire „de integrare treptată și naturală" a instituțiilor democratice [5, p. 5], așa cum s-a întâmplat în țările cu tradiții democratice consolidate.

O astfel de „preluare" rapidă a principiilor parlamentarismului a generat probleme semnificative în adaptarea și funcționarea lor eficientă, reflectându-se în instabilitatea politică și în dificultățile legate de consolidarea unui stat democratic. În pofida acestor provocări, parlamentarismul și-a demonstrat calitatea sa de pilon indispensabil al democrației. Chiar și în fața unor opinii care susțin că misiunea istorică a acestui sistem ar fi epuizată [287, pp. 34–36], experiența acumulată de Parlamentul Republicii Moldova în peste trei decenii demonstrează, în opinia noastră, că fără acesta, democrația ar fi serios afectată [66, p. 246].

În practică, aplicarea parlamentarismului în Republica Moldova a generat atât beneficii incontestabile, cât și provocări, printre care se numără polarizarea partidelor politice și influența disproporționată a intereselor de grup.

În cadrul cercetării noastre, am considerat necesar un studiu detaliat care să evidențieze avantajele și dezavantajele acestui sistem în contextul specific al Republicii Moldova. Analizând o varietate de surse, inclusiv articole științifice, sondaje sociologice, opinii exprimate de reprezentanți ai societății civile, deputați, lideri și membri ai partidelor politice, chiar și de opoziție, precum și rapoarte anuale privind activitatea Parlamentului, am încercat să identificăm unele avantaje și dezavantaje ale parlamentarismului specific Republicii Moldova, după cum urmează:

Parlamentul constituie organul național reprezentativ suprem, având misiunea de a reflecta interesele, tendințele politice și starea de spirit a societății. Considerat de noi un avantaj al parlamentarismului, acesta reușește să îmbine suveranitatea poporului cu exercitarea puterii de stat, contribuind astfel la consolidarea legitimității democratice a sistemului de guvernare. În

această ordine de idei, parlamentarismul este perceput „mai mult decât un sistem de guvernare”, fiind calificat drept „guvernarea reprezentativă însăşi” [93, p. 74], instituirea parlamentului însemnând chiar apariţia sistemului reprezentativ.

În sprijinul acestei idei, considerăm valoroasă contribuția renumitului autor francez François Guizot, la definirea noțiunii de „reprezentare”, a cărui opinie o împărtășim și noi. Potrivit autorului, reprezentarea „nu este o maşină de calcul, utilizată să colecteze şi să numere voinţele individuale, ci un proces natural prin care raţiunea publică care singură are dreptul de a guverna societatea poate fi extrasă din adâncurile societăţii însăşi.” [264, p. 244]

Reprezentativitatea populară conferă Parlamentului un caracter democratic, caracterizat prin accesibilitate și deschidere socială. În acest context, parlamentarismul facilitează o reprezentare fidelă a diversității de opțiuni politice din societate și creează, în opinia noastră, un cadru decizional bazat pe negociere și compromis între actorii politici [65, p. 52].

Poziția noastră este susținută și de unii reprezentanți notorii ai doctrinei juridice. Hans Kelsen, de exemplu, subliniază că Parlamentul reprezintă fundamentul democrației reprezentative, fiind un instrument esențial pentru transpunerea voinței generale în acte normative [300]. La fel, Montesquieu accentuează importanța separației puterilor și rolul Parlamentului ca garant al echilibrului dintre diferitele ramuri ale statului [276].

În aceeași linie, autorul român Bogdan Dima identifică *reprezentarea* intereselor multiple, „inclusiv a celor minoritare, din cadrul societății” [93, p. 6], ca fiind prima dintre cele patru dimensiuni fundamentale a oricărui regim democratic. O atare reprezentare este influențată de tipul sistemului electoral utilizat în alegerile parlamentare, fiecare țară optând pentru sistemul electoral care i se potrivește cel mai bine. De exemplu, în Germania, sistemul electoral mixt permite includerea unui spectru larg de interese politice în cadrul decizional, promovând stabilitatea politică și diversitatea socială. În România, sistemul electoral echilibrează reprezentarea cetățenilor cu cea a unităților administrativ-teritoriale [174], asigurând dialogul constructiv dintre nivelurile național și regional și contribuind la coerența politicilor publice și la consolidarea democrației reprezentative.

Reprezentativitatea populară în Republica Moldova este susținută prin sistemul electoral al reprezentării proporționale cu liste blocate. Potrivit literaturii de specialitate, acest sistem creează „condiţii favorabile pentru promovarea cadrelor de vârf ale partidelor politice, dar totodată înstrăinează de la procesul politic membrii de rând şi electoratul partidelor respective.” Chiar și susținătorii convinși ai acestui model de sistem electoral admit că este accesibil doar „unei elite”, iar pentru cetăţeni, operațiile electorale sunt „săvârşirea unei taine într-o limbă neînţeleasă, după rituri necunoscute” [113, p. 274–275].

Un aspect important al sistemului electoral bazat pe reprezentarea proporțională îl constituie pragul electoral stabilit pentru alegerile parlamentare. În Republica Moldova, pragul electoral este stabilit astfel: 5% pentru partidele politice, 7% pentru blocurile electorale și 2% pentru candidații independenți [35, art. 122]. Aceste limite sunt menite să asigure un echilibru între reprezentarea diversității politice și prevenirea fragmentării excesive a Parlamentului.

Totodată, în contextul parlamentarismului contemporan, inclusiv al celui din Republica Moldova, se conturează tot mai mult așa-numitul *deficit de reprezentare*. Acest concept capătă relevanță deosebită, având în vedere faptul că parlamentele, în esență, sunt expresie a reprezentării, iar funcționalitatea lor depinde, în principal, de capacitatea de a reflecta diversitatea voinței corpului electoral. Deficitul de reprezentare este generat de o serie de factori, semnalați în literatura de specialitate, printre care: absenteismul electoral; scăderea încrederii cetățenilor în partidele politice în democrațiile avansate; stagnarea democratizării partidelor politice în societăţile cu regimuri democratice aflate în tranziţie sau la începutul consolidării democrației; creșterea rolului executivelor în stabilirea normelor de conduită în cadrul societății etc. [93, p. 76]

La nivel mondial, se observă o scădere a ponderii alegătorilor efectivi raportată la populația cu drept de vot, tendință care, potrivit specialiștilor, riscă să submineze legitimitatea parlamentelor. Deși această scădere este îngrijorătoare, ea este mai puțin relevantă decât diferențele tipice înregistrate între diferite sisteme constituționale. Astfel, statele Europei de Vest, în care votul este obligatoriu, se disting prin rate de participare de peste 70%. Exemple elocvente sunt Luxemburgul (87,18% la alegerile parlamentare din 2023), Belgia (87,42% în 2024), Malta (85,63% în 2022), Danemarca (84,16% în 2022), Suedia (84,21% în 2022), Țările de Jos (77,74% în 2023) și Austria (76,25% în 2024) [21].

În contrast, țările postcomuniste din Europa Centrală și Est, după un prim val de entuziasm prilejuit de restabilirea democrației reprezentative, participarea la vot a înregistrat un declin semnificativ, ajungând în prezent la 30–50% din corpul electoral. Aceeași tendință se observă în Republica Moldova și România. Astfel, la alegerile din 1990, în România au participat 86,19% dintre cetățenii cu drept de vot, în Republica Moldova în 1994 au participat 79,34% dintre cetățenii cu drept de vot. În schimb, la alegerile recente, în România au votat 31,95% (2020) și 52,50% (2024); în Republica Moldova – 48,51% (2021) [21].

Deși nu ne propunem o analiză a cauzelor care alimentează absenteismul electoral, nu putem trece cu vederea percepția cetățenilor precum că votul lor nu contează. Aceasta ridică probleme legate de eficiența exercitării suveranității naționale de către Parlament, instituția reprezentativă supremă.

În opinia noastră, în procesul de perfecționare a mecanismelor de reprezentare din Republica Moldova ar trebui să se țină cont de bunele practici ale statelor cu un nivel ridicat de participare electorală. Așa, în Suedia, alegerile locale și parlamentare se desfășoară în aceeași zi, votul anticipat fiind permis pe parcursul a 18 zile. Mai mult decât atât, alegătorii au posibilitatea să își schimbe opțiunea de vot până în ziua scrutinului, ultimul vot exprimat fiind cel care contează. Aceste particularități ale sistemului electoral ar încuraja cetățenii să participe activ și anticipat la vot, reducând riscul de uitare sau nehotărâre în ziua scrutinului. Prezența ridicată la vot în aceste țări este promovată și de locul unde se realizează opțiunea electorală, locațiile pentru birourile electorale fiind adesea amplasate în biblioteci, săli de curs, stații de autobuz, centre comerciale, adică spații publice frecventate zilnic de anumite categorii sociale [253]. Experiențe similare regăsim și în alte state europene, precum Austria, Germania, Letonia, Slovacia, România, iar Republica Moldova începe să se alinieze acestor practici. Astfel, la 26 aprilie 2024, Parlamentul a adoptat *Legea privind implementarea parțială a votului prin corespondență* [177], având drept scop „[c]rearea cadrului normativ necesar pentru implementarea parțială a votului prin corespondență în vederea exercitării de către cetățenii Republicii Moldova a dreptului de a alege printr-o metodă alternativă de vot, precum și verificarea oportunității implementării acestei metode cu titlu permanent.” Votul prin corespondență, în sensul legii, este definit ca „[m]etodă alternativă de vot, exercitată în străinătate, cu utilizarea serviciilor poștale, în baza buletinului de vot” [177]. Votul prin corespondență, ca metodă alternativă de vot, a fost implementat pentru prima dată în cadrul alegerilor prezidențiale din 20 octombrie 2024, fiind disponibil cetățenilor moldoveni rezidenți în Statele Unite ale Americii, Canada, Regatul Norvegiei, Regatul Suediei, Republica Finlanda și Republica Islanda, facilitând astfel exercitarea dreptului de vot de către diasporă.

Un alt fenomen care afectează reprezentativitatea și contribuie la decredibilizarea partidelor politice, în particular, și a parlamentarismului, per general, este *traseismul politic* sau schimbarea de partid. Acesta constă în migrarea politicienilor din partidul pe listele căruia au fost aleși către alt partid, adesea înainte de încheierea mandatului. Această schimbare testează rezistența legăturii dintre alegători, partidele politice și aleșii lor, legătură pe care se fundamentează însăși democrația reprezentativă. Deși traseismul poate fi întâlnit și la nivelul executivului, majoritatea cercetărilor se concentrează asupra legislativului, având în vedere rolul deputaților în procesul de legiferare, dinamica lor de grup și impactul pe care afilierea lor la partid l-ar putea avea asupra orientării politice a legislativului.

Paradoxal, dar unele dispoziții din Constituția Republicii Moldova par a crea un cadru favorabil traseismului politic, cum ar fi cele din art. 41, potrivit cărora cetăţenii se pot asocia liber în partide şi în alte organizaţii social-politice. Totodată, Legea Supremă stabilește că partidele

politice „contribuie la definirea şi la exprimarea voinţei politice a cetăţenilor şi, în condiţiile legii, participă la alegeri”.

Legislația noastră interpretează noțiunea de *partid politic* drept „[...] asociație benevolă, cu statut de persoană juridică, a cetățenilor Republicii Moldova cu drept de vot, care prin activități comune și în baza principiului liberei participări, contribuie la conceperea, exprimarea și realizarea voinței lor politice.” [179, art.1] Prin urmare, partidele politice sunt chemate să reunească politicieni cu viziuni socio-politice și economice similare, încapsulate în eticheta de partid și să le ofere o platformă electorală. În practică, cetățenii cu drept de vot aleg dintre diferiții candidați prezentați de partide, care adesea folosesc un amestec de etichete de partid, și profilul personal al acestora [265]. În statele cu partide instituționalizate, cum ar fi în majoritatea democrațiilor occidentale, alegătorii evită traseiștii și îi „sancționează” în exercitarea opțiunii electorale. Însă, în noile democrații din Europa de Est, aceștia nu suportă costuri electorale din cauza sistemelor de partide slab dezvoltate și a politicii personalizate din regiune.

În Republica Moldova, părăsirea fracțiunii parlamentare sau excluderea unui membru din rândurile acesteia este prevăzută de *Regulamentul Parlamentului* [163], aprobat prin Legea nr. 797/1996, fiind o situație firească când opiniile celui ce părăsește sau este exclus nu mai coincid cu cele promovate de partid. În același timp, fenomenul traseismului politic poate deveni periculos atunci când comportă elementele coruperii politice sau când atinge proporții de natură să denatureze în mod considerabil reprezentarea politică și, prin urmare, amenință stabilitatea instituțională [4].

Actuala legislatură (a XI-a), în comparație cu legislaturile anterioare, se distinge prin număr redus de cazuri de traseism politic. Astfel, doar trei deputați au părăsit fracțiunea din care făceau parte (Blocul Comuniștilor și Socialiștilor), devenind neafiliați, iar alții cinci au rămas independenți, fără dreptul de a se afilia la alte fracțiuni parlamentare, după dizolvarea Partidului Politic „Șor” printr-o hotărâre a Curţii Constituţionale [131]. Prin contrast, în Parlamentul de legislatura a X-a (2019–2021), 21 de deputați au migrat la alte partide sau au devenit neafiliați. În Parlamentul de legislatura a IX-a (2014–2018), considerat și „cel mai traseist din istoria Republicii Moldova”, au fost înregistrate 72 de migrații ale 40 de deputați, iar în cel de legislatura a VIII-a (2010–2014), au fost consemnate 24 de migrații ale 23 de deputați [4]. Traseismul la scară largă este de natură să producă modificări substanțiale în echilibrul de forțe din Parlament și poate afecta funcționalitatea instituțională în ansamblu. Chiar și traseismul de grad redus poate diminua atât capacitatea de influență a fracțiunii în organele de lucru ale legislativului, cât și situația și statutul deputaților vizați. Aceștia pot fi excluși din comisiile parlamentare sau din delegațiile

internaționale, iar în unele state, sunt lipsiți de anumite privilegii de reprezentare, inclusiv de indemnizații.

Fenomenul traseismului politic nu este determinat doar de dezacorduri cu linia partidului sau de excluderea din fracțiune ca măsură disciplinară, ci este frecvent perceput ca expresie a oportunismului și coruperii politice. Din acest motiv, este esențial ca aleșii să ofere explicații și argumente, în cazul schimbării afilierii politice, iar organele de drept trebuie să investigheze orice suspiciune de corupere politică a deputaților, în vederea restabilirii încrederii cetățenilor în reprezentativitatea Parlamentului [4].

Acest subiect a constituit obiect de dezbateri la ședința Adunării Parlamentare a Consiliului Europei din 29 ianuarie 2015, în urma căreia a fost adoptată *Rezoluția nr. 2037 cu privire la schimbarea postelectorală a afilierii politice a membrilor și repercusiunile acesteia asupra componenței delegațiilor naționale* [284]. Adunarea a reținut că, în pofida regulii generale conform căreia parlamentarii care își schimbă loialitatea politică în timpul mandatului parlamentar își păstrează locurile, legislativele trebuie să țină cont de principiile de transparență, integritate, responsabilitate și încredere pe care se bazează contractul dintre aleși și cetățeni. Astfel, parlamentele naționale sunt îndemnate să analizeze cu atenție schimbarea afilierii politice a membrilor pentru a stabili oportunitatea luării măsurilor care să restricționeze migrația politică (fie prin interzicere temporară sau definitivă de afiliere altui grup parlamentar, fie prin atribuirea statutului de deputat neafiliat sau independent ori privarea acestora de anumite drepturi de participare și reprezentare); să revizuiască regulamentele interne, în cazul în care lipsesc anumite norme care prevăd sau interzic traseismul politic, precum și cerințele și consecințele schimbărilor de afiliere politică și suspendarea, expulzarea sau demisia membrilor din grupurile lor politice; să țină cont de schimbările de afiliere politică pe parcursul mandatului parlamentar, stabilind reguli și proceduri privind consecințele pentru grupurile parlamentare, în special în ceea ce privește participarea și reprezentarea în organele parlamentare, modificările în componența acestora pe parcursul unui an, rezolvând orice dispută între grupuri prin intermediul dialogului; să promoveze norme de conduită privind integritatea deputaților, astfel încât să prevină și să sancționeze anumite forme de corupție, cum ar fi cumpărarea sau vânzarea de voturi ori mituirea deputaților pentru a schimba grupurile; să întocmească o evidență a schimbărilor de afiliere ale deputaților, indicând în special motivele [284, art. 8].

Regulamentul Parlamentului, aprobat prin Legea nr.797/1996 prevede doar dreptul deputatului de a părăsi fracțiunea și dreptul fracțiunii de a exclude unii membri din rândurile sale [163, art. 4 alin. (7)], precum și dreptul deputatului care a părăsit fracțiunea sau a fost exclus de a

se alătura oricărei alte fracțiuni, după o perioadă de 6 luni [163, art. 4 alin. (8)], fără a institui restricții suplimentare care să descurajeze traseismul politic.

Remarcăm că, în Republica Moldova, au existat mai multe încercări de a interzice prin lege traseismul politic: inițiativa PCRM (2016), în contextul celor 72 de migrații ale 40 de deputați; inițiativa PAS prin care aleșii locali care părăsesc partidele ce le-au acordat sprijin ca să ajungă în funcții publice şi trec la o altă formațiune ar trebui să își piardă mandatul (2017), în contextul semnalării cazurilor de presiune asupra aleșilor locali privind migrarea la alte formațiuni politice etc. Aceste inițiative au eșuat, întrucât veneau în contradicție cu prevederile constituționale privind nulitatea mandatului imperativ și irevocabilitatea mandatului reprezentativ, rațiunea nulității fundamentându-se pe faptul că deputații „[...] nu au dreptul să reprezinte interese sectoriale, particulare, ci interesele fundamentale [...] ale poporului" [145, p. 241].

Un pas simbolic a fost făcut la 11 iunie 2020, când Parlamentul a adoptat *Declarația cu privire la condamnarea faptelor de traseism și corupere politică* [137]. Potrivit acesteia, prin traseismul **întemeiat pe acte de corupție** „[...] voința suverană a poporului, exprimată în alegeri, este denaturată brutal, iar gestionarea din afara țării a migrației politice bazate pe corupție reprezintă o amenințare reală la siguranța națională și pentru instituțiile fundamentale ale statului." Coruperea politică a deputaților urmărește scopul de a schimba artificial raportul de forțe în Parlament și de a instaura o guvernare subordonată intereselor unor grupuri înguste, afectând „[...] reprezentarea proporțională a opțiunilor politice împărtășite de alegătorii care au participat la alegerile parlamentare". Chiar dacă declarația a fost votată unanim de deputați, aceasta nu a produs efecte vizibile de descurajare a traseismului politic, lipsind acțiuni sau inițiative concrete în acest sens.

În 2023, BCS a propus inițiativa de modificare a Constituției, prin care părăsirea fracțiunilor parlamentare să ducă la încetarea mandatului de deputat. Deși inițiativa nu echivalează cu instituirea mandatului imperativ, ea contravine caracteristicilor mandatului parlamentar: generalitatea (deputatul reprezintă întregul popor, nu doar o parte din alegători), independența (deputații nu acționează în baza unor instrucțiuni date de alegători, procedând conform convingerilor personale) și irevocabilitatea (deputații aleși nu pot fi revocați înainte de expirarea mandatului) [113, p. 444]. Odată intrat în exercițiul mandatului, deputatul nu mai are obligația legală de a susține partidul sau deciziile fracțiunii sale în cadrul forului legislativ.

Analiza comparativă a practicilor europene relevă diferențe majore în abordarea traseismului politic. Portugalia este singurul stat în care traseismul politic este expres interzis. Conform Constituției acestui stat, deputații își pierd mandatele dacă „se înregistrează ca membru al unui alt partid decât cel pentru care au candidat la alegeri" [55, art. 160 alin. (1) lit. c)]. În țări

precum Suedia și Irlanda, unde stabilitatea politică este înaltă, fenomenul traseismului este rar și nu este perceput neapărat ca o problemă. În schimb, state precum Bulgaria, Croația, Bosnia și Herțegovina, Estonia au reglementat traseismul politic, întrucât numărul mare de migrații amenință stabilitatea instituțională și reprezentarea politică, totodată, aceste măsuri contribuind la consolidarea sistemului de partide politice.

Nu susținem instituirea mandatului imperativ ca soluție pentru excluderea (reducerea) traseismului politic. Deși este un fenomen nociv, recurgerea la mandatul imperativ este incompatibilă cu principiul democrației instituit la începutul secolului al XXI-lea, limitând funcția legislativă și lipsind deputații de independență în misiunea lor de a fi în serviciul poporului, dar nu și de a reprezenta interese particulare. În schimb, în situația creșterii semnificative a cazurilor de migrare politică, se impune luarea în considerare a unor măsuri alternative de descurajare a acțiunilor de traseism, cum ar fi privarea de dreptul la indemnizații, excluderea din componența unor comisii parlamentare speciale sau de anchetă ori din delegațiile internaționale.

Pentru a consolida eficiența activității parlamentare și pentru a „elibera" Parlamentul de sub „comandamentul" partidelor politice, considerăm necesară modificarea Regulamentului Parlamentului [163], în partea în care să stabilească cadrul de acţiune a fracțiunilor, comisiilor etc., în aşa fel încât acestea să genereze predictibilitate, stabilitate şi eficienţă instituţională. O măsură prioritară, în opinia noastră, ar fi abrogarea alin. 3^1 al art. 4 din Regulament, care reglementează procedura de formare a grupurilor parlamentare ce beneficiază de aceleași „drepturi și obligații ca şi fracţiunile parlamentare". Această normă facilitează traseismul politic, sporește tensiunea dintre partidele parlamentare și diminuează eficacitatea activității Parlamentului în ansamblu. Cu atât mai mult că includerea fenomenului „grup parlamentar" în conținutul normativ al Regulamentului trezește semne de întrebare și diminuează valoarea fracțiunilor parlamentare.

Considerăm că implementarea acestor măsuri, corelată cu voinţa reală de preschimbare a partidelor politice, va crește calitatea activității parlamentare, sporind, în cele din urmă, gradul de încredere din partea cetățenilor.

Un alt dezavantaj al parlamentarismului specific realității din Republica Moldova, pe care îl constatăm, este *lipsa caracterului constructiv al opoziției parlamentare.* Așa cum subliniază academicianul Ion Guceac, opoziția parlamentară ar trebui să fie alcătuită din grupuri de deputați (fracțiuni parlamentare), formate din membri ai partidelor de opoziție. Aceștia, prin critici constructive, ar trebui să limiteze tentativele de extindere a puterii, să monitorizeze acțiunile puterii privind corespunderea lor binelui comun și, participând la procesul legislativ, să propună soluții alternative, să ajusteze politica autorităților în ansamblu și să fie pregătite de a prelua responsabilitatea guvernării [113, p. 379].

În regimurile democratice, opoziția este considerată cel mai important atribut al puterii, una dintre cele mai eficiente instituții ale parlamentarismului contemporan, iar consacrarea normativă a statutului opoziției constituie o prioritate incontestabilă și necesară. Prezența opoziției într-un regim democratic este condiționată inclusiv de dreptul formațiunilor politice de a exprima opinii, poziții și programe diferite de cele ale guvernanților, dar și de a se împotrivi politicii majorității sau de a avea libertatea să susțină inițiativele guvernanților atunci când aceasta corespunde interesului public – drept ce ține de esența libertății politice [41, pp. 35–54].

Doctrina de specialitate distinge mai multe tipuri de opoziție parlamentară, în funcție de comportamentul politic în Parlament. Astfel, se face diferența dintre opoziția constructivă și cea obstrucționistă [102, pp. 106–107]. Opoziția constructivă participă activ la desfășurarea procesului legislativ și politic de pe poziții critice, însoțite de propuneri alternative, compatibile cu actul guvernării, având ca scop îmbunătățirea acestora. În contrast, opoziția obstrucționistă acționează printr-un comportament perturbator, cu intenția de a împiedica activitatea majorității în procesul de elaborare și luare a deciziilor, utilizând mijloace precum luări de cuvânt abuzive, manipularea regulilor de procedură, boicotarea activităților parlamentare etc. De asemenea, doctrina identifică opoziția dinamică (numită responsabilă), ce își asumă un rol activ în viața parlamentară, și opoziția statică (oportunistă), ce manifestă un rol formal și episodic în dezbaterile parlamentare [113, p. 381].

Așa cum observă profesorul Alexandru Arseni, în interpretarea art. 38 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova, „Parlamentul doar în ansamblul său ce cuprinde toți deputații aleși constituie Reprezentanța Națională, legitimitatea căreia rezidă în voința poporului suveran” [13] și denotă necesitatea identificării *statutului juridic al fracțiunilor care nu sunt cuprinse în „majoritatea parlamentară”.*

Pornind de la principiul pluralismului politic [art. 5 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova] [53], precum şi de la caracterul mandatului reprezentativ, potrivit căruia „În exercitarea mandatului, deputații sunt în serviciul poporului” [art. 68 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova], Regulamentul Parlamentului [163, art. 4 alin. (13)] prevede: „[O]poziţia parlamentară este considerată fracțiunea sau fracțiunile care nu fac parte din majoritatea parlamentară şi care s-au declarat în opoziție față de aceasta”, astfel, fracțiunile care nu fac parte din „majoritatea parlamentară” pot dobândi statutul de „opoziție parlamentară”, prin respectarea unor proceduri formale prevăzute de Regulamentul Parlamentului. În acest sens, este necesară adoptarea, în cadrul unei ședințe, a unei hotărâri prin care fracțiunea se declară în opoziție față de majoritatea parlamentară. Această hotărâre este comunicată oficial în plenul Parlamentului și transmisă, împreună cu procesul-verbal, Președintelui Parlamentului.

Cu toate acestea, Regulamentul Parlamentului nu oferă o reglementare detaliată a statutului juridic al opoziției parlamentare, ci operează la modul general cu atribuțiile fracțiunilor parlamentare (art.6), care sunt reprezentate proporțional numărului de membri în toate structurile permanente, fie temporare, fie speciale (reprezentantul opoziției parlamentare se alege în calitate de președinte al subcomisiei pentru exercitarea controlului parlamentar asupra activității Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova) și prioritatea propunerilor opoziției parlamentare și ale deputaților neafiliați din opoziție la întocmirea ordinii de zi pentru prima ședință în plen din fiecare a șasea săptămână din data începerii sesiunii parlamentare (art. 43^1).

Calitatea democratică a unui parlament se măsoară prin gradul în care opoziția sau minoritatea parlamentară beneficiază de instrumente eficiente pentru a-și exercita atribuțiile. În contextul lansării procesului de aderare la Uniunea Europeană, Republica Moldova a inițiat un amplu proces de revizuire a cadrului legislativ național, în conformitate cu obiectivele stabilite de Consiliul Europei și Adunarea Parlamentară, și potrivit standardelor și practicilor comune ale statelor membre, care promovează o democrație parlamentară liberă și pluralistă [69, pp. 53–54].

Necesitatea de a conferi opoziției un statut care să îi permită să joace un rol responsabil și constructiv, precum și reafirmarea dreptului de a forma o opoziție politică sunt aspecte ce se regăsesc într-un șir de rezoluții ale Adunării Parlamentare a Consiliului Europei: Rezoluția 1601 (2008) privind drepturile și responsabilitățile opoziției într-un parlament democratic [282]; Rezoluția 1154 (1998) privind funcţionarea democratică a parlamentelor naţionale [280]; Rezoluţia 1547 (2007) privind situaţia drepturilor omului şi a democraţiei în Europa [281]. Statele membre, fiind în drept să decidă unilateral modul de instituționalizare și reflectare a drepturilor și obligațiilor opoziției în legislație, sunt încurajate să o facă, astfel echilibrându-se mandatul acordat majorității în timpul alegerilor cu drepturile fracțiunilor parlamentare minoritare și asigurându-se transparența și încrederea publică în procesul democratic.

În același spirit, Comisia de la Veneția se exprimă adesea critic în privința adoptării legilor de o importanță majoră – cu caracter complex și sensibil, fără consultarea opoziției, a experților sau a societății civile şi fără evaluarea obligatorie a impactului, precum CDL-AD(2019)033, § 33 [201]; CDL-AD(2019)014, § 11 [202].

Deosebit de relevante sunt și hotărârile recente ale Curții Constituționale a Republicii Moldova [125], care subliniază obligația Parlamentului de a reglementa instituția opoziției în propriul act normativ. Astfel, în HCC nr. 22 din 29 iulie 2021, Curtea reține că, în cadrul procedurilor de legiferare, principiul pluralismului politic presupune că Parlamentul trebuie să asigure posibilitatea participării opoziției parlamentare la adoptarea legilor. Chiar dacă majoritatea parlamentară are o viziune consolidată cu privire la necesitatea unei legi și voturile sale ar fi

suficiente pentru a o adopta, majoritatea în discuție trebuie să asigure dreptul deputaților din cadrul opoziției parlamentare de a participa prin formularea întrebărilor și a propunerilor la proiectul de lege. În același timp, Curtea reține că, în cadrul procedurilor de legiferare, Parlamentul trebuie să asigure deputaților posibilitatea de a examina conținutul proiectului de lege printr-un schimb de opinii. Această etapă este necesară, deoarece le oferă deputaților posibilitatea de a înțelege esența proiectului de lege propus spre examinare și contribuie la consolidarea încrederii publice în faptul că legea a fost supusă dezbaterilor ample înainte de a fi adoptată.

Prezintă interes și HCC nr.14 din 27 aprilie 2021 [128], în care Înalta Curte remarcă faptul că majoritatea parlamentară trebuie să asigure un tratament corect şi adecvat al minorităților parlamentare, fără să facă abuz de poziția sa dominantă (§ 56). Chiar dacă, atestă Curtea, în baza principiului autonomiei parlamentare, Parlamentul deține o marjă discreționară largă în ceea ce privește modul de desfășurare a ședințelor plenare, în domeniul legiferării, autonomia Parlamentului nu este absolută. Ea este limitată de necesitatea respectării principiilor constituționale, de exemplu, a principiului pluralismului politic și a principiului dezbaterii parlamentare a proiectelor de lege (§§ 57–58).

În acest context, pe data de 26 septembrie 2023, s-au declanșat consultațiile publice asupra *proiectului Codului cu privire la organizarea şi funcţionarea Parlamentului Republicii Moldova* [217], care conține prevederi ce țin de drepturile opoziției parlamentare, printre care: principiul solidarității (majoritatea și opoziția parlamentară fiind responsabile solidar față de interesul public al societății); obligația majorității să asigure un tratament corect și adecvat al opoziției, fără să facă abuz de poziția sa dominantă [129, §§ 18–20]; opoziția, la rândul său, având obligația de a nu chema la violențe și de a nu se implica în acte de obstrucționare fizică a activității Parlamentului; dreptul la organizarea zilei opoziției de două ori pe sesiune; dreptul să fie reprezentată în organele de lucru ale Parlamentului; dreptul de a pune în discuție probleme și de a informa publicul despre deficiențele activității majorității parlamentare; dreptul de a exprima oficial de la tribuna Parlamentului critica asupra programului de guvernare, a proiectelor de acte normative examinate de către Parlament și de a expune propriul punct de vedere asupra problemelor ce țin de politica internă și externă a statului etc.

În opinia noastră, recunoașterea opoziției parlamentare ca element indispensabil al unei societăți democratice, precum și a rolului său esențial în dialogul cu autoritățile publice și în ajustarea cursului politic al puterii în funcție de nevoile societății impune sporirea gradului de independență a opoziției față de putere, precum și extinderea capacităților juridice și garanțiilor instituționale pentru punerea lor în aplicare. Totodată, opoziția poartă responsabilitatea de a adopta o atitudine constructivă în exercitarea activităților sale, de a-și apăra, pe cale legislativă, dreptul

de a dezvolta proiecte și soluții alternative, fapt ce i-ar permite să își îndeplinească funcțiile, contribuind la consolidarea stabilității sistemului politic în ansamblu [65, p. 57].

Suntem convinși că anume mecanismele de interacțiune cu cetățenii, precum consultările publice și audierile parlamentare, amplifică accesibilitatea și deschiderea instituției către societate, transformând Parlamentul într-o platformă pentru dialogul constant dintre autorități și societatea civilă și consolidându-i astfel rolul de garant al reprezentativității și al echilibrului democratic. Această abordare este apreciată și în literatura de specialitate, unde se afirmă că, în esență, „mecanismul decizional esenţial care întreţine orice guvernare reprezentativă este *deliberarea* între actorii sociali purtători de interese diferite cu privire la regulile pe care toţi membrii societăţii trebuie să le respecte.” [93]

Deși, așa cum am menționat anterior, parlamentarismul facilitează reprezentarea diversității opțiunilor politice din societate și creează un cadru decizional bazat pe negociere și compromis între actorii politici, în prezent, ideile cu privire la reprezentativitate şi deliberare în societate sunt tot mai frecvent supuse criticii. Reprobarea acestui principiu dobândește intensitate pe măsură ce guvernarea a „devenit un loc comun pentru toate tipurile de forţe politice, democratice sau nedemocratice” [287, p. 24].

În opinia noastră, incapacitatea funcțională a Parlamentului, definit de Constituția Republicii Moldova (art. 60) drept „organ reprezentativ suprem”, de a-și reprezenta poporul (alegătorii) poate fi demonstrată printr-o serie de argumente:

a) scăderea numărului de hotărâri adoptate în mod efectiv de către Parlament, în condițiile în care unele decizii politice cruciale sunt luate tot mai des de entități corporatiste ori oligarhice, controlate de anumite grupuri de interese influente și bine ierarhizate. Un exemplu elocvent este declarația Parlamentului privind denunțarea regimului oligarhic, „condus de liderul Partidului Democrat din Moldova, Vladimir Plahotniuc”. În cadrul acesteia, legislativul a constatat că formațiunea politică respectivă ar fi acționat ca „un partid de expresie totalitară, folosindu-se în mod ilegal de banul public în promovarea proiectelor proprii […]” [141];

b) în primele decenii ale secolului al XXI-lea, parlamentarismul tinde să capete un rol decorativ, întrucât funcţia de legiferare este preluată tot mai des de autoritățile administraţiei publice, iar deciziile funcționarilor devin, în realitate, mai importante decât actele normative adoptate de Parlament. Așa cum se menționează în literatura de specialitate, „marile decizii politice şi economice de care depinde soarta umanităţii nu mai sunt azi […] rezultatul unor opinii echilibrate rezultate din dezbateri şi contradezbateri. Comitete mici şi exclusiviste ale partidelor sau coaliţiilor de partide iau aceste decizii în spatele uşilor închise [...]” [287, pp. 49–50]. De exemplu, prim-ministrul și vicepreședinta Parlamentului au prezentat așa-numitul „Bugetul

PLUS", în cadrul unei conferințe de presă, înainte ca acesta să fie examinat și aprobat de Parlament potrivit procedurii prestabilite de lege [97];

c) deși art. 60 din Constituția Republicii Moldova consacră Parlamentul ca fiind „unica autoritate legislativă a statului", în realitate, acesta nu este singurul organ abilitat să adopte norme general obligatorii pentru reglementarea relațiilor sociale. În practica constituţională sunt cunoscute cazuri când Parlamentul „împarte" unele atribuţii ce ţin de funcţia legislativă cu alți subiecți de drept constituțional [113, p. 395]. Conform art. 106^1 din Constituție, Guvernul își poate angaja răspunderea în faţa Parlamentului asupra unui proiect de lege. La fel, potrivit art. 106^2, Parlamentul poate adopta, la propunerea Guvernului, o lege specială de abilitare a acestuia pentru a emite ordonanţe în domenii care nu fac obiectul legilor organice. În consecință, puterea executivă, prin intermediul Guvernului poate impune societății norme juridice dispunând de forță juridică egală cu cea a legilor adoptate de Parlament.

Această realitate este recunoscută și de Curtea Constituțională a Republicii Moldova, care a stabilit că, prin art. 106^1 şi 106^2 din Constituţie, constituantul a învestit și Guvernul cu atribuţii de legiferare. Înalta Curte a și identificat trei modalități de legiferare: una „firească, uzuală, şi care, potrivit articolului 60 din Constituţie, aparţine Parlamentului" şi două excepţionale, aflate la dispoziţia Guvernului, care îi permit să intre în sfera de reglementare primară a relaţiilor sociale – fie prin angajarea răspunderii în faţa Parlamentului (art. 106^1), fie prin emiterea de ordonanţe (art. 106^2) [124].

Uneori, guvernele fac abuz de dreptul de a emite ordonanțe, generând nemulțumiri în societate. Un caz alarmant a fost atestat în România, unde, într-o singură ședință, **Guvernul a adoptat 25 de ordonanțe de urgență.** În timp ce premierul susținea că emiterea acestora s-a realizat „în deplină transparenţă", reprezentanții opoziției au criticat acest exercițiu, calificându-l drept „o forţare a principiilor democratice *prevăzute în Constituţie"* [39]. Se pare că, în mod îngrijorător, pentru Guvernul României adoptarea ordonanțelor de urgență a devenit o practică obișnuită. Astfel, în perioada 1 septembrie 2023 – 1 octombrie 2024, au fost emise cca 180 de ordonanţe de urgenţă, ceea ce presupune că, în medie, la fiecare două zile era adoptat un astfel de act normativ [200]. Indiscutabil că asemenea practici erodează imaginea Parlamentului, diminuându-i rolul de „unică autoritate legislativă a statului".

Este de menționat că pentru Republica Moldova o astfel de practică nu este specifică. În temeiul art. 106^2 din Constituția Republicii Moldova și al Legii nr. 1211/2000 privind abilitarea Guvernului de a emite ordonanțe [171], Guvernul a adoptat doar două ordonanțe: una privind stabilirea cuantumului taxelor consulare [204] și una privind inspecția înainte de expediție a mărfurilor importate [203]. Ulterior, ambele acte normative au fost abrogate prin legi adoptate de

Parlament, întrucât acestea vizau reglementări temporare și limitate, în conformitate cu scopul legii de abilitare.

În ceea ce privește instituția angajării răspunderii Guvernului în fața Parlamentului, reglementată de art. 106[1] din Constituție, aceasta a fost utilizată, în repetate rânduri, ca instrument de adoptare accelerată a unor proiecte legislative considerate urgente sau de importanță strategică. Printre cele mai relevante cazuri se numără:

1. **25 septembrie 2014** – Guvernul și-a angajat răspunderea pentru un amplu pachet legislativ care includea: rectificarea bugetului de stat pentru anul 2014 (legat de achitarea compensațiilor în agricultură, achiziția păcurii pentru sezonul rece și suplinirea fondurilor rutier și ecologic); măsuri fiscale de susținere a producătorilor agricoli (inclusiv acordarea unei vacanțe fiscale până la 30 noiembrie 2014); scutirea de accize pentru distilatele obținute din vinurile produse în Republica Moldova; reorganizarea întreprinderii „Termocom" pentru atragerea finanțării externe; declararea ca fiind de utilitate publică națională a unor lucrări de reabilitare a sistemelor centralizate de irigare, în cadrul Programului COMPACT, finanțat de Guvernul SUA.

2. **Septembrie 2016** – Guvernul și-a angajat răspunderea pentru un pachet de șapte legi, dintre care cea mai contestată prevedea transformarea în datorie publică a creditelor de urgență acordate celor trei bănci falimentare – Banca de Economii, Banca Socială și Unibank – implicate în scandalul cunoscut drept „furtul miliardului". Premierul a justificat măsura prin necesitatea urgentă de a îndeplini condițiile impuse de Fondul Monetar Internațional pentru semnarea unui nou acord de asistență financiară.

3. **Iulie 2020** – Guvernul a recurs la angajarea răspunderii pentru un pachet de patru legi, inclusiv pentru o rectificare bugetară urgentă, justificată de criza sanitară și economică provocată de pandemia de COVID-19. Procedura a fost utilizată pentru a evita blocajele parlamentare și a permite aplicarea rapidă a măsurilor necesare. În absența unei moțiuni de cenzură în termenul constituțional de 72 de ore, legile respective au fost considerate adoptate de drept.

În opinia Curții Constituționale a Republicii Moldova, procedura angajării răspunderii Guvernului în fața Parlamentului este o particularitate a procedurii legislative, conform căreia proiectul de lege nu mai urmează procedura legislativă prevăzută de Regulamentul Parlamentului, acesta fiind supus unei dezbateri strict politice, având drept consecință menținerea sau demiterea Guvernului prin retragerea încrederii acordate de Parlament [124]. Curtea Constituțională a României a stabilit că rolul unei asemenea proceduri este de a coagula o majoritate parlamentară, dar și de a surmonta actele obstrucționiste ale opoziției în cursul dezbaterilor legislative. În opinia Curții, angajarea răspunderii asupra unui proiect de lege reprezintă o modalitate legislativă indirectă de adoptare a unei legi, care neurmând procedura parlamentară obișnuită, este practic

adoptată tacit în lipsa dezbaterilor, Guvernul ținând cont sau nu de amendamentele făcute. Această modalitate simplificată de legiferare ar trebui utilizată doar în situații excepționale, atunci când adoptarea proiectului de lege în procedură ordinară sau în procedură de urgență devine imposibilă, în special din cauza structurii politice a Parlamentului care nu permite atingerea consensului pentru adoptarea proiectului de lege în procedura uzuală sau de urgență [79].

Angajarea răspunderii Guvernului în fața Parlamentului pentru „un anumit text, fie politic sau legislativ" este apreciată ca o „formă de raționalizare a Parlamentului", forțat de Guvern să accepte „fără dezbatere și vot" anumite acțiuni guvernamentale [145, p. 359]. În acest caz, prin raționalizarea funcționalității Parlamentului se înțelege că acesta nu mai este în măsură să își exprime direct, prin vot, voința politică asupra unei decizii luată de Guvern și obligatorie pentru acesta [113, p. 509].

În contextul intensificării rolului Guvernului în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova și în scopul prevenirii cazurilor de raționalizare excesivă a activității Parlamentului prin angajarea „abuzivă și oricând" a răspunderii Guvernului asupra unui proiect de lege, mai ales în cazurile în care acestea se bucură de sprijinul unei majorități parlamentare, se impune introducerea unor limite clare în Constituție privind domeniile în care Guvernul ar putea să își angajeze răspunderea pentru un proiect de lege.

În prezent, Constituția Republicii Moldova nu stabilește asemenea limitări, ceea ce îi oferă Guvernului o marjă largă de libertate în identificarea domeniilor în care să își angajeze răspunderea, lacună ce afectează suveranitatea „forului reprezentativ".

Jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova stabilește câteva circumstanțe care determină angajarea răspunderii Guvernului în fața Parlamentului:

– procedura angajării răspunderii trebuie să fie o măsură *in extremis*, determinată de urgența adoptării măsurilor conținute în legea asupra căreia Guvernul și-a angajat răspunderea, de necesitatea unei reglementări adoptate cu maximă celeritate, de importanța domeniului vizat și de caracterul imediat al aplicării legii în cauză [132];

– deși posibilitatea angajării răspunderii nu este supusă niciunei condiții, oportunitatea și conținutul inițiativei rămân teoretic la discreția Guvernului, iar această libertate nu este absolută;

– prin angajarea răspunderii, Guvernul nu poate substitui Parlamentul oricând și în orice condiții [124].

O poziție mai explicită în acest sens a fost exprimată de Curtea Constituțională a României, care a stabilit următoarele criterii de evaluare a răspunderii asumate de Guvern în fața Parlamentului pentru un proiect de lege: existența unei urgențe reale în adoptarea măsurilor

propuse; necesitatea ca reglementarea în cauză să fie adoptată cu maximă celeritate; aplicarea imediată a legii în cauză [79].

Deși jurisprudența constituțională a recunoscut că angajarea răspunderii asumate de Guvern în fața Parlamentului reprezintă o procedură democratică, în sensul în care aceasta contribuie la raționalizarea activității legislative și reflectă gradul de susținere de care se bucură Guvernul din partea forului legislativ, Parlamentul având oricând posibilitatea să demită Guvernul prin retragerea votului de încredere – aceasta procedură necesită a fi revizuită. Revizuirea ar trebui să includă norme clare care să excludă angajarea răspunderii pentru: proiecte de legi privind ratificarea tratatelor sau a unui acord internațional; proiecte de legi privind regimul instituțiilor fundamentale ale statului, drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor; proiecte de legi pentru aprobarea stărilor de urgență; cele mai importante coduri; proiecte de legi în domenii de importanță strategică, precum reforma justiției sau procedura electorală și a referendumului.

Legislativele puternice reprezintă un pilon esențial pentru consolidarea democrației. Motivele sunt multiple: (a) asigură un control mai eficient asupra executivului şi o răspundere de tip orizontal mai avansată;

(b) stimulează consolidarea partidelor politice, ceea ce, teoretic, conduce la eficientizarea răspunderii de tip vertical dintre reprezentanți şi reprezentați. În regimurile democratice noi, care se confruntă cu disfuncționalități ale sistemului electoral, construcției societăţii civile, controlului asupra armatei, descentralizării puterii, nu trebuie ignorat rolul legislativului în arhitectura statului. Dacă politicienii eșuează în a construi un legislativ puternic, cetățenii se vor trezi într-o societate în care voturile lor nu contează, vocile lor nu vor fi ascultate şi interesele lor nu vor fi satisfăcute [260, p.18]. Aceste argumente sunt relevante pentru orice formă de guvernământ. În condiţiile în care, la nivel global, executivele domină legislativele, credem că reformele instituționale şi constituţionale ar trebui să aibă ca scop diminuarea tendinţelor de personalizare a puterii şi accentuarea tendinţelor de „parlamentarizare" a vieţii politice.

În acest context, este revelatoare opinia profesorului Pierre Pactet, potrivit căruia adevărata separație puterilor „nu mai este cea dintre puterea de a face legea şi puterea de a o executa, ci dimpotrivă, între puterea care aparţine executivului de a conduce politica naţională, utilizând administraţia publică, pe de o parte, şi libertatea lăsată legislativului de a controla acţiunea executivului" [298, p.114];

c) în condițiile pluralismului politic și a sistemului politic pluripartidist, parlamentul este reflecţia partidelor politice parlamentare. Conform Codului electoral (art. 63), dreptul de a desemna candidați pentru alegeri aparține partidelor politice și blocurilor electorale, randamentul

activităţii oricărui parlament, calitatea și valoarea actelor adoptate de acesta sunt, în mare măsură, determinate de „virtutea” deputaților aleși de cetățeni pe listele de partid, în speranța că aceștia vor asigura reprezentarea diverselor interese ale societăţii.

În calitate de organ reprezentativ al poporului, *Parlamentul constituie dimensiunea centrală a separării puterilor și arena dialogului public.* Conform doctrinei [276], principiul separației puterilor urmărește echilibrarea influenței celor trei ramuri fundamentale: legislativă, executivă și judecătorească. Parlamentul, ca organ legislativ suprem, are rolul nu doar de a crea legi, ci și de a monitoriza și influența activitatea celorlalte puteri, exercitând astfel un control reciproc [113, p. 392] [10, p. 159] [144, pp. 212–213]. Această capacitate de influență se concretizează în: adoptarea cadrului normativ (Parlamentul stabilește regulile care guvernează relațiile dintre cetățeni, stat și diferitele instituții publice, adaptând legislația la nevoile și evoluțiile sociale); controlul parlamentar asupra Guvernului (prin moțiuni de cenzură [53, art. 106]; întrebări, interpelări [53, art. 105], Parlamentul evaluează și sancționează acțiunile puterii executive); rolul în numirea unor funcționari-cheie (Parlamentul influențează direct sistemul judiciar și alte instituții independente, prin validarea unor funcționari, precum 2 judecători la Curtea Constituțională [53, art. 136 alin. (2)], Avocatul Poporului [53, art. 59^1 alin. (3)], 6 membri în Consiliul Superior al Magistraturii [53, art. 122 alin. (3)], Preşedintele și membrii Curţii de Conturi [53, art. 133 alin. (3)] etc.).

Adoptarea legilor și a altor acte normative constituie un exemplu esențial al rolului reprezentativ al Parlamentului, în care negocierile și compromisurile politice devin mecanisme importante în acest proces. În Regatul Unit, de exemplu, tradiția de *government by discussion* (guvernare prin dezbatere) asigură transparența decizională și oferă un cadru pentru exprimarea diversității opiniilor. Walter Bagehot descrie Parlamentul britanic ca „un comitet imens de discuție”, unde dialogul și deliberarea contribuie la rafinarea deciziilor [252].

Prin urmare, parlamentarismul contribuie la consolidarea unui sistem decizional care favorizează pluralismul, negocierea și compromisul. Teoreticieni precum Giovanni Sartori [286], Cristian Ionescu [144, pp. 212–213], Ion Guceac [113, p. 392], Alexandru Arseni [10, p. 159] subliniază că acest model permite prevenirea dominației unui singur grup politic, favorizând o guvernare echilibrată și legitimă.

În opinia noastră, prin rolul său de reprezentare, Parlamentul facilitează adoptarea unor politici care să răspundă nevoilor și aspirațiilor diverselor categorii de cetățeni. De exemplu, politicile privind incluziunea socială sau protecția mediului, promovate de Uniunea Europeană, reflectă rezultatul unor negocieri complexe între partidele politice și statele membre, reprezentate

în Parlamentul European. Aceasta demonstrează capacitatea instituției de a genera soluții sustenabile, acceptate pe scară largă.

Așa cum am menționat, avantajul parlamentarismului este demonstrat și de funcția sa de *arenă a dialogului public*. Astfel, la nivel național, prin inițiative legislative, consultări publice și interacțiuni cu societatea civilă, Parlamentul devine o platformă de reflectare a priorităților cetățenilor. Ipoteza noastră este susținută de exemple concrete de implicare a societății civile în procesul legislativ. Astfel, în anul 2022, Parlamentul a adoptat *Legea privind fondul de reducere a vulnerabilității energetice* [176], ca răspuns la nevoia urgentă de sprijin social. De asemenea, prin dialog transparent și dezbateri publice, Parlamentul devine un forum în care tensiunile dintre autorități și societatea civilă pot fi negociate. Un exemplu este adoptarea *Legii privind accesul la informațiile de interes public* [172], care reflectă cerințele organizațiilor nonguvernamentale pentru creșterea transparenței guvernamentale.

Astfel, Parlamentul nu doar reflectă diversitatea societății, ci și joacă un rol activ în medierea conflictelor și promovarea consensului, contribuind astfel la stabilitatea și funcționarea democratică a statului. Fiind cea mai importantă instituție din cadrul mecanismului de stat, Parlamentul dispune de capacități reale pentru a influența fiecare element al acestui mecanism. Identificarea nevoilor sociale, concentrarea și prioritizarea intereselor publice transformă Parlamentul într-o veritabilă arenă publică pentru depășirea contradicțiilor dintre diverse autorități, dintre stat și societatea civilă. Este totodată singurul loc în care interesele diferitelor straturi și grupuri sociale pot fi dezbătute public.

Parlamentul joacă un rol esențial în consolidarea coeziunii sociale și a unității naționale, acționând ca un garant al intereselor tuturor categoriilor sociale. Prin exercitarea atribuțiilor sale legislative, acesta promovează stabilitatea politică și socială, sprijinind grupurile dezavantajate, prin inițiative normative. Un astfel de angajament este reflectat în politicile orientate spre îmbunătățirea condițiilor de trai ale cetățenilor vulnerabili și promovarea echității sociale [114, pp. 178–179].

Un exemplu relevant în acest sens îl constituie adoptarea unor măsuri legislative privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, care vizează: extinderea accesului la educație prin sprijinirea școlilor incluzive și adaptarea infrastructurii educaționale, precum și instituirea unor mecanisme de protecție socială, inclusiv prin majorarea sprijinului financiar acordat familiilor care îngrijesc persoane cu dizabilități [178]. Pe lângă protecția grupurilor vulnerabile, Parlamentul a contribuit la consolidarea unității naționale prin legiferarea drepturilor minorităților etnice, culturale și lingvistice, un exemplu în acest sens fiind *Legea privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri)* [181], care consacră drepturile de autoadministrare ale regiunii

autonome în vederea păstrării identității culturale și lingvistice a populației găgăuze și menținerii stabilității politice și economice în cadrul statului.

De asemenea, Parlamentul a mediat tensiuni sociale și a promovat dialogul dintre partenerii sociali, un exemplu relevant fiind revizuirea *Codului muncii* în 2021 [36], care a vizat echilibrarea intereselor dintre angajatori și salariați. Consultările cu sindicatele și patronatele au condus la ajustări legislative privind clauza de neconcurență, perioada de probă, contractele pe durată determinată și stabilirea plafonului prejudiciilor în cazul concedierilor sau transferurilor nelegale [167]. Aceste acte legislative au fost corelate cu angajamentele internaționale ale Republicii Moldova, în special cu *Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități,* ratificată în 2010 [58].

În aceeași direcție, au fost elaborate și adoptate documente strategice de politici publice, precum *Strategia Națională pentru Dezvoltare Durabilă „Moldova 2020”* [165] și *Strategia „Moldova Europeană 2030”* [164], care vizează reducerea sărăciei și extinderea incluziunii sociale.

Cu toate acestea, o viziune critică relevă faptul că, dincolo de intențiile declarate și formulările legislative generoase, funcția socială a Parlamentului este adesea afectată de disfuncționalități structurale și contradicții între normă și practică.

1. Protecția grupurilor vulnerabile rămâne, în multe cazuri, un angajament declarativ. Implementarea politicilor sociale este frecvent afectată de subfinanțarea cronică a programelor, de centralizarea excesivă a deciziilor și de lipsa unor mecanisme eficiente de monitorizare a impactului social. Spre exemplu, deși școlile incluzive sunt prevăzute în legislație, numeroase instituții educaționale nu dispun nici de infrastructura, nici de resursele umane, necesare pentru integrarea elevilor cu dizabilități.

2. Inițiativele legislative sunt uneori ghidate de rațiuni electorale, în detrimentul celor sociale reale. Se observă o tendință de populism legislativ, în special în perioadele preelectorale, când sunt promovate măsuri sociale nesustenabile din punct de vedere financiar, cu scopul capitalizării politice. Această practică alimentează decalaje între așteptările cetățenilor și capacitatea statului de a livra servicii sociale de calitate, erodând încrederea în Parlament.

3. Gestionarea minorităților etnice se realizează prin menținerea unui *status quo,* mai degrabă decât prin integrare activă. Relația dintre autoritățile centrale și autonomia găgăuză rămâne tensionată, în lipsa mecanismelor reale de consultare și participare. De asemenea, situația regiunii transnistrene, aflată într-un vid constituțional prelungit, trădează lipsa unei viziuni coerente asupra coeziunii teritoriale și a integrării minorităților.

4. Dialogul social este, de cele mai multe ori, formal și lipsit de eficiență. Deși modificările recente la Codul muncii au inclus consultări cu partenerii sociali, vocea sindicatelor rămâne slab reprezentată, iar impactul real asupra protejării lucrătorilor, în special în mediile precare sau informale, este limitat. Astfel, participarea devine simbolică, iar echilibrul dintre interesele economice și cele sociale este greu de atins.

Deși Parlamentul își declară angajamentul față de coeziunea socială și incluziune, eficiența reală a acestor politici este adesea compromisă de discontinuități între intenția normativă și aplicabilitatea concretă. Pentru a depăși dimensiunea simbolică și a consolida funcția socială a Parlamentului, este necesară o recalibrare a viziunii parlamentare axate pe: participare comunitară reală, nu doar formală; alocarea de resurse clare și sustenabile; evaluarea independentă a rezultatelor sociale ale legilor adoptate.

În absența condițiilor menționate, funcția ideologică a Parlamentului riscă să devină un discurs de fațadă, care perpetuează inegalitățile structurale, în loc să contribuie la transformarea lor. Prin urmare, coeziunea socială – deși consacrată la nivel legislativ – rămâne un ideal insuficient realizat în practica guvernării parlamentare.

Parlamentul reprezintă un pilon central în formularea, susținerea și monitorizarea politicii externe a statului. Promovarea unei politici externe active de către parlamentari reprezintă o condiție esențială pentru un parlamentarism eficient. Prin funcțiile de legiferare, control și reprezentare, Parlamentul este conceput ca un actor central în definirea direcțiilor strategice ale relațiilor externe ale statului. Această viziune este susținută și de practica constituțională a Republicii Moldova, care conferă Parlamentului un rol determinant în procesul de ratificare a tratatelor, de transpunere a angajamentelor internaționale în dreptul intern și de monitorizare a implementării acestora.

Atribuțiile Parlamentului în domeniul politicii externe se pliază pe: (a) elaborarea politicii externe – Parlamentul stabilește cadrul legislativ care reglementează relațiile internaționale, tratatele și angajamentele statului pe plan internațional. Acest proces oferă temeiul juridic necesar pentru coordonarea acțiunilor externe ale statului; (b) asigurarea normativă – prin ratificarea tratatelor internaționale și adoptarea legislației aferente, Parlamentul integrează angajamentele internaționale în legislația națională. De exemplu, în 2014, Legislativul a ratificat *Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană*, formalizând astfel angajamentele țării în domenii precum comerțul liber, reformele democratice și integrarea europeană [170]; (c) supravegherea executării angajamentelor internaționale – Parlamentul exercită control asupra activității Guvernului, monitorizând respectarea intereselor naționale și implementarea angajamentelor internaționale. De exemplu, ratificarea Agendei de dezvoltare durabilă a ONU – Agenda 2030 – a impus măsuri

specifice pentru integrarea Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă (ODD) în legislația națională, vizând obiective globale precum reducerea sărăciei și asigurarea educației de calitate [228].

Parlamentarii au responsabilitatea de a promova interesele statului în cadrul dialogurilor interparlamentare, contribuind la consolidarea relațiilor bilaterale și multilaterale. O politică externă activă, realizată printr-o colaborare strânsă între Parlament și Guvern, asigură o reprezentare coerentă a pozițiilor statului în probleme globale precum securitatea, comerțul internațional sau schimbările climatice.

Totuși, această viziune idealizată contrastează adesea cu realitatea politico-instituțională, în care rolul Parlamentului este mult mai modest, adesea redus la funcții de validare formală, fără o influență reală asupra conținutului și direcției politicii externe a statului. În loc să fie un co-arhitect al politicii externe, Parlamentul tinde să joace un rol secundar și reactiv, limitat la ratificări *post factum* și la participări simbolice în reuniuni interparlamentare internaționale.

Eficiența parlamentarismului depinde direct de capacitatea Parlamentului de a se implica activ în formularea și implementarea politicii externe. Consolidarea acestor funcții ar permite Parlamentului să întărească poziția statului pe plan internațional, garantând totodată promovarea intereselor naționale și respectarea angajamentelor asumate.

Parlamentul joacă un rol crucial în asigurarea unei guvernări democratice, prin exercitarea competențelor de control asupra activității Guvernului și a altor instituții ale puterii de stat. Această funcție este indispensabilă în consolidarea democrației, garantarea statului de drept și sincronizarea parcursului european al statului [53, art. 66 lit. f), h), i)]. În lipsa controlului parlamentar – ca expresie a controlului social instituționalizat – democrația devine pur declarativă, iar dreptul riscă să fie subordonat intereselor conjuncturale ale guvernării.

Totuși, o analiză atentă a practicii parlamentare din Republica Moldova relevă o serie de contradicții între idealul normativ al controlului democratic și implementarea efectivă a acestuia. Deseori, mecanismele de control sunt ineficiente, formalizate sau politizate. Pe acest fundal, se conturează câteva trăsături definitorii ale mecanismelor actuale de control parlamentar, care explică natura lor fragmentară și eficiența relativă:

1. Caracterul predominant tehnic al supravegherii procesului de armonizare legislativă, în detrimentul unei dezbateri parlamentare substanțiale. Deși este incontestabil faptul că Parlamentul poartă responsabilitatea de a evalua compatibilitatea legislației interne cu normele europene, în practică aceasta se dovedește adesea a fi una pur formală, lipsită de un caracter deliberativ autentic, reducându-se la o simplă validare birocratică a unor proiecte de lege elaborate anterior de Guvern, adesea cu sprijinul experților internaționali. Modificările recente la *Legea privind comerțul*

interior [154] sau la *Legea privind protecția consumatorilor* [180] sunt exemple de convergență legislativă supravegheată formal de comisiile parlamentare.

În multe cazuri, analiza parlamentară se limitează la raportul tehnic al unei comisii, fără ca parlamentarii să se implice într-un proces de reflecție substanțială asupra implicațiilor sociale, economice sau instituționale ale noilor norme europenizate. Astfel, „armonizarea" devine, mai degrabă, un exercițiu de conformare, nu unul de adaptare contextuală [225].

2. Exercitarea fragmentară a funcției de monitorizare a reformelor, în pofida asumării acesteia ca responsabilitate parlamentară. Un exemplu este implicarea Parlamentului în monitorizarea reformelor din justiție, un domeniu-cheie în procesul de integrare europeană. Deși participarea sa în evaluarea *Strategiei privind asigurarea independenței și integrității justiției* [166] este frecvent invocată, această implicare se manifestă mai mult prin solicitări de rapoarte sau audieri ale unor oficiali, fără să genereze acțiuni de sancționare politică, corectare legislativă substanțială sau urmărirea consecventă a recomandărilor formulate. Dincolo de evenimentele punctuale, nu există o practică instituționalizată de evaluare a reformelor, ceea ce face fragilă ideea de control continuu și eficient.

Mai mult, în unele cazuri, comisiile parlamentare devin tribune pentru bătălii partizane, unde controlul se transformă în instrument politic, afectând credibilitatea instituției ca garant al interesului public.

3. Caracterul selectiv al transparenței și fragmentarea responsabilității în exercitarea controlului parlamentar asupra utilizării fondurilor europene. Monitorizarea utilizării fondurilor europene este, fără îndoială, una dintre cele mai sensibile forme de control parlamentar. Exemplul din 2022 – în care Comisia parlamentară pentru economie, buget și finanțe a solicitat explicații privind gestionarea celor 150 de milioane de euro prin Asistența Macrofinanciară (AMF) – poate fi interpretat ca un exercițiu pozitiv de responsabilizare a guvernului. În acest caz, persistă o serie de dileme semnificative privind eficiența controlului parlamentar. Ulterior audierilor în comisie, nu au fost comunicate în mod clar măsurile de corecție adoptate, iar gradul de implementare a recomandărilor formulate rămâne incert. Totodată, accesul publicului la rapoartele integrale de monitorizare este limitat, ceea ce afectează transparența procesului și diminuează încrederea cetățenilor în funcția de supraveghere exercitată de Parlament.

În lipsa unor răspunsuri clare și măsurabile, există riscul ca acest mecanism de control să fie perceput, mai degrabă, ca un ritual procedural, decât ca un instrument real de transparență și eficiență.

Parlamentul exercită o importantă „funcție" ideologică. În mod tradițional, acționând ca un bastion al democrației, parlamentele au rolul de a convinge cetățenii de avantajele sistemului

existent sau invers, de a servi drept catalizator pentru schimbare. Astfel, Parlamentul nu este doar un forum de adoptare a legilor și de exercitare a controlului asupra Executivului, ci și o platformă de promovare a valorilor, viziunilor și direcțiilor fundamentale ale dezvoltării statului [66, p. 247]. În contextul Republicii Moldova, această „funcție" ideologică este exercitată printr-o serie de instrumente discursiv-politice care includ:

– *mesaje oficiale și declarații instituționale* – mesajele transmise de Președintele Parlamentului și de conducerea Legislativului cu prilejul unor evenimente naționale sau internaționale, comemorări sau zile oficiale, contribuie la consolidarea discursului constituțional și la reafirmarea orientării strategice a statului. Aceste mesaje reflectă angajamentul față de statul de drept, democrația participativă și integrarea europeană. Exemple relevante includ mesajele din cadrul Adunării Parlamentare Euronest (2023) [94], în care este reiterată opțiunea strategică proeuropeană a Republicii Moldova.

Deși aceste mesaje reflectă, în general, angajamentul față de valorile democratice și orientarea proeuropeană, ele tind să fie formulate într-un registru dominant, cu accent pe validarea poziției majorității parlamentare, în detrimentul reflecției pluraliste. Utilizarea frecventă a conceptului „Europa" ca reper de legitimare poate conduce la suprasimplificarea realităților politice interne, iar formulările generalizante pot fi percepute ca excluzive față de pozițiile opoziției;

– *declarațiile adoptate în plen sau formulate de fracțiuni parlamentare* – acestea exprimă poziții oficiale asupra temelor de interes public și geopolitic, cum ar fi integrarea europeană (2022), condamnarea regimurilor autoritare (2012), susținerea Ucrainei în contextul conflictului armat (2022) ș.a. Din perspectiva cercetării constituționale, astfel de declarații contribuie la modelarea ideologică a spațiului politic și juridic, profilând Parlamentul drept for de validare moral-politică a deciziilor de stat. Cu toate acestea, când sunt formulate într-un registru excluziv și nesusceptibil de negociere, ele pot contribui la tensionarea discursului public;

– *moțiunile simple și cele de cenzură* – acestea constituie instrumente juridico-politice prin care opoziția exprimă dezacordul față de direcția guvernării. Din perspectivă ideologică, acestea contribuie la creșterea vizibilității alternativelor de guvernare și la menținerea unui echilibru discursiv în spațiul politic. Totodată, ele pot fi analizate ca indicatori ai conflictualității parlamentare și ai calității deliberării în procesul legislativ (ex: în perioada 2023–2025, au fost înaintate 7 moțiuni simple asupra politicilor ministerelor și 2 moțiuni de cenzură împotriva Guvernului Recean) [192]. În practică, moțiunile înaintate de opoziție – deși constituie un mecanism firesc al controlului parlamentar într-o democrație funcțională – sunt adesea tratate

formal și supuse unui proces procedural accelerat, fără o dezbatere amplă. Această abordare poate limita funcția deliberativă a Parlamentului și reduce capacitatea acestuia de a integra perspective divergente în procesul decizional;

– *diplomația parlamentară și comunicarea cu electoratul* – participarea delegațiilor parlamentare la reuniuni internaționale și întrevederile cu alegătorii în teritoriu constituie mijloace prin care Parlamentul își proiectează imaginea atât pe plan intern, cât și extern. Aceste activități pot fi abordate ca forme de externalizare a ideologiei constituționale dominante, dar și ca instrumente de comunicare strategică instituțională. Totuși, prevalența referințelor la susținerea externă, în detrimentul unui consens intern larg fundamentat, poate genera percepția că legitimitatea unor decizii derivă preponderent din sprijinul partenerilor externi. În acest cadru, apare riscul ca autoritatea democratică internă să fie percepută ca secundară, iar diplomația parlamentară să fie valorizată mai mult ca act de conformare decât ca spațiu de dialog echilibrat;

– *publicațiile oficiale și mass-media* – buletinele informative, rapoartele anuale de activitate, platformele multimedia ale Parlamentului și transmisia ședințelor plenare contribuie la transparența decizională și la formarea unei conștiințe civice în spiritul valorilor constituționale. Dintr-o perspectivă metodologică, analiza discursului parlamentar și a conținutului comunicării oficiale oferă date relevante pentru identificarea curentelor ideologice dominante în perioada de referință. Însă atunci când comunicarea publică este orientată excesiv spre validarea exclusivă a realizărilor majorității parlamentare, însoțită de o neglijare a exprimării punctelor de vedere divergente, se poate ajunge la o percepție de monopol discursiv, la un pluralism mai mult formal decât substanțial, iar dezacordul politic riscă să fie discreditat sau ignorat.

„Funcția” ideologică a Parlamentului, înțeleasă ca proces de articulare a valorilor dominante și de structurare a discursului politic, are un impact direct nu doar asupra vieții politice interne, ci și asupra modului în care cetățenii percep instituția în ansamblul său. Oricât de sofisticată ar fi arhitectura discursivă a Legislativului și oricât de coerente ar părea mesajele oficiale, eficiența funcției ideologice rămâne limitată dacă nu este dublată de încrederea reală a cetățenilor în legitimitatea și utilitatea socială a Parlamentului.

În acest sens, una dintre provocările majore cu care se confruntă instituțiile parlamentare – nu doar în Republica Moldova, ci și în alte democrații emergente – este *percepția publică și gradul de încredere acordat de cetățeni.* Imaginea Parlamentului Republicii Moldova continuă să fie marcată de o serie de tensiuni și ambiguități, reflectând raportul fragil dintre reprezentare și responsabilitate.

Astfel, Barometrul de Opinie Publică [20], realizat de Institutul de Politici Publice în octombrie 2024, relevă date îngrijorătoare: doar 2,9% dintre respondenți au declarat că au foarte

multă încredere în Parlament, în timp ce 43,4% afirmă că nu au deloc încredere în această instituție. Alături de partidele politice și Guvern, Parlamentul se regăsește în topul negativ al clasamentului încrederii instituționale. Aceste cifre nu trebuie înțelese izolat, ci în relație cu moștenirea istorică a unui regim autoritar, care a produs o cultură politică marcată de suspiciune și de așteptări centralizate de la puterea executivă.

Într-o interpretare pertinentă, Alina Mungiu-Pippidi observa, în cazul României postcomuniste, că neîncrederea în Parlament derivă inclusiv dintr-o dificultate culturală de a accepta dezbaterea și incertitudinea ca forme legitime de exercitare a puterii, în contrast cu preferința pentru lideri care guvernează „cu mână sigură" [197, p. 161]. Acest diagnostic poate fi aplicabil, cel puțin parțial, și în cazul Republicii Moldova, însă explicațiile sunt mai complexe și includ o serie de factori sistemici. Printre aceștia se remarcă: percepția lipsei de asumare a responsabilității de către parlamentari în raport cu alegătorii; contrastul evident dintre statutul privilegiat al deputaților și utilitatea socială resimțită a activității lor; modul în care meritele guvernării sunt revendicate aproape exclusiv de Executiv, în timp ce Parlamentul este adesea prezentat ca responsabil pentru blocaje sau eșecuri [65, p. 53].

Această imagine negativă este adesea amplificată de mediatizarea selectivă și tendențioasă a activității legislative. Mass-media, cu un apetit crescut pentru senzațional și conflict, difuzează frecvent imagini cu deputați implicați în activități necorespunzătoare în timpul ședințelor plenare, absentează de la lucrările parlamentare sau adoptă poziții considerate contrare interesului public – în special în raport cu proiectele cu caracter social. Deși acest tip de prezentare este parțial subiectiv și uneori malițios, impactul său asupra imaginii publice a Parlamentului este semnificativ.

Într-o perspectivă mai amplă, calitatea reprezentării parlamentare și percepția asupra acesteia sunt influențate de un ansamblu de factori care depășesc conduita individuală a aleșilor: nivelul de dezvoltare economică, gradul de bunăstare a populației, structura etnică a societății, maturitatea societății civile, cultura politică a cetățenilor, relațiile dintre opoziție și guvernare, precum și suportul extern pentru procesele de democratizare.

Prin urmare, analiza „funcției" ideologice a Parlamentului nu poate fi disociată de dimensiunea percepției publice și de capacitatea instituției de a se legitima prin acțiuni concrete, transparente și orientate spre interesul comun. În lipsa unei reconectări autentice cu electoratul, funcția reprezentativă riscă să fie percepută ca formală, iar discursul democratic – ca o simplă retorică instituționalizată, deconectată de realitățile și așteptările societății.

3.2. Perspective de raționalizare a activității Parlamentului Republicii Moldova

În contextul reformei instituțiilor democratice, conceptele de *raționalizare* și *optimizare* devin tot mai frecvent invocate în discursul privind eficientizarea activității parlamentare. Deși aparent convergente, cele două noțiuni implică abordări conceptuale și consecințe instituționale distincte.

Termenul „raționalizare" provine din limba franceză, „rationaliser", având rădăcina în latinescul „rationalis", însemnând „care ține de rațiune". În limba română, acesta este definit ca acțiunea de organizare a activității după norme și principii raționale, având ca scop eficientizarea proceselor și utilizarea optimă a resurselor [92]. În plan normativ, raționalizarea se referă la introducerea unor mecanisme procedurale ce limitează discreția politică, în scopul asigurării stabilității și coerenței acțiunii parlamentare [235]. În sistemele parlamentare, aceasta se manifestă prin instituirea unor reguli ce vizează raporturile dintre legislativ și executiv, precum: votul de încredere, moțiunea de cenzură, angajarea răspunderii guvernului etc. [266, pp. 24–25]

În opoziție sau complementar, conceptul de *optimizare* presupune îmbunătățirea performanței unui sistem prin valorificarea resurselor disponibile, reducerea ineficiențelor și adaptarea la cerințele sociale și tehnologice actuale. În cazul parlamentelor, optimizarea poate însemna digitalizarea procesului legislativ, diversificarea mecanismelor de consultare publică, întărirea capacității administrative și creșterea transparenței decizionale. Potrivit Comisiei de la Veneția, optimizarea procesului legislativ presupune nu doar reducerea duratei de adoptare a legilor, ci și îmbunătățirea calității și a fundamentării acestora [279].

Problema apare atunci când raționalizarea este utilizată excesiv sau abuziv nu ca mijloc de eficientizare, ci ca mecanism de control politic al procesului legislativ. În Republica Moldova, apelarea frecventă la procedura de angajare a răspunderii Guvernului asupra unor proiecte de lege a fost criticată pentru reducerea rolului deliberativ al Parlamentului și slăbirea controlului democratic [123]. De asemenea, Comisia de la Veneția atrage atenția că „raționalizarea excesivă poate afecta pluralismul politic și participarea opoziției la procesul decizional" (de ex., CDL-AD(2019)033) [201].

Prin urmare, este esențial ca orice reformă orientată spre raționalizare să fie însoțită de mecanisme reale de optimizare democratică, care să consolideze funcțiile reprezentative, deliberative și de control ale Parlamentului.

Este important de subliniat că, în analiza funcționării instituției parlamentare, nu poate fi avută în vedere doar eficiența tehnică a deciziei, ci și legitimitatea democratică a acesteia. Lipsa unui echilibru între aceste două concepte poate crea riscuri. Astfel, optimizarea fără raționalizare

poate conduce la haos procedural, în timp ce raționalizarea fără optimizare riscă să transforme Parlamentul într-un actor formal, lipsit de relevanță în viața politică a societății.

În acest sens, conceptul de *parlamentarism raționalizat* capătă o relevanță deosebită în cadrul reformei instituțiilor democratice, întrucât reflectă exact această tendință de raționalizare a relațiilor dintre Parlament și Executiv prin intermediul unor mecanisme constituționale și procedurale menite să evite instabilitatea politică și crizele guvernamentale recurente [256, p.130]. Astfel, Parlamentul nu mai este conceput doar ca un for deliberativ tradițional, ci devine un actor integrat într-un sistem echilibrat de guvernare, în care normele raționale limitează arbitrariul politic, iar procedurile clar reglementate sporesc previzibilitatea și eficiența decizională.

Această formă de organizare – denumită în literatura de specialitate „parlamentarism raționalizat" – presupune, de regulă, introducerea unor garanții suplimentare pentru stabilitatea guvernului, precum votul de încredere condiționat, proceduri riguroase pentru demiterea executivului și, uneori, angajarea răspunderii guvernamentale în fața Parlamentului, menite să evite crizele guvernamentale cronice [257, p. 103].

Cu toate acestea, așa cum s-a evidențiat anterior, mecanismele descrise trebuie dublate de măsuri de optimizare democratică, care să nu compromită transparența, pluralismul și participarea opoziției.

Prin urmare, parlamentarismul raționalizat trebuie înțeles nu doar ca o soluție tehnico-juridică de prevenire a crizelor, ci ca un model instituțional complex, aflat la intersecția dintre raționalizare și optimizare, dintre stabilitate guvernamentală și legitimitate democratică. Numai în acest echilibru, activitatea parlamentară poate fi eficientă, coerentă și, în același timp, fidelă principiilor democrației constituționale.

În literatura de specialitate, problematica parlamentarismului contemporan este abordată în contextul unei triade de elemente interdependente care definesc raționalizarea activității parlamentare și a procesului decizional [306, p. 44]:

– formele și metodele prin care activitatea legislativă este raționalizată, fie prin reguli procedurale, fie prin restructurarea organizării interne;

– importanța crescândă a expertizei în cadrul procesului decizional parlamentar, ca instrument de fundamentare rațională a actului legislativ;

– necesitatea corelării rolului deputatului ca legiuitor cu cel de expert, întrucât activitatea sa presupune exprimarea unor opinii și critici argumentate asupra proiectelor normative din domenii diverse, ceea ce implică asumarea rolului tehnic de cunoaștere specializată.

Pentru o mai bună înțelegere a conceptului de raționalizare, este util să apelăm la distincția teoretică propusă de filosoful și sociologul german Jürgen Habermas, care identifică două tipuri

de raționalitate în funcție de natura acțiunii sociale, fiecare corespunzând unui tip diferit de acțiune rațională:

– acțiunea rațională în raport cu un scop (instrumentală), proprie sistemelor funcționale birocratice și administrative, în care eficiența și rezultatul sunt prioritare;

– acțiunea comunicativă, care presupune cooperarea dintre actori prin argumentare și consens, fiind specifică spațiului deliberativ democratic, inclusiv procesului parlamentar [184, p. 201].

Această distincție este esențială pentru a înțelege procesul de raționalizare a parlamentarismului modern, care este un echilibru între două dimensiuni: eficiența tehnico-procedurală și necesitatea deliberării democratice, pentru a susține atât performanța instituțională, cât și legitimitatea democratică.

Raționalizarea tehnico-funcțională se produce la nivelul subsistemelor de acțiune instrumental-rațională, fiind determinată de progresul științific și tehnologic. Aceasta este asociată cu „extinderea dispoziției tehnice", având totuși un caracter ambivalent din punct de vedere moral și poate fi instrumentalizată în scopuri autoritare.

Raționalizarea orientată spre „extinderea comunicării libere de dominație și supunere" este esențială pentru consolidarea unui spațiu democratic veritabil. Aceasta presupune o raționalizare a cadrului instituțional, care să permită comunicarea liberă de constrângeri, favorizând un dialog autentic și neîngrădit între actori [184, p. 203–204].

În această logică, modernizarea activității parlamentare prin integrarea tehnologiilor digitale – inclusiv *e-guvernarea* și *digitalizarea procesului legislativ* – nu echivalează automat cu o veritabilă raționalizare, dacă nu este dublată de măsuri menite să asigure un cadru instituțional deschis, transparent și participativ. Tehnologia, ca instrument neutru, poate servi atât eficienței democratice, cât și consolidării controlului politic, inclusiv prin mecanisme de reducere a deliberării publice sau marginalizare a opoziției – ceea ce poate genera, în mod paradoxal, un „parlament de buzunar".

Așadar, raționalizarea veritabilă implică nu doar optimizarea procedurilor (tehnico-procedurală), ci și consolidarea legitimității democratice a procesului decizional, extinderea spațiului comunicativ deliberativ, creșterea transparenței, accesul cetățenilor la procesul legislativ și dezbateri politice de calitate.

Dintr-o perspectivă constituțională, este esențial să nu se acorde prioritate niciuneia dintre formele de raționalizare – fie ea tehnologic-procedurală, fie ea comunicativ-deliberativă, întrucât acestea sunt complementare în arhitectura unui stat de drept democratic. Raționalizarea tehnologică contribuie la eficiența și modernizarea instituțională, în timp ce raționalizarea

comunicativă este esențială pentru garantarea principiului participării și pentru realizarea funcției deliberative a Parlamentului, conform exigențelor constituționale ale reprezentativității și transparenței.

Raționalizarea comunicativă se constituie într-un fundament al democratizării activității parlamentare, întrucât permite exprimarea pluralismului politic, integrarea expertizei și formarea consensului prin dezbatere. Aceasta reflectă o dimensiune esențială a suveranității populare – posibilitatea cetățenilor de a influența deciziile publice prin mecanisme transparente și deschise, în acord cu valorile statului de drept.

Totodată, este imperativ ca raționalizarea tehnologică să nu suprime funcția deliberativă a Parlamentului și să nu conducă la marginalizarea opoziției ori la formalizarea excesivă a procesului decizional. O digitalizare lipsită de garanții constituționale privind dezbaterea și controlul democratic poate genera forme subtile de dominație, în contradicție cu principiul echilibrului puterilor și cu rolul Parlamentului ca organ suprem de reprezentare.

În acest sens, raționalizarea acțiunii comunicative trebuie înțeleasă ca un mecanism constituțional de garantare a autonomiei deliberative, capabil să corecteze distorsiunile procesului decizional și să prevină apariția unor practici incompatibile cu esența democrației. Ea presupune acțiuni politice și instituționale concrete, orientate spre realizarea unui spațiu public pluralist, în care decizia legislativă să fie rezultatul unui proces de comunicare liber de constrângeri, manipulare sau excludere [306, p. 45].

În concepția lui Jürgen Habermas, discuția publică (deliberarea) joacă un rol esențial în arhitectura democratică a societății: ea acționează, pe de o parte, ca mecanism de raționalizare a comunicării sociale, facilitând formarea unei interacțiuni nedistorsionate, bazate pe consimțământ autentic, liber exprimat, iar pe de altă parte, ca etalon al raționalității și eficienței în sfera publică.

Pentru ca o asemenea deliberare să fie considerată rațională și legitimă din punct de vedere democratic, aceasta trebuie să îndeplinească mai multe condiții fundamentale: publicitate, acces nelimitat, libertate de exprimare, motivație rațională și orientare spre consens. Acestea sunt, în fapt, și condițiile constituționale ale unei dezbateri parlamentare autentice, care reflectă suveranitatea populară și pluralismul ideologic.

În plan practic, raționalitatea discursului parlamentar presupune un fundament solid de expertiză, bazat atât pe cunoștințe explicite (științifice, tehnice, juridice), cât și pe experiențe și competențe implicite, de natură politică, civică, ideologică sau chiar cotidiană. Această pluralitate epistemică este indispensabilă pentru garantarea reprezentativității reale a Parlamentului, evitând atât expertocrația, cât și birocratizarea excesivă a discursului politic.

Din această perspectivă, în opinia noastră, parlamentul contemporan trebuie să devină un spațiu de agregare și confruntare a diferitelor tipuri de evaluări și raționalități – de la cele profesioniste și angajate politic până la cele independente și neprofesioniste, care reflectă direct interesele cetățenilor. Reducerea dezbaterii parlamentare la un discurs tehnic, autoreferențial și tot mai izolat de „lumea vie" a alegătorilor, echivalează cu o pierdere a funcției sale deliberative și transformă forul legislativ într-un instrument manipulator, rupt de legitimitatea democratică pe care ar trebui să o servească.

Prin urmare, revitalizarea funcției democratice a parlamentarismului presupune crearea unui spațiu deliberativ autentic, eliberat de constrângeri formale sau informale, un cadru care să nu fie subsumat aparatului administrativ-birocratic sau influențat excesiv de puterea executivă. Un asemenea spațiu trebuie să fie capabil să genereze atât discuții parlamentare deschise, cât și dialoguri publice reale, într-un mod coerent cu logica dialogului politic pluralist.

Parlamentul, ca expresie instituțională a suveranității populare, este responsabil de absorbirea tensiunilor și nemulțumirilor din societate, redistribuindu-le către actorii competenți, dar și transpunându-le în soluții legislative eficiente, capabile să diminueze conflictul social și să răspundă nevoilor reale ale cetățenilor. Aceasta presupune acceptarea și încurajarea dezbaterii publice chiar și asupra actelor legislative deja adoptate, ca o contrapondere la orice tendință de dogmatizare sau rigidizare a deciziilor parlamentare.

În consecință, evaluarea eficacității activității parlamentare nu se poate reduce la un indicator cantitativ, cum ar fi numărul de legi adoptate într-o anumită perioadă. Adevărata eficiență legislativă derivă din:

1. Calitatea procesului de elaborare a actelor normative, care trebuie să integreze o pluralitate de perspective și să țină cont de toate circumstanțele relevante;

2. Capacitatea actului legislativ de a soluționa problemele pentru care a fost adoptat, adică de a produce efecte reale și benefice în societate.

Pentru a atinge aceste standarde, procesul legislativ trebuie să fie dublat, pe de o parte, de o examinare amplă, riguroasă și interdisciplinară, iar pe de altă parte, de prezentarea și compararea mai multor soluții alternative, care să permită adoptarea celei mai adecvate și legitime opțiuni.

Mai mult, Parlamentul nu este doar o arenă de deliberare și adoptare a legilor, ci și un centru de expertiză și analiză normativă, în care dimensiunea tehnică a procesului legislativ se împletește cu cea politică. În exercitarea funcției sale legislative, Parlamentul interacționează cu mai multe categorii de expertiză, care contribuie la fundamentarea deciziei:

1. Structurile expert-analitice și consultative din cadrul autorităților administrației publice, în special cele subordonate puterii executive, care elaborează proiecte de politici publice și propuneri legislative;

2. Comisiile permanente, subcomisiile și grupurile de lucru ale Parlamentului, care realizează o analiză internă, adesea în baza datelor și audierilor publice;

3. Entități independente – inclusiv grupuri de experți, organizații nonguvernamentale, mediul academic, mass-media –, care contribuie la diversificarea surselor de expertiză și la consolidarea transparenței și pluralismului opiniilor.

Proiectele legislative pot proveni fie din inițiativa executivului, fie din cea a deputaților. În acest context, raportul dintre expertiza parlamentară și cea extraparlamentară variază semnificativ, în funcție de arhitectura regimului politic și de modelele instituționale de cooperare și control interinstituțional. Într-un stat de drept autentic, principiul separației puterilor implică și o separare funcțională a surselor de expertiză, pentru a preveni subordonarea legislativului față de executiv.

Cu toate acestea, Parlamentul trebuie să dețină un rol prioritar în definirea și integrarea expertizei relevante, având în vedere că este instituția reprezentativă supremă. În acest sens, formarea grupurilor de lucru mixte, care să includă și reprezentanți ai legislativului și ai executivului, dar și experți independenți, poate reprezenta o soluție constructivă. Aceste grupuri ar permite neutralizarea părtinirilor politice, facilitarea unei înțelegeri holistice a problematicii și corelarea deciziei legislative cu interesele și nevoile societății.

În Republica Moldova, procesul de expertizare a proiectelor de lege se desfășoară în paralel cu procedura de avizare și consultare publică, în conformitate cu principiile transparenței decizionale și fundamentării științifice a normelor juridice [113, p. 423]. Procesul de elaborare, avizare, consultare și expertizare a proiectelor de acte normative este reglementat în mod detaliat de *Legea nr. 100/2017 cu privire la actele normative* [152], care constituie cadrul legal de referință pentru asigurarea calității și legitimității reglementărilor adoptate.

Potrivit art. 21 și 34 din lege, autorul proiectului de act normativ are obligația de a asigura efectuarea expertizelor relevante, în funcție de tipul raporturilor sociale vizate. Acestea includ, dar nu se limitează la: expertiza juridică, anticorupție, de compatibilitate cu legislația Uniunii Europene, precum și, după caz, expertize științifice, economice, ecologice sau de altă natură.

Conform art. 34 alin. (1), „autorul proiectului actului normativ asigură prezentarea acestuia către autoritățile publice responsabile pentru efectuarea expertizei de compatibilitate cu legislația UE, a expertizei anticorupție și a expertizei juridice, în funcție de tipul raporturilor sociale reglementate.” Concluziile acestor expertize se includ obligatoriu în nota de fundamentare, conform art. 30 alin. (1) lit. g) din lege, iar neacceptarea constatărilor trebuie motivată expres.

Această procedură este complementară cu avizarea și consultarea publică (art. 32), precum și cu analiza impactului de reglementare (art. 2 și 27^1), toate etapele fiind menite să asigure o fundamentare obiectivă, multidisciplinară și transparentă a deciziei legislative.

Abordarea respectivă este plasată în zona raționalității procedurale și instituționale identificate de Habermas – în special în zona acțiunii comunicative, în care expertiza devine un suport pentru dezbateri parlamentare de calitate, bazate pe consens rațional și argumente, și nu pe raporturi de forță sau simplă majoritate numerică.

Astfel, într-un sistem de parlamentarism raționalizat funcțional, expertiza:

– oferă o bază obiectivă pentru evaluarea soluțiilor legislative;

– asigură conformitatea cu Constituția și cu tratatele internaționale;

– sporește transparența și încrederea publică în procesul decizional;

– contribuie la echilibrul dintre raționalizarea tehnică și comunicativă a activității parlamentare.

Prin urmare, expertiza nu reprezintă doar o etapă tehnico-juridică, ci este un mecanism esențial de garantare a calității, coerenței și conformității constituționale și europene a actelor normative. Acest mecanism contribuie la consolidarea funcției deliberative și de control a Parlamentului, în acord cu principiile statului de drept și ale democrației participative [72, pp. 180–181].

În această ordine de idei, deputatul exercită o funcție dual: pe de o parte, cea de legiuitor, iar pe de altă parte, cea de expert. Chiar dacă beneficiază de sprijinul consilierilor, consultanților și al altor experți, această susținere nu înlocuiește integral rolul său de expert. Alegerea între proiecte legislative alternative implică un exercițiu de discernământ bazat pe propria sa experiență profesională, pregătire academică, convingeri ideologice, apartenență politică, implicare civică și raportul cu alegătorii. Aceste elemente configurează profilul său de expert într-un spectru variabil de problematici și influențează gradul său de competență în deliberările parlamentare [72, p. 181].

Totodată, această pluralitate de factori poate genera conflicte de rol: deputatul este concomitent cetățean, profesionist al politicii și reprezentant cu o anumită specializare. În încercarea de a armoniza binele comun cu propria sa viziune și cu așteptările cetățenilor, deputatul trebuie să acorde prioritate opțiunilor alegătorilor, fără a exclude însă propriile convingeri sau apartenența la fracțiuni și coaliții parlamentare. În sistemele constituționale bazate pe mandatul reprezentativ, nu este exclusă o distanțare de poziția alegătorilor în favoarea unei strategii personale sau a intereselor partinice, ceea ce poate conduce la înlocuirea interesului public cu cel particular.

Activitatea de expertiză nu este exclusiv apanajul deputaților – ea poate fi realizată de experți independenți ori angajați în cadrul unor structuri specializate sau grupuri de interese. Însă concluziile acestor grupuri pot fi influențate de interesele clientului și, ca atare, pot reflecta doar un segment restrâns al unei probleme legislative. De aceea, pentru a asigura o viziune comprehensivă, sunt necesare proceduri de coordonare, nu doar ierarhice, ci și pe orizontală, însoțite de dezbateri deschise.

Deputatul este chemat să gestioneze și să armonizeze interesele alegătorilor săi – o activitate de coordonare care se manifestă, pe de o parte, la nivel individual, prin interacțiunea directă cu cetățenii, și, pe de altă parte, la nivel colectiv, în cadrul mecanismelor parlamentare de negociere între fracțiuni și coaliții. Rezultatul acestei activități se materializează prin actul votului, care, în esență, reprezintă finalitatea unui proces decizional complex. Acest proces include componente de inginerie legislativă internă și raționalitate strategică, fiind susținut de cunoștințe de specialitate, dar și de reguli informale. Prin urmare, nu doar rezultatul deciziei ar trebui supus evaluării publice, ci și procedeele prin care aceste decizii sunt generate, procesul în sine devenind un subiect legitim de dezbatere democratică [306, p. 46].

Raționalizarea, în sensul său clasic, implică organizarea sistematică a activității pe baza unor norme și metode coerente și fundamentate logic. În acest context, cetățenii – în calitatea lor de titulari ai suveranității naționale – sunt îndreptățiți să cunoască în ce măsură activitatea Parlamentului, în calitate de organ reprezentativ suprem, se conformează unor exigențe sistemice și raționale. Cu atât mai mult cu cât raționalizarea generează o formă superioară de raționalitate, care, potrivit anumitor abordări doctrinare, semnifică depășirea dihotomiei dintre teorie și practică, a logocentrismului și a tendințelor uniformizatoare, exprimând solidaritatea cu dimensiunea comunicativă și coeziunea comunitară [26, p. 226].

În acest sens, una dintre garanțiile juridice fundamentale ale raționalizării activității parlamentare o constituie, în opinia noastră, instituționalizarea mecanismelor de **monitorizare** a modului în care Parlamentul își exercită atribuțiile conferite de Constituție și de cadrul legal [72, p. 182].

Justificarea acestei monitorizări derivă din însăși natura și rațiunea existenței Parlamentului în arhitectura constituțională a statului – ca autoritate publică menită să reflecte voința generală și să realizeze valorile și principiile consacrate în Legea Fundamentală. Prin urmare, monitorizarea nu este doar un instrument tehnic de evaluare, ci o condiție *sine qua non* pentru asigurarea conformității activității legislative cu exigențele unui stat democratic, guvernat de drept.

Impactul unor astfel de exerciții de monitorizare este reflectat în mod concludent prin analiza activității Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a XI-a (2021–2024), realizată

în cadrul rapoartelor elaborate de Asociația Promo-LEX [218; 219; 220] și Cancelaria de Stat [222; 223; 224]. Aceste documente oferă o imagine detaliată asupra modului în care a fost respectată procedura legislativă și asupra gradului de transparență manifestat de Parlament în raport cu societatea.

Un pilon central al procesului de raționalizare a activității parlamentare îl constituie aplicarea riguroasă a procedurilor legislative, cu accent deosebit pe transparența decizională – element definitoriu al unui stat de drept funcțional și al unei democrații participative autentice. Evaluarea sintetică a acestei dimensiuni, pe parcursul anilor 2021–2024, relevă un cadru instituțional caracterizat de unele progrese notabile, dar și de persistente deficiențe structurale și procedurale, care afectează coerența, calitatea și legitimitatea procesului legislativ.

În perioada 2021–2022, analiza celor 621 de proiecte de acte normative supuse procesului legislativ a evidențiat deficiențe substanțiale în ceea ce privește transparența. Au fost frecvente cazurile de omisiune a elaborării și publicării documentelor aferente consultării cetățenilor. Rata dezbaterilor publice a fost scăzută, iar în etapa de avizare s-a constatat ignorarea sistematică a recomandărilor Direcției generale juridice, precum și lipsa solicitării și publicării expertizei anticorupție. Aceste carențe au fost însoțite de probleme în etapa dezbaterii și votării – pentru majoritatea proiectelor de lege lipseau documente esențiale precum avizele, rapoartele comisiilor sau sintezele consultărilor. Astfel, cadrul formal prevăzut de lege a fost adesea înlocuit cu practici improvizate, care au compromis previzibilitatea și legitimitatea procesului legislativ [218; 222].

Pe fondul acestor constatări, perioada 2022–2023 a adus o ușoară îmbunătățire, reflectată într-o creștere cu 7,6% a ponderii proiectelor consultate public față de anul anterior. Totuși, disfuncționalitățile structurale s-au menținut: s-au identificat cel puțin 88 de cazuri în care avizele, obiecțiile sau sintezele consultărilor nu au fost examinate sau publicate. De asemenea, persistă o practică neuniformă în anunțarea consultărilor și examinarea recomandărilor. Inițiativele deputaților, în special cele ale opoziției, au fost marginalizate – niciun proiect legislativ semnat exclusiv de opoziție nu a fost adoptat, iar multe dintre ele au fost lăsate să expire fără examinare, afectând pluralismul politic și reducând capacitatea opoziției de a contribui efectiv la procesul legislativ [219; 223].

În perioada 2023–2024, s-a remarcat o stagnare a progreselor în materie de transparență. Din cele 726 de proiecte analizate, doar o parte au fost supuse consultării publice în condiții corespunzătoare. Cel puțin 103 proiecte, dintre cele aflate în examinare de peste doi ani, au devenit nule – majoritatea aparținând deputaților din opoziție. Persistența ignorării expertizelor și avizelor, evidențiată prin cele 62 de cazuri documentate, precum și reducerea avizelor comisiilor

permanente indică un proces legislativ adesea formalizat, în care cerințele legale sunt tratate ca simple etape procedurale, fără conținut substanțial [220; 224].

S-a constatat o frecventă ignorare a recomandărilor formulate de Direcția generală juridică a Parlamentului, precum și omisiunea solicitării expertizei anticorupție sau, după caz, a publicării acesteia, în pofida caracterului său obligatoriu, conform art. 34–36 din Legea nr. 100/2017 [152].

Acest tip de deficiență afectează calitatea procesului de legiferare și contribuie la adoptarea unor norme insuficient fundamentate juridic sau tehnic, cu riscul generării unor disfuncționalități în aplicare sau chiar a neconstituționalității lor ulterioare.

În analiza structurii sistemului de expertiză, se remarcă rolul esențial al organismelor expert-analitice și consultative din cadrul autorităților publice, formate din specialiști în domenii precum drept, economie, mediu, sănătate publică sau politici sociale. Participarea acestor experți contribuie nu doar la îmbunătățirea calității și coerenței proiectelor de acte normative, ci și la reducerea necesității amendării acestora după intrarea în vigoare, ceea ce conduce la o mai bună predictibilitate și stabilitate legislativă.

Ignorarea sistematică a contribuțiilor acestor subdiviziuni de specialitate conduce, în mod inevitabil, la suprasolicitarea Parlamentului, care ajunge să fie învestit nu doar cu misiunea deliberativă, ci și cu responsabilitatea corectării lacunelor și inconsecvențelor ce puteau fi prevenite în etapele inițiale ale procesului de elaborare. În acest sens, este esențială instituționalizarea unui mecanism eficient de integrare și respectare a expertizei tehnice și juridice, pentru a consolida profesionalismul activității legislative și pentru a garanta conformitatea acesteia cu exigențele statului de drept.

Un element pozitiv singular este adoptarea de către Parlament a unui *program legislativ anual* pentru anul 2024, care ar putea reprezenta un pas înainte spre planificarea strategică a activității legislative. Totuși, realizarea acestuia până în luna iulie a fost limitată la doar 16% din totalul proiectelor planificate, semnalând o lipsă de coerență între planificare și implementare [220].

Activitatea deputaților în calitate de autori ai proiectelor legislative a fost marcată, în toți cei trei ani analizați, de un decalaj evident între fracțiunea majoritară și opoziție. În timp ce deputații fracțiunii majoritare PAS au înregistrat cele mai multe inițiative, cu o rată constantă de promovare de aproximativ 62%, opoziția nu a reușit să promoveze niciun proiect exclusiv propriu în ultimii doi ani. Această situație relevă o formă de control excesiv asupra agendei parlamentare, care vulnerabilizează principiile reprezentativității și deliberării pluraliste.

În ceea ce privește organizarea ședințelor plenare, se constată o relativă stabilitate referitoare la prezența fizică a deputaților – cu rate medii situate între 83% și 87% în perioada

analizată. Totuși, participarea efectivă la vot a fost mult mai scăzută, în medie, între 62 și 74 de deputați per proiect.

Totodată, modificarea frecventă și adesea nejustificată a ordinii de zi – cu o rată de 67,3% în perioada 2022–2023, redusă la 47% în 2023–2024, dar ajungând la un nivel excepțional de 450% în cadrul ședinței din 13 februarie 2025 – subminează în mod sistematic previzibilitatea activității parlamentare și generează incertitudine în ceea ce privește procesul deliberativ. Persistența refuzurilor de includere a inițiativelor legislative ale opoziției pe ordinea de zi, alături de absența ședințelor special dedicate examinării acestora reflectă un deficit accentuat de incluziune politică și dezechilibre în mecanismele de reprezentare parlamentară.

Potrivit art. 43^1 din Regulamentul Parlamentului, fracțiunile parlamentare de opoziție beneficiază de prioritate la stabilirea ordinii de zi pentru prima ședință plenară din fiecare a șasea săptămână de activitate parlamentară, iar Biroul permanent are obligația de a elabora proiectul corespunzător al ordinii de zi, incluzând propunerile formulate de opoziție [163]. Cu toate acestea, flexibilizarea excesivă și discreționară a ordinii de zi – deși poate fi justificată în anumite situații excepționale – a devenit, în practică, un instrument de marginalizare a inițiativelor minorității parlamentare. Aceasta afectează grav atât transparența procesului legislativ, cât și caracterul său democratic, ilustrând tensiunile structurale dintre majoritate și opoziție și reflectând prioritățile dezechilibrate ale guvernării.

Astfel, respectarea procedurii legislative în Parlamentul Republicii Moldova între 2021 și 2024 se caracterizează printr-o tensiune structurală între formalismul normativ și practicile decizionale partizane, în care criteriile tehnice și participative sunt adesea subordonate agendei politice a majorității. În pofida unor progrese punctuale, nivelul general de transparență, consultare și echilibru legislativ rămâne insuficient pentru a asigura un proces legislativ robust, previzibil și incluziv.

Un indicator semnificativ al calității democrației parlamentare este gradul de deschidere a Parlamentului față de cetățeni și capacitatea acestuia de a întreține un dialog constant și eficient cu societatea. Comunicarea cu cetățenii și părțile interesate se realizează prin diverse instrumente instituționalizate: audiențele și întâlnirile în teritoriu ale deputaților, mecanismul petițiilor și al solicitărilor de acces la informație, precum și prin intermediul platformelor digitale – pagina web oficială și rețelele de socializare.

Cu toate acestea, analiza rapoartelor de monitorizare pentru perioada 2021–2024 relevă o serie de deficiențe persistente. Astfel, în ceea ce privește audiențele, nu au fost identificate proceduri clar stabilite sau practici uniforme de informare a publicului despre programul de audiențe și vizite ale deputaților în teritoriu. Lipsa unor evidențe sistematizate privind desfășurarea

acestor întâlniri limitează transparența și afectează caracterul reprezentativ al activității parlamentare.

În materie de petiționare, s-a observat o creștere a numărului de cetățeni care recurg la acest mecanism pentru a semnala nereguli, în special în domeniul aplicării legislației. Cu toate acestea, mecanismul petiționării electronice este insuficient promovat, ceea ce reduce accesibilitatea acestui canal de comunicare, în special pentru categoriile de populație defavorizate sau mai puțin familiarizate cu procedurile administrative.

Referitor la solicitările de acces la informațiile de interes public, datele raportate pentru sesiunea parlamentară analizată indică faptul că Parlamentul a recepționat 45 de cereri, dintre care 89% dintre acestea au fost soluționate până la încheierea sesiunii. Totuși, în aproximativ 50% dintre cazuri, răspunsurile au fost furnizate cu depășirea termenelor legale prevăzute, iar în circa 20% dintre cazuri acestea au avut un caracter general sau incomplet, reflectând un nivel scăzut de responsabilizare instituțională în relația cu publicul [218].

În ultimii ani, comunicarea Parlamentului cu cetățenii a cunoscut transformări notabile, în special în urma modificării structurii organizaționale a Secretariatului Parlamentului. Una dintre cele mai discutabile decizii a fost lichidarea, în lipsa unei justificări explicite, a trei din cele patru Oficii Teritoriale de Informare Parlamentară (OTIP), instituții funcționale încă din 2014, care asigurau dialogul instituțional cu cetățenii la nivel local. Această măsură a redus vizibil capacitatea Parlamentului de a interacționa direct și constant cu comunitățile locale, diminuând astfel una dintre puținele punți instituționale dintre centru și periferie.

Deși pagina web a Parlamentului a fost renovată recent, persistă multiple deficiențe în ceea ce privește accesul facil la informațiile de interes public. Structura acesteia rămâne rigidă și insuficient adaptată standardelor moderne de accesibilitate digitală. O parte semnificativă din rubricile esențiale nu sunt completate, actualizate sau funcționale, iar datele deschise despre activitatea legislativă fie lipsesc, fie nu pot fi exportate ori procesate automatizat din cauza construcției tehnice a platformei. Aceste carențe afectează în mod direct nivelul de transparență a instituției și compromit principiul participării informate a cetățenilor la viața politică.

În ceea ce ține de prezența Parlamentului pe rețelele sociale, deși instituția menține conturi active, acestea nu sunt constant actualizate, iar informația distribuită nu acoperă în mod echilibrat toate palierele activității legislative. Totodată, activismul individual al deputaților pe aceste platforme este, în general, redus, majoritatea nevalorificând în mod eficient oportunitățile oferite de comunicarea digitală pentru a informa, consulta sau implica cetățenii în procesul legislativ.

Având în vedere cele relatate, devine tot mai evidentă necesitatea reconceptualizării Parlamentului ca spațiu comunicativ autentic, întemeiat pe dialog, pluralism și transparență. Într-

o societate democratică funcțională, Parlamentul trebuie să devină o platformă deschisă, liberă de mecanisme manipulative sau forme de dominație discursivă, capabilă să integreze toate nivelurile de expertiză – nu doar în mod ierarhic, ci și în rețea. Numai astfel poate fi realizată o guvernare participativă reală, în care toți actorii – instituționali sau civici, experți sau simpli cetățeni – își pot exercita vocea și influența în mod egal.

În concluzie, aceste constatări demonstrează că raționalizarea activității parlamentare nu poate fi disociată de transparență și participare publică. În lipsa acestora, procesul legislativ riscă să se transforme într-un exercițiu formal, decuplat de realitățile și nevoile societății. Prin urmare, consolidarea cadrului instituțional de monitorizare, consultare și expertiză trebuie să devină o direcție prioritară în asigurarea eficienței și legitimității deciziei parlamentare.

Transparența în procesul decizional constituie un principiu fundamental în arhitectura unui stat democratic de drept. Absența acesteia erodează încrederea cetățenilor în instituțiile reprezentative și afectează grav legitimitatea democratică a actului de guvernare. Pentru a consolida rolul cetățeanului ca titular al suveranității și a asigura participarea sa efectivă la viața politică și decizională, se impune implementarea următoarelor măsuri:

1. Instituționalizarea colaborării durabile dintre autoritățile publice și societatea civilă, prin crearea unor platforme consultative funcționale, menite să asigure dialogul constant și consultarea prealabilă a cetățenilor în procesul de elaborare a politicilor publice și a actelor normative;
2. Adoptarea și aplicarea unui standard unitar și obligatoriu de publicare a informațiilor de interes public pentru toate instituțiile administrației publice centrale și locale în vederea asigurării accesului liber, echitabil și nediscriminatoriu la informație;
3. Structurarea coerentă și uniformă a paginilor și portalurilor web oficiale ale autorităților publice, în conformitate cu cerințele de accesibilitate și ergonomie digitală, astfel încât cetățenii să poată identifica rapid și ușor informațiile relevante, inclusiv documentele aferente procesului legislativ, avizele, sintezele și rapoartele de expertiză.

Aceste măsuri sunt esențiale nu doar pentru garantarea transparenței instituționale, ci și pentru realizarea efectivă a principiului statului de drept și a controlului democratic asupra autorităților publice.

3.3. Rolul Parlamentului Republicii Moldova în procesul de integrare în Uniunea Europeană

Integrarea europeană constituie obiectivul strategic prioritar asumat de Republica Moldova, proces ce implică atât acțiuni externe, cât și transformări interne complexe, precum armonizarea legislației naționale cu acquis-ul UE și consolidarea instituțiilor [10, p. 167].

În această ecuație, Parlamentului îi revine un rol de pivot instituțional în asigurarea legitimității democratice și a controlului asupra Executivului, conform principiilor constituționale.

Totodată, integrarea în Uniunea Europeană presupune o repoziționare a Parlamentului în raport cu instituțiile UE, obiectiv care, în opinia noastră, este irealizabil fără consolidarea funcțiilor legislativă și de control. Un exemplu elocvent este oferit de Constituția României, care, prin art. 148 alin. (2) și (4), consacră prioritatea normelor europene față de cele interne și impune Parlamentului obligația de a transpune și aplica reglementările Uniunii Europene, precum și angajamentele asumate prin actul de aderare.

Constituția României constituie, astfel, un model de integrare constituțională completă, asigurând compatibilitatea deplină cu exigențele ordinii juridice europene. În ceea ce privește Constituția Republicii Moldova, aceasta, prin art. 140[1], face referire exclusiv la perioada de preaderare, oferind un cadru juridic general care, deși permite anticiparea supremației dreptului UE după aderare, nu asigură o integrare constituțională efectivă. Lipsesc obligații clare pentru autoritățile publice și mecanisme instituționale funcționale de cooperare și control parlamentar care să reflecte realitățile procesului de asociere.

În aceste condiții, științei dreptului constituțional din Republica Moldova îi revine misiunea de a identifica și fundamenta științific arsenalul de instrumente prin care Parlamentul să își exercite cât mai eficient rolul de organ reprezentativ suprem al poporului – deținător al suveranității naționale – pe întreaga durată a procesului de integrare europeană. Acest demers nu poate fi redus la o simplă adaptare normativă, ci presupune o transformare profundă, coerentă și continuă a arhitecturii instituționale și valorice a statului, în concordanță cu principiile constituționalismului european.

În calitatea sa de autoritate reprezentativă supremă și unic legiuitor al statului, Parlamentul joacă un rol fundamental în dinamica integrării europene. Acest rol central impune o examinare detaliată din perspectiva normelor constituționale, a principiilor democrației reprezentative și a mecanismului de echilibru între puterile statului.

Deși în literatura de specialitate parlamentele naționale sunt adesea descrise ca instituții cu o capacitate reactivă limitată în raport cu inițiativele de politici elaborate de guverne [38, p. 87], Parlamentul Republicii Moldova este chemat să își asume o conduită proactivă, mai ales în fața provocărilor asociate parcursului european. Chiar dacă dreptul de inițiativă legislativă aparține, în mod predominant, Guvernului, Parlamentului îi revine obligația constituțională de a exercita riguros atât funcția de legiferare, cât și pe cea de control, asigurându-se că actele normative adoptate sunt în deplin acord cu angajamentele internaționale asumate și cu cerințele sistemului juridic și valoric al Uniunii Europene.

Integrarea europeană presupune, în mod inevitabil, o anumită limitare a prerogativelor legislativului, atât în etapa negocierii cu instituțiile europene, cât și în cea a implementării angajamentelor asumate. Cu toate acestea, statutul Parlamentului ca exponent al voinței populare și garant al exercitării suveranității naționale reclamă o implicare activă a acestuia în toate domeniile esențiale ale vieții social-politice, inclusiv în cele ce vizează integrarea europeană. Exercitarea funcțiilor de reprezentare, legiferare și control trebuie să fie orientată spre menținerea unui echilibru funcțional între ramurile puterii, asigurând totodată responsabilizarea Guvernului în cadrul lanțului de delegare a competențelor, în conformitate cu principiile democrației reprezentative [290, p. 268].

Unul dintre primii pași semnificativi în direcția apropierii Republicii Moldova de Uniunea Europeană, de la proclamarea independenței în august 1991, au fost negocierea și semnarea, în 1994, a Acordului de Parteneriat și Cooperare (APC) [139], urmat, un an mai târziu, de aderarea Republicii Moldova la Consiliul Europei (1995) – instituție percepută adesea ca o „anticameră" a Uniunii Europene [23, p. 232].

Deși APC nu prevedea explicit o perspectivă de aderare la UE, acesta a constituit totuși un instrument esențial pentru instituționalizarea dialogului politic și pentru consolidarea relațiilor bilaterale dintre Republica Moldova și Comunitatea Europeană. În acest sens, art.1 din APC stabilea o serie de obiective majore ale parteneriatului, printre care: crearea unui cadru adecvat pentru desfășurarea unui dialog politic constant; promovarea comerțului și a investițiilor, precum și a relațiilor economice echilibrate, menite să contribuie la dezvoltarea economică durabilă a țării; fundamentarea cooperării în domeniile legislativ, economic, social, financiar și cultural; precum și sprijinirea eforturilor Republicii Moldova în procesul de consolidare democratică, de dezvoltare economică și de finalizare a tranziției către o economie de piață funcțională [1].

Prin conținutul său, APC a reprezentat un cadru juridic de referință pentru dialogul RM–UE timp de peste un deceniu, punând bazele unei relații multilaterale care, în ciuda limitărilor inițiale, a evoluat treptat spre o cooperare mai profundă și orientată spre integrare.

Parteneriatul dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, instituit prin Acordul de Parteneriat și Cooperare, a fost structurat ierarhic în trei niveluri instituționale: Consiliul de Cooperare – format din miniștri ai ambelor părți; Comitetul de Cooperare – alcătuit din înalți funcționari; Comitetul Parlamentar de Cooperare – compus din membri ai Parlamentului European și ai Parlamentului Republicii Moldova. Fiecare dintre aceste structuri avea ca responsabilitate principală monitorizarea implementării prevederilor APC, în special în domeniile politic, economic, juridic, financiar, social și cultural [105, p. 50].

Cu toate dificultățile înregistrate, APC a generat totuși unele progrese importante, evidențiate de specialiști și observatori europeni. Printre acestea se numără: inițierea unui dialog politic structurat și permanent cu Uniunea Europeană; implicarea activă a UE în promovarea reformelor democratice și economice în Republica Moldova; precum și lansarea procesului de armonizare a legislației naționale cu acquis-ul comunitar, în special în sectoarele prioritare prevăzute de acord [105, p. 51].

Implicarea tangențială a Parlamentului în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova s-a produs prin emiterea *Decretului privind constituirea Comisiei naționale pentru integrarea europeană* [85]. Această comisie a fost învestită cu responsabilitatea de a elabora și prezenta Parlamentului Strategia de integrare europeană a Republicii Moldova, precum și Planul de acțiuni pentru realizarea acesteia. Un pas important în afirmarea dimensiunii europene a politicii externe moldovenești l-a constituit și prezentarea oficială a Concepției integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană, la Bruxelles, în data de 10 octombrie 2003.

Ulterior aprobării Concepției, a fost elaborat Planul Individual de Acțiuni Republica Moldova–Uniunea Europeană (PIA RM–UE), document care a reafirmat atașamentul Republicii Moldova față de Politica Europeană de Vecinătate (PEV). Planul formula 80 de obiective și 294 de acțiuni, dintre care majoritatea implicau, direct sau indirect, alinierea legislației naționale și a practicilor administrative la standardele Uniunii Europene. Domeniile vizate de acest proces de armonizare includeau: funcționarea instituțiilor democratice, reforma cadrului de reglementare, îmbunătățirea climatului investițional, comerțul, energia, transportul, protecția mediului, telecomunicațiile, justiția și afacerile interne.

Cu toate acestea, rapoartele periodice ale Comisiei Europene privind implementarea Planului de Acțiuni au constatat progrese limitate în materie de armonizare legislativă și standardizare instituțională. Totuși, chiar și în prezența unor rezultate modeste, implementarea Planului a contribuit la consolidarea cadrului de cooperare bilaterală și a creat premisele necesare pentru avansarea relației Republicii Moldova cu Uniunea Europeană către un nivel superior [232, p. 138].

Potrivit experților, implementarea deficitară a Politicii Europene de Vecinătate (PEV) în Republica Moldova s-a datorat în mare parte caracterului disfuncțional al sistemului politic intern: centralizarea excesivă a puterii executive, pregătirea insuficientă a funcționarilor, pasivitatea Parlamentului în exercitarea controlului și o cooperare formalistă cu societatea civilă [105, p. 62].

Deși Parlamentul avea un rol esențial în adoptarea și supravegherea aplicării legislației conforme cu *acquis*-ul european, în practică, acesta a fost inert, limitându-se la transpuneri

formale, fără evaluări de impact sau sancționarea derapajelor guvernamentale. Funcția de control a fost adesea mimată, iar reformele – tratate superficial.

Adoptarea de către Parlament a Concepției privind cooperarea cu societatea civilă [138] a reprezentat un progres, deși implementarea ei a fost inconsecventă, adesea redusă la consultări de fațadă.

Pe fundalul acestor disfuncționalități, discursul integrării europene a devenit tot mai frecvent un instrument de retorică politică, folosit pentru legitimarea puterii sau pentru acoperirea ineficienței instituționale. În mod paradoxal, chiar și în lipsa unei perspective clare de aderare, autoritățile moldovene au pretins un angajament deplin față de valorile europene, în timp ce practicile politice interne au continuat să fie marcate de opacitate decizională, clientelism și standarde scăzute de responsabilitate publică.

La 23 martie 2005, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat *Declarația cu privire la parteneriatul politic pentru realizarea obiectivelor integrării europene* [80], exprimând consensul tuturor fracțiunilor parlamentare în susținerea unui parcurs ireversibil de apropiere de Uniunea Europeană. Documentul a marcat un moment-cheie în consolidarea dimensiunii parlamentare a relației Republicii Moldova cu UE și a contribuit la reafirmarea angajamentului instituțional față de valorile democratice și statul de drept.

În urma acestei declarații, Parlamentul a inițiat un șir de reforme legislative, elaborate cu implicarea opoziției și a societății civile, ceea ce a oferit un cadru mai incluziv pentru elaborarea politicilor publice [232, p. 138]. Un pas instituțional relevant a fost constituirea Comisiei parlamentare permanente pentru politică externă și integrare europeană [136], la 31 martie 2005, având ca misiune exercitarea controlului parlamentar asupra politicii externe a Guvernului și coordonarea procesului de armonizare a legislației naționale cu standardele europene.

Un nou pas important în direcția consolidării relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană a fost făcut la 3 decembrie 2008, când Comisia Europeană a transmis statelor membre și Parlamentului European viziunea sa asupra Parteneriatului Estic [255] – o inițiativă menită să întărească dimensiunea estică a Politicii Europene de Vecinătate (PEV). Deși nici această inițiativă nu oferea o perspectivă clară de aderare, ea a deschis noi oportunități de colaborare, în special prin semnarea Acordului de Asociere și liberalizarea regimului de vize – obiective care aveau să devină realitate în anii următori.

Parlamentul constituit în urma alegerilor parlamentare anticipate din 2009 a intensificat procesul de reforme interne, inclusiv cele legate de angajamentele asumate față de Uniunea Europeană. Deși provocările instituționale și politice au persistat, Parlamentul a încercat să se repoziționeze ca actor activ în alinierea cadrului legislativ la standardele europene.

Un exemplu elocvent în acest sens îl constituie instituirea Comisiei Comune a Parlamentului Republicii Moldova și a Parlamentului României [221], la 20 martie 2012, ca platformă de transfer de expertiză legislativă și administrativă. Scopul principal al acestei comisii era sprijinirea armonizării legislației naționale cu normele UE, contribuind astfel la accelerarea reformelor necesare integrării. Comisia se întrunește de două ori pe an, alternativ la București și la Chișinău, simbolizând o formă avansată de cooperare parlamentară regională.

Cu toate acestea, reformele promovate în cadrul Parteneriatului Estic au fost deseori marcate de discontinuități politice, implementare fragmentară și rezistență instituțională, aspecte care au diminuat parțial potențialul transformator al cooperării oferite de UE.

În contextul demersurilor de apropiere de Uniunea Europeană, rolul real al Parlamentului Republicii Moldova a rămas, în mod paradoxal, periferic, în pofida discursului oficial care îl plasa în centrul procesului de integrare. Astfel, rapoartele din 2011 în cadrul proiectului PNUD „Susținerea dezvoltării Parlamentului Republicii Moldova" au scos în evidență o realitate neconfortabilă: implicarea Legislativului în procesul de integrare europeană era limitată, formală și, adesea, ignorată în practică. Această situație era cauzată de o serie de carențe structurale și culturale, printre care: percepția greșită asupra funcției Parlamentului într-o democrație funcțională, neînțelegerea profundă a finalităților integrării europene, politizarea excesivă a instituțiilor publice și a discursului societal, dar și competiția dăunătoare dintre ramurile puterii, manifestată printr-un dezechilibru funcțional al sistemului constituțional [262, pp. 4–5].

Mai mult, lipsa unui mecanism instituțional clar care să permită consultarea și informarea Parlamentului în procesul de elaborare a politicilor de integrare, precum și absența unei comisii specializate cu atribuții exclusive în domeniul integrării europene au perpetuat o stare de marginalizare a Legislativului în raport cu Executivul. Astfel, în loc să fie arhitectul și garantul transformării legislative în spirit european, Parlamentul a fost redus la un rol de validare *post factum* a deciziilor deja asumate de Guvern, fără a avea o contribuție reală în formularea strategiei.

Ca reacție la aceste constatări și în vederea alinierii la recomandările Rezoluției nr. 1827/2011 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei [283], la 27 iulie 2012, a fost înaintat în Parlament proiectul de lege privind cooperarea dintre Parlament și Guvern în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova, care propunea instituirea unei comisii parlamentare de profil, clarificarea competențelor acesteia și a mecanismelor de cooperare cu Executivul, accentuând nevoia unei comunicări instituționale funcționale și transparente.

În pofida necesității evidente, proiectul a fost abandonat, devenind o inițiativă ratată, arhivată alături de multe alte intenții reformatoare care nu au trecut de faza declarativă. Eșecul adoptării acestei legi este simptomatic pentru lipsa de voință politică, dar și pentru refuzul tacit al

guvernării de a accepta controlul parlamentar efectiv, preferând o integrare „gestionată” de executiv, în afara principiului echilibrului puterilor. Astfel, procesul de integrare europeană a fost, încă o dată, privat de o dimensiune democratică autentică, în favoarea unei tehnocratizări netransparente, cu legitimitate precară.

Un moment definitoriu pentru dinamizarea parcursului european al Republicii Moldova l-a constituit semnarea *Acordului de Asociere dintre Republica Moldova şi Uniunea Europeană* (AA) [170] și liberalizarea regimului de vize pentru cetățenii moldoveni de către Uniunea Europeană [226]. Aceste realizări au fost prezentate ca dovezi ale ireversibilității integrării europene, deși în plan intern persistau deficiențe structurale majore.

Parlamentul și-a afirmat rolul, mai ales, pe dimensiunea externă, prin instituționalizarea cooperării interparlamentare:

– Comitetul Parlamentar de Asociere RM–UE [170, art. 440], reunit periodic pentru a evalua progresele în implementarea reformelor;

– Adunarea Parlamentară Euronest [2], platformă de dialog cu deputații din statele Parteneriatului Estic, axată pe schimb de bune practici legislative și consolidarea democrației.

Totuși, în plan intern, colaborarea dintre Parlament și Guvern a rămas fragilă. După cum remarcă Natalia Suceveanu, la momentul intrării în vigoare a Acordului, Parlamentul era „un actor marginal” în procesul de integrare europeană [241, p. 70], deoarece nu participa la formularea pozițiilor oficiale ale statului, fiind informat doar ulterior aprobării deciziilor de către Executiv. Lipsa unui mecanism instituționalizat de cooperare între cele două puteri a perpetuat dezechilibrul și a diminuat legitimitatea democratică a procesului de integrare.

Faptul că Guvernul deținea, în mod practic exclusiv, coordonarea relațiilor cu Uniunea Europeană, inclusiv elaborarea și negocierea pozițiilor oficiale ale Republicii Moldova în cadrul procesului de semnare a Acordului de Asociere, ridica semne de întrebare cu privire la extinderea excesivă a mandatului Executivului și la marginalizarea funcțiilor de reprezentare și control ale Parlamentului. Această situație a fost accentuată de lipsa unui cadru instituțional echilibrat pentru coordonarea procesului de integrare europeană.

Responsabilitatea centrală pentru monitorizarea și coordonarea activităților instituțiilor publice revenea Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene, în timp ce, la nivel politic, sarcina revenea Comisiei guvernamentale pentru integrare europeană (CGIE), instituită prin Hotărârea Guvernului nr. 679 din 13 noiembrie 2009 [135]. Conform art. 2 din hotărâre, CGIE avea ca scop coordonarea realizării angajamentelor asumate în relațiile cu UE, însă componența sa era exclusiv guvernamentală, fiind alcătuită doar din membri ai Executivului și prezidată de Prim-ministru.

Această arhitectură instituțională, profund dezechilibrată, excludea Parlamentul din procesul decizional, chiar și în mod simbolic. Așa cum subliniază Natalia Suceveanu – observație pe care o susținem pe deplin – un domeniu de importanță strategică precum integrarea europeană impune implicarea puterii legislative, cel puțin prin prezența președintelui Comisiei parlamentare pentru politică externă și integrare europeană în cadrul CGIE [241, p. 70].

Situația devenea cu atât mai problematică cu cât la adresa Parlamentului erau prezentate proiecte de legi pentru transpunerea angajamentelor din Acordul de Asociere, fără ca Legislativul să fi participat anterior la procesul decizional sau să dispună de o capacitate reală de analiză și reacție. În aceste condiții, integrarea europeană era gestionată într-un mod eminamente tehnocratic, concentrat în mâinile Executivului, în timp ce Parlamentul era redus la un rol decorativ de ratificare formală, fapt care submina caracterul democratic al reformelor.

În plan instituțional, deși exista Comisia pentru politică externă și integrare europeană a Parlamentului, atribuțiile sale erau prea largi și eterogene pentru a asigura o reprezentare eficientă în chestiunile complexe ale integrării. Confuzia dintre relațiile internaționale generale și integrarea europeană – domenii conexe, dar distincte – a alimentat discuțiile privind necesitatea creării unei comisii parlamentare specializate exclusiv în afaceri europene, precum și a unei structuri administrative dedicate în cadrul Secretariatului Parlamentului, cu misiunea de suport tehnic și legislativ în procesul de armonizare cu acquis-ul UE.

Un pas înainte a fost făcut la 13 aprilie 2016, când Biroul permanent al Parlamentului a creat Consiliul parlamentar pentru integrare europeană, ca platformă de coordonare legislativă și de monitorizare a implementării Acordului de Asociere și a funcționării Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător cu UE. Acesta avea atribuții privind armonizarea legislației, organizarea de audieri publice, dar și exercitarea controlului parlamentar asupra executivului în domeniul integrării europene.

Consiliul era compus din Președintele Parlamentului, vicepreședinți, președinții comisiilor permanente relevante, ai structurilor parlamentare comune RM–UE, precum și din funcționari de rang înalt ai Secretariatului Parlamentului. Cu toate acestea, activitatea sa s-a încheiat odată cu finalizarea legislaturii, fără a fi instituit un mecanism durabil sau reactivat ulterior, fapt ce confirmă lipsa unei viziuni strategice pe termen lung privind rolul Parlamentului în procesul de integrare europeană.

Un moment de referință în parcursul european al Republicii Moldova l-a constituit obținerea statutului de țară candidată la aderare la Uniunea Europeană, acordat la 23 iunie 2022. Această decizie a survenit în urma depunerii oficiale a cererii de aderare, semnată la 3 martie 2022 la Chișinău, în baza art. 49 din Tratatul privind Uniunea Europeană (TUE) [246]. Potrivit acestuia,

orice stat european care respectă valorile consacrate la art. 2 TUE – demnitatea umană, libertatea, democrația, egalitatea, statul de drept și drepturile omului – și se angajează să le promoveze poate solicita aderarea la Uniune.

Obținerea acestui statut a marcat nu doar o victorie simbolică, ci și o nouă etapă de responsabilitate politică și instituțională. Astfel, a devenit evidentă necesitatea revizuirii arhitecturii normative și instituționale interne, pentru a asigura o coordonare eficientă a procesului de aderare.

Un prim pas în această direcție a fost Decretul privind constituirea Comisiei naționale pentru integrare europeană, din 22 aprilie 2022 [83]. Aceasta are ca misiune coordonarea reformelor și a priorităților asumate prin documentele bilaterale cu Uniunea Europeană. Structura Comisiei reflectă o abordare mai incluzivă, reunind nu doar reprezentanți ai Executivului, ci și Președintele și vicepreședintele Parlamentului, alături de membri ai societății civile și ai autorităților publice locale.

Această extindere a participării politice și civice în procesul decizional poate fi privită ca un răspuns întârziat, dar necesar, la criticile anterioare privind centralizarea excesivă a coordonării integrării europene în mâinile Executivului.

În urma obținerii statutului de țară candidată, Republica Moldova a elaborat un Plan de acțiuni pentru implementarea celor nouă condiții formulate de Comisia Europeană, aprobat la 4 august 2022 [211]. Documentul prevedea acțiuni concrete, termene și instituții responsabile în domenii precum reforma justiției, combaterea corupției, deoligarhizarea, reforma administrației publice, drepturile omului și implicarea societății civile.

Printre autoritățile implicate se numărau Ministerul Justiției, CNA, Procuratura Generală, CEC, MAI, Cancelaria de Stat, dar și Secretariatul Parlamentului, responsabil pentru operaționalizarea unei platforme de cooperare cu societatea civilă.

Pentru reglementarea detaliată a cadrului instituțional, la 14 decembrie 2022, a fost adoptată Hotărârea Guvernului nr. 868, prin care a fost instituit *Mecanismul de coordonare a procesului de integrare europeană și componența grupurilor de lucru sectoriale*, consolidând astfel coordonarea reformelor în contextul aderării [134]. Acesta este structurat pe patru niveluri:

1. Nivelul politic superior – coordonare strategică, asigurată de Comisia națională pentru integrare europeană;
2. Nivelul guvernamental – luarea deciziilor în cadrul Comisiei guvernamentale pentru integrare europeană;
3. Nivelul intermediar – grupul de coordonare interinstituțională, format din conducătorii celor 35 de grupuri de lucru sectoriale;

4. Nivelul operațional – grupurile sectoriale, responsabile de criteriile politice și economice și de cele 33 de capitole de negociere, grupate în 6 clustere conform metodologiei Comisiei Europene (februarie 2020).

Parlamentului i-a fost atribuit dreptul de a delega reprezentanți ai Secretariatului în grupurile sectoriale (art. 10) [134], un rol care, în opinia noastră, este semnificativ sub nivelul de implicare instituțională necesar într-un proces de asemenea amploare.

La 4 august 2022, CNIE a aprobat un Plan de acțiuni cu 60 de măsuri pentru realizarea celor nouă angajamente formulate în Avizul Comisiei Europene privind cererea de aderare a Republicii Moldova.

Se constată o creștere progresivă a implicării Parlamentului în procesul de integrare europeană, comparativ cu perioada anterioară obținerii statutului de țară candidată, însă această implicare rămâne încă insuficientă. Deși rolul central în armonizarea legislației cu *acquis*-ul UE și în implementarea reformelor revine Guvernului, într-un stat care a declarat integrarea europeană ca obiectiv strategic, relația dintre Parlament și Guvern trebuie să se fundamenteze pe principiile democrației parlamentare: Guvernul răspunde politic în fața Parlamentului, iar Parlamentul legitimează și controlează democratic direcția reformelor [241, p. 71].

Pentru ca Executivul să beneficieze de susținere reală, este esențială consultarea și informarea constantă a Legislativului, nu doar în etapa finală a dezbaterilor, ci și pe durata întregului proces decizional.

Rolul Parlamentului nu se limitează la simpla armonizare legislativă, ci include și controlul politic asupra conținutului legislației propuse, pentru a asigura coerența acesteia cu cerințele aderării [10, p. 168]. Mai mult, Legislativul trebuie să monitorizeze impactul amendamentelor și gradul de conformitate a acestora cu standardele europene. În sprijinul acestei funcții, Parlamentul dispune de instrumente tehnice specializate: tabele de concordanță, declarații de compatibilitate și marcaje speciale (sigla UE), care permit evaluarea riguroasă a nivelului de armonizare [187, pp.161–162].

Uniunea Europeană nu impune un model unic de implicare a Legislativului în procesul de integrare, lăsând la latitudinea fiecărui stat stabilirea acestui rol, în funcție de forma de guvernământ, structura statului și arhitectura legislativă națională. Totuși, este general acceptată exigența consultării Parlamentului de către Guvern înainte de prezentarea poziției naționale de negociere în fața UE. Această consultare conferă legitimitate democratică procesului, mai ales în perspectiva unui referendum național, inevitabil în faza finală a aderării [187, p. 163].

Experiența statelor membre și a celor aflate în proces de preaderare confirmă importanța esențială a Parlamentului, în special în ceea ce privește controlul asupra Executivului și

participarea activă la gestionarea procesului de integrare. În majoritatea acestor state, au fost constituite comisii parlamentare specializate în afaceri europene, înzestrate cu competențe reale de supraveghere și control [70, p. 55]. Exemple relevante includ: *National European Integration Council* din Macedonia de Nord [277]; *State Committee for European Integration* din Albania [289]; *European Integration Committee* din Adunarea Națională a Serbiei [259].

Prin contrast, Comisia politică externă și integrare europeană a Parlamentului, deși are atribuții în domeniu, nu dispune de mecanisme proprii de monitorizare a procesului de integrare și nu este reglementată de un cadru normativ clar privind raporturile cu alte comisii parlamentare, structuri interne sau instituții publice externe. Această lacună reduce eficiența și coerența implicării Parlamentului în coordonarea eforturilor de aderare.

În această ordine de idei, optăm pentru actualizarea cadrului legal actual, care ar permite o implicare adecvată a Parlamentului în procesul de integrare europeană, prin revenirea la adoptarea unei legi cu privire la cooperarea Parlamentului și Guvernului în acest proces. Un astfel de proiect a fost înaintat încă din 2012, însă ulterior a fost abandonat.

Prevederile propuse vizau crearea unui mecanism echilibrat, flexibil și operativ de colaborare între Parlament și Guvern prin instituirea Comisiei parlamentare pentru integrare europeană, responsabilă de monitorizarea procesului de integrare europeană. Totodată, se impune și modificarea Legii Guvernului și a Regulamentului Parlamentului în vederea asigurării conformității acestora. Prin reglementarea acestui mecanism, Republica Moldova va răspunde recomandărilor formulate în Rezoluția nr.1827 din 2011 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei privind consolidarea rolului Parlamentului în supravegherea activității Guvernului [283].

În contextul dat, nu doar reactivarea proiectului de lege nominalizat este esențială, ci și extinderea intervențiilor legislative asupra altor acte normative relevante. Aceste propuneri se aliniază firesc în cadrul doctrinar analizat anterior, care relevă deficiențele de participare și control ale Parlamentului în raport cu Executivul. Printre actele vizate se numără: Legea privind actele normative [152], care ar trebui completată cu obligația anexării fișelor de conformitate și cu evaluări privind compatibilitatea cu dreptul UE; Legea privind transparența în procesul decizional [182], prin introducerea unor prevederi privind consultările publice tematice pentru proiectele cu impact european, transparența activității parlamentare reprezentând o condiție esențială pentru consolidarea încrederii publice în instituțiile democratice.

De asemenea, este necesară completarea Regulamentului Parlamentului cu prevederi privind crearea unei Comisii permanente pentru integrare europeană și instituirea unor proceduri clare de raportare trimestrială din partea Guvernului cu privire la stadiul implementării Acordului de Asociere [70, p. 55]. Un exemplu util este modelul aplicat în Parlamentul României, unde

Comisia pentru afaceri europene funcționează ca structură specializată, având atribuții explicite de avizare, control și cooperare interinstituțională în domeniul afacerilor europene, fapt ce a permis consolidarea expertizei legislative și creșterea capacității de reacție în procesele de transpunere.

Funcția de control exercitată de Parlament asupra Executivului capătă un rol aparte în contextul obligațiilor internaționale, în special celor asumate prin Acordul de Asociere RM–UE. Astfel, adoptarea unei legi speciale privind controlul parlamentar asupra angajamentelor europene asumate de Republica Moldova va contribui la consolidarea funcției de supraveghere exercitate de Parlament, întărind responsabilitatea Guvernului și asigurând coerența deciziilor în procesul de integrare. Mai mult, o asemenea lege ar oferi Parlamentului instrumente concrete pentru a urmări implementarea reformelor cerute în procesul de aderare, inclusiv prin audieri tematice, solicitarea de rapoarte periodice și formularea de recomandări oficiale. În practică, acest cadru ar asigura un echilibru mai bun între ramurile puterii, o implicare activă a legislativului în etapizarea integrării și ar crește gradul de responsabilizare politică a Guvernului în fața Parlamentului.

În același timp, profesionalizarea activității deputaților în domeniul integrării europene solicită adoptarea neîntârziată a proiectului Codului cu privire la organizarea și funcționarea Parlamentului, aflat în examinare în Parlamentul Republicii Moldova încă din iulie 2024, fapt ce ar fortifica capacitatea de reprezentare a Parlamentului Republicii Moldova în relațiile cu UE.

Un aspect tot mai discutat în literatura de specialitate privind consolidarea rolului Parlamentului în procesul de integrare europeană este legat de funcția de comunicare și networking-ul interparlamentar [37, p. 150]. În virtutea acestei funcții, Parlamentul trebuie să devină un spațiu de dezbatere și consens național în chestiunile integraționiste, exprimând atât vocea guvernanților, cât și a societății civile [278, p. 318]. Acest tip de dialog contribuie la dezvoltarea diplomației parlamentare, la consolidarea poziției naționale în raport cu UE și la o reprezentare eficientă în relațiile interparlamentare europene.

Negocierile de aderare au loc în cadrul Conferințelor Interguvernamentale (CIG), iar practica arată că opoziția unui singur parlament național poate bloca procesul de aderare pentru perioade îndelungate. În acest context, deputații devin actori esențiali în susținerea și promovarea cauzei naționale, având capacitatea de a influența dinamica negocierilor.

Această realitate reconfirmă necesitatea instituirii unei comisii parlamentare specializate în integrarea europeană, care să contribuie la creșterea nivelului de pregătire al deputaților, la facilitarea schimburilor de bune practici cu alte parlamente și la coordonarea unei susțineri eficiente în faza finală a aderării [187, p. 164].

Fără a pretinde că tema este pe deplin epuizată, considerăm esențial să subliniem funcția de informare a Parlamentului în procesul de integrare europeană. În calitate de autoritate publică,

dar și prin activitatea individuală a deputaților, Parlamentul joacă un rol-cheie în comunicarea către cetățeni a beneficiilor și provocărilor aderării la UE. Această dimensiune, centrată pe cetățean, contribuie la creșterea gradului de conștientizare publică și la responsabilizarea instituțiilor implicate.

Rolul informativ se exercită atât prin intermediul platformei de dialog și participare civică la procesul decizional al Parlamentului, creată recent [140], cât și prin activități de diseminare publică – conferințe, dezbateri, vizite în teritoriu, apariții în media – consolidând astfel transparența și participarea în procesul decizional [70, p. 56].

În virtutea funcțiilor sale de organ suprem reprezentativ și unic legislativ, Parlamentul Republicii Moldova oferă un spațiu major pentru dezbaterea publică și, prin urmare, este forul ideal pentru deliberarea asupra celor mai importante chestiuni, precum este integrarea europeană și implicațiile naționale ale acesteia. Consolidarea rolului Parlamentului nu se poate realiza fără un cadru normativ adaptat exigențelor aderării, capabil să sprijine instituționalizarea expertizei legislative europene, să faciliteze controlul politic asupra implementării angajamentelor și să creeze premisele unei colaborări interinstituționale raționalizate. Astfel, adoptarea unui pachet legislativ care să cuprindă modificări punctuale asupra actelor normative existente și crearea unui mecanism de cooperare permanent între Parlament și Guvern în afacerile europene devin condiții *sine qua non* pentru consolidarea dimensiunii parlamentare în procesul de integrare europeană.

3.4. Concluzii la Capitolul 3

Analiza realizată în cadrul acestui capitol – centrată pe avantajele și limitele parlamentarismului autohton, pe perspectivele de raționalizare a activității legislative, precum și pe rolul Parlamentului în procesul de integrare europeană – oferă un tablou coerent al provocărilor actuale și al direcțiilor posibile de consolidare instituțională. În acest context, se pot desprinde următoarele concluzii relevante:

1. Deși consacrat constituțional ca autoritate supremă reprezentativă, Parlamentul Republicii Moldova se confruntă cu disfuncționalități structurale care îi afectează eficiența legislativă, capacitatea de control și reprezentativitatea. Printre cauzele acestor vulnerabilități se numără aplicarea selectivă a instrumentelor de control, absența unei opoziții funcționale și influența partidelor insuficient consolidate, toate contribuind la o guvernare dezechilibrată, mai ales în contextul standardelor impuse de procesul de integrare europeană.

2. Deși cadrul constituțional și sistemul electoral proporțional creează premise pentru pluralism, realitatea parlamentară din Republica Moldova este marcată de instabilitate politică, migrație partinică și o fragmentare ideologică ce diminuează coeziunea internă. Funcțiile sociale

și ideologice ale Parlamentului rămân, în multe cazuri, subreprezentate, iar răspunsul instituțional la problemele societății, în special ale grupurilor vulnerabile, este adesea inadecvat.

3. Modernizarea funcțională a Parlamentului nu poate fi realizată doar prin revizuiri legislative punctuale, ci reclamă o transformare culturală profundă, prin stimularea responsabilității politice, asigurarea transparenței procesului decizional, implicarea efectivă a opoziției și reconectarea agendei parlamentare la prioritățile cetățenilor. Numai astfel Parlamentul poate redeveni un spațiu veritabil al deliberării democratice și al formulării de politici publice incluzive.

4. Reconfigurarea instituțională a Parlamentului presupune mecanisme clare de profesionalizare a activității legislative, precum instituționalizarea audierilor publice, analiza impactului normativ, consolidarea comisiilor parlamentare și crearea unor structuri permanente de expertiză comparativă, capabile să sprijine procesul decizional și să reducă dependența față de influențele partizane.

5. Reformarea activității parlamentare nu trebuie redusă la o simplă optimizare procedurală, ci implică o redefinire a funcției legislative, în care eficiența decizională este echilibrată printr-o deliberare deschisă și fundamentată, integrând dimensiunea tehnico-juridică cu exigențele democrației participative.

6. Conceptul de parlamentarism rațională implică o combinație coerentă între reguli constituționale solide, expertiză interdisciplinară și consultare publică veritabilă, în vederea obținerii nu doar a stabilității politice, ci și a legitimității sociale a deciziilor adoptate. În lipsa acestei armonii, există riscul unui formalism autoritar care afectează funcția de reprezentare și diversitatea ideologică.

7. Asigurarea unui cadru instituțional robust pentru expertiză, control procedural și participare publică este vitală pentru a conferi substanță democratică procesului de raționalizare. Digitalizarea inteligentă, consolidarea rolului deputatului ca vector de expertiză și deschiderea spațiului deliberativ devin condiții indispensabile pentru eficiență și responsabilitate parlamentară.

8. Declararea integrării europene drept obiectiv strategic reclamă o redefinire a rolului constituțional al Parlamentului, care trebuie să devină un actor proactiv în procesul de transpunere și monitorizare a *acquis*-ului, contribuind substanțial la orientarea reformelor și la garantarea compatibilității legislative cu standardele UE.

9. Pentru ca procesul de integrare să fie sustenabil și democratic, Parlamentul trebuie să își fortifice funcția de supraveghere, să își extindă competențele de analiză în domeniul dreptului european și să instituie mecanisme clare de colaborare cu Executivul, evitând gestionarea tehnocratică exclusivă a reformelor structurale.

10. Aderarea la Uniunea Europeană nu este doar un proces tehnico-juridic, ci și o transformare valorică profundă, ce poate fi autentic asumată doar printr-un Parlament capabil să interacționeze activ cu societatea, să reflecte pluralismul și să participe eficient în rețelele legislative europene. Dimensiunea parlamentară a integrării devine, astfel, un factor definitoriu pentru succesul proiectului european al Republicii Moldova.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Cercetările efectuate ne permit să formulăm o serie de concluzii teoretico-ştiinţifice şi să propunem recomandări practice, inclusiv de ordin legislativ, menite să fortifice fundamentele constituționale ale parlamentarismului în Republica Moldova și să înlesnească implementarea unor măsuri de raționalizare a activității Parlamentului. Scopul acestora este de a spori capacitățile instituționale ale Legislativului, fapt care va permite racordarea Republicii Moldova la standardele parlamentarismului specific statelor membre ale UE, pe care le expunem într-o formulă sintetică:

1. Analiza efectuată relevă dificultăți conceptuale în definirea parlamentarismului și în delimitarea acestei noțiuni de alte categorii juridice. Parlamentarismul este adesea confundat cu concepte conexe, precum democrația reprezentativă, regimul politic sau forma de guvernământ. Această ambiguitate semnalează necesitatea unei reconceptualizări riguroase a termenului în contextul autohton și european (concluzii dezvoltate în: Cuciurca, D. „Aspecte teoretico-practice privind evoluția și esența parlamentarismului", Cuciurca D. „Repere conceptuale privind parlamentarismul. Critica naturii parlamentarismului").

2. Constatăm existența unei confuzii persistente în literatura de specialitate în ceea ce privește delimitarea principiilor parlamentarismului, acestea fiind frecvent asimilate cu principiile generale ale democrației sau cu normele care reglementează funcționarea internă a parlamentelor. Cercetarea realizată de noi a permis o delimitare argumentată a unui ansamblu de principii fundamentale ale parlamentarismului, care îi conferă coerență teoretică și consistență practică: *principiul continuității istorice, principiul democrației, principiul separației puterilor, principiul pluralismului politic și ideologic, principiul legalității, precum și principiul garantării și realizării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului* (concluzii dezvoltate în subcapitolul 1.2 al lucrării).

3. Parlamentarismul contemporan reprezintă o dimensiune fundamentală a constituționalismului european, depășind accepțiunea redusă la o simplă formă de guvernământ. Prin parlamentarism urmează să înțelegem un *sistem de organizare și funcționare a puterii publice, bazat pe principiile democrației reprezentative și separației puterilor, în care parlamentul ales liber în condițiile pluralismului ideologic și politic deține funcții de reprezentare a titularului suveranității naționale, cele mai importante fiind legiferarea și controlul asupra Executivului* (concluzii dezvoltate în subcapitolul 2.1 al lucrării).

4. Parlamentarismul poate fi conceput și ca o formă de solidaritate instituțională între Parlament – ca expresie a suveranității naționale și organ reprezentativ suprem – și puterea

executivă, având ca scop afirmarea echității sociale și consolidarea ordinii de drept. O asemenea perspectivă este posibilă doar în condițiile în care sunt reunite o serie de elemente definitorii: *exercitarea suveranității naționale printr-un parlament ales în mod liber, garantarea pluralismului ideologic și politic, recunoașterea poziției centrale a Legislativului în arhitectura statului și existența unor mecanisme eficiente de control parlamentar* (concluzii dezvoltate în subcapitolul 2.2 al lucrării).

5. Evoluția parlamentarismului autohton reflectă un traseu sinuos, marcat de discontinuități istorice și influențe externe, de la primele tentative de organizare reprezentativă până la instituționalizarea regimului parlamentar post-1991. Perioada sovietică a reprezentat un recul semnificativ, iar tranziția posttotalitară a impus reconstrucția modelului parlamentar în acord cu valorile europene (concluzii dezvoltate în subcapitolul 2.3 al lucrării și în Cuciurca D. „Caracteristica parlamentarismului contemporan").

6. Deși consacrat constituțional ca autoritate reprezentativă supremă, Parlamentul Republicii Moldova se confruntă cu disfuncționalități care afectează atât eficiența procesului legislativ, cât și capacitatea de a exercita controlul democratic și de a reflecta autentic pluralismul politic. Instabilitatea politică, migrația partinică, fragmentarea ideologică și influența formațiunilor insuficient consolidate generează dezechilibre instituționale, iar aplicarea selectivă a instrumentelor de control și absența unei opoziții funcționale compromit coerența acțiunii parlamentare. În acest context, funcțiile sociale și ideologice ale Legislativului sunt adesea marginalizate, iar răspunsul la nevoile societății, în special ale categoriilor dezavantajate, rămâne limitat. Aceste realități subliniază necesitatea unei reforme structurale orientate spre profesionalizare, responsabilitate democratică și aliniere funcțională la standardele impuse de parcursul european al Republicii Moldova (concluzii dezvoltate în subcapitolul 3.1 al lucrării și în: Cuciurca D. „Alternative ale parlamentarismului în Republica Moldova. Aspecte de ordin teoretic și practic"; Cuciurca D. „Constituţionalizarea opoziţiei parlamentare în Republica Moldova. Realităţi, provocări şi perspective").

7. Paradigma de evoluție a parlamentarismului în Republica Moldova reclamă raționalizarea activității parlamentare ca proces esențial de reformă instituțională, întărire a funcției de control și dezvoltare a expertizei legislative. Această transformare presupune asumarea unui model funcțional adaptat contextului național, care să asigure stabilitate, cooperare interinstituțională și legitimitate democratică, fiind inspirat din bunele practici europene, dar calibrat în raport cu realitățile și provocările sistemului politic autohton (concluzii dezvoltate în subcapitolul 3.2 al lucrării și în Cuciurca D. „Raționalizarea activității parlamentului Republicii Moldova: obiectiv iminent în perspectiva integrării europene").

8. În contextul integrării europene, Parlamentul Republicii Moldova trebuie să își consolideze poziția de actor strategic, asumându-și un rol activ în armonizarea legislației naționale cu *acquis*-ul european prin transpunere, monitorizare, control parlamentar și facilitarea dezbaterii publice. Această implicare presupune nu doar adaptări tehnico-normative, ci și o reformă de fond, orientată spre transparență, responsabilitate și participare, transformând dimensiunea parlamentară a integrării într-o expresie a angajamentului democratic și într-un catalizator al modernizării constituționale (concluzii dezvoltate în subcapitolul 3.3 al lucrării și în Cuciurca D. „Integrarea europeană – prioritatea majoră a Parlamentului Republicii Moldova").

În baza rezultatelor prezentului studiu şi în scopul dezvoltării abordărilor conceptuale privind fundamentele parlamentarismului în Republica Moldova, formulăm următoarele **recomandări:**

1. În vederea consolidării capacităților instituționale ale Parlamentului, recomandăm instituționalizarea unor structuri permanente de analiză și expertiză comparativă în cadrul Parlamentului, care să contribuie la fundamentarea deciziilor legislative pe baze științifice și interdisciplinare. Aceste structuri trebuie să asigure evaluarea impactului normativ al proiectelor de legi, să ofere consultanță comisiilor parlamentare și să faciliteze dialogul dintre legislativ, mediul academic și societatea civilă. Rolul acestora este esențial în sporirea calității actului normativ și în combaterea caracterului adesea conjunctural al legislației adoptate.

Astfel, considerăm necesară completarea Legii nr. 797/1996 pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului cu articolul 142^1 cu următorul cuprins:

„**Articolul 142^1.** Centrul de analiză și expertiză legislativă

(1) Centrul de analiză și expertiză legislativă este o structură în cadrul Secretariatului Parlamentului, având rolul de a sprijini activitatea legislativă prin furnizarea de expertiză științifică și tehnico-juridică.

(2) Centrul funcționează în baza unui regulament aprobat de Biroul permanent al Parlamentului și este condus de un director numit de Președintele Parlamentului, la propunerea Secretarului general."

2. În scopul întăririi funcției de control parlamentar asupra Guvernului, propunem extinderea competențelor comisiilor parlamentare în ceea ce privește interpelările, audierile și evaluările politicilor guvernamentale, precum și instituirea unor termene obligatorii și sancțiuni procedurale în cazul refuzului Executivului de a coopera. Acest demers vizează echilibrarea raportului dintre puterile statului și consolidarea rolului Parlamentului de garant al legalității.

3. Pentru asigurarea unui echilibru funcțional între puterea executivă și cea legislativă, precum și pentru prevenirea manifestărilor de raționalizare excesivă a activității Parlamentului, recomandăm introducerea în Constituția Republicii Moldova a unor limite exprese care să

reglementeze domeniile în care Guvernul poate angaja răspunderea asupra unui proiect de lege în fața Parlamentului. În acest sens, considerăm necesară modificarea alin. (1) al art. 106^1 din Constituția Republicii Moldova, după cum urmează:

„(1) Guvernul își poate angaja răspunderea în fața Parlamentului exclusiv asupra programului său de activitate, asupra unei declarații de politică generală sau asupra unui proiect de lege care vizează domeniile de importanță majoră, precum cel bugetar-fiscal/finanțelor publice, economic ori al securității naționale, dacă adoptarea acestuia este strict necesară pentru realizarea programului de guvernare și nu poate fi amânată."

De asemenea, propunem completarea art. 106^1 din Constituția Republicii Moldova cu alin. (4) cu următorul cuprins:

„(4) Domeniile și condițiile de exercitare a angajării răspunderii Guvernului se stabilesc prin lege organică, în conformitate cu prevederile prezentului articol."

Adoptarea unei asemenea prevederi constituționale ar contribui la raționalizarea reală – și nu formală – a activității parlamentare, consolidând controlul democratic asupra Executivului și reafirmând principiul separației și echilibrului puterilor în stat.

4. Considerăm necesară modificarea Legii nr. 797/1996 pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului, în sensul instituirii unor termene obligatorii pentru dezbaterea proiectelor de lege, introducerii obligatorii a consultărilor publice reale și reglementării mai stricte a raporturilor dintre majoritatea parlamentară și opoziție. Aceste măsuri ar contribui la reducerea arbitrariului procedural, la întărirea responsabilității actorilor politici și la creșterea participării cetățenilor în procesul legislativ. În acest sens, propunem completarea art. 47 din Legea nr. 797/1996 cu alin. (11^1) cu următorul cuprins:

„(11^1) Proiectele de lege înregistrate și transmise comisiilor permanente vor fi supuse examinării în plenul Parlamentului în termen de cel mult 180 de zile de la data înregistrării, cu excepția cazurilor justificate și aprobate de Biroul permanent."

5. Susținem realizarea unor reforme instituționale orientate spre consolidarea rolului Parlamentului în procesul de integrarea europeană, după cum urmează:

a) crearea unei structuri parlamentare specializate în armonizarea legislației naționale cu dreptul Uniunii Europene. În scopul asigurării unei transpuneri eficiente și coerente a normelor europene, se propune instituirea unei direcții specializate în cadrul Secretariatului Parlamentului, responsabilă de evaluarea compatibilității proiectelor de lege cu *acquis*-ul european. Aceasta va trebui să colaboreze activ cu Ministerul Justiției, Cancelaria de Stat și societatea civilă, contribuind la consolidarea funcției proactive a Parlamentului în procesul de integrare;

b) reglementarea cooperării instituționale dintre Parlament și Guvern în procesul integrării europene. Se impune revenirea la adoptarea Legii cu privire la cooperarea Parlamentului și Guvernului în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova, care să reglementeze expres responsabilitățile Parlamentului în transpunerea, implementarea și monitorizarea *acquis*-ului european. Aceasta ar presupune crearea unei Comisii parlamentare permanente pentru integrare europeană, cu atribuții clar definite de control și coordonare, precum și cu obligația prezentării de rapoarte periodice în fața plenului Parlamentului. În vederea asigurării coerenței normative, este necesară și modificarea Legii nr. 136/2017 cu privire la Guvern și a Legii nr. 797/1996 pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului, în conformitate cu noile atribuții instituționale și cu obiectivele procesului de aderare la Uniunea Europeană. Implementarea acestui cadru normativ ar reprezenta, în același timp, un răspuns la recomandările formulate în Rezoluția nr. 1827 (2011) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei privind consolidarea rolului Parlamentului în supravegherea activității Guvernului. De asemenea, se impune extinderea intervențiilor legislative asupra altor acte normative relevante, în special asupra: Legii nr. 100/2017 privind actele normative, care ar trebui completată cu prevederi privind obligativitatea anexării fișelor de conformitate și a evaluărilor de compatibilitate cu dreptul Uniunii Europene; Legii nr. 239/2008 privind transparența în procesul decizional, prin introducerea unor consultări publice tematice pentru proiectele cu impact european în vederea sporirii transparenței și responsabilității decizionale.

6. Pentru întărirea reprezentativității politice și creșterea responsabilității deputaților față de electorat, recomandăm elaborarea unui mecanism normativ prin care exercitarea mandatului parlamentar să fie condiționată de respectarea angajamentului electoral exprimat prin apartenența la un partid sau fracțiune parlamentară. În acest sens, se impune revizuirea cadrului legal și regulamentar care, în forma actuală, tolerează, și chiar încurajează, fenomenul traseismului politic, afectând grav stabilitatea instituțională și încrederea publică în Parlament. Considerăm necesară, în acest sens, abrogarea alin. (3^1) al art. 4 din Legea nr. 797/1996 pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului, care echivalează în mod nejustificat grupurile parlamentare cu fracțiunile, facilitând astfel migrația politică și afectând coerența activității legislative. Consolidarea unui cadru normativ clar și echitabil privind organizarea internă a Parlamentului – inclusiv delimitarea netă dintre fracțiuni și alte formațiuni – ar contribui la profesionalizarea funcției parlamentare, la consolidarea disciplinei politice și la îmbunătățirea funcționării instituției parlamentare.

7. În vederea asigurării unei funcționări echilibrate a Legislativului, este necesară promovarea unei culturi instituționalizate a dialogului politic, bazată pe respect reciproc și incluziune. În acest context, recomandăm accelerarea procesului de adoptare a *Codului privind*

organizarea și funcționarea Parlamentului Republicii Moldova, care prevede în mod expres mecanisme echitabile de participare a opoziției în activitatea comisiilor parlamentare, precum și alocarea unui timp proporțional de exprimare în cadrul ședințelor plenare. Prin instituirea acestor garanții, Parlamentul poate fi transformat într-un veritabil for de deliberare, control și confruntare democratică, reflectând pluralismul politic și consolidând încrederea cetățenilor în funcționarea instituțiilor reprezentative.

8. Având ca obiectiv consolidarea capacității instituționale a Parlamentului și a profesionalizării activității legislative, propunem instituirea unor programe naționale de educație constituțională și formare continuă pentru deputați și personalul de specialitate. Acestea ar trebui să includă sesiuni de instruire la începutul fiecărei legislaturi, precum și cursuri periodice de perfecționare în domenii, precum dreptul constituțional, armonizarea legislativă cu dreptul UE, comunicarea publică și exercitarea controlului parlamentar.

9. În perspectiva alinierii durabile la standardele europene, considerăm oportună stimularea colaborării internaționale interparlamentare, prin intensificarea relațiilor cu parlamentele statelor membre ale UE și cu instituțiile legislative europene. Acest cadru de cooperare va facilita preluarea bunelor practici în materie de reglementare, consultare publică, control asupra executivului și digitalizare, transformând integrarea legislativă europeană dintr-un simplu obiectiv normativ într-un proces instituțional activ și eficient.

BIBLIOGRAFIE

Surse în limba română:

1. Acordul de Parteneriat și Cooperare între Comunităţile Europene şi Statele lor membre şi Republica Moldova [citat 19.07.2023].
   Disponibil: https://old.mf.gov.md/common/programstrategy/APC_ro.pdf
2. Actul constitutiv al Adunării Parlamentare Euronest [online]. [citat 20.08.2023]. Disponibil: https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:198:0004:0006:RO:PDF
3. Alegerile parlamentare din 2019 în Republica Moldova [citat 17.07.2023]. Disponibil: http://alegeri.md/w/Alegerile_parlamentare_din_2019_%C3%AEn_Republica_Moldova
4. Analiză: Când traseismul politic devine periculos? [online]. [citat 30.05.23]. Disponibil: https://promolex.md/23354-analiza-cand-traseismul-politic-devine-periculos/?lang=ro
5. ARAMĂ, E. *Repere metodologice pentru studierea și aplicarea dreptului*. Chișinău: CEP USM, 2009. 210 p. ISBN 978-9975-70-827-2.
6. ARAMĂ, E., COPTILEȚ, V. *Istoria dreptului românesc*. Chișinău: ÎS FEP „Tipografia centrală", 2015. 312 p. ISBN 978-9975-53-129-0.
7. ARNĂUT, V. *Procesul legislativ: reglementări naționale şi aspecte de drept comparat*: tz. de doct. în drept. Chișinău, 2019. 151 p.
8. ARSENI, A. Configuraţia politică a parlamentului ca organ reprezentativ al poporului. In: *Revista naţională de drept*, 2013, nr. 6, p. 9-17.
9. ARSENI, A. *Drept constituțional și instituții politice, vol. II, Tratat*. Chișinău: CEP USM, 2014. 467 p. ISBN 978-9975-71-542-3.
10. ARSENI, A. *Drept parlamentar*. *Ed. a 2-a rev., restructurată și compl.*. Chișinău: CEP USM, 2020. 247 p. ISBN 978-9975-152-07-5.
11. ARSENI, A. *Legitimitatea puterii de stat – fenomen complex şi indispensabil societății umane contemporane*: autoreferat la tz. de doct. hab. în drept. Chișinău, 2015. 50 p.
12. ARSENI, A. *Legitimitatea puterii de stat – principiu edificator al statului de drept și democratic contemporan: Argumentare științifică și confirmare practică*. Chișinău: CEP USM, 2014. 420 p. ISBN 978-9975-71-604-8.
13. ARSENI, A. *Majoritatea parlamentară și opoziţia – două emisfere structurale ale Parlamentului*. [online]. [citat 20.11.2023]. Disponibil: https://juridicemoldova.md/11028/majoritatea-parlamentara-si-opozitia-doua-emisfere-structurale-ale-parlamentului.html.

14. ARSENI, A. Răspunderea constituțională a guvernanților – legitimitate şi oportunitate. In: *Revista Națională de Drept*, 2018, nr. 1-3(207-209), pp. 3-15. ISSN 1811-0770.
15. ARSENI, A. Separația puterilor - spiritul exercitării suveranității naționale prin reprezentare. In: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Sociale)*, 2023, nr. 3(163), pp. 22-29. ISSN 1814-3199.
16. ARSENI, A., IVANOV, V., SUHOLITCO, L. *Dreptul constituţional comparat*. Chişinău: CEP USM, 2003. 295 p. ISBN 9975-70-356-9.
17. Aviz comun al OSCE, Comisia de la Veneția, Consiliul Europei pe marginea proiectelor de lege privind modificarea și completarea unor acte legislative (sistemul electoral pentru alegerile parlamentare) din 19.06.2017 [online]. [citat 16.07.2023]. Disponibil: https://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=ImJ8jow02IY%3D&tabid=254&language=ro-RO
18. BALMUŞ V., LUNGEANU, N. *Delegarea: dimensiuni legale şi doctrinare*. Chişinău: Tipografia A.Ş.M., 2009. 376 p. ISBN 978-9975-62-260-8.
19. BANTUȘ, I. *Protecția mandatului parlamentar – mecanism inerent în realizarea suveranității naționale*. Chișinău: Ed. Acad. Șt. cel Mare a MAI a RM, 2002. 220 p. ISBN 9975-930-64-6.
20. Barometrul Opiniei Publice. Republica Moldova [citat: 21.02.2025]. Disponibil: http://bop.ipp.md/
21. Baza de date International IDEA [citat 20.11.2023]. Disponibil: https://www.idea.int/data-tools
22. BĂDESCU, M. *Drept constituţional şi instituţii politice.* București: Lumina Lex, 2001. 335 p. ISBN 973-588-377-5.
23. BENIUC, A. Integrarea Europeană ca vector de politică externă a Republicii Moldova . In: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Sociale)*, 2007, nr. 3, pp. 231-233. ISSN 1814-3199.
24. BOGDAN I. *Cronicele slavo-române din secolele XV-XVI publicate*. Bucureşti: 1959. p. 561.
25. BOLDUR, A. *Istoria Basarabiei.* București: Ed. Victor Furtună, 1992.
26. BOLDUREAN, C.M. *Drept şi raționalitate*. București: Editura C. H. Beck, 2007.
27. BORDEI, L. Exercitarea suveranităţii în condiţiile democraţiei pluraliste. In: *Revista Naţională de Drept*, 2010, nr. 4(115), pp. 42–44. ISSN 1811-0770.
28. BORDEI, L. *Principiile democrației pluraliste în organizarea și funcționarea Parlamentului Republicii Moldova*: tz. de doct. în drept. Chișinău, 2011. 163 p.

29. BRĂTIANU, G. *Sfatul domnesc şi Adunarea stărilor în Principatele Române*. Bucureşti: Editura Enciclopedică, 1995. 136 p.
30. BUCATARU, I. Aspecte juridico-politice ale procesului de instituţionalizare a partidelor politice din Republica Moldova . In: *Moldoscopie*, 2003, nr. 2(22), pp. 4–20. ISSN 1812-2566.
31. CÂRNAȚ, T. *Drept constituțional și instituții politice*, *partea a 2-a.* Chișinău: Tipografia „Print-Caro", 2020. 287 p. ISBN 978-9975-56-713-8.
32. CÂRNAȚ, T. *Drept constituțional și instituții politice*, *partea a 1-a.* Chișinău: Tipografia „Print-Caro", 2020. 584 p. ISBN 978-9975-56-723-7.
33. CIHODARU, C. Sfatul domnesc şi sfatul de obşte în Moldova (secolele XV-XVIII). In: *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A.D. Xenopol".* 1964, nr. 5, p. 23.
34. Codul electoral al Republicii Moldova: nr. 1381 din 21.11.1997. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 08.12.1997, nr. 81.
35. Codul electoral al Republicii Moldova: nr. 325 din 08.12.2022. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 23.12.2022, nr. 426-427.
36. Codul muncii al Republicii Moldova: nr. 154 din 28.03.2003**.** In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 29.07.2003, nr. 159-162.
37. COLESNIC, N. Controversele parlamentarizării proceselor eurointegraţioniste în Moldova. In: *Teoria şi practica administrării publice*. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2013, pp. 149–151. ISBN 978-9975-4241-5-8.
38. COLESNIC, N. Democratizarea Parlamentului Republicii Moldova în procesul de integrare europeană. In: *Teoria şi practica administrării publice*. Chisinau: S.C. „Garamont-Studio" S.R.L., 2012, pp. 87-89. ISBN 978-9975-4107-8-6.
39. Comunicat de presă: 25 de ordonanțe de urgență adoptate de Guvern. Cum le justifică și cine le contestă [online]. [citat: 01.02.2025]. Disponibil: https://romania.europalibera.org/a/de-ordonan%C8%9Be-de-urgen%C8%9B%C4%83-adoptate-de-guvern-cum-le-justific%C4%83-%C8%99i-cine-le-contest%C4%83/30418394.html.
40. CONSTANTINESCU, M., AMZULESCU, M.. *Drept parlamentar: sinteză*. București: Ed. Fundației România de mâine, 2001. 256 p. ISBN 973-582-472-8.
41. CONSTANTINESCU, M., ENACHE, M. Opoziția parlamentară. In: *Revista de drept public,* nr. 2, 2001.
42. Constituția Regatului Belgiei [online]. [citat: 08.05.23]. Disponibil: https://codex.just.ro/Tari/BE.

43. Constituția Regatului Suediei [online]. [citat: 08.05.23]. Disponibil: https://codex.just.ro/Tari/SE.
44. Constituția Republicii Austria. [online]. [citat: 08.05.23]. Disponibil: https://codex.just.ro/Tari/AT.
45. Constituția Republicii Cehe [online]. [citat: 08.05.23]. Disponibil: https://codex.just.ro/Tari/CZ.
46. Constituția Republicii Croația [online]. [citat: 08.05.23]. Disponibil: https://codex.just.ro/Tari/HR.
47. Constituția Republicii Elene [online]. [citat: 04.05.23]. Disponibil: https://codex.just.ro/Tari/EL.
48. Constituția Republicii Estonia [online]. [citat: 08.05.23]. Disponibil: https://codex.just.ro/Tari/EE.
49. Constituția Republicii Franceze [online]. [citat: 04.05.23]. Disponibil: https://codex.just.ro/Tari/FR.
50. Constituția Republicii Italiene [online]. [citat: 08.05.23]. Disponibil: https://codex.just.ro/Tari/IT.
51. Constituția Republicii Letonia [online]. [citat: 08.05.23]. Disponibil: https://codex.just.ro/Tari/LV.
52. Constituția Republicii Lituania [online]. [citat: 08.05.23]. Disponibil: https://codex.just.ro/Tari/LT.
53. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 12.08.1994, nr.1.
54. Constituția Republicii Moldova: comentariu. Chișinău: Ed. Arc, 2012. 576 p. ISBN 978-9975-61-700-0.
55. Constituția Republicii Portugheze [online]. [citat: 08.05.23]. Disponibil: https://codex.just.ro/Tari/PT.
56. Constituția Republicii Slovace [online]. [citat: 08.05.23]. Disponibil: https://codex.just.ro/Tari/SK.
57. Constituția României [online]. [citat: 04.05.23]. Disponibil: https://codex.just.ro/Tari/RO.
58. Convenţia privind drepturile persoanelor cu dizabilităţi: nr. 320 din 30.03.2007. In: *Tratate Internationale*, 30.12.2016, nr. 50.
59. COSTACHI, G. *Cetățeanul și puterea în statul de drept.* Chișinău: Print-Caro, 2019. 860 p. ISBN 978-9975-56-700-8.

60. COSTACHI, G. Republica Moldova: de la parlamentarism la prezidențialism. In: *Legea şi Viaţa*, 2019, nr. 1(325), pp. 4–12. ISSN 2587-4365.
61. COSTACHI, G. Tranziția societăților contemporane: particularități și perspective. In: *Legea şi Viaţa*, 2020, nr. 1(337), pp. 17–24. ISSN 2587-4365.
62. COSTACHI, Gh. *Rolul justiției în edificarea statului de drept*. Chișinău: Print-Caro, 2021. 1071 p. ISBN 978-9975-56-894-4.
63. COSTACHI, Gh., HLIPCĂ, P. *Organizarea şi funcţionarea puterii în statul de drept*, *Ediţia a II-a.* Chişinău: ÎS FEP „Tipografia Centrală", 2011. 664 p. ISBN 978-9975-78-941-7.
64. COSTACHI, Gh., LAZAR, M., CERNEAN, Iu.. *Rolul şi valoarea democraţiei în exercitarea puterii de stat* [online], Chișinău, 2020. [citat 12.06.2023]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/141519.
65. **CUCIURCA, D.** Alternative ale parlamentarismului în Republica Moldova. Aspecte de ordin teoretic și practic. In: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Sociale)*, 2024, nr. 3(173), pp. 51-60. ISSN 1814-3199. DOI: https://doi.org/10.59295/sum3(173)2024_07
66. **CUCIURCA, D.** Aspecte conceptuale privind esența parlamentarismului ca fenomen politico-juridic. In: *Statul, securitatea şi drepturile omului în condiţiile societăţii informaţionale*, 13-14 decembrie 2018. Chișinău: Tipografia „Artpoligraf", 2019, pp. 237–253. ISBN 978-9975-108-88-1.
67. **CUCIURCA, D.** Aspecte teoretico-practice privind evoluția și esența parlamentarismului. In: *Materialele Conferinţei ştiinţifico-practice cu participare internaţională, „Teoria şi practica administrării publice"* [23 mai 2014, Chișinău], Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2014, pp. 223–225.
68. **CUCIURCA, D.** Caracteristica parlamentarismului contemporan. In: *Materialele Conferinţei ştiinţifice naţionale cu participare internaţională „Statul şi dreptul între tradiţie şi modernitate"* [28 martie 2019, Chișinău], Chișinău: CEP USM, 2019, pp. 415-424. ISBN 978-9975-108-77-5.
69. **CUCIURCA, D.** Constituţionalizarea opoziţiei parlamentare în Republica Moldova. Realităţi, provocări şi perspective". In: *Supremația Dreptului*, 2023, nr. 2, pp. 49–56. ISSN 2345-1971. DOI: https://doi.org/10.52388/2345-1971.2023.2.05.
70. **CUCIURCA, D.** Integrarea europeană – prioritatea majoră a Parlamentului Republicii Moldova. In: *Revista Administrarea publică* (categoria B), nr. 4, 2022, pp. 50–58.
71. **CUCIURCA, D.** Problematica identificării regimurilor democratice reprezentative. In: *Materialele Conferinţei ştiinţifice cu participare internaţională „Integrare prin cercetare şi inovare",* Chișinău: CEP USM, 2013, pp. 174–176.

72. **CUCIURCA, D.** Raționalizarea activității parlamentului Republicii Moldova: obiectiv iminent în perspectiva integrării europene. In: *100 de ani de la adoptarea constitutiei Romaniei de la 1923. Evolutii context si perspective europe in Romania si Republica Moldova*. Chişinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2023, pp. 177–186. ISBN 978-9975-62-577-7 (PDF).
73. **CUCIURCA, D.** Reflecții privind suveranitatea poporului. In: *Materialele Conferinţei ştiinţifice cu participare internațională „Integrare prin cercetare şi inovare”*, Chișinău: CEP USM, 2013, pp. 171–173.
74. **CUCIURCA, D.** Repere conceptuale privind parlamentarismul. Critica naturii parlamentarismului. In: *Realităţi şi perspective ale învăţământului juridic naţional: Culegerea comunicărilor*, 1–2 octombrie 2019, Chişinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2019, Vol.1, pp. 221–228. ISBN 978-9975-149-80-8.
75. CUCULESCU, A. *Principiile constituționale aplicabile accesului la putere în stat*: tz. de doct. în drept. Chișinău, 2019. 169 p.
76. CUŞMIR M. *Sisteme constituționale europene*. Chișinău: Adriga-Vis SRL, 2008. 262 p. ISBN 978-9975-9798-4-9.
77. CUȘMIR, M. *Sisteme constituționale europene (concepte şi practică juridico-politică):* tz. de doct. hab. în drept. Chișinău, 2009. 241 p.
78. DEACONU, Șt. *Instituții politice.* București: C.H. Beck, 2012. 416 p. ISBN 978-606-180-007-0.
79. Decizia Curții Constituționale a României referitoare la obiecția de neconstituționalitate a dispozițiilor Legii privind salarizarea în anul 2011 a personalului plătit din fonduri publice, în ansamblul său, precum și, în special, ale art. 1 din lege: nr. 1655 din 28.12.2010. In: *Monitorul Oficial al României*, 20.01.2011, nr. 51.
80. Declarația Parlamentului Republicii Moldova cu privire la parteneriatul politic pentru realizarea obiectivelor integrării europene din 25.03.2025 [online]. [citat 19.08.2023]. Disponibil: http://old.parlament.md/news/25.03.2005/.
81. Declarația suveranității Republicii Sovietice Socialiste Moldova: nr. 148 din 23.06.90. In: *Veştile RSSM*, 31.08.1990, nr.8.
82. Decretul cu privire la puterea de stat: nr. 201 din 27.07.1990. In: *Veştile RSSM*, 11.12.1990, nr. 8.
83. Decretul Președintelui privind constituirea Comisiei naționale pentru integrare europeană: nr. 441 din 22.04.2022. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* 29.04.2022, nr. 129–133.

84. Decretul Președintelui privind constituirea Comisiei pentru reforma constituțională: nr. 83 din 01.12.2003. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 04.12.2009, nr. 174–176.
85. Decretul Președintelui Republicii Moldova cu privire la constituirea Comisiei Naționale pentru Integrarea Europeană: nr. 957 din 13.11.2002. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* 14.11.2002, nr. 151–153.
86. Decretul Președintelui Republicii Moldova privind dizolvarea Parlamentului: nr. 1843 din 31.12.2000. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 31.12.2000, nr. 166.
87. Decretul Președintelui Republicii Moldova privind dizolvarea Parlamentului: nr. 563 din 28.09.2010. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 29.09.2010, nr. 190.
88. Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM „Cu privire la modul provizoriu de înregistrare a asociaţiilor obşteşti ale cetăţenilor în RSS Moldovenească": nr.3459 din 25.08.1989. In: *Veştile RSSM*, 1989, nr. 8.
89. DELEANU, I. *Drept constituţional şi instituţii politice*, vol. 2. Bucureşti: Europa Nova, 1996. 480 p. ISBN 973-9183-36-0.
90. DELEANU, I. *Instituții și proceduri constituționale: în dreptul român și în dreptul comparat.* București: C.H. Beck, 2006. 922 p. ISBN 978-973-655-957-0.
91. *Dicționar enciclopedic*, București: Ed. Cartier, 2008. 1696 p. ISBN 978-9975-79-478-7.
92. *Dicționar explicativ al limbii române* (ediția a II-a revăzută și adăugită) [online]. Academia Română, Institutul de Lingvistică, Editura Univers Enciclopedic Gold. 2009 [citat: 14.03.2024]. Disponibil: https://dexonline.ro/.
93. DIMA, B. *Sisteme de guvernare în democraţiile din centrul şi sud-estul Europei.* Bucureşti: Editura Hamangiu, 2015. 282 p. ISBN 978-606-27-0378-3.
94. Discursul Președintelui Parlamentului, Igor Grosu, în deschiderea sesiunii ordinare a Adunării Parlamentare Euronest [citat: 21.02.2025]. Disponibil: https://www.parlament.md/ns-newsarticle-Discursul-Preedintelui-Parlamentului-Igor-Grosu-n-deschiderea-sesiunii-ordinare-a-Adunrii-Parlamentare-Euronest.nspx
95. DISSESCU, C. *Cursul de drept public român* [online]. București: Socecu, 1890. 786 p. [citat 08.05.2023].
Disponibil: https://www.google.md/books/edition/Cursul_de_drept_public_rom%C3%A2n/za8rAQAAMAAJ?hl=ro-MD&gbpv=1.
96. DOGAN, M. *Sociologie politică. Opere alese* [traducere de Lotreanu, L. și Lotreanu, N.], București: Ed. Alternative, 1999. 428 p. ISBN: 973-9461-01-8.

97. Dorin Recean și Doina Gherman au prezentat un buget de investiții de 8 miliarde de lei [online]. [citat: 03.04.2024]. Disponibil: https://www.zdg.md/stiri/politic/video-dorin-recean-si-doina-gherman-au-prezentat-un-buget-de-investitii-de-8-miliarde-de-lei/.
98. DORNEANU, V., POPESCU, S. *Consiliul Legislativ. Tradiţie şi modernitate 1926–2001*. București: Lumina Lex, 2000. 525 p. ISBN 973-588-295-7.
99. DRĂGANU, T. *Drept constituţional şi instituţii politice*. Tratat elementar, vol.I, București: Ed. Lumina Lex, 1998. ISBN 973-588-052-0.
100. DUCULESCU, V., DUCULESCU, G. *Justiția europeană. Mecanisme, deziderate și perspective*, București: Ed. Lumina Lex, 2002. ISBN: 973-588-417-8.
101. ENACHE M., CONSTANTINESCU M. *Renașterea parlamentarismului în România*. Iași: Ed. Polirom, 2001, 296 p. ISBN 973-683-688-6.
102. ENACHE, M. *Democrația parlamentară*. București: Ed. Universul Juridic, 2012. 276 p. ISBN 978-973-127-797-4.
103. ENACHE, M. Regimul parlamentar. In: *Revista Drepturilor omului* [online]. 2012. Nr. 1, pp. 20-28. [citat: 13.06.2023].
Disponibil: https://revista.irdo.ro/pdf/2012/revista_1_2012/03_Enache.pdf.
104. ENACHE, M., CIMPOEȘU, D. *Misiune diplomatică în Republica Moldova*, *1993-1997.* Iași: Polirom, 2000. 431 p. ISBN 9789736834431.
105. *Evoluţia politicii externe a Republicii Moldova (1998-2008).* Chișinău: Cartdidact, 2009. 192 p. ISBN 978-9975-4001-6-9.
106. GIONEA, V., PAVEL, N. *Curs de drept constituțional*. București: Ed. Scaiul, 1996. 359 p. ISBN 973-98160-1-0.
107. GONȚA, A. Pluralismul: abordări conceptual-teoretice. In: *Revista Akademos*, 4(43), 2016. pp. 90–93.
108. GRIGORAȘ, N. *Instituţii feudale din Moldova. Organizarea de stat până la mijlocul secolului XVIII*. Bucureşti: Editura Academiei, 1971. 345 p.
109. GUCEAC, I. *Evoluția constituționalismului în Republica Moldova*. Chișinău: Academia de poliție „Ștefan cel Mare”, 2000. 373 p. ISBN 9975-930-04-2.
110. GUCEAC, I. *Constituția la răscruce de milenii*. București: Editura Academiei Române, 2016. 536 p. ISBN 978-973-27-2707-2.
111. GUCEAC, I. Constituţionalismul, democraţia şi libertatea – valori ale societăţii deschise. In: *Akademos* [online]. nr. 2(13), iunie 2009. pp. 41–47. [citat 26.05.2023]. Disponibil: http://www.akademos.asm.md/files/Constitu%C5%A3ionalismul,%20democra%C5%A3ia%20%C5%9Fi%20libertatea%20%E2%80%93%20valori%20ale.pdf

112. GUCEAC, I. *Curs elementar de drept constituțional*. Vol.II. Chișinău: S. N., 2004. 496 p. ISBN 9975-70-399-2.
113. GUCEAC, I. *Tratat elementar de drept constituțional*, *vol. 2*. Chișinău: ÎS FEP „Tipografia centrală", 2022. 574 p. ISBN 978-5-88554-060-5.
114. **GUCEAC, I., CUCIURCA, D.** Echitatea socială – obiectiv primordial al Parlamentului Republicii Moldova. In: *Statul, securitatea şi drepturile omului în era digitală: materialele conferinţei ştiinţifico-practice internaţionale*, 14–15 decembrie 2023. Chișinău: CEP USM, 2024. pp.177–190. ISBN 978-9975-62-764-1 (PDF).
115. GUCEAC, I., VÎRTOSU, I. Suveranitatea partajată: schimbare și continuitate a instituției suveranității în cadrul Uniunii Europene. In: *Revista de științe juridice*, Vol.31(1/2017), UJ. p. 132. ISSN 1454-3699.
116. GUMENCO, A. *Drept constituțional: Note de curs.* Chișinău: CEP USM, 2018. 286 p. ISBN 978-99-71-975-9.
117. GUȘTIUC, A., DENISENCO, L., GÂRLEA, R. *Elemente de convergență între Parlamentul Republicii Moldova și Parlamentul European,* Chișinău: Acad. „Ștefan cel Mare", 2004. 93 p. ISBN: 9975-935-33-8.
118. HLIPCĂ, P. *Aspecte ale modului de organizare a puterii de stat în Republica Moldova din perspectiva integrării europene (studiu comparativ)*: tz. de doct. în drept. Chișinău, 2010. 193 p.
119. Hotărârea Curții Constituționale cu privire la controlul constituționalității unor hotărâri ale Parlamentului şi confirmarea rezultatelor alegerii Președintelui Republicii Moldova (Sesizările nr.4e/2012 şi nr.5a/2012): nr. 4 din 19.03.2012. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 23.03.2012, nr. 54–59.
120. Hotărârea Curții Constituționale despre controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr. 1107 din 30.06.2000 „privind modificarea și completarea Codului electoral" (referendumul republican): nr. 16 din 29.03.2001. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 12.04.2001, nr. 43.
121. Hotărârea Curții Constituționale despre controlul constituționalității Hotărârii Parlamentului nr.1181 din 08.05.1997 „privind instituirea Comisiei pentru examinarea cazurilor de privatizare ilicită a unor obiecte" (lipsa competenței Parlamentului la soluționarea cauzei penale): nr. 2 din 19.01.1998. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 19.02.1998, nr.12–13.
122. Hotărârea Curții Constituționale nr. 8 din 19.06.2012 privind interpretarea art. 68 alin. (1) și (2) și art. 69 alin. (2) din Constituție, sesizarea nr. 8b/2012 (caracterul reprezentativ al

mandatului de deputat). In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 29.06.2012, nr. 131–134/14.

123. Hotărârea Curții Constituționale pentru controlul constituționalității Legii nr. 17 din 15.02.2019 pentru modificarea articolului 1 din Legea nr. 26/2010 privind Zona Economică Liberă „Bălți" (angajarea răspunderii Guvernului) (Sesizarea nr. 161a/2019): nr. 25 din 29.10.2019. Curtea Constituțională a Republicii Moldova [citat: 14.10.2024]. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_25_2019_161a_2019_rou.pdf.
124. Hotărârea Curții Constituționale pentru controlul constituționalității unor hotărâri ale Guvernului privind angajarea răspunderii asupra unor proiecte de legi și a legilor adoptate prin angajarea răspunderii (Sesizările nr. 16a/2015 și 17a/2015): nr. 11 din 13.05.2015 [online]. Curtea Constituțională a Republicii Moldova [citat: 14.10.2024]. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro-h1113052015rod04f7.pdf.
125. Hotărârea Curții Constituționale pentru controlul constituționalității Legii nr. 217 din 3.12.2020 pentru abrogarea și modificarea unor acte normative (sesizările nr. 198a/2020, 201a/2020 și 206a/2020): nr. 22 din 29.07.2021 [online]. Curtea Constituțională a Republicii Moldova [citat 20.11.2023]. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_22_2021_198a_2020_rou.pdf
126. Hotărârea Curții Constituționale pentru controlul constituționalității Hotărârii Parlamentului nr. 807 din 05.02.2002 „cu privire la stabilirea datei alegerilor locale generale" (stabilirea datei alegerilor locale generale): nr. 10 din 19.02.2002. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 07.03.2002, nr. 33–35/3.
127. Hotărârea Curții Constituționale pentru controlul constituționalității unor prevederi ale art. 291 alin (3) din Codul electoral (organizarea secțiilor de votare în străinătate) (sesizarea nr. 12a/2015): nr. 15 din 16.06.2015. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 28.08.2015, nr. 241–246.
128. Hotărârea Curții Constituționale pentru controlul constituționalității Legii nr. 218 din 3.12.2020 pentru modificarea unor acte normative (sesizările nr. 195a/2020 și 199a/2020): nr. 14 din 27.04.2021 [online]. Curtea Constituțională a Republicii Moldova [citat 20.11.2023]. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_14_2021_195a_199a_2020_rou.pdf
129. Hotărârea Curții Constituționale pentru interpretarea articolelor 64, 72, 73, 74 și 131 alin. (4) din Constituție (sesizarea nr. 59b/2020): nr. 28 din 19.11.2020 [online]. Curtea Constituțională a Republicii Moldova [citat 20.11.2023]. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_28_2020_59b_2020_rou.pdf.

130. Hotărârea Curții Constituționale privind controlul constituționalității art. 2 alin. (1) și (4) din Codul de procedură penală (codificarea legii procesual-penale): nr. 1 din 22.01.2008. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 05.02.2008, nr.25–27/1.
131. Hotărârea Curții Constituționale privind controlul constituționalității Partidului Politic „Șor" (sesizarea nr. 184h/2022): nr. 10 din 19.06.2023 [online]. Curtea Constituțională a Republicii Moldova [citat: 14.10.2024]. Disponibil: https://constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_10_2023_184h_2022_rou.pdf.
132. Hotărârea Curții Constituționale privind controlul constituționalității Legii nr. 184 din 27.08.2011 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Sesizarea nr. 28a/2011): nr. 28 din 22.12.2011. Curtea Constituțională a Republicii Moldova [citat 20.11.2023]. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro_2011_h_28.pdf
133. Hotărârea Curții Constituționale privind controlul constituţionalităţii unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea şi completarea Constituţiei Republicii Moldova (modul de alegere a Preşedintelui): nr. 7 din 04.03.2016. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.03.2016, nr. 59–76.
134. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Mecanismului de coordonare a procesului de integrare europeană a Republicii Moldova și a componenței grupurilor de lucru implicate în asigurarea implementării Mecanismului de coordonare a procesului de integrare europeană a Republicii Moldova și la modificarea Hotărârii Guvernului nr. 679/2009 privind aprobarea componenței nominale a Comisiei guvernamentale pentru integrare europeană a Republicii Moldova: nr. 868 din 14.12.2022. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 15.12.2022, nr. 401.
135. Hotărârea Guvernului privind componenţa nominală a Comisiei guvernamentale pentru integrare europeană a Republicii Moldova: nr. 679 din 13.11.09. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 20.11.2009, nr. 166–168.
136. Hotărârea Parlamentului privind înființarea comisiilor permanente ale Parlamentului: nr. 11 din 31.03.2005. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 08.04.2005, nr. 55–58.
137. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova pentru adoptarea Declarației cu privire la condamnarea faptelor de traseism și corupere politică: nr. 84 din 11.06.2020. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 26.06.2020, nr. 153–158.
138. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova pentru aprobarea Concepţiei privind cooperarea dintre Parlament şi societatea civilă: nr. 373 din 29.12.2005. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 13.01.2006, nr. 5–8.

139. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova pentru ratificarea Acordului de parteneriat şi cooperare dintre Comunitățile Europene şi statele lor membre, pe de o parte, şi Republica Moldova, pe de altă parte: nr. 627 din 03.11.95. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 24.11.1995, nr. 65–66.
140. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova privind aprobarea Platformei de dialog și participare civică la procesul decizional al Parlamentului: nr. 149 din 09.06.2023. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 20.06.2023, nr. 200–203.
141. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova pentru adoptarea Declarației cu privire la recunoașterea caracterului captiv al statului Republica Moldova: nr. 39 din 08.06.2019. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 21.06.2019, nr. 208.
142. http://bop.ipp.md/
143. IONESCU, C. *Principii fundamentale ale democrației reprezentative.* București: Editura Lumina Lex, 1997. 248 p. ISBN 973-588-047-4.
144. IONESCU, C. *Teoria generală a dreptului constituțional*. București: Editura Hamangiu, 2017. 627 p. ISBN 978-606-27-0942-6.
145. IONESCU, C. *Teoria şi practica dreptului parlamentar: examen de practică jurisdicțională a Curții Constituționale.* București: Ed. Hamangiu, 2021. 617 p. ISBN 978-606-27-1839-8.
146. IONESCU, C. *Tratat de drept constituțional contemporan, Ediția a 3-a.* București: Editura C. H. Beck, 2019. 1434 p. ISBN 978-606-18-0862-5.
147. IONESCU, V., NAVROȚCHI, I. *Democrație – vis și realitate*. București: Editura C. H. Beck, 2006. 232 p. ISBN: 978-973-655-970-9.
148. IORGOVAN, A. *Tratat de drept administrativ*. Vol. II. București: Ed. Nemira, 1996. 688 p. ISBN 978-973-917-798-6;
149. ISPAS, G.-L. *Parlamentarismul în societatea internațională*. Iași: Institutul european, 2011. 254 p. ISBN 978-973-611-747-3.
150. IVANOV, V., COSTACHI, G. *Dezvoltarea constituţională a R.S.S.M.* Chişinău: Editura Cartea Moldovenească, 1981. 353 p.
151. JUC, V. *Evoluția sistemului electoral din Republica Moldova*. In: *Impactul sistemului electoral asupra capacităţii de funcţionalitate a instituţiilor puterii de stat din Republica Moldova*, Chişinău: Tipografia Centrală, 2018, pp. 7–24. ISBN 978-9975-3201-0-8.
152. Legea cu privire la actele normative: nr. 100 din 22.12.2017. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 12.01.2018, nr. 7–17.
153. Legea cu privire la cetățenia Republicii Moldova: nr. 596 din 05.06.1991. In: cotidianul „Moldova Suverană” din 04.07.1991.

154. Legea cu privire la comerțul interior: nr. 231 din 23.09.2010. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 01.10.2021, nr. 230–237.
155. Legea cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSS Moldovenești: nr. 3465 din 01.09.1989. In: *Veștile RSSM*, nr. 9 din 30.09.1989.
156. Legea cu privire la instituirea funcției de Președinte al R.S.S. Moldova din 03.09.1990. In: *Veştile RSSM*, 1990, nr. 9, pp. 617–625.
157. Legea cu privire la introducerea unor modificări în art. 6, 7 și 49 din Constituția (Legea Fundamentală) a R.S.S. Moldovenești: nr. 10 din 10.05.1990. In: *Veștile RSSM*, 30.05.1990, nr. 5.
158. Legea cu privire la modificarea şi completarea Constituției Republicii Moldova: nr. 1115 din 05.07.2000. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 28.07.2000, nr. 88–90.
159. Legea cu privire la modificarea unor prevederi din Constituție (Legea fundamentală): nr. 592 din 29.05.1991. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 29.05.1991.
160. Legea cu privire la partidele politice şi alte organizaţii social-politice: nr.718 din 17.09.1991. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 1991, nr. 11–12.
161. Legea cu privire la schimbarea denumirii statului R.S.S. Moldova în Republica Moldova: nr.589 din 23.05.1991. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 30.10.1991, nr.7–10.
162. Legea fundamentală a Republicii Federale Germania [online]. [citat: 04.05.23]. Disponibil: https://codex.just.ro/Tari/DE
163. Legea pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului: nr. 797 din 02.04.1996. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 07.04.2007, nr. 50.
164. Legea pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030": nr. 315 din 17.11.2022. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 21.12.2022, nr. 409–410.
165. Legea pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2020": nr. 166 din 11.07.2012. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 30.11.2012, nr.245–247.
166. Legea pentru aprobarea Strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia: nr.211 din 06.12.2021. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 31.12.2021*,* nr. 325–333.
167. Legea pentru modificarea Codului muncii al Republicii Moldova nr. 154/2003: nr. 140 din 14.10.2021. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 29.10.2021, nr. 264–265.
168. Legea pentru modificarea şi completarea unor acte legislative**:** nr.154 din 20.07.2017. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 21.07.2017, nr. 253–264.

169. Legea pentru modificarea unor acte legislative: nr. 113 din 15.08.2019. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 17.08.2019, nr. 260.
170. Legea pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, şi Uniunea Europeană şi Comunitatea Europeană a Energiei Atomice şi statele membre ale acestora, pe de altă parte: nr. 112 din 02.07.2014. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.07.2014, , nr. 185–199.
171. Legea privind abilitarea Guvernului de a emite ordonanţe: nr. 1211 din 31.07.2000. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 17.08.2000, nr. 102–105.
172. Legea privind accesul la informațiile de interes public: nr. 148 din 09.06.2023. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 08.07.2023, nr. 234.
173. Legea privind alegerea Parlamentului: nr. 1609 din 14.10.1993. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 30.10.1993, nr. 10.
174. Legea privind alegerea Senatului și a Camerei Deputaților, precum și pentru organizarea și funcționarea Autorității Electorale Permanente: nr. 208 din 20.07.2015. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 24.07.2015, nr. 553.
175. Legea privind Declaraţia de Independenţă a Republicii Moldova: nr. 691 din 27.08.1991. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 30.12.1991, nr. 11–12.
176. Legea privind fondul de reducere a vulnerabilității energetice: nr. 241 din 28.07.2022. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 05.08.2022, nr. 246–250.
177. Legea privind implementarea parțială a votului prin corespondență: nr.109 din 26.04.2024. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 10.05.2024, nr. 202–204.
178. Legea privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilităţi: nr. 60 din 30.03.2012. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 27.07.2012, nr. 155–159.
179. Legea privind partidele politice: nr. 294 din 21.12.2007. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 29.02.2008, nr. 42–44.
180. Legea privind protecția consumatorilor: nr. 105 din 13.03.2003. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 28.03.2024, nr. 122–124.
181. Legea privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri): nr. 344 din 23.12.1994. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 14.01.1995, nr. 3–4.
182. Legea privind transparenţa în procesul decizional: nr. 239 din 13.11.2008 In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 05.12.2008, nr. 215–217.
183. Legea RSS Moldovenești cu privire la alegerile de deputați ai poporului ai RSSM: nr.144 din 23.11.1989. In: *Veștile RSSM*, 1989, nr.11.

184. LESUȚAN, I. Înțelegerea acțiunii sociale în cadrul teoriei raționalității comunicative a lui Jürgen Habermas, In: *Culegere de studii: Comunicarea, cultură și societate*. Budapesta: Trivent publishing, 2017.
185. LUNGEANU, N. *Reglementarea constituțională a delegării legislative în Republica Moldova şi România (studiu juridico-comparat)*: tz. de doct. în drept. Chișinău, 2009. 177 p.
186. LUPU, M. *Constituționalizarea dreptului*. București: Universul juridic, 2020. 200 p. ISBN 978-606-39-0728-9.
187. MEĐAK, Vl., VEHAR, P. *Armonizarea legislației ca element-cheie pentru succesul procesului de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană. Manual.* Chișinău: Editura Arc, 2022. 167 p. ISBN 978-9975-0-0654-5.
188. MICU, V. *Răspunderea parlamentară: teorie şi practică.* Chișinău: ÎS FEP „Tipografia centrală", 2017. 304 p. ISBN 978-9975-53-778-0.
189. MONTESQUIEU Ch. *Despre spiritul legilor*, vol. 1 Bucureşti: Ed. Ştiinţifică, 1964, 621 p.
190. MORARU, E., BALTAGA, E. *Răspunderea juridică a statului prin prisma dreptului constituțional.* In: *Studii Juridice Universitare*, 2015, nr. 1–2, pp. 74–81. ISSN 1857-4122.
191. MOŞNEAGA, V., RUSNAC, Gh., SACOVICI, V. *Politologie*. Chișinău: CEP USM, 2007. 358 p. ISBN 978-9975-70-183-9.
192. Moțiunile în examinare la Parlamentul Republicii Moldova [citat: 21.02.2025]. Disponibil: https://www.parlament.md/motiuni.nspx.
193. MURARU, I. *Drept constituțional şi instituții politice*. Vol II. București, 1993. 260 p.
194. MURARU, I., CONSTANTINESCU, M. *Drept parlamentar românesc*. București: Editura C. H. Beck, 2005. 448 p. ISBN 973-655-792-8.
195. MURARU, I., TĂNĂSESCU, S. *Drept constituțional şi instituții politice*. București: Lumina Lex, 2001. 704 p. ISBN 973-588-312-0.
196. MURARU, I., TĂNĂSESCU, S.. *Drept constituțional şi instituții politice*. București: Editura C. H. Beck, 2009. 304 p. ISBN 978-973-115-521-0.
197. MUNGIU-PIPPIDI, A. *Românii după '89. Istoria unei neînțelegeri.* București: Humanitas, 327 p. ISBN 973-28-0566-8.
198. NEGULESCU, P. *Constituţia României. Principiile Constituţiei din 27 februarie*, *Enciclopedia României*, Vol. I, (1938).
199. NISTOR, I. *Istoria Basarabiei*. București: Ed. Humanitas, 2017. 416 p. ISBN 978-973-50-5663-6.

200. O ordonanță de urgență la două zile. Cum ocolește Guvernul forul legislativ, deși are majoritate [online]. [citat: 14.12.2024]. Disponibil: https://www.google.com/search?q=C%C3%AEte+ordonan%C8%9Be+a+adoptat+Guvernul&oq=C%C3%.
201. Opinia nr. 946/2019 din 9 decembrie 2019 pentru Macedonia de Nord referitoare la Legea privind utilizarea limbilor [online]. [citat 20.11.2023]. Disponibil: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)033-e
202. Opinia nr. 950/2019 din 24 iunie 2019 privind Ordonanța de Urgență a Guvernului (OUG) nr. 7 şi OUG nr. 12 de amendare a Legilor justiției din România [online]. [citat 20.11.2023]. Disponibil: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)014-e
203. Ordonanţa Guvernului Republicii Moldova cu privire la inspecţia înainte de expediţie a mărfurilor importate: nr. 02 din 26.09.2000 In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 28.09.2000, nr. 121–123.
204. Ordonanța Guvernului Republicii Moldova privind stabilirea cuantumului taxelor consulare: nr. 01 din 26.09.2000. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 28.09.2000, nr. 121-123.
205. Pagina web oficială a Parlamentului Republicii Moldova [citat: 21.02.2025]. Disponibil: https://www.parlament.md/.
206. PANAITESCU, P. Marea adunare a ţării, instituţie a orânduirii feudale în Ţările Române. In: *Studii. Revistă de istorie*, 1957, nr. 3.
207. Partide politice din Republica Moldova [online]. [citat 14.06.2023]. Disponibil: http://alegeri.md/w/Evolu%C8%9Bia_partidelor_politice_din_Republica_Moldova.
208. PASAT, V. *RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940-1953)*. Chişinău, Cartier Istoric, 2011. 650 p. ISBN 978-9975-79-698-9.
209. PÂSLARIUC, V. *Raporturile politice dintre marea boierime şi domnie în Ţara Moldovei în secolul al XVI-lea*. Chişinău: Pontos, 2005. 254 p.
210. PÎNZARU, T. *Asigurarea juridică a implicării cetățeanului în procesul decizional al autorităților de guvernare și reprezentative*: tz. de doct. în drept. Chișinău, 2015. 190 p.
211. Planul de acțiuni pentru implementarea măsurilor propuse de către Comisia Europeană în Avizul său privind cererea de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană [online]. [citat: 24.05.2023]. Disponibil: https://mfa.gov.md/ro/content/maeiexplica-aderarea-la-ue.
212. POPA, C. *Consolidarea regimului de guvernare prin prisma constituționalismului contemporan din Republica Moldova*: tz. de doct. în drept. Chișinău, 2017. 156 p.
213. POPA, V. *Drept parlamentar al Republicii Moldova*. Chișinău: CEP ULIM, 1999. 232 p. ISBN 9975-920-15-2.

214. POPA, V. Reforma constituțională – imperativ al timpului. In: *Studii Juridice Universitare*, 2009, nr. 1-2, pp. 15-21. ISSN 1857-4122.
215. POPA, V. *Tratat de drept constituțional și instituții politice*. Chișinău: Notograf Prim SRL, 2021. 1024 p. ISBN 978-9975-84-148-1.
216. POPA, V., BEJAN, A. *Instituții politice și juridice românești*, ed. ALL Beck, București, 1998, p. 105.
217. Proiectul Codului cu privire la organizarea și funcționarea Parlamentului Republicii Moldova [online]. [citat 20.11.2023]. Disponibil: https://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=7Qk9P4IJNrY%3D&tabid=285&language=ro-RO.
218. Raport privind Monitorizarea activității Parlamentului de legislatura a XI-a în perioada 2021-2022 al Asociației Promo-Lex [online]. [citat 18.04.2023]. Disponibil: https://promolex.md/22895-raport-anual-monitorizarea-activitatii-parlamentului-de-legislatura-a-xi-a-pentru-perioada-anilor-2021-2022/?lang=ro.
219. Raport privind Monitorizarea activității Parlamentului de legislatura a XI-a în perioada 2022-2023 al Asociației Promo-Lex [online]. [citat 13.05.2024]. Disponibil: https://promolex.md/wp-content/uploads/2023/12/Raport-Parlament-2023_web.pdf.
220. Raport privind Monitorizarea activității Parlamentului de legislatura a XI-a în perioada 2023-2024 al Asociației Promo-Lex [online]. [citat 13.05.2024]. Disponibil: https://promolex.md/wp-content/uploads/2024/12/ro_monitorizarea-activitatii-parlamentului-de-legislatura-a-xi-a-august-2023-%E2%80%93-iulie-2024.pdf.
221. Raport privind activitatea secretariatului parlamentului în perioada 01 ianuarie–31 decembrie 2012 [online]. [citat 19.07.2023]. Disponibil: https://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=aFhjhE%20FxVTw%3D&tabid=109
222. Raport privind asigurarea transparenței în procesul decizional de către autoritățile administrației publice centrale 2021, Cancelaria de Stat [online]. [citat 18.04.2023]. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport_transparenta_2021_final.pdf.
223. Raport privind asigurarea transparenței în procesul decizional de către autoritățile administrației publice centrale 2022, Cancelaria de Stat [online]. [citat 12.05.2024]. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport_transparenta_decizionala_2022._final_docx.pdf.

224. Raport privind asigurarea transparenței în procesul decizional de către autoritățile administrației publice centrale 2023, Cancelaria de Stat [online]. [citat 13.05.2024]. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport_transparenta_decizionala_anul_2023.pdf.
225. Raportul de extindere a Comisiei Europene pentru Republica Moldova (octombrie 2024) [online]. [citat: 13.03.2025]. Disponibil: https://www.mf.gov.md/sites/default/files/Raportul%20de%20extindere%20a%20Comisiei%20Europene%20pentru%20Republica%20Moldova%20%28noiembrie%202023%29.pdf
226. Regulamentul (CE) NR. 539/2001 al Consiliului Uniunii Europene din 15 martie 2001 de stabilire a listei țărilor terțe ai căror resortisanți trebuie să dețină viză pentru trecerea frontierelor externe și a listei țărilor terțe ai căror resortisanți sunt exonerați de această obligație [online]. [citat 20.07.2023]. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32001R0539&from=EN
227. REZACHEVICI, C. *Cronologia critică a Domnilor din Țara Românească și Moldova în anii 1324-1881*. Bucureşti: Editura Enciclopedică, 2001. 864 p. ISBN, 9734503863.
228. Rezoluția A/RES/70/1 a Adunării Generale a ONU21 „Transformarea lumii în care trăim: agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă" din 25.09.2015 [online]. [citat 24.04.2023]. Disponibil: https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/89/PDF/N1529189.pdf?OpenElement.
229. ROTARU, M. *Istoria dreptului Românesc*. Chişinău: Ed. ASEM, 2008. 331 p.
230. ROUSSEAU, J.-J. *Despre contractul social sau principiile dreptului public*. București: Mondero, 2007. 158 p. ISBN 978-973-9349-83-3.
231. RUSU, I. *Regimul politic românesc*. București: Bren, 2000. 367 p. ISBN 973-99604-2-1.
232. RUSU, V. Rolul decisiv al parlamentului în promovarea vectorului european. In: *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*, 2015, nr. 2(36), pp. 136-144. ISSN 1857-1999.
233. RUSU, V. *Statutul și profesionalizarea activității deputatului în contextul parlamentarismului contemporan*: tz. de doct. în drept. Chișinău, 2015. 170 p.
234. SANDACHE, C. *Istoria statului şi dreptului românesc* Suport de curs. [online]. [citat 17.02.2023]. Disponibil: http://www.umk.ro/images/documente/drept/suporturi_curs/isdr_dr_an1.pdf
235. SARTORI, G. *Teoria democraţiei reinterpretată*. Iași: Polirom, 1999. 512 p. ISBN 973-683-114-2.

236. SMOCHINĂ, A. *Organele constituționale ale Republicii Moldova în condițiile regimului totalitar*. Chișinău: Tipografia PRAG, 2001. ISBN 9975-77-007-X.
237. SOLOMON, C. Instituţia prezidenţială în Republica Moldova (1990-2000). In: *Moldoscopie*, 2001, nr. 1(15), pp. 116-133. ISSN 1812-2566.
238. STANOMIR, I. *Libertate, lege și drept: o istorie a constituționalismului românesc.* Iași: Polirom, 2005. 238 p. ISBN 973-46-0135-0.
239. STERE, C. *Curs de drept constituțional, ținut la Facultatea de Drept a Universității din Iași în anii 1910-1911.* Chișinău: Cartier, 2016. 392 p. ISBN 978-9975-79-951-5.
240. STERE, C. *Introducere în studiul dreptului constituţional*. Partea I. Iaşi: Dacia, 1903. 247 p.
241. SUCEVEANU, N. Rolul Parlamentului Republicii Moldova în dinamica procesului de integrare Europeană. In: *Teoria şi practica administrării publice*. Chișinău: S.C. „Garamont-Studio" S.R.L., 2012, pp. 70–72. ISBN 978-9975-4107-8-6.
242. *Ştefan cel Mare şi Sfânt (1504-2004). Portret în istorie*. Sf. Mănăstire Putna, 2005, 460 p.
243. TĂNĂSESCU, F. *Parlamentul şi viaţa parlamentară din România (1930-1940).* București: Lumina Lex, 2000. 464 p. ISBN 973-588-245-0.
244. TOADER, T., SAFTA, M.. *Constituția României: decizii ale Curții Constituționale, hotărâri C.E.D.O., hotărâri C.J.U.E., legislație conexă (ediția a 4-a).* București: Ed. Hamanjiu, 2021. 785 p. ISBN 978-606-27-1725-4.
245. TOCQUEVILLE, A. *Despre democraţie în America*, vol. I. Bucureşti: Humanitas, 2005 [1835], 609 p. ISBN 973-50-0865-3.
246. Tratatul privind Uniunea Europeană din 07.02.1992 [online]. [citat 20.07.2023]. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0001.02/DOC_1&format=PDF.
247. ȚINCA, O. *Constituții și alte texte de drept public.* Oradea: Editura IMPRIMERIEI DE VEST ORADEA, 1997. 736 p. ISBN 973-97652-9-7.
248. UNGUREANU, V., VRĂJITORU, D. Funcționalitatea sistemelor electorale în asigurarea procesului democratic de exercitare a puterii politice în statele europene. In: *Impactul sistemului electoral asupra capacităţii de funcţionalitate a instituţiilor puterii de stat din Republica Moldova*. Chişinău: Tipografia Centrală, 2018, pp. 81–96. ISBN 978-9975-3201-0-8.
249. VARGA, A. *Constituționalitatea procesului legislativ*. București: Editura Hamangiu, 2007. 368 p. ISBN 978-973-1720-35-7.
250. VASILESCU, F. B. *Constituționalitate și constituționalism*. București: Ed. Național, 1998. 240 p. ISBN 973-9308-66-X.

251. VRABIE, G. *Organizarea politico-etatică a României. Drept Constituțional și instituții politice,* vol II. Iași: Cugetarea, 1999. 510 p. ISBN 978-973-981-993-0.

Surse în limba engleză:

252. BAGEHOT. W. *The English Constitution* [online]. Smith P, ed. Cambridge University Press, 2001. [citat 20.03.24]. Disponibil: https://historyofeconomicthought.mcmaster.ca/bagehot/constitution.pdf .

253. CARTIER, E., JONASON, P. *Contemporary challenges facing Parliament: Mutations in time, representativeness, transparency, and accountability.* [Research Report] Université de Lille. 2020. [online]. [citat 20.12.2023]. Disponibil: https://hal.univ-lille.fr/hal-03264808v1

254. CHEIBUB, J. A., MARTIN, S., & RASCH, B. E. Investiture rules and formation of minority governments in European parliamentary democracies. In: *Party Politics* [online]. 27(2), 2019. pp. 351–362. [citat 16.06.2023]. Disponibil: https://doi.org/10.1177/1354068819850447 .

255. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on Eastern Partnership, Brussels, 3 December 2008, COM(2008) 0823/final. [online]. European Commission [citat 20.07.2023]. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A52008DC0823

256. **CUCIURCA, D.** Type of parliamentarism and its political consequences, In: *Materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare"* [10-11 noiembrie 2022, Chișinău], Chișinău: CEP USM, 2022, p. 129-131, ISBN 978-9975-152-48-8.

257. DORD, O. Vers un rééquilibrage des pouvoirs publics en faveur du Parlement. In: *Revue française de droit constitutionnel* [online]. 2009/1 (nr. 77), pp. 99-118. [citat:18.04.2023]. Disponibil: https://www-cairn-info.translate.goog/?_x_tr_sl=fr&_x_tr_tl=ro&_x_tr_hl=ro&_x_tr_pto=sc&contenu=article&_x_tr_hist=true.

258. DUVERGER, M. *Institutions politiques et droit constitutionnel*. Paris: Press de France, 1970. 872 p.

259. *European Integration Committee*, Republic of Serbia: http://www.parlament.gov.rs/activities/european-integration/european-integration-committee.608.html.

260. FISH, M.S. Stronger Legislatures, Stronger Democracies. In: *Journal of Democracy* [online] 17, 1 (2006). [citat:13.12.2023]. Disponibil:

https://polisci.berkeley.edu/sites/default/files/people/u3833/StrongerLegislaturesStrongerDemocracy.pdf

261. GANGHOF, St. Beyond Presidentialism and Parliamentarism*: Democratic Design and the Separation of Powers* [online]. Oxford: Oxford University Press, 2021. 224 p. [citat 15.06.2023]. ISBN 9780192897145. Disponibil: https://academic.oup.com/book/38917.
262. GHIMICI, D. *Role of Parliament in European Integration*. UNDP Moldova Project „Support to Parliamentary Development in Moldova" [online], June 24, 2011. [citat 21.07. 2023]. Disponibil: http://old.agora-parl.org/sites/default/files/UNDP%20Moldova%20Final%20Report%20on%20Parliament%20and%20European%20Integration.pdf
263. GINSBURG, T., CHEIBUB, J. A., ELKINS, Z. Beyond Presidentialism and Parliamentarism. In: *British Journal of Political Science* [online]. Volume 44, Issue 3, July 2014. pp. 515 – 544. [citat 15.06.2023]. Disponibil: https://doi.org/10.1017/S000712341300032X .
264. GUIZOT, F. *The History of the Origins of Representative Government in Europe* Indianapolis: Liberty Fund, 2002 [1861], 488 p. ISBN 0-86597-125-0.
265. HELLER, W.B.; MERSHON, C. Party switching in the Italian Chamber of Deputies, 1996–2001. *The Journal of Politics*, 2005, [online]. pp. 536–559. [citat 30.05.23]. Disponibil: https://doi.org/10.1111/j.1468-2508.2005.00328.x
266. HUBER, JD. *Rationalizing Parliament: Legislative Institutions and Party Politics in France*. Cambridge University Press, 1996. 215 p. ISBN 9780511896446
267. HUBIT, K. Scott. *Parliaments and PR process*, NY., 2004.
268. HUNTINGTON, S. P., Will more countries become democratic. In: *Political Science Quarterly* [online]. vol. 131, nr. 2, 2016 pp. 237-266. [citat 12.04.23]. Disponibil: http://www.jstor.org/stable/45175738.
269. JENNINGS, Ivor. *Cabinet Government*, Cambridge: Cambridge University Press, 1959. [online]. [citat 30.05.23]. Disponibil: https://doi.org/10.1017/CBO9780511560620.
270. LIJPHART A. *Patterns of democracy. Government Forbs and Performance in thirty-six countries*, London, 2001, p. 203.
271. LINZ, Juan J. Presidents vs. Parliaments: The Virtues of Parliamentarism. In: *Journal of Democracy* [online], vol. 1, no. 4, 1990. pp. 84-91[citat 15.06.2023]. Disponibil: https://doi:10.1353/jod.1990.0059.

272. LOUWERSE, T. *Unpacking 'positive' and 'negative' parliamentarism* [online]. 2014. [citat 17.06.2023]. Disponibil: https://www.sv.uio.no/isv/english/research/projects/evolution-parliamentarism/events/seminars/ecpr-salamanca-louwerse.pdf .
273. MAINWARING, S., SHUGART, M. S., LINZ J., Presidentialism, and Democracy: A Critical Appraisal. In: *Comparative Politics* [online]. vol. 29, no. 4, 1997, pp. 449–471. [citat 30.05.23]. Disponibil: https://doi.org/10.2307/422014
274. MELONC, A. *Creating Parliamentary Government: The Transition to democracy in Bulgaria*, Ohio: Ohio State University Press, 1998, 256 p. ISBN 978-0814-207-70-3
275. MILL, J. S. *Considerations on Representative Government.* UK: Parker, Son, and Bourn, 1861. [online]. 347 p. [citat 30.05.23]. Disponibil: https://www.google.md/books/edition/Considerations_on_Representative_Governm/gp5XAAAAcAAJ?hl=ro&gbpv=0 .
276. MONTESQUIEU, C. *The Spirit of the Laws*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989. [online]. [citat 30.05.23]. Disponibil: https://www.google.md/books/edition/Montesquieu_The_Spirit_of_the_Laws/__F8xEX8uw8C?hl=ro&gbpv=1
277. National European Integration Council of North Macedonia [online]. [citat: 13.05.2024]. Disponibil: https://www.sobranie.mk/national-european-integration-council.nspx.
278. RAUNIO, T. The Gate-keepers of European Integration? The Functions of National Parliaments in the EU Political System, In: *Journal of European Integration*, 2011, vol. 33, No. 3, pp. 303-321. DOI:10.1080/07036337.2010.546848
279. Report on the relations between Parliament and the Government: confidence and responsibility, adopted by the Venice Commission at its 139th Plenary Session (Venice, 21-22 June 2024) [online]. [citat: 14.03.2025]. Disponibil: https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/CDL-AD(2024)016-e.
280. Resolution 1154 (1998) Democratic functioning of national parliaments [online]. [citat 20.11.2023]. Disponibil: https://pace.coe.int/en/files/16611/html
281. Resolution 1547 (2007) State of human rights and democracy in Europe [online]. [citat 20.11.2023]. Disponibil: http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17531

282. Resolution 1601 (2008) Procedural guidelines on the rights and responsibilities of the opposition in a democratic parliament. [online]. [citat 20.11.2023]. Disponibil: https://pace.coe.int/en/files/17626/html
283. Resolution 1827 (2011) The progress of the Assembly's monitoring procedure (June 2010 – May 2011) [online]. [citat 21.07.2023]. Disponibil: http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=18018&lang=en .
284. Resolution 2037 (2015) Post-electoral shifting in members' political affiliation and its repercussions on the composition of national delegations [online]. [citat 21.07.2023]. Disponibil: https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=21550&lang=en
285. ROSENTHAL A., LOOMIS H., HIBBING J., KURTS K. *Republic on trial: the case for representative democracy*, 2003. 226 p. ISBN 978-156-8026-52-7.
286. SARTORI, G. *Parties and Party Systems: a framework for analysis* [online], Cambridge: Cambridge University Press, 1976, 383 p. [citat 20.03.24]. Disponibil: https://archive.org/details/partiespartysyst0000sart/page/n3/mode/2up.
287. SCHMITT, C. *The Crisis of Parliamentary Democracy*. Cambridge: MIT Press, 1988. 182 p. [online]. [citat 30.05.23]. Disponibil: https://archive.org/details/crisisofparliame0000schm_b6i4/page/n3/mode/2up.
288. SELINGER, W. *Parliamentarism: From Burke to Weber*, Cambridge: Cambridge University Press, 2019. 246 p. ISBN 978-1-108-4564-7.
289. State Committee for European Integration of Albania [online]. [citat: 13.05.2024]. Disponibil: https://integrimi-ne-be.punetejashtme.gov.al/en/strukturat/komiteti-shteteror-per-integrimin-evropian/.
290. STRØM, K. Delegation and accountability in parliamentary democracies. In: *European Journal of Political Research* [online], May 2000, Volume 37, Issue 3, pp. 261–289. [citat 21.07.2023]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/225737924_Delegation_and_Accountability_in_Parliamentary_Democracy .
291. TIILIKAINEN, T. H. The concepts of parliamentarism in the EU's political system: approaching the choice between two models. In: *FIAA Working Paper* [online]. 2019/108. [citat 16.06.2023]. Disponibil: https://hdl.handle.net/1814/70412.

292. VERNEY, D. Analysis of Political Systems. [online]. Glencore : Free Press, 1959. 258 p. [citat 19.06.2023].
Disponibil: https://archive.org/details/analysisofpoliti00vern/page/6/mode/2up.

Surse în limba franceză:

293. BURDEAU, G. *Traité de science politique*, Paris, 1977. 391 p.
294. DORD, O. Vers un rééquilibrage des pouvoirs publics en faveur du Parlement. In: *Revue française de droit constitutionnel* [online]. 2009/1 (nr. 77), pp. 99-118. [citat:18.04.2023]. Disponibil: https://www-cairn-info.translate.goog/?_x_tr_sl=fr&_x_tr_tl=ro&_x_tr_hl=ro&_x_tr_pto=sc&contenu=article&_x_tr_hist=true.
295. DUVERGER, M. *Institutions politiques et droit constitutionnel*. Paris: Press de France, 1970. 872 p.
296. HERMET, G. *Dictionnaire de la science politique et des institutions politiques*. 4-edition. Paris: Dalloz, 288 p. 2000. ISBN 978-2247039029.
297. MASCLET, J. C. *Le droit des élections politique*. Paris: Presses Universitaires de France. 1992. 127 p. ISBN 978-213-044-366-7.
298. PACTET, P. *Institutions politiques. Droit constitutionnel*. Paris: Armand Colin, 1996. 576 p. ISBN 978-220-001-397-4.
299. VILLIERS, M., DEVILLEC, A. *Dictionnaire de droit constitutionnel*. Paris: Sirey, 2022. 424 p. ISBN 9782247216796.

Surse în limba italiană:

300. LAGI, S. La teoria democratica di Hans Kelsen: un tentativo di storicizzazione (1920-1932), In: *Teoria politica* [Online], 7/2017, [citat 20.03.2024]. Disponibil: http://journals.openedition.org/tp/752.

Surse în limba rusă:

301. АБРАМОВА А. И., Витушкин В. А., Власенко Н. А. и др. *Парламентское право России* (под ред. Т. Я. Хабриевой). Москва: Издание Государственной Думы, 2013. 400 с. ISBN 978-5-8125-1935-3.
302. АЛЕМАНН, У. Парламентаризм. В: *Политология*. Вып. 3, Москва: Издательство Московского государственного университета, 1993.

303. БАГЛАЙ, М. *Конституционное право Российской Федерации*. Москва: Изд. Норма, 2007. 784 с. ISBN 978-5-468-00078-6.

304. БАКУШЕВ, В. и др. *Парламентаризм*. Москва: Реал Принт, 2015. 744 с. ISBN 978-5-9906532-1-4.

305. Большой юридический словарь под ред. А. Я. Сухарева, В.Е. Крутских, Москва, Инфра-М, 2002. 703 с. ISBN 5-16-000169-7.

306. БУКОВСКАЯ Н. В. Парламентаризм и экспертиза политических решений В: *Российский парламентаризм: региональное измерение*: материалы III Всероссийской конференции с международным участием, посвященной 20-летию Законодательной Думы Томской области [online]. Томск, 2014. С. 44-48. [citat: 23.02.2023]. Disponibil: http://vital.lib.tsu.ru/vital/access/manager/Repository/vtls:000488565

307. БУЛАКОВ, А. *Парламентское право Российской Федерации*. Ростов-на-Дону: Феникс, 2004. 736 с. ISBN 5-222-04267-7.

308. ДАЙСИ, А. *Основы государственного права Англии. Введение в изучение английской Конституции* [online], Москва: Типография И. Д. Сытника и Ко, 1905. 681 с. [citat 29.05.23]. ISBN: 978-5-4460-1895-6.
Disponibil: https://biblioclub.ru/index.php?page=book_red&id=77859&razdel=68.

309. ДЮВЕРЖЕ, М. Политические институты и конституционное право. В: *Антология мировой политической мысли*, [online]. Москва: Издательство «Мысль», 1997, Т.2, с. 644–655. [citat 29.05.23]. Disponibil: https://cyberleninka.ru/article/n/politicheskie-instituty-i-konstitutsionnoe-pravo.

310. ЕЛЛИНЕК, Г. *Правительство и парламент в Германии* [online]. Москва, 1910. [citat 29.05.23]. Disponibil: https://www.litres.ru/book/g-ellinek/pravitelstvo-i-parlament-v-germanii-istoriya-razvitiya-ih-otnosh-487125/.

311. ЗАГОРОДСКИЙ, В.В. Правовая культура в контексте права избирать и быть избранным. В: *Общество и право*, 2010, № 1(28), p. 56-57 apud: Costachi, Gheorghe. *Rolul justiției în edificarea statului de drept*. Chișinău: Print-Caro, 2021. 1071 p. ISBN 978-9975-56-894-4.

312. КЕРИМОВ, А. Парламентаризм в современной России: особенности и проблемы реализации. [online]. В: *Вестник Томского Государственного Университета.* Философия. Социология. Политология. 2019. № 48. [citat 15.04.2023]. Disponibil: http://journals.tsu.ru/uploads/import/1826/files/1998-863X_i48_p145.pdf.

313. КЕРИМОВ, А. Современный парламентаризм: особенности и проблемы развития. [online]. В: *Известия Иркутского государственного университета.* Серия:

Политология. Религиоведение. 2015. [citat 15.04.2023]. Disponibil: https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennyy-parlamentarizm-osobennosti-i-problemy-razvitiya.

314. КЕРИМОВ, А. Специфика парламентаризма при различных формах правления. [online]. В: *Известия Уральского федерального университета.* Сер. 3, Общественные науки. 2012. № 3 (106). С. 32-38. [citat 16.04.2023]. Disponibil: http://hdl.handle.net/10995/20956.
315. КОРКУНОВ, Н. *Русское государственное право*. Санкт-Петербург: Б. И., 1914, [online]. 623 с. [citat 30.05.23]. Disponibil: http://hdl.handle.net/11701/18097.
316. КРЫЛОВ, Б. С. *Парламент буржуазного государства. Политическая сущность и формы парламента и парламентаризма на современном этапе*., Москва: Издательство Института международных отношений, 1963. 355 с.
317. ЛЕШЕ, П., Опыт парламентаризма Германии. В: *Роль парламента в демократическом государстве*. Материалы научно-практической конференции, Барнаул, 1999.
318. ЛОКК, Дж. Сочнения в трех томах. Т.3. [online]. Москва: Издательство «Мысль», 1988. 668 с. [citat 29.05.23]. Disponibil: https://www.philosophy.ru/library/sochineniya-v-3-kh-tomakh-t-3-filosofskoe-nasledie-t-103.
319. МИЖУЕВ, П.Г. *Парламентаризм и представительная форма правления в главных странах современной Европы*, СПб. : Г.Ф. Львович, 1906, 165 с.
320. МИРОНОВ, О.О. Истоки российского парламентаризма. In: *Представительная власть*. 1996. № 4-5, с. 100-103.
321. МИШИН, А. *Конституционное (государственное) право зарубежных стран.* Москва: Статут. 2013. 520 с. ISBN: 978-5-8354-0936-5.
322. МИШИН, С. *Конституционная характеристика парламентаризма в Республике Молдова: сравнительно-правовой анализ:* дис. докт. права, Кишинэу, 2013. 185 р.
323. МОГУНОВА, М. *Скандинавский парламентаризм. Теория и практика*. Москва: РГГУ, 2001. 350 с. ISBN: 5-7281-0417-7.
324. РОМАНОВ Р.М. Понятие и сущность парламентаризма. В: *Социально-политический журнал*, 1998, № 4.
325. РОМАНОВ Р.М. Российский парламентаризм: генезис и организационное оформление. В: *Политические исследования.*1998. № 5. с. 123–133.

326. РОМАШОВ, Р. *Парламентаризм. История, теория, технология.* [online]. Санкт-Петербург: Алетейя, 2022. [citat 15.04.2023]. Disponibil: https://flibusta.su/book/75716-parlamentarizm-istoriya-teoriya-tehnologiya/d/?f=a4.pdf.
327. СОКОЛОВ, К.Н. *Парламентаризм. Опыт правовой теории парламентского строя* [online]. СПб: Тип. Печатный труд, 1912. 432 с. [citat 30.05.23]. Disponibil: http://elib.shpl.ru/ru/nodes/21707-sokolov-k-n-parlamentarizm-opyt-pravovoy-teorii-parlamentarnogo-stroya-spb-1912.
328. СТРАШУН, Б. *Конституционное (государственное) право зарубежных стран*. Т. 1–2. Москва: Издательство БЕК, 2000. 784 с. ISBN 5-85639-276-0.
329. СУРИЛОВ А.В. *История государства и права Молдавской ССР.* Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1963. 335 р.
330. ШУЛЬЖЕНКО, Ю. Понятие «Парламентаризм» в современной отечественной науке [online]. В: *Труды Института государства и права РАН.* 2017. №5 (63). [citat 15.04.2023]. Disponibil: https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-parlamentarizm-v-sovremennoy-otechestvennoy-nauke.

Declaraţia privind asumarea răspunderii

Subsemnata, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări şi realizări ştiinţifice. Conştientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecinţele în conformitate cu legislaţia în vigoare.

Numele, prenumele **Cuciurca Doina**

Semnătura _____

Data _____

CURRICULUM VITAE

CUCIURCA DOINA

master în drept, asistent universitar, USM

DATE DE CONTACT

Str. M. Kogălniceanu 65, bloc 2, bir. 208, MD-2009, Chișinău

E-mail: doina.cuciurca@usm.md

DOMENII DE CERCETARE

Drept constituțional și instituții politice

Parlamentarism și drept parlamentar

Drepturile omului

Drept financiar

DISCIPLINE PREDATE

Drept constituțional și instituții politice

Drept financiar

Drept valutar

STUDII

Studii doctorale, Universitatea de Stat din Moldova, 2011–2015.

Master în drept, Universitatea de Stat din Moldova, 2010.

Licenţă în drept, Universitatea de Stat din Moldova, 2008.

STAGII DE PREGĂTIRE ŞI DOCUMENTARE

Professional qualification programme „School of Polish Law in Chișinău (Moldova)”, 2022–2023.

Atelierul de instruire „Supremația și efectul direct al dreptului Uniunii Europene”, 2023.

Seminar instructiv organizat de Comitetul sindical al colaboratorilor USM privind unele aspecte de reglementare a raporturilor de muncă, Chișinău, USM, 2023.

Sesiunea de training „Implementarea Standardului de Calificare”, domeniul de formare profesională 0421 Drept, 2023.

Cursul de formare profesională continuă „Mecanisme de realizare a tranziției dreptului național la standarde de drept european”, 2022.

Interuniversity training course „Understanding of the main issues of EU policies related to education-research-innovation”, 2020.

Cursuri de Formare Continuă în domeniul psiho-pedagogic, 2011, 2014, 2015, 2020

Ghid-traducător (limba engleza), Cursuri de stat de limbi străine, 2002-2004

ACTIVITATE PROFESIONALĂ

Asistent universitar, Universitatea de Stat din Moldova, 2008–prezent.

Prodecan al Facultății de Drept, 2024–prezent.

Cercetător științific stagiar – Subprogram de cercetare: 01.05.02. Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor (CONSEJ), 2024–prezent.

Coordonatorul Cercului Științific Studențesc „ResPublica” din cadrul Departamentului Drept Public, 2015–prezent.

DISTINCȚII

Diplomă de onoare a Ministerului Educației și Cercetării al Republicii Moldova, 2024

PUBLICAŢII

1. CUCIURCA, D., „Unele aspecte teoretico-practice ale conceptului de suveranitate în contextul proceselor de integrare europeană”. În: *Materialele Conferinţei ştiinţifice a masteranzilor şi doctoranzilor „Cercetare şi inovare – perspective de evoluţie şi integrare europeană”,* Chişinău: CEP USM, 2009, pp. 190–191.
2. SACARA, M., CUCIURCA, D., „Poporul – element psihologic al statului”. În: *Revista Nationala de Drept,* Nr. 6-7(130) / 2011 / ISSN 1811-0770, pp. 145–146.
3. CUCIURCA, D., „Reflecții privind suveranitatea poporului”. În: *Materialele Conferinţei ştiinţifice „Integrare prin cercetare şi inovare”*, Chișinău: CEP USM, 2013, pp. 171–173.
4. CUCIURCA, D., „Problematica identificării regimurilor democratice reprezentative”. În: *Materialele Conferinţei ştiinţifice „Integrare prin cercetare şi inovare”,* Chișinău: CEP USM, 2013, pp. 174–176.
5. CUCIURCA, D., „Aspecte teoretico-practice privind evoluția și esența parlamentarismului”. În: *Materialele Conferinței științifico-practice cu participare internațională, „Teoria și practica*

administrării publice” [23 mai 2014, Chișinău], Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2014, pp. 223–225.

6. CUCIURCA, D., „Trăsăturile caracteristice ale împrumutului de stat”. În: *Materialele Conferinţei ştiinţifice „Integrare prin cercetare şi inovare”* [8-9 noiembrie 2018], Chișinău: CEP USM, 2018, p. 108-111. ISBN 978-9975-142-50-2.
7. CUCIURCA, D., „Caracteristica parlamentarismului contemporan”. În: *Materialele Conferinţei ştiinţifice naționale cu participare internațională „Statul şi dreptul între tradiţie şi modernitate”* (28 martie 2019), Chișinău: CEP USM, 2019, pp. 415–424.
8. CUCIURCA, D., „Aspecte conceptuale privind esența parlamentarismului ca fenomen politico-juridic”. În: *Materialele Conferinţei ştiinţifico-practice internaționale „Statul, securitatea şi drepturile omului în condiţiile societăţii informaţionale”* [13–14 decembrie 2018, Chișinău], Chișinău: CEP USM, 2019, pp. 237–253. ISBN 978-9975-108-88-1.
9. CUCIURCA D., „Repere conceptuale privind parlamentarismul. Critica naturii parlamentarismului”. În: *Materialele Conferinţei ştiinţifice naţionale cu participare internațională „Realități și perspective ale învățământului juridic național”* [1–2 octombrie 2019, Chișinău], vol.I, Chișinău: CEP USM, 2020, pp. 221–228. ISBN 978-9975-149-79-2.
10. CUCIURCA, D., Materialele Conferinţei ştiinţifico-practice internaționale „Statul, securitatea şi drepturile omului în condiţiile societăţii informaţionale” [13–14 decembrie 2018, Chișinău], procesare computerizată, Chișinău: CEP USM, 2019, 528 p .
11. CUCIURCA D., Materialele Conferinţei ştiinţifice naţionale cu participare internaţională „Realități și perspective ale învățământului juridic național” [1–2 octombrie 2019, Chișinău], coordonator ediție, 2 vol., Chișinău: CEP USM, 2019, 1394 p.
12. CUCIURCA D., *„Facultatea de Drept: 60 de ani în serviciul jurisprudenţei naționale”,* responsabil de ediție, Chișinău: CEP USM, 2019, 344 p .
13. CUCIURCA, D., Materialele Conferinţei ştiinţifico-practice internaționale „Statul, securitatea şi drepturile omului în condiţiile societăţii informaţionale”, procesare computerizată, Chișinău: CEP USM, 2019, 558 p .
14. TELEVCA, O., CUCIURCA, D., *„Drept financiar. Suport de curs”,* Chișinău: CEP USM, 2020, 86 p. ISBN 978-9975-152-90-7.
15. TELEVCA, O., CUCIURCA, D., *„Drept financiar. Note de curs”,* Chișinău: CEP USM, 2021, 269 p. ISBN 978-9975-152-79-2.
16. ANTOCI, A., PANTEA, O., CUCIURCA, D., *„Drept contravențional: culegere de teste”,* Chișinău: CEP USM, 2021, 93 p. ISBN 978-9975-152-91-4.

17. CUCIURCA, D., „Type of parliamentarism and its political consequences”, În: *Materialele Conferinţei ştiinţifice naţionale cu participare internaţională „Integrare prin cercetare şi inovare”* [10-11 noiembrie 2022, Chișinău], Chișinău: CEP USM, 2022, p. 129-131, ISBN 978-9975-152-48-8. https://ibn.idsi.md/ru/vizualizare_articol/174376.
18. CUCIURCA, D., „Integrarea europeană – prioritatea majoră a Parlamentului Republicii Moldova”. In: *Revista Administrarea publică* (categoria B), nr. 4, 2022, pp. 50–58. CZU: 327(4): 342.52.
19. TELEVCA, O., CUCIURCA, D., „*Drept financiar”*, Chișinău: CEP USM, 2023, 271 p. Note de curs, Ediția a II-a revizuită și adăugită. ISBN 978-9975-62-515-9.
20. CUCIURCA, D., „Raționalizarea activității Parlamentului Republicii Moldova: obiectiv iminent în perspectiva integrării europene”. În: *Materialele conferinței științifice naționale cu participare internațională „100 de ani de la adoptarea Constituției României: evoluții, context și perspective europene în România și Republica Moldova”,* [24 martie 2023, Chişinău]. Chişinău: Editura CEP USM, 2023. pp. 177–186. ISBN 978-9975-62-577-7 (PDF). DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.8413876.
21. GUCEAC, I., CUCIURCA, D., „Echitatea socială – obiectiv primordial al Parlamentului Republicii Moldova”, În: *Materialele Conferinţei ştiinţifico-practice internaţionale „Statul, securitatea şi drepturile omului în condiţiile societăţii informaţionale”* (14-15 decembrie 2023, Chișinău). DOI: https://doi.org/10.59295/ssdoed2024.19.
22. CUCIURCA, D., „Constituţionalizarea opoziţiei parlamentare în Republica Moldova. Realităţi, provocări şi perspective”. În: *Supremația Dreptului* (categoria B), 2023, nr. 2, pp. 49–56. ISSN 2345-1971. DOI: https://doi.org/10.52388/2345-1971.2023.2.05. https://ibn.idsi.md/ru/vizualizare_articol/208244.
23. CUCIURCA, D., „Alternative ale parlamentarismului în Republica Moldova. Aspecte de ordin teoretic și practic”. În: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Sociale)* (categoria B), 2024 nr. 3(173), pp. 51–60. ISSN 1814-3199. DOI: https://doi.org/10.59295/sum3(173)2024_07 .

LIMBI STRĂINE CUNOSCUTE

Engleza – C1

Rusa – C2